

**T.C.
ABANT İZZET BAYSAL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ**

**TÜRKİYE’NİN KUZAY IRAK POLİTİKASI:
DEVLET-HÜKÜMET İLİŞKİLERİ**

Zülfü DAĞDEVİREN

Eylül-2007

**T.C.
ABANT İZZET BAYSAL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ULUSLARARASI İLİŞKİLER
ANA BİLİM DALI**

**TÜRKİYE’NİN KUZAY IRAK POLİTİKASI:
DEVLET-HÜKÜMET İLİŞKİLERİ**

Yüksek Lisans Tezi

**Hazırlayan
Zülfü DAĞDEVİREN**

**Danışman
Doç. Dr. Muhittin ATAMAN**

Bolu-2007

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜ'NE,

Zülfü DAĞDEVİREN'e ait Türkiye'nin Kuzey Irak Politikası: Devlet-Hükümet İlişkileri adlı çalışma, jürimiz tarafından Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalında YÜKSEK LİSANS TEZİ olarak kabul edilmiştir. 20/09/2007

Üye (Tez Danışmanı) : Doç. Dr. Muhittin ATAMAN .....

Üye : Yrd. Doç. Dr. Ali YAMAN .....

Üye : Yrd. Doç. Dr. Seyit KÖSE .....

Prof. Dr. Uğur ESER
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürü

ABSTRACT**NORTHERN IRAQ POLICY OF TURKEY:
STATE – GOVERNMENT RELATIONSHIPS****Zülfü DAĞDEVİREN**

**Master's Degree Thesis
Department Of International Relations
Thesis Adviser: Assistant Professor Muhittin ATAMAN**

September 2007, 173 Pages

There have been many struggles originating from inner and outer reasons in the Northern Iraq because of its strategic location, natural resources and socio-cultural human structure. After the Second Gulf Operation (1991) in the leadership of the USA, lots of negotiations and agreements have been done about what the status of Northern Iraq would be (Dublin, Ankara, Washington processes) by the Coalition Forces. The USA aimed to reshape the Middle-East after the terror attack on 11th September 2001. The USA aims a regime in Iraq compatible with the West. However after the Third Gulf Operation the USA has not provided peace aimed in Iraq yet.

As for the Kurds living in the Northern Iraq are trying to get better rights than the opportunities they got with the 1974 autonomy law by giving support to the new government which is aimed in Iraq by international public opinion. Kurd groups are evaluating the subject as a part of “Independent Kurd State” target. The thesis of “Independent Kurd State” disturbs all the Shi’i and Sunni Arabs and Turkmen. In this

situation it is thought that other ethnic and religious groups would gather against Kurd groups. In terms of its location Northern Iraq could affect the four important country of South-east Asia (Turkey, Syria, Iraq and Iran). This situation increases the complexity of relationships and the number of the actors who want to be effective in the region.

In the study, the geographic and strategic importance of Northern Iraq and socio-economic and political situation are put forward. Evaluations have been done about the policies that have to be applied by Turkey in the light of near history of the region, its situation in the Gulf War, and the policies against the developments of the USA, Coalition Forces, Turkey, and the countries which have benefits.

Active strategies have to be determined against every kind of developments that aim the disintegration of Iraq. Otherwise, to behave in a crisis focused manner against this disintegration, with the destruction of the Turkey's regional effectiveness, it would cause serious inner and outer security risks. Turkey has to follow a proactive policy to leave out the mentioned risks.

Key Words: Turkey, Northern Iraq, Turkmen, Kurds.

ÖZET

TÜRKİYE’NİN KUZHEY IRAK POLİTİKASI DEVLET-HÜKÜMET İLİŞKİLERİ

Zülfü DAĞDEVİREN

Yüksek Lisans Tezi

Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı

Tez Danışmanı: Doç. Dr. Muhittin ATAMAN

Eylül 2007, 173 Sayfa

Kuzey Irak stratejik konumu, sahip olduğu doğal kaynaklar ve bölgenin sosyal-kültürel, beşeri yapısı gibi sebeplerden dolayı iç ve dış kaynaklı birçok mücadeleye sahne olmuştur. ABD liderliğindeki koalisyon güçlerinin II. Körfez harekâtından (1991) sonra, Kuzey Irak’ın yeni statüsünün ne olacağı konusunda birçok görüşme ve antlaşmalar yapılmıştır. (Dublin, Ankara, Washington süreçleri) ABD 11 Eylül 2001’de yaşanan terör saldırısından sonra Ortadoğu’yu yeniden şekillendirmeyi hedeflemiştir. ABD, Irak’ta Batı dünyası ile uyumlu bir rejim hedeflemektedir. Fakat ABD III. Körfez Harekâtından sonra Irak’ta amaçladığı huzur ortamını henüz sağlayamamıştır.

Kuzey Irak’ta yaşayan Kürtler ise uluslararası kamuoyunun Irak’ta hedeflediği yeni idare şeklinin kurulmasına vereceği desteğe karşılık, 1974’teki özerklik yasası ile elde ettiği şartlardan daha iyisini elde etmeye çalışmaktadır. Kürt gruplar konuyu, “Bağımsız Kürt Devleti” hedefinin bir parçası olarak

değerlendirmektedir. “Bağımsız Kürt Devleti” tezi, Şii-Sünni bütün Arapları ve Türkmenleri rahatsız etmektedir. Bu durumda diğer etnik ve dini grupların, Kürt gruplara karşı birleşeceği düşünülmektedir. Kuzey Irak, bulunduğu konum itibarıyla Güneybatı Asya’nın önemli dört ülkesini (Türkiye, Suriye, Irak ve İran) etkileyebilecek bir konumdadır. Bu durum, bölgede etkili olmak isteyen aktörlerin sayısını ve ilişkilerin karmaşıklığını artırmaktadır.

Bu çalışmada Kuzey Irak’ın coğrafi ve stratejik önemi ile sosyo-ekonomik ve siyasi durumu, ortaya konulmuştur. Bölgenin yakın tarihi, Körfez Savaşı’ndaki durumu, özellikle ABD ve koalisyon güçlerinin Irak harekâtı sonrasında bölgedeki gelişmeler ışığında Türkiye’nin ve bölgede menfaati olan ülkelerin bu gelişmeler karşısındaki politikaları incelenerek, Türkiye’nin uygulaması gereken politikalar hakkında değerlendirmeler yapılmıştır.

Irak’ın parçalanmasını hedefleyen her türlü gelişmeye karşı aktif stratejiler belirlenmelidir. Aksi halde bu parçalanma karşısında kriz odaklı bir tutum takınmak Türkiye’nin bölgesel etkinliğini yok etmesiyle birlikte, iç ve dış güvenliği ile ilgili ciddi riskler de beraberinde doğurabilir. Belirtilen riskleri bertaraf etmek amacıyla, Türkiye, proaktif bir politika izlemelidir.

Anahtar Kelimeler: Türkiye, Kuzey Irak, Türkmenler, Kürtler

TEŞEKKÜR

Sayın Doç. Dr. Muhittin ATAMAN'a araştırma boyunca anlayış, sabır ve rehberliği için şükran ve en derin teşekkürlerimi sunarım. Sayın Yrd. Doç. Dr. Murat SUNKAR'a tavsiye, yorumları ve teknik konulardaki yardımlarından dolayı teşekkürlerimi sunarım. Eşim Nuray DAĞDEVİREN hanımefendiye bana karşı duyduğu sarsılmaz inancından ve bana en çekilmez olduğum anlarda tahammül ve hoşgörü göstermesinden dolayı teşekkürlerimi sunarım. Anneme ve Aileme duaları için teşekkürlerimi sunarım.

İÇİNDEKİLER

ABSTRACT.....	iii
ÖZET.....	v
TEŞEKKÜR.....	vii
İÇİNDEKİLER DİZİNİ.....	viii
KISALTMALAR	xi
BÖLÜM I.....	1
1. ARAŞTIRMA PROBLEMİNİN ORTAYA KONULMASI	1
1.1. Problem Durumu	1
1.2. Araştırmanın Amacı	2
1.3. Araştırmanın Önemi	2
1.4. Araştırmanın Kapsamı	4
1.5. Araştırmanın Yöntemi.....	5
1.6. Araştırmanın Kurumsal Temelleri	5
1.7. Araştırmada Kullanılan Temel Kavramlar	5
BÖLÜM II.....	12
1. KUZEY IRAK'IN COĞRAFI, ETNİK, SOSYAL VE SİYASİ YAPISI, EKONOMİK DURUMU VE JEOSTRATEJİK ÖNEMİ	12
1.1. Kuzey Irak'ın Coğrafi Yapısı.....	12
1.2. Kuzey Irak'ın Etnik ve Sosyal Yapısı	14
1.3. Kuzey Irak'ın Siyasi Yapısı	18
1.4. Kuzey Irak'ın Ekonomik Durumu	21
1.5. Kuzey Irak'ın Jeostratejik Önemi	25
BÖLÜM III	28
1. TÜRKMENLER	28
1.1. Kuzey Irak'taki Türkmen Nüfusu ve Yerleşimi	29
1.2. Birinci Dünya Savaşı'na Kadar Türkmenlerin Durumu (1055-1914)	39
1.3. İngiliz İşgalinde Türkmenlerin Durumu (1918-1926)	39
1.4. Türkiye'den Ayrıldıktan Sonra Türkmenlerin Durumu (1926-1958).....	43
1.5. Irak Cumhuriyeti Döneminde Türkmenlerin Durumu (1958-1968)	45
1.6. Saddam Hüseyin Döneminde Türkmenlerin Durumu (1968-1991).....	45
1.7. II. Körfez Savaşından Sonra Türkmenlerin Durumu (1991-2003)	48
1.8. III. Körfez Savaşından Sonra Türkmenlerin Durumu (2003-2007).....	51
1.9. Türkmenlerinin Mevcut Siyasi Teşkilatlanması	54
1.10. Irak Türkmenlerinin Karşı Karşıya Kaldığı Sorunlar	55
BÖLÜM IV	60
1. KÜRTLER	60
1.1. Kuzey Irak'taki Kürt Nüfusu ve Yerleşimi	60
1.2. Kuzey Irak'ta Yaşayan Kürtlerin Yapısı.....	61
1.3. Birinci Dünya Savaşına Kadar Kürtlerin Durumu (1514-1914).....	62
1.4. Birinci Dünya Savaşından Sonra Kürtlerin Durumu (1918-1945)	64

1.5. Kürtlerin Siyasallaşma Süreci (1934-1945)	66
1.6. KDP'nin Kurulması	67
1.7. Irak Cumhuriyeti Döneminde Kürtlerin Durumu (1958-1983)	68
1.8. KYB'nin Kurulması	72
1.9. II. Körfez Savaşından Önce Kürtlerin Durumu (1983-1991)	75
1.10. II. Körfez Savaşından Sonra Kürtlerin Durumu (1991-2003)	77
1.11. Türkiye ve Iraklı Kürtler	80
1.12. III. Körfez Savaşından Sonra Kürtlerin Durumu (2003-2007)	87
BÖLÜM V	95
1. BÖLGEDEKİ ETKİN GÜÇLERİN POLİTİKALARI	95
1.1. Amerika Birleşik Devletleri	95
1.2. İsrail	100
1.3. İngiltere	107
1.4. Avrupa Birliği (AB)	109
1.5. Bölge Devletlerinin Kuzey Irak Üzerindeki Etkileri	113
1.6. Suriye	115
1.7. İran	117
BÖLÜM VI	119
1. TÜRKİYE'NİN KUZEY IRAK POLİTİKASI	119
1.1. Özal Döneminde (1983-1993) Türkiye'nin Kuzey Irak Politikası	120
1.2. II. Körfez Krizinden III. Körfez Krizine (1991-2003) Türkiye'nin Kuzey Irak Politikası	124
1.3. 1 Mart Tezkeresi Sonrası Dönemde (2003-2007) Türkiye'nin Kuzey Irak Politikası	126
1.4. Türkiye'nin Kuzey Irak'a Yönelik Ekonomi Politikası	134
1.5. Türkiye'nin Kuzey Irak'a Yönelik Su Politikası	140
1.6. Kuzey Irak'taki TSK Unsurlarının Durumu	144
1.7. Kurulması Planlanan Kürt Devletinin Türkiye'ye Olası Etkileri	147
BÖLÜM VII	150
1. SONUÇ VE ÖNERİLER	150
KAYNAKÇA	160

KISALTMALAR

- a.g.e. : Adı geçen eser.
a.g.m. : Adı geçen makale.
a.g.t. : Adı geçen tez.
AİDG : Ateşkes İzleme Denetleme Grubu.
AİG : Ateşkes İzleme Gücü.
BMGK : BM Güvenlik Konseyi.
IDGYY: Irak Devleti Geçici Yönetim Yasası.
IGK : Irak Geçici Konseyi.
IKC : Irak Kürdistan Cephesi.
Iraqi National Congress,(INC) : Irak Ulusal Kongresi.
IGYK : Irak Geçici Yönetim Konseyi.
ITC : Irak Türkmen Cephesi.
KDP : Kürdistan Demokratik Partisi.
KYB : Kürdistan Yurtseverler Birliği.

BÖLÜM I

1. ARAŞTIRMA PROBLEMİNİN ORTAYA KONULMASI

1.1. Problem Durumu

Kuzey Irak'taki Kürt meselesi, Körfez Savaşı'ndan sonra Ortadoğu'nun en önemli sorunlarından biri olmuştur. Sadece Irak açısından değil, bölge ülkeleri açısından da sorun oluşturma tehlikesi bulunan Kuzey Irak'taki oluşum, 1990 sonrası Türk dış politikası için de önemli sorunlardan biri olmuştur.

Sovyetler Birliği'nin dağılmasından sonra Türkiye'nin bekasına ve gelişmesine yönelik tehditler artmıştır. NATO'nun yeni konsept çerçevesinde yaptığı tehdit değerlendirmesinde ortaya çıkan tabloda, dünyada çatışma bölgesi olarak belirlenen 16 bölgeden 13'ü Türkiye'nin çevresinde bulunmaktadır. Bu 13 bölgeden biri de Kuzey Irak'tır. Burası Türkiye'nin arka bahçesidir. 1990'lı yılların estirdiği değişim rüzgârları, pek çok problemin yaşandığı bölgede Türkiye'nin arzulamadığı gelişmelere sebep olmuştur. Kuzey Irak oluşumuna müteakip gerek bölgedeki ayrılıkçı gruplar, gerekse bölge ülkeleri ve çıkar sahibi diğer ülkeler, Türkiye aleyhine gelişmelerin temelini atmışlardır.

Türkiye, bölgesel bir güç merkezi olmak, milli menfaatlerine zarar verebilecek gelişmeleri bertaraf etmek için, güçlü ve belirleyici proaktif bir yaklaşımla bölgenin şekillenmesinde esas unsur olmak zorundadır. Bunun için Türkiye, Irak'taki Türkmen varlığını da dikkate alarak bölgeye yönelik politikalar üretmeli ve bunu destekleyici stratejiler geliştirmelidir. Türkmenlere karşı uygulanan asimilasyon politikasının en büyük sebebi, Birinci Dünya Savaşı sonrasında 1926'da imzalanan Ankara Antlaşması ile Irak'ı terk etmek zorunda kalan Türkiye'nin, Türkmenlerin yaşadığı bu topraklara tekrar geleceği endişesidir.

ABD'nin Irak'ı işgalinden sonra Türkmenlerin durumunda herhangi bir iyileşme görülmemiş, süregelen bu durum içerisinde Türkmenlerin geleceğindeki belirsizlik devam etmiştir. II. Körfez Savaşı'ndan sonra Kuzey Irak'ta doğan otorite boşluğu sonucu örgütlenmeye başlayan Türkmen toplumu, örgütlenmesini Merkezi Irak yönetiminin ve Kürt grupların baskıları nedeniyle tamamlayamamıştır.

Amerika'nın Irak'a müdahaleleri sonucunda Irak'ta bir kargaşa ortamı oluşmuştur. Bu belirsizlik ortamının Türkiye'nin güvenliği ve ekonomisine çok büyük olumsuz etkileri olmuştur. Özellikle Kuzey Irak'ta oluşan otorite boşluğu, bu bölgede muhtemel bir Kürt Devleti ve PKK terör örgütünün faaliyetleri açısından bulunmaz bir fırsat doğurmuştur. PKK terör örgütü 1984 yılından itibaren yurtiçinde gerçekleştirdiği silahlı eylemlerle yaklaşık 30.000 insanın hayatına ve büyük ekonomik kayıplara sebep olmuştur. II. Körfez Savaşından sonra ABD'nin desteğiyle Kuzey Irak'ta yaşayan Kürtlere bağımsız bir Kürt devleti kurdurma çabaları sorunların mahiyetini değiştirmiştir. Kuzey Irak'ta meydana gelen bu gelişmeler ve bu gelişmelerin Türkiye'ye olan etkilerinin ortaya konması gerekir.

1.2. Araştırmanın Amacı

Bu araştırmanın amacı, Türkiye'nin güvenliği açısından öncelikli sorunların başında olan Kuzey Irak'ta, mevcut siyasi oluşumları incelemek, amaçlarını ve hedeflerini, bölgede meydana gelen gelişmeleri ve bu gelişmeler çerçevesinde, bölgede menfaati bulunan ülkelerin bölge ile ilgili politikalarını ve bölgede söz sahibi oluşumlar ile ne tür bir ilişki içinde bulunduklarını tespit etmektir. Bu durum tespitinden sonra meydana gelen bu siyasi gelişmelerin, ülkemize olan etkilerini değerlendirmek, bu gelişmeler karşısında Türkiye'nin izlemiş olduğu politikayı ortaya koymak, bölgede meydana gelen oluşumların nasıl bir seyir izleyerek şekilleneceğini tespit etmek, Kuzey Irak'ta bu güne kadar meydana gelen gelişmeler ışığında, bundan sonra olması muhtemel gelişmeleri ortaya koymak ve bu gelişmelere göre alınacak tedbir ve izlenecek politikaları tespit etmektir.

1.3. Araştırmanın Önemi

Irak'ın devrik lideri Saddam'ın bölge devletleri ve bölge barışına yönelik tehditleri ve yarattığı fiili durumlar karşısında, dünya kamuoyu Irak Kürtlerinin yanında yer alırken, Irak'ta göçe zorlanan, işkence gören, idam edilen, insan hakları çiğnenen Türkmenler göz ardı edilmiştir. Irak'ın işgal edilmesi ve Irak'ın yeniden yapılandırılması Kerkük ve Türkmenler için tarihin bir tekrürü sayılmaktadır. Irak'ın kurulması sürecinde İngiltere'nin Irak'taki politikasının, Türkmenlerin

yönetimden uzaklaştırılması, sayılarının ve yaşadıkları yerlerin gizlenmesi üzerine inşa edildiğinin bir tekerrürü, bugün yeniden yaşanmaktadır. 1921’de Irak’ın kurulmasıyla Irak’ta yaşayan Türkmenlerin, Arapların yönetimine bırakılmasına benzer bir şekilde, bugün de Türkmenler Kürt gruplarının idaresine bırakılmaya çalışılmaktadır.

Irak’ta oluşturulmak istenen resmin bütününe bakıldığında parçaların daha tam olarak yerine oturmadığı görülmektedir. Bu durum halen bölgede bir bölgesel güç olma potansiyeli ve amacı taşıyan Türkiye için az da olsa bir ümit ışığı oluşturmaktadır. Bu ümit ışığı, oluşan belirsizliği kendi lehinde etkileme imkân kabiliyetidir. Uzun bir süredir istikrarsızlığın hakim olduğu bu coğrafyada, özellikle III. Körfez savaşıdan sonra ortaya çıkan belirsizlik ve karışıklık, gerekli tedbirler alınmadığında zamanla Türkiye’nin bütünlüğü ve milli menfaatlerini tehdit eder boyuta gelebilecektir. Bundan dolayı, Kuzey Irak’ta her duruma karşı alternatif politikalar üretmek gerekmektedir.

Irak Devleti, Saddam sonrası dönemde yeni bir yapılanmaya doğru hızla ilerlemektedir. Bugün itibariyle Irak’ta üniter yapı sona ermiştir. Irak bugüne kadar Arap vatanının bir parçası olarak Arapların hâkimiyetinde kurulan yönetimlerle idare edilmiştir. Özellikle Baas Partisi’nin iktidara gelmesi ile Araplaştırma uğruna Irak, tarihinin en büyük kaosa sürüklenmiş ve son 30 yıl içinde Irak halkları diktatörlerin yönetimine terk edilerek ülke adeta cehenneme çevrilmiştir.

Bu diktatör yönetimlerine karşı gelenler daha çok Kuzey Irak’ta Kürt bölgelerinde ve dağlarda kümelenmişlerdir. Kürtler dağlık bölgelerde yaşadıkları için diktatörlüklerle mücadelede diğer Irak halklarına nazaran daha avantajlı bir konum elde etmişlerdir. Kürtler diktatörlükle mücadelelerini kendi halklarının mücadelesi ile birleştirerek, Irak iktidarları karşısı olan kesimlerin ilgisini çekmiş ve sempatisini kazanmışlardır. Kürtler silahlı mücadeleyle seslerini tüm dünyaya duyurmuşlardır. Bu nedenle Irak’ta rejim karşısı mücadelelere Kürt damgası vurulmuştur.

Bölgede bir denge unsuru olarak bulunan Türkmenler aynı zamanda Türkiye’nin bölgedeki tarihi varlığının en büyük kanıtıdır ve menfaatlerinin bekçisidir. Bu nedenle mevcut duruma ve olası gelişmelere karşı çalışmalar yapılarak Türkmen toplumunun sorunlarına çözüm aranmalıdır. II. Körfez Krizi’nden sonra meydana gelen olaylar göstermiştir ki Türkiye, Kuzey Irak’ta bulunan Türkmenlerle

daha yakından ilgilenmek zorundadır. Bu nedenle, mevcut duruma ve olası gelişmelere karşı Irak'ın asli unsurlarından biri olan Türkmenler süratle örgütlenmesini tamamlamalı, Irak devletinin geleceğinde söz sahibi olmalı, gelişmelerin dışında kalmamalı, barışın tesisi açısından bir istikrar unsuru olmalıdır.

2003 yılından itibaren Irak'ta uygulanan merkeziyetçi rejim yerine, âdemi merkeziyetçi bir rejim tesis edilmiştir. Bu durum bölgelerdeki yerel iradelerin yetkilerini arttıracaktır. Böylece Kürtlerin, Türkmenlerin ve Asurîlerin Irak'ın yeni kurulacak yönetiminde daha fazla pay alma şansları doğacaktır. Bölgedeki gelişmeler göstermiştir ki dış destekten yoksun hiçbir gurubun Kuzey Irak'ta etkili olması düşünülemez. Türkmenler açısından olaya bakıldı zaman, Türkmenlerin iç örgütlenmede daha hızlı bir şekilde harekete geçmesi ve dünya kamuoyunda lobi çalışmasını hızlandırması gerekmektedir. Bu çalışmalar Türkmenlerin Irak içindeki konumlarını güçlü bir hale getirecektir.

1.4. Araştırmanın Kapsamı

Bu çalışmada, Osmanlı'dan günümüze kadar Irak'ın tarihsel gelişimi, Kuzey Irak kavramı ve bölgenin etnik yapısı, Kürt ve Türkmen hareketlerinin göreceli durumları tarihsel süreç içinde ele alınıp incelenmiştir. Kürt kimliği ve Kürt sorunu hakkında özet açıklamalar yapıldıktan sonra, Irak Kürtlerinin devletin kurulmasından bu yana merkezi yönetimle çatışmaları ve bu süreçte bölge dışı emperyalist müdahalelerin rolü yine özet olarak anlatılmıştır. Türkiye'nin bugüne kadar uyguladığı Kuzey Irak politikası ve Türkiye'ye etkileri ortaya konmuştur. Bu tarihi geçmişin yanında tez çalışmasının sürdürüldüğü dönemdeki gelişmeler takip edilmiştir. Irak'ın geleceği konusunda ortaya çıkacak gelişmeler ve Türkiye'nin geliştirebileceği politikalar ortaya konulmaya çalışılmıştır. Bu çerçevede, geleceğe yönelik değerlendirmeler yapılarak önerilerde bulunulmuştur.

Irak'ın temel unsurlarından biri olan Irak Türkmenlerinin zengin ve köklü kültürel miraslarını, asimilasyon politikalarına karşı nasıl koruyabilecekleri, Türkiye Cumhuriyeti ve Türkmen toplumunun menfaatlerine uygun bir yapının oluşması için yapılması gerekenler ortaya konulmuştur.

1.5. Araştırmanın Yöntemi

Araştırma kapsamında, konu ile ilgili kaynak dokümanlar, yurtiçinde yayınlanan kitap ve makaleler bir araya toplanarak yorumlanmıştır. Çalışma kapsamında kaynakça bölümünde sunulan dokümanlar incelenmiştir. Elde edilen bilgiler ışığında önümüzdeki dönemde Kuzey Irak'ta meydana gelmesi muhtemel değişimler ve gelişmelerin Türkiye'nin dış politikasına, ekonomisine ve güvenliği üzerine etkileri göz önünde bulundurularak araştırma yapılmıştır. 2003 yılında gerçekleşen ABD'nin Irak'a müdahalesinin, Irak'ın geleceğine ait senaryolar çerçevesinde ve bu dönemden sonra Irak'ta yaşanan gelişmelerin Türkiye'ye muhtemel etkileri incelenmiştir.

1.6. Araştırmanın Kurumsal Temelleri

Bu çalışmada kullanılan veriler aşağıdaki kaynaklara dayanmaktadır. Irak'ta Türkmen varlığını ortaya koyan tarihi eserlere, Irak Türkmenlerinin oluşturduğu yazar ve araştırmacıların eserlerine, Osmanlı Meclisi Mebusan'ı tarafından kabul edilerek belirlenen Misak-ı Milli sınırlarına, Lozan Barış Antlaşması görüşme tutanaklarına, Türkmen kurultaylarında yayınlanan Irak Türkmen Cephesi bildiri ve tüzüğüne ve Irak Anayasası'na dayanmaktadır.

Araştırma yapılırken, konuyla ilgili eserler ve basında yer almış bilgilerden faydalanarak bölgede yaşanan gelişmeler ve bu gelişmelerde Türkiye'nin izlediği rol ortaya konulmuştur. Öncelikle konu ile ilgili olarak yapılan akademik verilere ulaşmaya çalışılmıştır. 2003 Irak harekâtının başlaması ve devam eden süreç içerisinde meydana gelen gelişmelerle ilgili yurtiçi ve yurtdışı kaynaklardan birçok araştırmacı, yazar, bilim adamı ve emekli veya görevde bulunan askeri personelin konu hakkındaki yorumları incelenmiş, konu ile ilgili önceden hazırlanmış benzer tezlerden de istifade edilmiştir. Çalışma konusu çok geniş bir yelpazeyi içerdiğinden, belirli kriterlerle ve Ocak 2007'ye kadar olan gelişmelerle sınırlandırılmıştır.

1.7. Araştırmada Kullanılan Temel Kavramlar

Kuzey Irak: Kuzey Irak olarak adlandırılan bölge, kuzeyde Türkiye, doğu ve kuzey doğusunda İran, batısında Suriye sınırı olan Irak'ın yaklaşık %18'ine karşılık gelen 80 bin km²'lik bir alanı kapsamaktadır.¹ Kuzey Irak, 1974'ten sonra Irak yönetiminin Kürtlerle yapmış olduğu özerklik antlaşması neticesinde, Irak Devrim Komuta Konseyi'nin tek taraflı bir kararla çekilmiş olduğu hudutların kuzeyinde kalan bir *de facto* bölgedir. Kuzey Irak, Soran ve Bahdinan bölgesi olarak ikiye ayrılır. Bu iki bölgeyi ayıran büyük Zap suyunun doğusu Soran, batısı ise Bahdinan bölgesidir.²

Türkmen: 1959 yılından sonra, Irak'ta yaşayan Türklerin Türkiye ile olan kültür bağlarını unutturmak için Irak devleti tarafından resmi olarak Türkmen denilmeye başlanmıştır.

Irak Türkmen Cephesi (ITC): Irak genelinde yaşayan Türkmenler, temelde aynı fikirleri savunan farklı çatılar altında toplanmıştır. Bunun sonucunda bölge esasına dayalı partiler oluşmuştur. Bunların en önemlileri Irak Milli Türkmen Partisi (IMTP), Türkmen Birlik Partisi (TBP), Türkmen Kardeşlik Partisi (TKP) ve Türkmen Kardeşlik Ocağı (TKO)'dır. Bu partilerin genel faaliyet alanları Musul, Kerkük, Süleymaniye ve Erbil yöreleridir. Irak Türkmenleri arasında, Türkmen mücadelesinin merkezi Kerkük olarak ifade edilmektedir. Türkmenler bölünmüşlükleri nedeniyle uluslararası platformda etkin olarak temsil edilememe tehlikesi ile karşı karşıya kalmıştır. Bu nedenle Türkiye'nin yönlendirmesiyle 23 Nisan 1995'de Erbil'de Irak Türkmen Cephesi (ITC) oluşturulmuştur.

Kürdistan Demokratik Partisi (KDP): KDP'nin kökeni 1909'da Osmanlı Devleti'ne karşı çıkartılan isyana kadar gitmektedir. Şeyh Abdüsselam Barzani'nin Musul'da asılması ve isyan hareketinin bastırılmasından sonra, ailenin reisliği Şeyh Ahmet Barzani'ye geçmiştir. Bu tarihten itibaren Şeyh Ahmet Barzani İngilizlerin bölgedeki yeni müttefiki olmuştur. Barzani, Bahdinan Kürtlerinin büyük bölümüne egemenlik sağlamıştır. Şeyh Ahmet'ten liderliği devralan Molla Mustafa Barzani 1943 yılında Irak yönetimine karşı ayaklanma çıkarmıştır. 1946'ya kadar süren bu ayaklanmanın arkasında, yeni bir destekçi olarak Stalin'in Moskova'sı yer almıştır.

¹ **Mustafa Balbay**, *Irak Bataklığında Türkmen-Amerikan İlişkileri*, İstanbul: Cumhuriyet Kitapları yayımları, Haziran 2004, s. 102.

² *a.g.e.*, s. 113.

Irak yönetimini elinde bulunduran Haşimi ailesi, Britanya Kraliyet Hava Kuvvetleri'nin yardımıyla bu ayaklanmayı bastırmıştır. Bunun üzerine, Molla Mustafa Barzani SSCB'ne sığınmıştır. Molla Mustafa Barzani 1947 yılında KDP'yi kurmuştur. KDP'nin etkin olduğu bölgede, Türkiye'de konuşulan Kürtçeye yakın olan Bahdinan Kürtçesi kullanılmaktadır. KDP'nin şimdiki başkanı Mesud Barzani'dir. Barzani ailesi, isimlerini yukarı Doçki bölgesi ile Rekkani bölgesi arasında kalan ve Çukurca (Hakkâri)'ya 20 km mesafedeki Barzan köyünden almaktadır.

Barzani'nin başkanlığındaki bu parti Türkiye sınırına yakın bölgelerde etkindir. 1930'lu yıllardan bu yana Irak yönetimine karşı mücadele veren KDP, Kürtlerin çoğunlukta olduğu bölgeleri içine alacak şekilde özerklik elde etmek ve daha sonra bağımsızlığa ulaşmak amacıyla faaliyet göstermektedir. Etkili olduğu yerler başta Zaho ve Dohuk olmak üzere Erbil'in bir bölümünü de içine alan ve Bahdinan olarak adlandırılan bölgelerdir. Silahlı peşmerge sayısının 35-45 bin civarında olduğu tahmin edilmektedir. Gücünü bütün Kuzey Irak bölgesine yaymak ve Kürtlerin tek temsilcisi olmak maksadıyla, KYB ile 2003 Irak Harekâtına kadar olan süreçte sürekli savaş halinde olmuştur.

KDP'nin şu andaki idaresinde Mesud Barzani'nin yanı sıra Sedat Barzani ve Neçirvan Barzani'nin büyük etkinliği vardır. Neçirvan Barzani, Mesud Barzani'nin yeğeni olmasına rağmen veliaht durumundadır. Bunun nedeni ise babası İdris Barzani eğer ölmese idi şu anda partinin ve ailenin idarecisi olacak olmasıdır. Molla Mustafa Barzani'nin en küçük oğlu olan Vecihi Barzani ise KDP üst yönetimi ve merkezini korumakla görevli özel kuvvetlerin (Leşker) komutanlığını yapmaktadır. KDP'nin en etkin organı politbürodur. Hemen her şey politbüroda görüşülür ve karara bağlanır. Politbüronun altında 11 adet alt bölge komutanlığı bulunmaktadır. KDP'nin yönetim karargâhı, Erbil yakınlarındaki Selahattin kasabasıdır. Günümüze kadar Barzanilerin bölgedeki etkinliği artarak devam etmiş ve Körfez Savaşı'ndan sonra kendilerinin de hayal edemeyeceği bir seviyeye ulaşmıştır.

Kürdistan Yurtseverler Birliği (KYB): KYB'nin kuruluşunu 1959 yılında KDP içinde başlayan bölünmeler hazırlamıştır. KYB 1976 yılında kültürel ve bölgesel farklılıkların bir sonucu olarak, Molla Mustafa Barzani'nin yardımcılığını yapmış olan, KDP'nin Suriye-Lübnan sorumlusu Celal Talabani ve dönemin KDP

Genel Sekreteri ve Talabani'nin kayınpederi İbrahim Ahmed tarafından kurulmuştur. Bu oluşumla sadece bölgedeki fikri ayrılık değil, aynı zamanda Soran ve Bahdinan bölgesindeki kurumsal ayrılık da ortaya çıkmıştır. Soran bölgesi ile Bahdinan bölgesinde yaşayan insanların birbirinden oldukça farklı lisan konuşmaları, Bahdinan bölgesinde Nakşibendî benzeri bir tarikatın varlığı buna karşın Soran bölgesinde ise Kadiri tarikatının etkinliği olduğu düşünüldüğünde bu ayrılığın doğal olduğu görülmektedir. KYB'nin de en etkin idari organı politbürodur.

KYB'nin de Türkiye'de daimi bir temsilciliği olup Türkiye ile ilişkilerde bu temsilcilikten ziyade Talabani'nin kendisi ön plana çıkmaktadır. KYB içerisinde her dönem Türkmen yöneticiler bulunmuş ve her zaman Türkmenlerin haklarını da savunur görünmüşlerdir. Bunun nedenleri, bölgesinde etkin Türkmen varlığı, Soran bölgesini en iyi savunma yöntemi olarak, Arap bölgesi ile arasında bir Türkmen bölgesi oluşturmak olarak görmesi ve Türkmen kuvvetlerinden tarihte gördüğü destektir. Türkiye ile sınırı olmaması nedeniyle İran ve PKK ile ilişkileri her dönemde oldukça iyi olmuştur. KYB II. Körfez Savaşından sonra, bölgeye Bağdat ve Türkiye'nin müdahalesini önlemek için İran'ı sürekli bir denge unsuru olarak başarıyla kullanmıştır.

Irak Ulusal Kongresi (*Iraqi National Congress, INC*): INC Irak rejimine muhalif örgüt ve gruplarca, Saddam Hüseyin yönetimini devirmek amacıyla bazı Batılı ülkelerin desteğiyle 16-19 Haziran 1992'de Viyana'da düzenlenen kongre sonucu kurulmuştur. INC, bir başkanlık konseyi, 27 üyeden kurulu ve "Irak Geçici Hükümeti" olarak anılan bir bakanlar kurulu ve bir parlamento biçiminde faaliyet göstermektedir. Şii muhalefetin ağırlıkta olduğu INC, bünyesindeki görüş ayrılıkları ve iç destekten yoksun olması nedeniyle etkin bir muhalefet gösterememiştir. INC Türkiye tarafından resmen tanınmamıştır. Fakat Türkiye Dublin zirvesinde, bu örgütle dolaylı da olsa temas kurmuştur. Saddam yönetimi devrildikten sonra Irak'ın idaresi tamamen INC'ye bırakılmıştır.

De Facto Yönetim: Fiili oluşturulan hat veya sınır demektir. 1991 Körfez harekâtından sonra Kuzey Irak'ta yaşayan Kürtleri Saddam tehlikesinden korumak için oluşturulmuştur.

Federasyon: Birden fazla eyaletin ya da başka siyasal birimin, her birinin kendi temel siyasal bütünlüğünü koruyarak, tek bir merkezi hükümet altında

birleştigi siyasal örgütlenme biçimidir. Federal devletlerde iktidar, merkezi hükümet ile ülkedeki diğer alt birimler arasında paylaşılmaktadır. Birden fazla küçük devlet ya da eyaletten oluşan federal devletin kendine özgü bir örgütleniş biçimi bulunması nedeniyle federe devletlerin her birinin de ayrı ayrı yasaları ve çeşitli siyasal organları bulunmaktadır. Genel olarak uluslararası ortamda faaliyetleri federal devlet yürütmektedir. Savaş ilanı, ulusal savunma, antlaşma yapma ve elçi gönderme gibi yetkiler federal devlet organlarında bulunmaktadır.

Konfederasyon: İki ya da daha fazla devletin ortak ve belirli amaçlarla (özellikle savunmalarını pekiştirmek amacıyla) bir araya gelmeleriyle oluşan bir devletler topluluğudur. Konfederasyonun federasyondan farkı, federasyonda siyasi otorite, merkezi yönetim ile birimler arasında bölünmüş, konfederasyonda ise katılan bölgeler egemenliklerini tam anlamıyla elinde bulundurmaktadır. Bir başka deyişle, konfederasyon üyesi her devlet yetkilerinin bir bölümünü belirli bir amaca ulaşabilmek için kurmuş oldukları organa bırakmakla birlikte, bağımsızlığını ve hukuksal kişiliğini sürdürmektedir. Federal yapıda bulunan çeşitli sistemler birçok bakımdan farklılık göstermektedir. Federal sistemler ya bir bütünleşme ya da ayrılma sonucu oluşmaktadır.

Irak ve El-Cezîre kavramları: 1500 yıla yakın bir zamandır Bağdat ile Basra, Irak; Musul bölgesi ise El-Cezîre adları ile bilinmektedir. El-Cezîre bölgesi, Siirt, Zap havzası, Adıyaman, Mardin, Cizre ve Musul'u kapsamaktadır. El-Cezîre bölgesinin batısında Suriye, kuzeybatısında Gaziantep, Kahramanmaraş ve Malatya, doğusunda Doğu Anadolu, güneyinde Irak yer almaktadır. Irak ve El-Cezîre bölgeleri, birbirlerinden tarih, coğrafya, iklim, fiziki ve etnik yapı bakımından farklıdır. 21. yüzyılın başlarına kadar Irak deyişi, tarihin hiçbir döneminde, bir halkın kendi ülkesini tanımlayan veya bir devletin topraklarını ve sınırlarını belirleyen bir kavram olarak kullanılmamıştır. Ancak I. Dünya Savaşı'nın sonunda İngiliz siyasetine uygun olarak, her bakımdan ayrı olan Irak ve El-Cezîre bölgeleri, Irak adı altında birleştirilmiştir.³ Irak, Osmanlıların Türkmen, Kürt, Hristiyan, Yahudi, Sünni ve Şii Arap gibi birbirinden çok farklı topluluklarını barındıran

---

³ **Suphi Saatçi**, *Tarihi Gelişim içinde Irak'ta Türk Varlığı*, İstanbul: Tarihi Araştırmalar ve Dokümantasyon Merkezi Kurma ve Geliştirme Vakfı yayımları, 1996, s. 19.

Musul, Bağdat ve Basra eyaletlerinin birleştirilmesi ile oluşturulmuştur.⁴ Yani Irak adlı bir devletin var olma sebebi İngiltere'nin çıkar politikasından başka bir şey değildir. Osmanlı döneminde bu bölgeye, yönetim merkezine (İstanbul'a) uzak olduğu için "Irak" denilmiştir.

Şiilik: Hz. Muhammed'den sonra Hz. Ali'nin ilk halife olmasını ve onun soyundan gelenlerin bu vazifeyi devam ettirmelerini gerekli görenlerin bağlandığı siyasi bir akım olarak ortaya çıkan mezheptir.⁵ Hz. Ali'nin, Kuran ayetleri ve Hz. Muhammed'in vasiyeti uyarınca imam ve halife olduğuna, imamlık ve halifelik ancak onun soyundan gelenlere ait olduğuna, bu konunun genel halkoyunun seçimine bağlı bir husus olmadığına inanan kimselere Şii veya Şia denilmektedir. İmamların İsmet (*günahsız, temiz*) kimseler oldukları, her türlü büyük ve küçük günahtan arındıkları hususunda bütün Şii mezhepler hemfikirdir. Hz. Ali'nin imameti konusunda birleşmelerine rağmen daha sonra Şiiler, gerek Hz. Ali'nin soyu gerekse bizzat şahsı hakkında aşırılığa gitmiş olanların meydana getirdikleri ve "Gâliye" adı verilen grup ile Hz. Ali ve soyunun imamete diğerlerinden daha çok hakkı olduğunu kabul etmekle beraber, imamların sırası konusunda anlaşmazlıklara düşerek bölünen ve "İmâmîye" adını alan iki gruba ayrılmıştır.⁶

Yezidîlik: Klasik İslam'a ve Sünnilere karşıdır. Yezidîlere göre, şariat yok olacak, İran'dan yeni bir peygamber çıkacaktır. Varlık birliği vardır ve bu yüzden şeytan da Tanrı sayılır, şeytan Tanrı'nın kızgınlık niteliğidir. İyilik ve kötülük öteki dünyada yoktur. Marul, bakla ve balığın yenmesi yasaktır. Bazılarına, şeytan sözcüğünün içinde geçtiği için "ş" ve "t" harflerinin söylenmesi günahıdır.⁷ "Vahiy Kitabı" ve "Kara Kitap" denilen iki kitapları vardır. Basralı Yezid bin Harici tarafından kurulmuştur. Emevi Halifesi Muaviye'nin oğlu Yezid ile bir ilgisi yoktur.

Nakşibendîlik: Kurucusu Buharalı bir Türk olan Hoca Mehmet Bahaeddin Nakşibend'tir. Nakşibendîlik, Yesevilikten çıkmıştır. Nakşibendî tarikatı, Ehlisünnete sıkı bağlarından dolayı pek çok mürit toplamış, koyu ve mutaassıp dindarların topluluğu durumuna gelmiştir. Şeriatın bütün emir ve esaslarına riayet

⁴ Mesut Özcan, *Sorunlu Miras Irak*, İstanbul: Küre yayımları, 2003, s. 7.

⁵ Ramazan Hurç, "Halifelik Kavramı" *Birinci Ortadoğu Semineri*, ed. Mustafa Öztürk, Orhan Kılıç, Enver Kılıç, Elazığ: Fırat Üniversitesi yayımları, 2004, s. 270.

⁶ Yaşar Kutluay, *İslâm ve Yahudi Mezhepleri*, İstanbul: Anka yayımları, 2001, ss. 113-114.

⁷ İsmet Zeki Eyüboğlu, *Tarikatlar Mezhepler Tarihi*, İstanbul: Der yayımları, 1997, s. 462.

etmektedirler. Nakşibendîlerin semahaneleri ve zaviyeleri yoktur. Nakşî dervişleri ve müritleri bir mescit veya salonu dergâh yaparak zikirlerini yapmaktadırlar. Nakşibendîlerin zikirlerine “hatmi hacegân” pirlerine de “Hoca” denilmiştir. Nakşibendîler genellikle Hanefî Mezhebine bağlıdırlar. İnançları sürekli ibadet ve zikir temeline dayanır. Zikir sessiz ve içten yapılır. Hz. Ebubekir’i önder kabul eden bu tarikat üyeleri Nakşibendîliğin tüm tarikatların başı olduğuna ve günün birinde 40 Sünnî tarikatın, Nakşibendî çatısı altında toplanacağına inanmaktadırlar.⁸

Kadirilik: Gizemciliğe dayanan Sünnî tarikattır. 12. yüzyılda Abdülkadir Geylani tarafından kurulmuştur. Bu tarikattan 20’den fazla kol türemiştir. Kurucusu Geylani’nin kerametlerine inanılmaktadır. Geylani’nin bir yıl yemeden içmeden yaşadığına, Azrail’e direndiğine ve zikir yoluyla tanrısal sırlara ulaşılacağına inanılmaktadır. Bu tarikat, Sünnî tarikatlar içinde en etkin olanlardan biridir. Kuran’a bütünüyle uygun dinsel bir anlayış izlemişlerdir. Gizemli yanları, Allah’ın adını yüksek sesle ve iki yana sallanarak zikir etmekle “cezbe” haline girmek suretiyle “tanrılık sırlarına” erdiklerine inanmalarından gelir.⁹

NGO (Non-Governmental Organization): NGO’lar için, “üçüncü sektör” tabiri de kullanılır. Kamu sektörü ve kar amaçlı özel sektörün dışında kalan üçüncü sektör, vatandaşların kar amacı gütmeyen, gönüllü olarak kamu hizmetlerine katılmaları anlamına gelmektedir. Gerek gelişmiş ülkeler gerekse gelişmekte olan ülkeler kamu hizmetlerinin geliştirilmesi ve istenen seviyeye ulaşılabilmesi için NGO’ları desteklemektedir.

Çekiç Güç: Körfez krizinde Irak kuvvetlerinin bombardımanından kaçarak Türkiye sınırına yönelen on binlerce mülteci için oluşturulan güvenlik bölgesini koruyan askeri güçtür. 1991-1997 yılları arasında Kuzey Irak’ta görev yapmıştır.

⁸ Ahmet Güner, *Tarikatlar*, İstanbul: Milliyet Gazetesi yayımları, 1986, s. 60.

⁹ Orhan Hançerlioğlu, *İnanç Sözlüğü*, İstanbul: Remzi Kitap Evi, 1993, s. 291.

BÖLÜM II

1. KUZEY IRAK'IN COĞRAFI, ETNİK, SOSYAL VE SİYASİ YAPISI, EKONOMİK DURUMU VE JEOSTRATEJİK ÖNEMİ

1.1. Kuzey Irak'ın Coğrafi Yapısı

Kuzey Irak, Körfez Savaşı sonrasına kadar, uluslararası kamuoyunda Irak devletinin coğrafi kuzeyini temsil eden bir bölge olarak düşünülmüştür. II. Körfez Savaşı ile birlikte, Irak Merkezi İdaresi dışında kalan ve hızla devletleşme sürecine sokulan bir oluşumun adı olarak kullanılmıştır. II. Körfez Savaşı'ndan sonra, Irak ordusu isyan eden Kürtlere karşı bir harekât düzenlemiş ve binlerce Kuzey Iraklı Türkiye sınırına yığılmıştır. Bunun üzerine, BM Güvenlik Konseyi Irak'ın uyguladığı baskıyı durdurmak maksadıyla, 32. enlemin güneyi ve 36. enlemin kuzeyindeki bölgeyi “uçuşa yasak bölge” ilan ederek, Irak hava sahasını üç bölgeye ayırmıştır.¹ Böylece Kuzeyde Kürtlerin, merkezde Irak yönetimi ve güneyde Şiilerin hakim olduğu üç bölge ortaya çıkmıştır. Kuzey Irak, Dohuk, Erbil ve Süleymaniye'yi kapsamaktadır. Yerel Kürt partilerinin istemiş olduğu bölge ise daha güneyden geçmekte olup, aslında bölgenin ekonomik yetersizliğinden kaynaklanan gerekçe ile zengin petrol yataklarını kapsayan Kerkük bölgesini ve Musul'un bazı yerlerini de içermektedir.

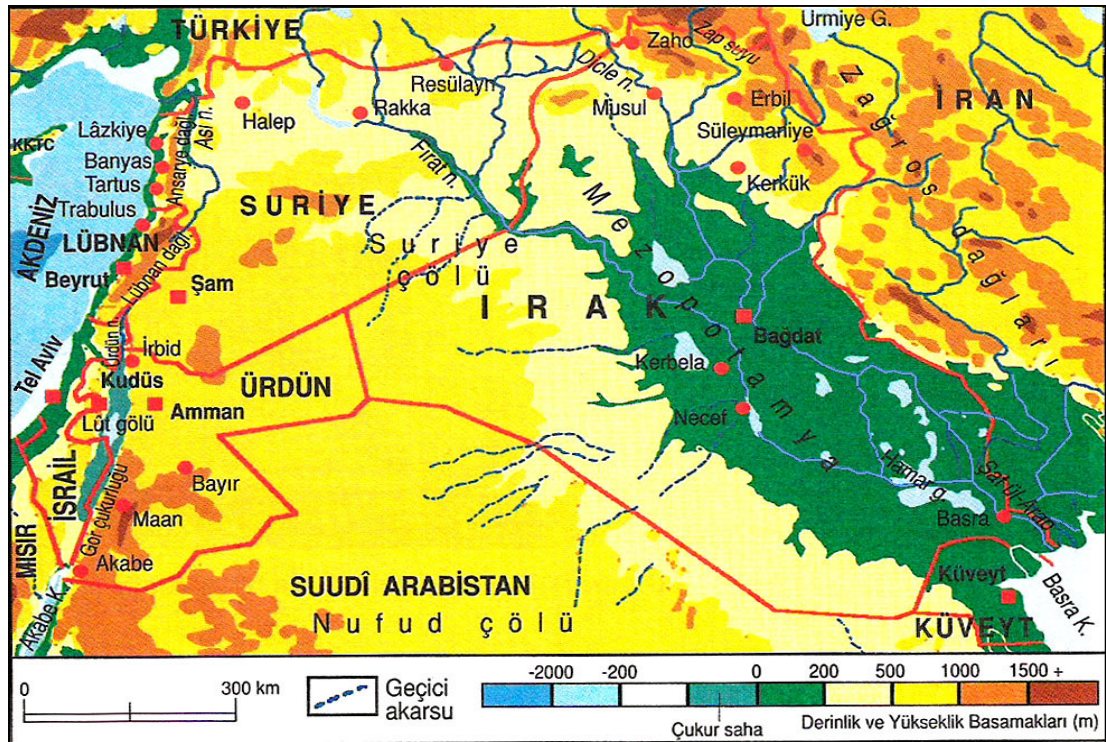
Bölge, Türkiye-Irak sınırını oluşturan noktadan başlar, Dicle nehrini güneye 10 km takip ederek, Suriye ile 3 km sınır teşkil eder. Musul-Dohuk il sınırını takiben doğuya doğru, Dohuk-Erbil güneyi, Kerkük Kuzeyi, Süleymaniye güneyini takip ederek, Zağros dağlarında İran-Irak sınırı ile birleşir. Bölgede karasal iklim hüküm sürmektedir. Kuzey Irak'ı yeryüzü şekilleri bakımından iki bölgeye ayırmak mümkündür.

Yüksek Dağlık Alanlar: Bu kısım İran, Irak ve Türkiye sınırını oluşturan yüksek dağlardan meydana gelmektedir. Bu bölgede dağların ortalama yükseltisi

¹ **Mustafa Sıtkı Bilgi**, “Türk-Irak İlişkilerinin Tarihsel Boyutu”, *Irak Krizi (2002-2003)*, der. Ümit Özdağ-Sedat Laçiner-Serhat Erkmen, Ankara: ASAM yayımları, 2003, s. 228.

2100-3600 m arasında değişmektedir. Bu dağlık alanları dar vadilerle kesen Zap suyu bölgenin sularını toplamaktadır. Bölgenin en yüksek dağları, Irak-Türkiye sınırı yakınlarında Mührinar Dağı (2133 m), Sermeydan Dağı (3500 m), İran-İrak sınırı yakınında Kandil Dağı (3500 m) ve Hasarost Dağı (3600 m) dır.²

Alçak Dağlık Alanlar: Bu bölge, yüksek dağlık alanlardan sonra gelen alanları oluşturmaktadır. Güneyden kuzeye doğru sırasıyla, Elşastan, Adıyye, İbrahim, Telafer, İşkeft dağları ile Musul şehrinin kuzey batısından, Suriye sınırına kadar devam eden Sincar dağları alçak dağlık alanları oluşturmaktadır. Bu ikinci kısım dağlardan sonra güneyde Dicle nehrine doğru birkaç ova yer almaktadır. Bunlar Hamrin Ovası, Dibeke Ovası ve Erbil Ovası'dır. Dicle'ye dökülen Büyük Zap ve Küçük Zap suları önemli akarsularıdır. (Harita 1)

Harita 1: Irak'ın Fiziki Haritası³

Kuzey Irak, Irak'ın kuzey ve kuzeydoğusunda yer alan dağlık bir bölge olup, 438.466 km² alana sahip Irak topraklarının 80 bin km²'lik bir bölümünü kapsamaktadır. Bu bölgenin kuzeyini, 305 km uzunluğundaki Türkiye-İrak sınırının

² Yılmaz Tezcan, *Kuzey Irak-2010 (Muhtemel Gelişmeler)*, İstanbul: HAK yayımları, 1996, s. 82.

³ İbrahim Atalay, *Ülkeler Coğrafyası (Lise Ders Kitabı)*, İnkılap yayımevi, İzmir, 2000, s. 14.

tamamı, doğusunu ise, Irak-İran sınırının yaklaşık 470 km uzunluğundaki bölümü sınırlamaktadır.⁴ (Harita 2)

Harita 2: Kuzey Irak'ın Coğrafi Yapısı⁵

1.2. Kuzey Irak'ın Etnik ve Sosyal Yapısı

Kuzey Irak bölgesi etnik ve kültürel açıdan esas olarak Bahdinan ve Soran bölgeleri diye ikiye ayrılmaktadır. Kuzey'de ekonomik ve sosyal açıdan zayıf ve daha dağlık olan bölge Bahdinan bölgesidir ve KDP'nin kontrolündedir. Halkı, Kırmanç lehçesine yakın olan Bahdinan lehçesiyle konuşur. Kuzey Irak'ta bulunan Kürtlerin birbirleriyle iletişim kurmalarına olanak veren ortak bir dil yoktur. En yoğun kullanılan diyalekt *Kırmançi* ağızdır.⁶

⁴ Ümit Özdağ, *Türkiye, Kuzey Irak ve PKK, (Bir Gayri Nizami Savaşın Anatomisi)*, Ankara: ASAM yayımları, 1999, s. 16.

⁵ Mustafa Çiçek, *İkinci Körfez Savaşı Sonrasında Irak'ın Yeniden Yapılandırılması Sürecinde Türkiye'nin İzlediği Politika ve Bu Politikanın Türkmenlere Etkileri*, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul: Harp Akademileri, 2004, s. Ek-C1.

⁶ İhsan Şerif Kaymaz, *Musul Sorunu: Petrol ve Kürt Sorunlarıyla Bağlantılı Tarihsel ve Siyasal Bir İnceleme*, İstanbul: Otopsi Yayınları, 2003, ss. 29-30.

Bu bölgenin güney sınırını Erbil oluşturmaktadır. Erbil’de yaşayan Kürtler henüz şehirleşmemiş, şehirde yaşayan aşiretler halinde varlıklarını devam ettirmektedir. Süleymaniye bölgesi ise Kuzey Irak’ın ekonomik ve kültürel yönden en gelişmiş bölgesini oluşturmaktadırlar. Bu bölge tamamen KYB’nin denetimi altındadır. Bölgenin etnik dokusunu Kürtler, Türkmenler, Araplar, Hristiyanlar (Asurîler ve Keldaniler) ve Yezidiler oluşturmaktadır.⁷

Dini ayırım da etnik ayırım çerçevesinde ele alınmış olup, netice itibarıyla etnik bir nitelik kazanmaktadır. Bölgedeki etnik yapıların durumları şu şekildedir. Irak’ın dünya sağlık örgütü verilerine göre Ocak 2003 tahmini nüfusu 27 milyon kadardır. Irak nüfusunu etnik olarak incelediğimizde, Araplar %65, Kürtler %18, Türkmenler %12, Asurîler ve Süryaniler %3, diğer azınlıklar ise %2 oranına sahiptir.⁸ Dini yapı bakımından ise Müslümanlar nüfusun %97’sini, Hristiyan ve diğer dinler ise nüfusun %3’ünü teşkil etmektedir. Müslümanların %55’i Şii, %45’i Sünni’dir.⁹ Doğu ve Güneydoğu Anadolu’daki dini inanış ile Kuzey Irak’taki Kürt, Türkmen ve diğerleri arasında inanç benzerliği görülmektedir. (Harita 3)

Kuzey Irak’ta çeşitli kaynaklara göre 5 milyon civarında insanın yaşadığı tahmin edilmektedir. Bu nüfusun 3,5-4 milyon (%80) kadarını Kürtler, 750.000-800.000 (%15) kadarını Türkmenler oluşturmaktadır. Geri kalan (%5) ise Hristiyanlar, Araplar ve Yezidiler oluşturmaktadır.¹⁰ Genelde Kuzey Irak’ta yaşayan Hristiyan topluluğunu Asurîler, Keldaniler, Süryaniler ve Ermeniler oluşturmaktadır. Geri kalanı Musevi’dir.¹¹ (Harita 3)

Araplar: Bölgeye Irak devletinin sistemli çabaları sonucu yerleştirilmişlerdir. II. Körfez Savaşı’ndan sonra ortaya çıkan yapı karşısında muhalif Arapların dışındakiler, Saddam’ın denetimindeki bölgeye dönmüşlerdir. Saddam döneminde bölgenin bazı bölgelerinde yerlerinden edilen Kürtler, II. Körfez Savaşı’ndan sonra Kuzey Irak Bölgesinden bütün Arapları çıkarmak istemektedirler.

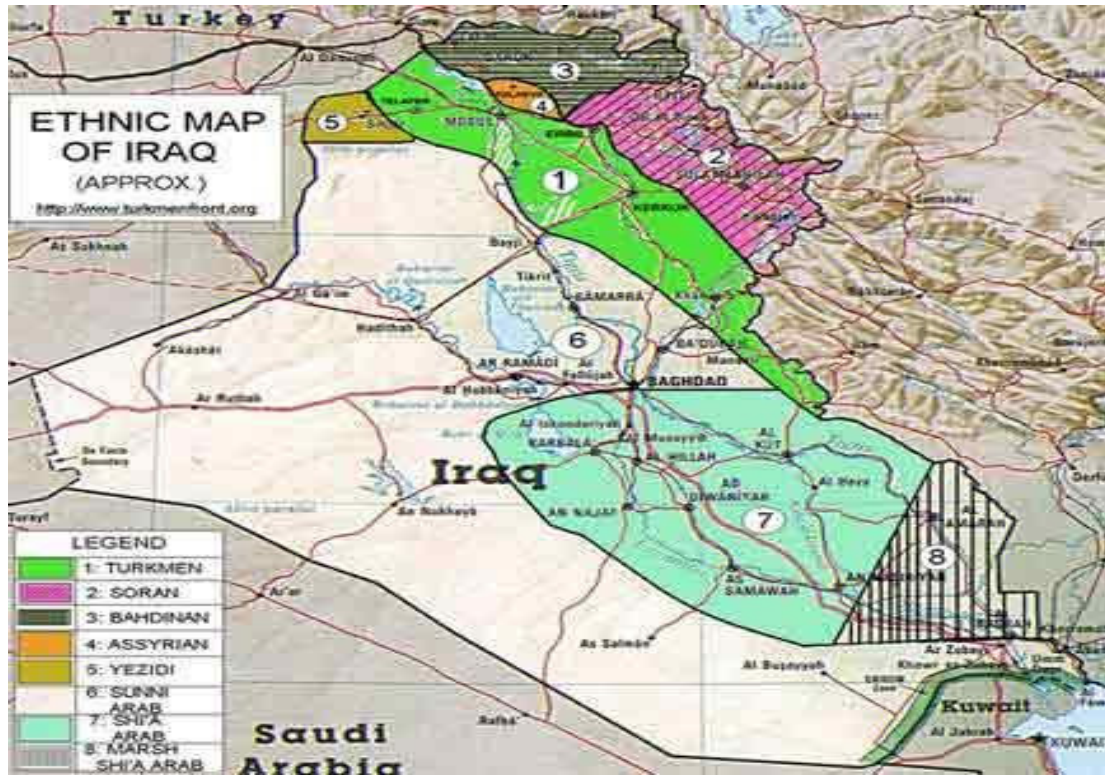
⁷ Ümit Özdağ, *Türkiye, Kuzey Irak ve PKK, (Bir Gayri Nizami Savaşın Anatomisi)*, Ankara: ASAM yayımları, 1999, ss. 28-29.

⁸ Mesut Savaş, *ABD’nin Irak Harekâtının Türkiye’ye Etkileri*, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul: Harp Akademileri, 2004, ss. 3-4.

⁹ Osman Metin Öztürk, “Irak, Yapısı ve Komşuları ile ilişkileri” , *KÖK Araştırmalar Dergisi*, 1999, s. 24.

¹⁰ Kemal Öztekin, “Kuzey Irak’ta Ekonomik Durum”, *Karanet*, 20 Aralık 2006, s. 1.

¹¹ Sinan Marufoğlu, *Osmanlı Döneminde Kuzey Irak*, İstanbul: Eren yayıncılık, 1993, s. 78.

Harita 3: Irak'ın Etnik Yapısı¹²

Kürtler: Kürtler bölgenin sosyal ve siyasi yapısı açısından önemli olan ve sayıları 70-80 civarında bulunan aşiretler halinde yaşamaktadır. Geleneksel aşiret sistemi içinde köyler, bir veya birkaç sülaleden oluşan insanların oturduğu bir yerleşim birimidir. Kuzey Irak'ın doğa şartları Kürtleri, aşiret denilen küçük ve kapalı toplumsal birimler halinde örgütlenmeye zorlamıştır. Aşireti oluşturan bireyler güçlü bağlarla birbirlerine bağlıdır. Dolayısıyla, mensubiyet/aidiyet algılaması bakımından bireysel ve toplumsal düzeyde belirleyici olan aşiret kimliğidir. Bu toplumsal yapılanma, Kürtlerin, Orta Doğu'nun üç ana kültürel-etnik grubunu oluşturan Türkler, Araplar ve İranlılarla ortak bir kimlik algılaması içinde bütünleşmelerini önlediği gibi, kendi aralarında ortak bir ulusal kimlik geliştirmelerini de engellemiştir. Böylece Kürtler, aşiret yapılarını tehdit eden her türlü siyasal kurumlaşmaya ve merkezi otoriteye direnen bölgesel ve kalıcı bir istikrarsızlık unsuru haline gelmişlerdir. "Kürt Sorunu" olarak adlandırılan bu durum, bölge için ciddi bir tehdit kaynağıdır. Çünkü hem bölgesel ilişkilerin sağlıklı

¹² **Süleyman Meral**, *Kuzey Irak'ta Gelecekte Oluşabilecek Siyasi Yapı*, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul: Harp Akademileri, 2004, s. 81.

gelişimini engellemektedir hem de bölge dışı büyük güçler açısından sürekli bir müdahale gerekçesi yaratmaktadır. Bölgenin son 100 yıllık tarihi incelendiğinde “Kürt Sorunu” ile bağlantılı müdahalelerin sıkça yaşandığı görülmektedir.

Batı’da, Kürtlerin Orta Doğu’nun bölgesel güçlerine, özellikle de Türklere karşı bir silah olarak kullanılması kararı, I. Dünya Savaşı’ndan hemen sonra verilmiştir. Bu amaca yönelik olarak daha önce Ermeniler kullanılmıştır. Ama savaştan sonra, tehcir nedeniyle Doğu Anadolu’da Ermeni kalmadığı, Kafkasya’daki Ermenistan Devleti de Sovyet etkinlik alanına girdiği için Ermenileri bir araç olarak kullanma şansını yitiren Batılı emperyalist güçler, onların yerini alacak en uygun aracın Kürtler olduğunu değerlendirerek, politikalarını buna göre yeniden belirlemişlerdir. I. Dünya Savaşı’ndan sonra sürekli kışkırtılan Kürtler Türkiye, İran ve Irak’ta bu ülkelerin yönetimlerine karşı birçok kez ayaklanmışlardır.¹³

Kuzey Irak’ta etkin olan Barzani ve Talabani aşiretleri arasındaki mücadelenin ana sebebi, bölgedeki diğer aşiretleri kendilerine bağlamak ve tek otorite olma isteğidir. Bölgede KDP ve KYB’nin zayıflaması ve kontrolü kaybetmeleri durumunda, aşiretlerin kendi aralarında liderlik mücadelesi içine girecekleri, bu durumun bütün bölgeye sirayet edeceği kaçınılmaz bir gerçektir. Bölgedeki Kürtler dil, kültür ve sosyal açıdan tam bir türdeşlik sergilememektedirler. Kuzey Irak’ta son yıllarda dilde birlik politikası izlenmektedir. Bunun sonucunda Sorani ve Kırmançi lehçeleri arasındaki farklılıkları azaltıp Kırmançi ve Soraniceyi birleştirip *Sormançi* diye ortak bir dil ortaya çıkarmak istemektedirler.

Türkmenler: 1957’de yapılan nüfus sayımına göre, Irak nüfusunun %12’sini Türkmenler oluşturmaktadır. 2006 yılında yapılan tahminlere göre, Kürtler ile Araplar arasında tampon bir bölgede yaşayan Türkmenlerin nüfusu Irak genelinde 2.5 milyondur.¹⁴ Tarihleri boyunca genellikle tarım ve ticaretle uğraşan Türkmen nüfusu, bugün Erbil, Musul, Kerkük, Telafer, Altinköprü ve Bağdat’ta yoğunlaşmıştır. Erbil Türkmenleri bölgenin en eski kentli unsurudur. 1990’lı yıllardan sonra Türk kültürünün etkisinin arttığı bölgede, Türkçe TV ve radyo yayınlarının takibi yaygınlaşmıştır. Bölgede bulunan diğer etnik nüfusa göre, en fazla

¹³ **İhsan Kaymaz**, “Arap-Kürt Karşıtlığı Temelinde Irak’ın Parçalanmasına Giden Yol ve Türkiye”, *Güvenlik Stratejileri Dergisi*, c.1/sayı 1 (Haziran 2005), ss. 20-21.

¹⁴ **Ramazan Özey**, “Irak Türkleri Unutulmamalı”, <http://www.haberaliz.com.tr>, 2006.

asimilasyona ve sürgüne zorlanan Türkmenler, Kürtler ile Araplar arasında tampon bir bölgede bulunmakta ve birlik beraberlikten uzak bir şekilde yaşamaktadırlar. Türkmen nüfusun yoğun olarak yaşadığı bölgeler zengin petrol yataklarına sahiptir. Türkmenlerin Türk kökenli olmaları Kerkük petrollerini ele geçirmeyi hedefleyen yabancı ülkeleri daima huzursuz etmiştir.

Diğer unsurlar: Kürt ve Türkmenlerin dışında bölgede küçük gruplar halinde Yezidiler, Asurî/Süryaniler, Nasturiler, Keldaniler ve Ermeniler yaşamaktadırlar.

1.3. Kuzey Irak'ın Siyasi Yapısı

1964 yılına kadar, Irak Kürdistan Demokrat Partisi (KDP) çatısı altında mücadelesini sürdüren Iraklı Kürtler, aralarındaki görüş ayrılıkları nedeniyle Barzani ve Talabani liderliğinde ikiye ayrılmıştır. KDP'den ayrılan Celal Talabani, 1964-1975 yılları arasında örgütlenme çalışmalarını sürdürerek, 1975 yılında KYB'yi kurmuştur. 1968 yılında iktidara gelen Baas Partisi, 1970 yılında KDP ile Kürtlere geniş haklar tanıyan bir özerklik anlaşması imzalamıştır. Anlaşmaya göre, özerklik 4 yıllık bir geçiş döneminden sonra uygulamaya konulacaktı. Ancak, dönem içerisinde askeri gücünü arttıran Irak yönetimi, anlaşmayı uygulamamıştır. 24 Şubat 1974'te Irak Devrim Komite Konseyi, tek taraflı aldığı bir kararla Dohuk, Erbil ve Süleymaniye'yi kapsayan bölgeyi, Kürt Özerk Bölgesi olarak ilan etmiştir. Özerk bölge siyasi açıdan, Irak'ın devlet yapısı içinde olmakla birlikte, ayrı bir idari yapıya sahiptir. Erbil, bölgenin idari merkezi olarak seçilmiştir. Arapça ile birlikte resmi lisan olarak kabul edilen Kürtçe, bölge halkı için aynı zamanda eğitim lisanını oluşturmaktadır.

II. Körfez Savaşının başlaması ile birlikte, KYB ve KDP liderlerinin önderliğinde Ağustos 1990'da Şam'da bir araya gelen Kürt partileri, Irak Kürdistan Cephesi'ni kurmuşlardır. Körfez savaşının hemen akabinde, Saddam'ın Kürtlerin ayaklanmasını kanlı bir şekilde bastırması nedeniyle, Kürtleri korumaya yönelik olarak 36. paralelin kuzeyi güvenli bölge ilan edilmiştir. II. Körfez Savaşı sonrasında başlayan uygulamalar, Kuzey Irak'ta Merkezi Irak Yönetimi'nin otoritesi dışında, Kürt grupların hâkimiyet kurduğu ayrı bir bölgenin oluşmasına neden olmuştur.

Bölgedeki otorite boşluğu, KDP ve KYP'nin iki ayrı yerel yönetim oluşturarak, Kuzey Irak'taki devletleşme sürecine zemin hazırlamıştır. Bu durum PKK terör örgütünün varlığını güçlendirmesine de sebep olmuştur. Ortaya çıkan otorite boşluğundan istifade ile Kuzey Irak'ta süratli bir gelişme gösteren Kürt hareketi, Mayıs 1992 tarihinde yapılan parlamento seçimleri ile 1930 yılından beri devam eden organize olma çabalarının en önemli adımını gerçekleştirmiştir. Seçim sonucunda oluşturulan 105 kişilik mecliste, KDP ve KYB 50'şer milletvekili çıkarırken, geriye kalan 5 milletvekilliği Asurîlere verilmiştir. Bölgedeki Türkmenler ise protesto ederek seçimlere katılmamıştır. Kurulan hükümet 7 KYB, 6 KDP, 1 Hristiyan, 1'de Komünist orijinli olmak üzere 15 üyeden oluşmuştur. Kuzey Irak'ta teşkil edilen Kürt parlamentosu, 5 Ekim 1992 tarihinde, Federe Kürt Devletini onaylamış ve söz konusu federal yapının Erbil, Süleymaniye, Dohuk ve Kerkük'ü içerdiğini açıklamıştır. Bu hükümeti hiç kimse tanımadığı için geçerliliği olmamıştır. Bölgedeki Kürtler, oluşturulması planlanan devletin altyapısını kurmak maksadıyla polis teşkilatının tesisi, güvenlik ve istihbarat teşkilatının oluşturulması, bürokratik yapının teşkili, bankacılık faaliyetleri, üniversite kurulması, Kürt pasaportu ihdas etme, gümrük işlemlerinin esasa bağlanması, yeraltı kaynaklarının işletilmesi gibi çalışmaları yürütmektedirler. Kuzey Irak'ta Türkiye'dekine benzer bir idari teşkilatlanma vardır. İl, ilçe ve köy'den oluşan idari birimlerin yöneticileri vali, kaymakam ve muhtardır. İl ve ilçelerdeki belediye başkanları, vali ve kaymakamların emrinde çalışmaktadırlar. Belediye başkanı parti tarafından atanır.

2003 Irak Harekâtı sonrası oluşturulan Geçici İdari Yasanın 53. maddesi ile mevcut 18 vilayetin sınırlarının geçiş dönemi boyunca değişmeyeceği hükmü getirilmiştir. Yine aynı madde ile Kürt bölgesel hükümeti; Dohuk, Musul, Erbil, Kerkük, Süleymaniye ve Diyala vilayetlerinin 19 Mart 2003 tarihi itibarıyla KDP ve KYB kontrolünde olan yerleri içine alacak şekilde kurulmuştur. Bu madde ile Irak resmi olarak, Kürt bölgesi ve diğer bölge şeklinde ikiye bölünmüştür. Irak'ta genel güvenlik durumu, savaşın sona erdiği 1 Mayıs 2003 tarihinden bu yana giderek kötüleşmektedir. Irak'ın siyasi yapılanma takvimine uygun olarak, 8 Mart 2004'te Irak Geçici İdari Yasası imzalanmış ve anılan yasa ile Kürtlerin; Dohuk, Erbil ve Süleymaniye vilayetlerini içeren bölgede bir "Bölgesel Yönetim" kurmaları tescil edilmiştir. Ancak, etnik gruplar arasında büyük anlaşmazlıklara neden olacağı

değerlendirilen Kerkük'ün statüsünün belirlenmesi müteakip döneme bırakılmıştır. 28 Haziran 2004'te Irak Geçici Hükümetinin yönetimi devralmasıyla siyasi geçiş süreci başlamıştır. Geçici Hükümetin ana yapısı, Şii, Arap ve Kürt ağırlıklıdır. Sünni Arap nüfusun yoğun olarak bulunduğu Irak'ın orta kesiminde tehlikeli ve belirsiz bir durum vardır. Sünni Arap kesim, ABD'nin aşırı şiddet kullanması nedeniyle siyasi sürece mesafeli durmuştur. Ağustos 2004'te 1200 kişilik Irak Ulusal Kongresi oluşturulmuş, kongrede 91 Türkmen yer almıştır. Kongre Çalışmaları sonucunda 100 kişilik Irak Geçici Meclisi teşkil edilmiştir. Mecliste ITC Başkanı ile ITC ile paralel hareket eden dört Türkmen üyenin yanı sıra KDP ve KYB güdümündeki üç üye de yer almıştır.

Irak'ta 30 Ocak 2005'te yapılan genel seçimlerde Birleşik Irak İttifakı %48.1, Kürt İttifakı %25.4, Başbakan İyad Allavi'nin önderliğindeki Irak listesi ise %13.6 oy almıştır. Bu sonuçlara göre ulusal mecliste Birleşik Irak İttifakı 132, ortak Kürt listesi 71, Allavi'nin koalisyonu ise 38 sandalyeye sahip olmuştur. Kürt gruplar sandalye sayıları ile kilit konuma gelmişlerdir. Iraklı Kürt partiler, Kürdistan federasyonuna katmak için yoğun çaba gösterdikleri Kerkük'te yerel meclis seçimlerinde de istediklerini elde etmişlerdir. KDP ile KYB oluşturduğu Kürt ittifakı 237 bin oyla Kerkük il meclisindeki 41 sandalyeden 24'ünü kazanmıştır. KYB lideri Celal Talabani, 30 Ocak 2005'te yapılan seçimlerde, KDP ile oluşturdukları Irak Kürdistan İttifakı'nın, yeni hükümetin devlet başkanlığını almakta ısrarlı olduğunu belirterek, bunun Şiiler tarafından da desteklendiğini ileri sürmüştür. Celal Talabani, seçim sonrası yaptığı bir değerlendirmede daha önceki söylemlerinin aksine Kürtlerin bağımsızlık taleplerinin “uygulanamaz olduğunu”, “bağımsız bir Kürt devletine hiç ihtimal vermediğini” söylemiştir. Türkmen Cephesi ise bu mecliste altı sandalye almıştır.

Diğer Siyasi Partiler: Kuzey Irak'ta bulunan İslami partilerinin çoğunluğu İran desteklidir. Aynı zamanda Suudi Arabistan ve Avrupa'dan destek alan İslami partiler de mevcuttur. Kuzey Irak'ta faaliyet gösteren Irak, Suriye, İran, İngiltere, Fransa gibi ülkelerin açık destek verdiği Kürt ve komünist partiler, birbirlerinden küçük ayrılıklar gösterebilirler de “bağımsız bir Kürdistan” ideallerine hizmet konusunda birleşmektedirler.

Kürt Aşiretler Birliği (KAB): KDP ve KYB'nin liderliğinde Kürt cephesinin temsil ettiği siyasi oluşum, gerçekte bütün Kürt aşiretlerini kapsamadığı gerekçesiyle, aşiret düzeninde yaşayan Kürtlerin temsil edilmeleri için daha uygun şartları olan ve bütün aşiret liderlerinin katılımının sağlandığı bir teşkilat olarak ortaya çıkmıştır. Ancak mevcut gelişmeler nedeniyle, Kürt Aşiretler Birliği etkinlik sağlayacak aşamaya gelememiştir.

PKK Terör Örgütü: Kuzey Irak'ta, KDP ve KYB'den sonra üçüncü büyük güç olma yönünde gayret gösteren PKK, 1980 yılından itibaren örgütlenme faaliyetlerini Suriye ve Lübnan'da sürdürmüş, müteakiben Lübnan'da rahat hareket edemeyeceğini anlayarak, meydana gelen karışıklıklardan da istifade ederek, Kuzey Irak'ı kendisine üs olarak seçmiştir. TSK'nin yürüttüğü mücadele sonunda yıkılma aşamasına gelen terör örgütü, II. Körfez Krizi'nin bölgede oluşturduğu otorite boşluğu ve peşmergelerin ayaklanması sonucu, ortaya çıkan yeni imkânlardan da istifade ederek tekrar toparlanmış, büyük ölçüde lojistik ve kamp imkânlarına kavuşmuştur.

Başlangıçta Kürt olgusu ile hareket ederek PKK terör örgütünün faaliyetlerine göz yuman Kürt gruplar, PKK'nın güçlenmeye başlaması ile birlikte, örgüt ile otorite mücadelesine girmişlerdir. Türkiye'nin baskısıyla, özellikle KDP ile PKK arasında zaman zaman çatışmalar olmuş, ancak göstermelik faaliyetlerin ötesine gidememiştir. Kürt grupların, bölge ülkelerinin ve hatta Batılıların Türkiye'ye karşı kullandığı bir koz haline gelmesine rağmen, özellikle TSK'nin sürdürdüğü etkili mücadele sonunda, PKK Terör Örgütünün etkinliği düşürülmüş, elebaşı yakalanmış ve hâlihazırda ismini PKK/Kongra-Gel olarak değiştirerek siyasallaşma gayretleri içerisine girmiştir.

1.4. Kuzey Irak'ın Ekonomik Durumu

Kuzey Irak ekonomisi büyük ölçüde dış yardımlarla ayakta durmaktadır. Uluslararası yardım özellikle BM yardım kuruluşları tarafından sağlanmaktadır. Bölgeye 1997 yılına dek sürdürülen Huzur Harekatı çerçevesinde, BM yardım kuruluşları ve sayıları 120-170 arasında bulunan Hükümet Dışı Kuruluşlar (NGO) aracılığıyla sosyal yardımlar (gıda, sağlık hizmetleri, konut yapımı) sağlanmıştır. Söz

konusu kuruluşların yardımları yılda ortalama 70-90 milyon dolar civarındadır. Bu kapsamda Türkiye'den, Kızılay vasıtasıyla 1994'te 10 milyon dolar, 1995'te 13,5 milyon dolar yardım gerçekleştirmiştir.¹⁵

NGO'lar başlangıçta acil insani yardım dağıtırken, 1992'den itibaren tarım, hayvancılık, sağlık, eğitim, iskân, altyapı ve enerji gibi alanlara kaymıştır. Zamanla söz konusu yardım kuruluşlarının faaliyetleri insani yardım kapsamını aşarak bir Kürt devletinin teknik altyapısını oluşturma yönünde ve bağımsızlığı körükleyici çalışmalar görüntüsünü vermeye başlamıştır. Halen bölgede 83 kadar NGO olduğu tahmin edilmektedir.¹⁶

1993'ten itibaren Bağdat'tan Kuzey Irak'a işlenmiş petrol, Kuzey Irak'tan ise gıda sevkiyatı karşılıklı olarak devam etmiştir. Petrol ürünü sevkiyatı Musul/Kaida'dan sadece Dohuk-Musul karayolundan tankerlerle yapılmıştır. Bağdat yönetimi, Irak KDP'ye verdiği petrol ürünlerine karşılık ABD doları veya gıda maddesi almıştır. KDP aldığı petrolün bir kısmını üzerine gümrük ekleyerek KYB bölgesine satmıştır.¹⁷

Türkiye'de Habur¹⁸ Sınır kapısından başlayan sınır ticareti ile geçiş yapan Türk kamyonlarından alınan paralar KDP'nin gelir kaynağını oluşturmaktadır. Habur sınır kapısından yapılan ticaretten gayri resmi rakamlara göre KDP, yılda 700-800 milyon dolar kazanmaktadır.¹⁹ İran ile Kuzey Irak arasında yalnızca KYB'nin kontrolünde Penjvin ve Derbendikan sınır kapıları bulunmakta, ulaşım güçlüğü nedeniyle sınırlı ticaret yapılmaktadır. Suriye ile temasın sağlandığı yer ise Fays sınır kapısı, KDP'nin denetimindedir. Hâlihazırda Habur gümrük kapısından elde edilen gelirler KDP tarafından alınmaya devam etmektedir. KDP ayrıca Hacıümran hudut kapısından İran'la ticaretini sürdürmektedir. Kuzey Irak'ta Masraf El-Rafidan (Rafidan Bankası), Masraf El-Rasheed (Rasheed Bankası), Masraf El-Zirai (Ziraat Bankası), Masraf El-Akadi (Emlak Bankası) adlı bankalar 1992'den beri faaliyetlerini sürdürmektedir. KDP denetimindeki bölgelerde bulunan Rafidan Bankasının sermayesini, Habur gümrük gelirleri oluşturmaktadır. II. Körfez

¹⁵ Öztekin, *a.g.m.*, s. 1.

¹⁶ *a.g.m.*, s. 2.

¹⁷ *a.g.m.*, s. 3.

¹⁸ Habur sınır kapısına Kuzey Irak'ta Halil İbrahim kapısı denmektedir.

¹⁹ Öztekin, *a.g.m.*, s. 2.

Krizi'nden sonra Kuzey Irak ekonomisi, BM Petrol Karşılığı Gıda, İlaç ve İnsani İhtiyaç Maddeleri Programı'nın (MOU) yürürlüğe girdiği 1997'den itibaren hızlı bir büyüme sürecine girmiştir.

Bölgede yeterince kalifiye işgücü, sermaye ve güvenliğin olmaması nedeniyle aktif bir ticaret yoktur. Kuzey Irak'a yönelik ambargolar bölge ekonomisinin gelişmesini sınırlayan unsurlar olarak görülmektedir. Bölgeye yönelik ekonomik ambargo başlıca BM ve Irak'tan kaynaklanmaktadır. Ancak en etkili ambargoyu, KDP ve KYB karşılıklı olarak birbirlerinin bölgelerine uygulamaktadırlar. Kuzey Irak'ı ayakta tutan özellikle Türkiye'den yapılan ihracattır. Bölge ekonomisi temel olarak diğer bölünmelere uygun şekilde ikiye ayrılıyor. Barzani bölgesi tarıma dayanıyor, Talabani bölgesinde ise tarımın yanında bazı sanayi tesisleri önemli yer tutmaktadır. Bütün bölgenin tarım yaşamı üzerinde yıkıcı etkileri olan bir husus Saddam Hüseyin'in Kürt köylüleri dağdaki köylerinden indirerek ordugâh denilen toplu yerleşim birimlerine yerleştirmesi ve bu insanlara tarımsal üretim yapmaları durumunda kazanacakları paradan daha fazlasını maaş olarak bağlaması olmuştur. Bunun sonucunda verimli tarım alanlarında gerekli üretim yapılamadığından ciddi kayıplar yaşanmıştır. Bölgede tarımsal üretimi buğday, pirinç, ayçiçeği, arpa, tütün, nohut, mercimek, sebze ve meyve oluşturmaktadır. Canlı hayvan kaçakçılığı da bölgenin gelir kalemlerinden birisini oluşturmaktadır.²⁰ Ayrıca uyuşturucu ve silah kaçakçılığı gibi yasal olmayan yollardan da büyük gelir elde etmektedirler.

Bölgedeki sanayi tesisleri Süleymaniye ve Erbil civarındadır. Ekonomik gelişme için temel olan bölgenin elektriği, Süleymaniye ve Erbil'e Dokan ve Derbendikan barajlarından sağlanmaktadır. Dohuk'a ise Musul barajından kesintiler olmakla beraber nispeten istikrarlı enerji verilmektedir. Bölgeyi elinde tutan iki partinin gelir kaynakları, temel olarak gümrük gelirleri, toplanan vergiler ve bazı fabrika gelirleridir. Bu konuda da Barzani, Talabani'den çok daha güçlüdür. Çünkü Habur sınır kapısının gelirleri Barzani'ye aittir. Kuzey Irak'taki Kerkük petrol bölgesini kapsayan Altinköprü-Cemcemal-Deylan hattı Bağdat'ın kontrolü altında

---

²⁰ Meral, a.g.t., s. 45.

iken Kishabur'dan Hanakin civarına kadar uzanan hattın kuzeyi ise yine Kürtlerin kontrolündedir.

Kuzey Irak'ta BM bünyesinde faaliyet gösteren ABD'li görevlilerin Zaho, Dohuk, Erbil, Süleymaniye bölgelerinde petrol ve maden arama çalışmalarında, Zaho-Dohuk arasında petrol yatakları bulunmuştur. Kuzey Irak Kürt yönetimi Köysancak'a bağlı Tahtalı bölgesinde bulunan Irak tarafından açılmış üç kuyuyu faaliyete geçirmiş, bu amaçla İngiltere'den destek almış, Londra'da Kürt Oil isimli bir şirket kurulmuştur. Ancak şirket faaliyetlerini durdurmuştur. KDP ayrıca bölgede petrol satabilmek için Kurdoil adlı bir şirket kurmuştur.²¹ Köysancak, Taktak bölgesinde, Irak yönetimi tarafından önceden açılmış kuyulardan günde yaklaşık 2000 varil ham petrol çıkarıldığı, bunun bölgede mevcut sınırlı kapasiteli rafine tesisinde işlendiği, ancak tesisin katkı maddesi ve yedek parça sıkıntısı çektiği, ikinci bir tesis kurulması için çaba harcandığı bilinmektedir. KYB'nin bölgede kendi kontrolünde bulunan petrol kuyularını işletmek üzere kendisine bağlı "Özel Petrol Projeleri Kurumu" adlı bir kuruluş bulunmaktadır. Diğer taraftan KYB ile İran arasında petrol konusunda işbirliği başlamıştır. Kuzey Irak'ta petrolün yanında Dohuk-Zaho arasında zengin kömür yatakları, Erbil-Dohuk arasında kalan bölge ile Süleymaniye-Halepçe civarında uranyum yatakları bulunmaktadır. Ayrıca Dohuk-Süleymaniye'de demir, bakır ve kömür, Suriye sınırında kükürt yatakları bulunmaktadır. Irak, dünyanın ikinci büyük petrol rezervlerine sahiptir. Kuzey Irak (Musul ve Kerkük dahil), Kürtlerin yoğun olarak yaşadığı bir bölge olması ve Irak'ın toplam petrol üretiminin %65'ini sağlaması açısından önem taşımaktadır.

Habur sınır kapısından yapılan sevkiyatın herhangi bir nedenle sekteye uğraması halinde, İran ve Suriye ile mevcut bağlantısı, bölge ihtiyacını karşılayacak nitelikte değildir. Irak petrol rezervlerinin büyük çoğunluğu ülkenin kuzey ve kuzeydoğusunda bulunmaktadır. Petrol üretiminin ilk başladığı yer olan Kerkük günümüzde de önemli petrol yataklarının bulunduğu bir bölgedir. İkinci büyük petrol yatağı merkezi, Basra yakınlarındaki ez-Zubeyr-Rumeyle'dir.²² Irak'ın toplam petrol

²¹ **Serhat Erkmen**, "Türkiye'nin Körfez Savaşı Sonrası Kuzey Irak Politikası", *Irak Krizi*(2002-2003), der. Ümit Özdağ-Sedat Laçiner-Serhat Erkmen, Ankara: ASAM yayımları, 2003, ss. 273-274.

²² **Tayyar Arı**, *Basra Körfezi ve Ortadoğu'da Güç Dengeleri (1978-1996)*, İstanbul: Alfa yayımları, 1998, ss. 34-35.

rezervlerinin %30-35'i, toplam doğalgaz rezervlerinin %45-50'si Musul-Kerkük bölgesinde bulunmakta, Ancak bu bölgedeki doğalgazın şu anda işletilmesi yapılmamaktadır.²³

1.5. Kuzey Irak'ın Jeostratejik Önemi

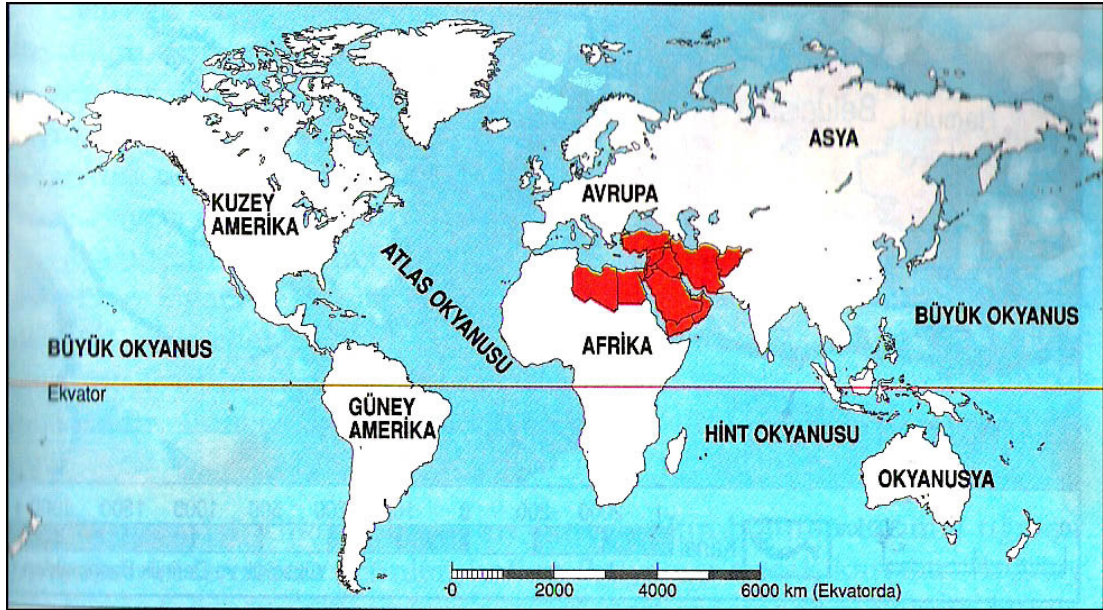
Kuzey Irak'ın jeostratejik öneminin ortaya konabilmesi için, öncelikle Ortadoğu bölgesinin incelenmesi gerekir. Ortadoğu, coğrafi açıdan Asya, Afrika ve Avrupa kıtalarının kavşak noktasındadır. Ortadoğu, dünya petrol rezervlerinin üçte ikisine sahip olup, bu özelliği ile bölge devletlerine büyük avantaj ve ekonomik üstünlükler sağlayan, buna karşılık birçok sorunu da beraberinde getiren bir bölgedir. Ortadoğu, emperyalist güçlerle Ortadoğu'daki milletlerin egemenlik mücadelesinden daha çok, Ortadoğu'daki kaynakların, özellikle maden, petrol ve doğal gaz gibi enerji kaynaklarının paylaşım mücadelesinin yapıldığı bir saha olmuştur.²⁴

Bölgenin en bariz özelliği Afroavasya kıtasının kesişim alanında yer almasıdır. Ortadoğu kara jeopolitiği açısından Avrasya'nın kalbinde bulunan *heartland* merkez alan bir stratejinin Afroavasya ana kıtasına yönelecek açılımın kilit bölgesini oluşturmaktadır.²⁵ (Harita 4) Irak bu stratejik önemi haiz bölgenin merkezi kabul edebileceğimiz bir yeri işgal etmektedir. Böyle kritik bir coğrafyanın merkezinde bulunan Kuzey Irak ise; Türkiye, Suriye, Irak ve İran arasında bulunan ve bulunduğu yer itibarıyla Ortadoğu bölgesinin önemli dört ülkesini etkileyebilecek bir konuma sahiptir. Diğer bir deyişle, Türkiye'yi güneydoğudan, Suriye'yi kuzeydoğudan, İran'ı batıdan ve Irak'ı kuzeyden kontrol eder. Kuzey Irak, Türkiye'ye karşı güneyden yapılabilecek bir harekât için hem uygun arazi yapısına, hem de uygun bir etnik yapıya sahiptir.

²³ **Kemal Aytekin Akseli**, *Kuzey Irak Bölgesinin Etnik Yapısı ve Yeraltı Zenginlikleri İle Süper Güçlerin ve Diğer Bölge Devletlerinin Tarihten Günümüze Bölge Üzerindeki Etkileri*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi Ankara: G.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1999, s. 13.

²⁴ **Mehmet Kocaoğlu**, *Uluslararası İlişkiler Işığında Orta Doğu*, Ankara: Genelkurmay Basımevi, 1995, s. 168.

²⁵ **Ahmet Davutoğlu**, *Stratejik Derinlik*, İstanbul: Küre yayımları, Haziran 2004, s. 324.

Harita 4: Ortadoğu²⁶

Kuzey Irak, dünyanın en hassas bölgesi olan ve sahip olduğu petrol rezervleri ile Batılı devletlerin birinci öncelikli ilgi sahasını oluşturan Ortadoğu bölgesine el atabilmek için ele geçirilmesi ve etki altında tutulması daha kolay olan bir bölgedir. Bölgenin coğrafi yapısı ve petrol kaynakları stratejik öneminin temel unsurlarını meydana getirmektedir. Bu derece önemli bir coğrafi bölgeyi denetim altına alacak devlet daha da güçlenmiş olacaktır.²⁷

Musul bölgesi, Anadolu, Irak ve Suriye'yi birbirine bağlaması itibariyle büyük bir tarihi ve stratejik öneme sahiptir. Bağdat demiryolu bu bölgeden geçer, burası aynı zamanda Irak'ın diğer bölgelerine göre daha zengin topraklara sahiptir. Sınırları çizilirken demografik özelliklerin önemsenmediği bu ülke, bir yandan verimli topraklar ve önemli petrol yatakları üzerine oturtulurken, bir yandan da denize çıkışı, Ürdün ve Kuveyt'in yaratılmasıyla sınırlandırılmıştır. Böylece bölgede güçlü, fakat stratejik açıdan zayıf yanları da mevcut bir ülke ortaya çıkmıştır.²⁸

Kuzey Irak Türkiye için sınır komşuluğu yanında, önemli ölçüde Türkmen nüfusunun varlığı ve ülkemizi tehdit eden terörist faaliyetler nedeniyle daha fazla

²⁶ Atalay, a.g.e., s. 33.

²⁷ Mustafa Kayar, *Türk Amerikan İlişkilerinde Irak Sorunu*, İstanbul: IQ Kültür Sanat Yayınları, 2003, s. 85.

²⁸ Serhat Erkmen-Hasan Yılmaz, "Türkiye-Irak İlişkilerinde Çatışma Unsurları ve İşbirliği Olanakları", *Stratejik Analiz Dergisi*, c. 1/sayı 10 (Şubat 2001), s. 40.

öneme sahiptir. Ayrıca, Orta Asya ile Akdeniz arasında bir geçiş bölgesi olması sebebiyle stratejik açıdan büyük öneme sahiptir. Güney Batı Asya'nın merkezindedir. Arap dünyasının İran ve Türkiye'ye karşı sınırını oluşturur. Bu nedenlerden dolayı Kuzey Irak, Ortadoğu'daki güç dengeleri açısından anahtar ülke konumundadır. Dünyanın en önemli petrol rezervlerine sahip Körfez Bölgesi'nde olması nedeniyle de küresel bir önem taşımaktadır.²⁹ Günümüzde Irak'ın "toprak bütünlüğünün" korunması, komşuları açısından stratejik bir zorunluluk taşımaktadır. Çünkü Irak'ı bölmek, Basra Körfezi jeopolitiğinin dengesini bozacak ve Ortadoğu'nun diğer bölgeleri için tehlikeli bir örnek oluşturacaktır. Bölge ülkelerini tedirgin eden diğer bir unsur, Irak'ta demokrasiye geçiş senaryoları olmuştur. Aynı zamanda Türkiye, İran ve Suriye bu durumda kendi bünyelerinde yaşayan Kürtlerin bu olaydan nasıl etkilenecekleri konusunda endişe duymaktadır.

---

²⁹ **William Haris**, "Modern Irak'ın Stratejik Konumu", çev. Alper Şen, *Avrasya Dosyası (Irak Özel)*, c. 6/sayı 3 (Sonbahar 2000), s. 64.

BÖLÜM III

1. TÜRKMENLER

11. asrın ortalarında Yakın Doğu’da, Büyük Selçuklu İmparatorluğunu kurmak suretiyle Orta Çağ tarihinde çok ehemmiyetli bir rol oynamış olan Türk kabilelerine “Oğuz” yanında “Türkmen” de denilmektedir.¹ “Türkmen” adı tarihte ilk defa 11. yüzyılda Kaşgarlı Mahmut’un Divan-ı Lûgat-it Türk’ünde geçmiştir. “Türkmen” deyimini, Türk ve Farsça “mânend” kelimeleri birleşerek “Türk’e benzer” manasına gelen “Türkmânend”den doğmuştur.² “Türkmen” adı, Müslümanlar tarafından “İslâmiyet’i kabul eden Türkler” manasında Oğuzlar için de kullanılmıştır. Ancak 11. yüzyıldan itibaren “Türkmen” sözü “Oğuz” kelimesi ile eş anlamlı olarak kullanılmış ve bu ad göçebe Oğuz boylarına verilmiştir.³

Tarihte ilk önce Müslümanlığı kabul eden Türk kavmi, Balasagun ile Miriki arasında yaşayan Türkmenler olduğu için, Türkmen adı Maverâün-Nehr Müslümanları arasında “Müslüman Türk” şeklinde özel bir anlam da kazanmıştır. Oğuzlardan Müslüman olan zümrelerin, Müslüman olduklarını anlamak ve onları Müslüman olmayan kardeşlerinden ayırt etmek için de bu zümrelere Türkmen deniliyordu.⁴ Bazı kaynaklarda Türkmen adının Anadolu’da konar-göçerlikle eş anlamlı olarak kullanıldığı görülmüştür. Türkmenler, Anadolu’yu baştanbaşa doldurduktan sonra tedricen yerleşik hayata geçmeye başladılar. Konar-göçerliği terk edip, köyler kurarak veya şehirlere yerleşerek ziraat, ticaret gibi daha çok yerleşik unsurların mesleklerini icra edenler “Türk” diye isimlendirilmiştir. Buna mukabil, konar-göçer gelenekleri devam ettirenler ise “Yörük” veya “Türkmen” adıyla anılmışlardır.⁵

¹ İbrahim Kafesoğlu, *Türkler Ansiklopedisi*, Ankara: Yeni Türkiye yayımları, 2002, Cilt 4, s. 580.

² Suphi Saatçi, *Tarihi Gelişim içinde Irak’ta Türk Varlığı*, İstanbul: Tarihi Araştırmalar ve Dokümantasyon Merkezi Kurma ve Geliştirme Vakfı yayımları, 1996, ss. 17-18.

³ Yılmaz Öztuna, *Türkiye Tarihi Ansiklopedisi*, İstanbul: Ötüken yayımları, 1963, Cilt 2, s. 10.

⁴ Nilüfer Bayatlı, “Irak Tarihinde Türkler” *Türk Yurdu Dergisi*, Sayı 65 (Ocak 1993), s. 6.

⁵ Tufan Gündüz, “Türkmen Adına Dair Bazı Fikirler”, *Yeni Türkiye Dergisi*, Sayı 43 (2002), ss. 142-144.

1.1. Kuzey Irak'taki Türkmen Nüfusu ve Yerleşimi

Irak hükümeti Türkmenlerin nüfusunu devletin asimilasyon politikası doğrultusunda diğer etnik gruplar gibi gerçek bir sayımla ortaya koymamıştır.⁶ Tahmin ve değerlendirmelere göre Irak'ta 2,5 milyon civarında Türkmen yaşamaktadır. Irak'ta, 1923 yılından bu yana devam eden asimilasyon ve soykırım politikaları neticesinde, Irak Türklerinin nüfusunun sürekli azalmasına yol açmıştır.⁷

Irak resmi makamları ve Kürtler, Türkmenlerin %5'ten az olduklarını ileri sürmektedirler. Türkmen nüfus içerisinde 500 binden fazla Şii Azeri ve 100 bine yakın Osmanlı zamanında Irak'a göç eden Anadolu Türkü vardır. Türkmen nüfusunun olduğundan az olmasının bir nedeni ise hem Irak merkezi yönetiminin hem de Kürtlerin baskısı sonucu Türkmenlerin büyük bir kısmının değişik bölgelere göç etmek durumunda kalmasıdır. Kuzey Irak'taki bu baskı ve korku içerisindeki birçok Türkmen kendisini Arap veya Kürt olarak ifade etmektedir.⁸

Türkmenlerin nüfus artışı %03'tür. Türkmen aileleri 3-5 çocukludur. Türkmen nüfusunun 2/3'ünü 1-40 yaşındaki insanlar oluşturmaktadır. Irak nüfusunun etnik ve dini kompozisyonunun devlet yönetiminde ve diğer alanlarda temsili, bu nüfus içindeki oranları tam olarak yansıtmamaktadır. Irak'ta Türkmenler Türkiye-Irak-Suriye sınırlarından başlayarak Bağdat'ın güney doğusundaki Bedre kasabasına kadar uzanan bölgede Arapların ve Kürtlerin arasındaki bir bölgede yaşamaktadırlar. (Harita 5) Türkmenlerin yaşadığı bölge beşeri ve fiziki coğrafya özellikleri bakımından Güneydoğu Anadolu bölgesine benzer özellikler göstermektedir. Bu bölge içinde Türkmenler su boylarında, ırmak kenarlarında, yaylalarda ve eski Bağdat-Musul yolu üzerinde yaşamaktadırlar. Türkmenlerin yaşadığı bölgelerdeki toprakların büyük bir bölümü kendilerine aittir.

⁶ **Mustafa Balbay**, *Irak Bataklığında Türkmen-Amerikan İlişkileri*, İstanbul: Cumhuriyet Kitapları yayımları, Haziran 2004, ss. 111-112.

⁷ **Ramazan Özey**, "Irak Türkleri Unutulmamalı", <http://www.haberaliz.com.tr>, 2006.

⁸ **Mustafa Kayar**, *Türk Amerikan İlişkilerinde Irak Sorunu*, İstanbul: IQ Kültür Sanat yayımları, 2003, s. 85.

Harita 5: Türkmenlerin Yoğun Olarak Yaşadıkları Yerler (Mavi ile Gösterilen Bölge)⁹

Erbil, Kaziye, Mendeli, Hanakin ve Bedre yerleşim birimlerinin %30'undan fazlası Türkmenlerden oluşmaktadır. Türkmenlerin %80'i şehir merkezlerinde %20'si ise köylerde yaşamaktadır. Irak'taki Türkmen nüfusunun yarısından fazlası Musul, Kerkük ve Erbil'de yaşamaktadır. Duhok, Zaho, Selahattin, Süleymaniye, Cemcemal ve Köysancak'ta da az sayıda Türkmen aileler bulunmaktadır.¹⁰ 12 Ekim 2004 tarihinde yapılması planlanan nüfus sayımı "güvenlik" gerekçesiyle ileri bir tarihe ertelenmiştir. Asıl nedenin ise Kürt grupların demografik yapıyı değiştirme planının tamamlanamamış olması olduğu değerlendirilmektedir. 35 ve 36. paraleller arasında yer alan, Kerkük, Altıncöprü, Tisin, Leylan, Taze Hunmatu, Tavuk, Yayçı,

⁹ **Mazin Hasan-Soran Şükür**, "Kerkük Kerkük", *Stratejik Analiz Dergisi*, c. 4/sayı 47 (Mart 2004), s. 18.

¹⁰ **Hasan Özmen**, *Irak ve Türkmen Dosyası*, İstanbul: Türkmeneli İşbirliği ve Kültür Vakfı yayımları, 1999, s.14.

Türkalan gibi tamamen Türk yerleşim birimleri vardır. Bu enlemlerde yaşayan halkın %65'i Türk'tür. Türklerin oranı, Bağdat çevresinde %10'a, daha güneyde ise %5'e düşmektedir.

Türkmenlerin yoğun olarak yaşadığı bölgenin önemi şu şekilde sıralanabilir. Irak'ın ve aynı zamanda dünyanın en verimli ve en kaliteli petrolü olan Kerkük petroleri bu bölgededir. Kuzeyinde yükselen dağ silsileleri ve yaşanan Akdeniz iklimi nedeniyle sulama sorunu olmadığı için Irak'ın tahıl ambarı durumundadır, Petrol ve tarihi sebeplerden dolayı Irak'ın en gelişmiş bölgesi sayılmaktadır, Bölgenin coğrafi yapısı Anadolu'nun uzantısı sayılır ve uygun bir iklime sahiptir. Buna karşı güney Irak, Arap yarımadasının uzantısı sayılır ve büyük bir kısmını çöl kaplamaktadır. Kürtler, Kerkük ve Türkmen şehirlerini kendi hâkimiyetleri altına almayı hedeflemektedirler. Bölge dışı güçler de Türkiye'nin burada yaşayan Türkmenlerin sorunlarıyla ilgilenmesini engellemek istemişlerdir.

Kuzey Irak'ta Türkmenlerin çoğunluğu KDP bölgesinde yaşamaktadır. KDP tarafından Türkmenlere sosyal siyasal ve ekonomik yönlerden baskı yapılmaktadır. KYB bölgesinde Türkmenlerin sayısının az olması ve yapı itibariyle farklı olmalarından dolayı KDP bölgesine göre daha iyidir. KDP bölgesinde Türkmenlerin Türkiye tarafından örgütlenmiş olması da Türkiye ile KDP arasında sorun yaratmaktadır. Türkiye-KYB ilişkileri, KDP ile ilişkilerden daha kötü olmasına rağmen son yıllarda düzelmeye başlamıştır. Ekonomik sıkıntı çeken KYB, Türkiye ile ticaretini arttırmak için politika değişikliğine gitmektedir. Dinamikler KYB ile ilişkilerde ise KDP'ninkinden daha farklıdır. Talabani Türkiye'nin bölgedeki hassas noktalarını bildiği için Türkmenlerle sorunsuz bir ilişki yürütmektedir. Türkiye 2000 yılından sonra Türkmenler sebebiyle KDP ile sorun yaşadığı için KYB'yi desteklemiştir. Ayrıca, İran'ın da KYB üzerinde etkisi vardır.¹¹

Türkmen yerleşim alanlarının başında gelen Musul İran'la Suriye'yi Türkiye ile Irak'ı birbirine bağlayan yolların kesişim noktasındadır. Bu sebeple dört ülke içinde stratejik değeri büyüktür. Irak için daha önemli olmasının sebebi ise bu bölge ile diğer üç ülke arasında doğal engeller bulunurken (Türkiye ve İran'la arada dağlar, Suriye ile arasında çöl vardır.) Irakla arasında hiçbir doğal engel yoktur. Bu

¹¹ **Serhat Erkmen**, "Türkiye'nin Kuzey Irak Politikası", *Avrasya Dosyası, Jeopolitik Özel*, c.8/sayı 4 (Kış 2002), s. 182.

sebeple Musul'u elinde bulunduran Irak üzerinde de etkinlik kurar. Ayrıca topraklarının altında stratejik öneme haiz petrol bulunmakta ve Musul'un nüfusunun çoğunluğunu istikrarsızlık unsuru olan Kürtler oluşturmaktadır.¹² Musul'da Irak'ın Başkanlar Konseyi Başkanı Gazi El-Yaver'in üyesi olduğu Şamar aşireti de vardır.

1996 yılına kadar Türkmenlere baskı yok denecek kadar azdı. Çünkü o tarihe kadar Kürtlerin kendi sıkıntıları vardı ve Türkmenlere iyi davranmakla Türkiye ile ilişkilerinin daha iyi olacaklarına inanmışlardı. Ancak Türkmenlere yaptıkları saldırılara Türkiye etkin tepkiler vermeyince saldırıları daha da artmıştır.¹³

Türkiye III. Körfez Harekâtı öncesinde Türkmenlere yönelik bir saldırı olduğunda ve Peşmergelerin Musul ve Kerkük'e girmesi durumunda Kuzey Irak'a gireceğini açıklamıştır. TBMM'de hükümete asker gönderme yetkisi vermiştir. Savaşın başlamasından kısa bir süre sonra Peşmergeler önce Kerkük sonra Musul'a girerek resmi binaları yağmalamışlardır. Peşmergeler bu iki önemli Türkmen şehrinde öncelikle nüfus ve tapu kayıtlarını yok ederek Türkmenleri azınlık durumuna düşürmek istemişlerdir. Kürtler ayrıca Iraklı askerlerden kalan ağır silahları da alıp kendi bölgelerine götürmüşlerdir. Tüm bu gelişmeler karşısında Türkiye tarafından etkili bir yaptırım olmamıştır.¹⁴

Bir başka önemli yerleşim yeri olan Kerkük, Irak'taki Türkmen nüfusunun merkezi, Kürtler için kimliklerinin köşe taşı olmuştur. Her iki grup da kent üzerindeki iddialarını destekleyecek demografik veriler öne sürüyor. Irak'ta 1957'de yapılan son resmi nüfus sayımına göre Kerkük nüfusunun %40'ı Türkmen, %35'i Kürt, geri kalanı ise Arap, Asurî, Ermeni'dir. Bugün nüfusu 850 bin civarındadır. Mart 2003'te Amerika'nın Irak işgali başladığında, Kürt milisler, güneye doğru ilerlemiş ve Kerkük'e girmiştir. Kürtler, Amerika'nın müttefiki konumlarını, Kürt aileleri Kerkük'e taşımak için kullanmışlardır. Bu durumun ekonomik nedenleri de vardır. Kerkük, Irak'ın bilinen petrol kaynaklarının %40'ını oluşturan petrol kuyuları açısından anahtar konumdadır. Bu kuyular, en kötü ihtimalle Irak'ın geleceğine dair

¹² Kaymaz, a.g.e., s. 39.

¹³ Serhat Erkmen, "Irak'ta Zayıflayan Türkmen Varlığı ve Türkiye'den Beklentileri", *Stratejik Analiz Dergisi*, c. 1/sayı 10 (Şubat 2001), s. 87.

¹⁴ Yıldız, a.g.e., ss. 266-269.

pazarlıklarda önemli bir koz olacak; en iyi ihtimalle de bir Kürt devletinin ekonomik temelini teşkil edecektir.¹⁵

Kürt gruplar Kerkük'ün Kürdistan'ın bir parçası olduğunu Irak devletine ait bir şehir olmadığını Irak'a ilhak edildiğini, Kerkük'ün Kürtlerin ataları tarafından inşa edildiğini, Kerkük'ün Kürdistan'ın başkenti olduğunu ve Kerkük'te yaşayan Türkmenler ve Arapların azınlık olduğunu savunmaktadırlar. Kerkük konusunda Mesud Barzani “Biz, Kürdistan'daki Kerkük'ün kimliğini hiç kimseyle oturup asla tartışmayız! Ödeyeceğimiz bedel ne olursa olsun, bunu kimseyle tartışmayız!” demektedir. Celal Talabani ise Kerkük'ü “Kürdistan'ın Kudüsü” olarak adlandırmakta ve “Türkler, Kerkük konusunu açmaya çalışırsa Kürtler de Diyarbakır ve diğer yerlerin dosyasını açmaya çalışacaklardır” demiştir.¹⁶

Türkiye'nin bölge ile olan bağlantısının asıl unsuru Kerkük-Yumurtalık petrol boru hattıdır. Bu hat nedeniyle Türkiye ile Irak arasında çıkar bağlantısı sağlanmış ve tarihi süreklilik devam etmiştir.¹⁷ Kerkük'ün “Türkiye'nin güvenliği açısından” önemli nedenlerinden biri petroldür. Zengin Kerkük petrollerinin Irak'taki belli bir grubun (günümüzde Kürtlerin) eline geçmesi ve ortak ülke zenginliğine katılmaması, diğer grupları bir çatışma içine girecek denli rahatsız edecektir. İkinci neden Türkmenlerdir. Türkmenlerin varlığının yok sayılması Türkiye için ciddi bir sorun sayılmıştır. Üçüncüsü ise tarihi nedenlerdir. Kerkük tarihi olarak Arapların da, Kürtlerin de, Türkmenlerin de sahip çıktığı bir şehirdir. Dolayısıyla hiçbir grup dışlanmamalıdır. Ankara'ya göre bu özel statünün yasal zemini de bulunuyor. Irak Geçici İdari Yasası 2003 harekâtının bir gün öncesinde kontrol ettiği sınırları tanıyor. Anayasa Bağdat ve Kerkük'ün her halükârda yerel idarelere bırakılamayacağını, merkeze bağlanacağını kayda alıyor. 58. madde ise nihai durumu nüfus sayımı ve yeni Anayasa'ya bırakıyordu. İşte Ankara ile Irak Kürtleri arasındaki pürüz bu noktadadır. Ankara, Talabani ve Barzani'yi Kerkük'ün nüfus yapısını değiştirmemeleri konusunda uyarmıştır.¹⁸

¹⁵ **Sandra Mackey**, “Kürtler Tek Başına Kalabilir.”, <http://www.radikal.com.tr/haber.php?haberno=143014>, 2006.

¹⁶ **Hasan- Şükür**, *a.g.m.*, ss. 27-29.

¹⁷ **Yılmaz**, *a.g.m.*, s. 273.

¹⁸ **Murat Yetkin**, “Türkiye ile Irak Kürtleri Kerkük Konusunda Anlaşıyor”, <http://www.radikal.com.tr/haber.php?haberno=121655>, 2006.

Irak'ın yeniden siyasal ve idari olarak yapılandırılmasında ABD tarafından Türkmenler dışlanmış buna karşın Kürtler Kuzey Irak dahil Irak genelinde ön plana çıkarılıp ve Kerkük-Musul'da etkin hale getirilmiştir. Ancak tehdit içerikli açıklamaların Türk politikacılarını etkilemeye yönelik bir propaganda olduğu Talabani'nin açıklamasıyla itiraf edilmiştir. Talabani konuya ilişkin yaptığı açıklamada: "Türk askerinin Kuzey Irak'a girmesi halinde karşı koyma güçleri olmadığını ve bu girişi kabul etmekten başka bir çareleri bulunmadığını" söylemiştir.¹⁹

Talabani ve Barzani, Türkiye'ye Kerkük ve Telafer'den uzanan Türkmen bölgelerini kontrol altında tutmak için önce Kerkük'te söz sahibi olmak istemiştir. Kürt devletinin olmazsa olmazı Kerkük'ü Kürt Devleti'nin sınırlarına katmak için önce tapu ve nüfus kayıtlarını yakmış, sonrada Uluslararası Ceza Mahkemesine göre savaş suçu sayılan "İşgal ettiği yer kendi nüfusunu nakletme" eylemini gerçekleştirmişlerdir. Batılı bir diplomata göre 800 bin nüfuslu Kerkük'e KDP ve KYB tarafından 100 bin Kürt yerleştirilmiştir. Türkiye Irak'a komşu olmaktan kaynaklanan hakkını kullanıp Kerkük'te bundan sonra mülkiyet, insan hakları ve demokrasi ekseninde Türkmenlerin mevcut durumlarını koruyucu tedbirler almalıdır.²⁰ Irak geçici Anayasasında Irak'ın toprak bütünlüğü gözetilse de 1991'den itibaren uygulanan üçe bölünmüşlüğü federatif yapıya yapılan atıfla teyit etmiştir. Aynı Anayasa'da resmi dil Kürtçe ve Arapça, KDP ve KYB kontrolündeki bölge ise "Kürdistan Özerk Bölgesi" olarak kabul edilmiştir.²¹

Kürt gruplar, gelecekte her türlü oluşumun, petrol gibi önemli bir ekonomik destek olmaksızın başarılı olamayacağı kanaatindedirler. Dolayısıyla Kerkük konusunu gelecekleri açısından hayati bir mesele olarak görmektedirler. Bu doğrultuda Kürt grupları Irak'ın işgalinden önce Kerkük ve yöresine göçü teşvik etmeye başlamış ve halen devam etmektedirler. Kerkük'e sonradan yerleştirilen Kürtlerin seçimlerde seçmen olarak kaydedilmeleri sağlanmıştır. Güvenlik teşkilatı

¹⁹ **Veli Fatih Güven**, "Pkk/Kadek/Kongra-Gel Terör Örgütünün ADB-Irak Savaşı Sonrası Durumu Hakkında Değerlendirme", *Uluslararası Güvenlik Sorunları*, der. Kamer Kasım-Zerrin A.Bakan, Ankara: ASAM yayımları, 2004, ss. 263-265.

²⁰ **Özcan Yeniçeri**, "İflas Eden Paradigmalar Işığında Türkiye'nin Irak Politikası", *Global Strateji Dergisi*, Yıl 1/sayı 1 (İlkbahar 2005), ss. 53-62.

²¹ **Değerli**, *a.g.m.*, s. 93.

ve bütün kamu görevleri Kürt gruplarının yönetimine geçmiştir. Bu durum, Kerkük'ün geleceği konusunda Türkiye'nin derin ve haklı endişelerini de beraberinde getirmiştir. Bu konuyu ABD askeri ve sivil yetkilileri de sempati ile karşılamakta, yabancı NGO'lar ise bu durumu destekleyip teşvik etmektedirler.²²

Irak Anayasası'na göre Kerkük'ün hangi etnik gruba ait olduğu çözümü, 31 Aralık 2007'ye kadar yapılacak referandumla belirlenecektir. Türkiye, referandumun Irak'ın genelinde yapılmasını istemektedir. Ne var ki Irak'ın yeni anayasası, 2007 yılında Kerkük'te yapılacak referandum ile belirleneceğini açık bir şekilde ifade etmiştir. Bu gelişmeleri göz önünde tuttuğumuzda, 2007 yılında yapılacak referandumun sonucunun bugünden kestirilmesi zor olmayacaktır. 53. maddenin Kerkük ve Bağdat'a özel statü veren ve hiçbir bölgeye dahil edilmeyeceklerini belirten C bendi anayasaya alınmamıştır.²³

58. maddenin Kerkük'teki uygulamasında Kürt yetkililer mülkiyet hakkı iddiasında bulunma imkânını yalnızca Kürtlere vermiştir. Bu etnik ayrımcılığın son bulması gerekir. Meşruiyetin sağlanabilmesi için Kerkük'teki mülkiyet sorunlarının şeffaf kurallar ışığında, etnik ya da dini açıdan şüpheyi yer vermeyecek tarafsız hâkimlerce çözüme ulaştırılması gerekiyor. Saddam'dan sonra kente getirilen Kürt milislerin yerini Kürtlerin, Türkmenlerin ve Arapların eşit oranda temsil edildiği yerel bir polis örgütü almalıdır. Bu durumun oluşmasının nedenlerinden biride Türkmenlerin, Kerkük'te Kürt'ler ve Araplar kadar aktif bir politika izlememelerinden kaynaklanmaktadır.²⁴ Bu sorun, elit bir topluluk olan Türkmen'lerin silahtan uzak şehir kültürüne sahip yapılarından kaynaklanmaktadır. Fakat bu durum Türkmen'lerin aleyhine işlemektedir. Türkmenlerin Kerkük'te söz sahibi olmaları için silahlı bir güce sahip olmaları gerekmektedir. Eğer Kerkük Kürt tahakkümüne bırakılırsa, Irak geri döndürülemez bir şekilde parçalanacaktır. Kürtler, bütün 20. yüzyıl boyunca kendilerine yapılanı şimdi Türkmen ve Araplara yapmaktadır. Bu bir etnik gerilim yaratmıştır. Gerilimin merkezi ise Kerkük'tür.

²² Necdet Demiral-Soran Şükür, Mazin Hasan, "ASAM-IMTP Genel Başkanı Mustafa Kemal Yayıncı ile Yuvarlak Masa Toplantısı", *Stratejik Analiz Dergisi*, c. 4/sayı 48 (Nisan 2004), s. 51.

²³ Dersan, *a.g.m.*, s. 130.

²⁴ Hasan- Şükür, *a.g.m.*, ss. 27-35.

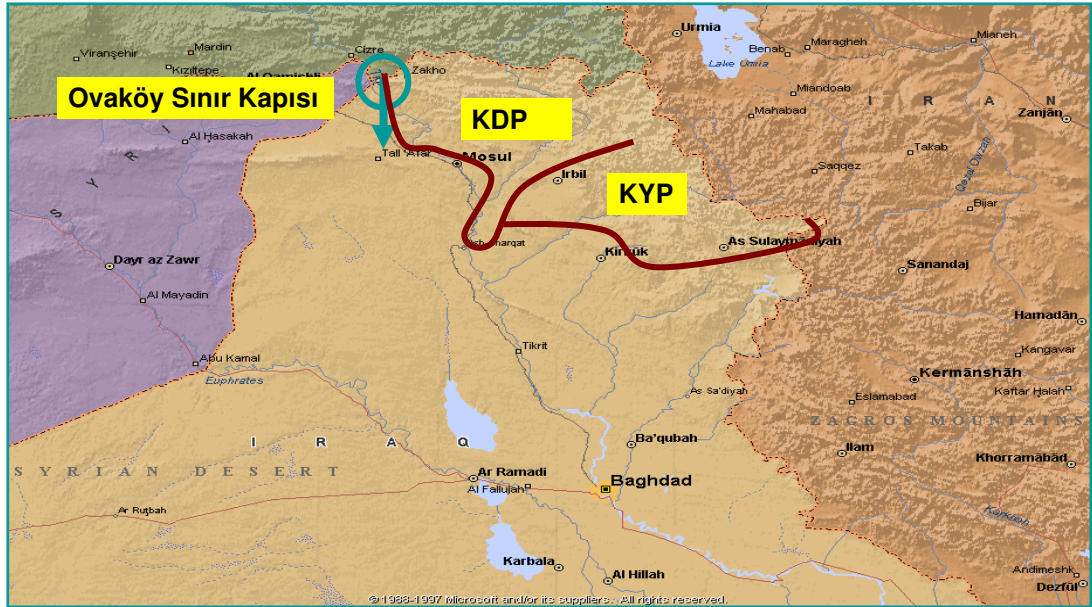
Bölgeyi terke zorlanan Arap nüfus genellikle güneye, Basra'ya iniyorlar. Kerkük'te bin yıldan fazla zamandır yaşayan Türkmenlerin ise gidecek bir yeri yoktur.²⁵

Bir başka önemli Türkmen yerleşim yeri Telafer (Talafar)²⁶dir. 1920 yılında İngiliz idaresine karşı ilk isyan meşalesi burada yakılmış ve Kaçakaç hadisesi olarak tarihe geçmiştir. Musul'un büyük ilçesi olup Türkmen olduğundan Saddam zamanında il yapılmamıştır. Nüfusun bir kısmı Şii mezhebine mensup olmakla beraber, bugüne kadar Sünni Türkmenlerle hiçbir konuda ihtilafa düşmemişlerdir. Bir petrol şehri olmamakla birlikte, Telafer stratejik bir konuma sahiptir. Türkiye ve Suriye sınırına yakın olan tek Türkmen şehridir. Yani, Türkiye'den Türkmen bölgesine inmek için yegâne geçit ve bölge Telafer'dir. Telafer'de bulunan Türkmen nüfusu tahmini 500 bin kadardır. Çevresindeki yerleşim yerlerindeki 200 bin Türkmenle beraber nüfusu 700 bine ulaşmaktadır. %60'ı Sünni, %30'u Şii, %10'u Bektaşî'dir. Irak'ın tahıl ambarı olarak bilinen Telafer ayrıca dikkate değer yeraltı zenginliğine sahiptir. Telafer ve Hadar arasında yoğun altın rezervleri bulunmuştur. Irak ordusu ve istihbarat örgütü (*El-Muhaberat*)'nın büyük oranda eleman temini Telafer Türkmenlerinden sağlanmıştır. Kuzey Irak'taki Kürtlerin kaçınılmaz bir istekleri denizlere açılmaktır. Denize ulaşma yollarından biri Türkiye'nin güney sınırlarının takip edilerek Suriye'nin kuzeyinin ilhak edilmesiyle oluşturulacak koridordur. Kuzey Irak'taki Kürtler Suriye'deki Kürt bölgesiyle birleşmeleri bağlamında Telafer'i bir engel olarak değerlendirmektedir. Irak yönetiminde bulunan Arap ve Baas rejimleri tarafından ilçe statüsünde bırakılan Telafer, Irak'ta bulunan 18 vilayetin 10'undan daha büyüktür. Bir Osmanlı uygulamasının günümüze yansması olan yoğun Türkmen nüfus Kürtler için büyük bir sorundur. İşgalden sonra Tikrit'in kuzeyindeki yerleşim yerlerine peşmerge, polis ve yönetici gönderen Barzani ve Talabani'ye en uzun direnişi Telafer göstermiştir. Bu yapı göz önüne alındığında Türkiye'nin Kuzey Irak politikasının merkezine Telafer'ide alması gerekir.²⁷ Irak'ın Türkiye ve Suriye'ye açılan kapısıdır. Türkiye'nin Ovaköy sınırına 90 km mesafededir. (Harita 6) Kerkük-Ceyhan boru hattı Telafer'den geçmektedir.

²⁵ **İsmet Berkan**, "Kerkük kimin", <http://www.radikal.com.tr/haber.php?haberno=103141>, 2006.

²⁶ Telafer'in Türkçeleşmiş ismi Talafar'dır. Telafer ateş gibi kızıl parlayan tepe demektir.

²⁷ **Ahmet Dinç**, "Türkiye'nin Irak Başarısı Telafer'den Geçer", *Global Strateji Dergisi*, Yıl 1/sayı 2 (Sonbahar 2005), s. 102.

Harita 6: Ovaköy Sınır Kapısı²⁸

Telafer'in en önemli özelliği nüfusunun tamamen Türkmenlerden oluşmasıdır. Etnik olarak Kürtleştirilmemiş tek bölgedir. Kerkük gibi Telafer de bağımsız bir Kürt devleti ve ABD çıkarları açısından stratejik bir bölgedir. Bu özelliklerinden dolayı hem Türkiye hem de Türkmenler açısından çok önemlidir. Eylül 2005'e kadar son bir yıl içerisinde Kürt grupların yönlendirmesi ile Telafer'e beş büyük operasyon yapılmış bunun sonucunda binin üzerinde Telafer'li ölmüş, on binlerce insan kenti terk etmiş, 1125 kişi de tutuklanarak Kürtlerin kontrolündeki hapishanelere atılmıştır. ABD Telafer olaylarını, bölgeye Suriye'den sızan teröristlerle, Felluce'den kaçan Sünni direnişçilerle, izah etmeye çalışmıştır. Buradaki operasyonların tamamen siyasi hedeflere yönelik olduğu ve Türkmenlere yönelik etnik temizlik amacıyla yapıldığı görülmektedir.²⁹

Bu katliamların yazılmaması için Türk basınına baskı yapılmıştır.³⁰ Türkiye'nin ulusal güvenliğini ve Türkmenlerin geleceğini etkileyen bu gelişmelere karşı sessiz kalınmamalı siyasi ve diplomatik girişimler yoğunlaştırılmalıdır. Kerkük'teki kadar Türkmen, Telafer'de yaşamaktadır. Tamamı soydaş olan

²⁸ **Süleyman Meral**, *Kuzey Irak'ta Gelecekte Oluşabilecek Siyasi Yapı*, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul: Harp Akademileri, 2004, s. 82.

²⁹ **Mazin Hasan**, "Telafer Olayları Ne Anlama Geliyor?", *Stratejik Analiz Dergisi*, c. 4/sayı 66 (Ekim 2005), s. 26.

³⁰ **Bilgay Duman**, "Anıl Çeçen İle Söyleşi", *Global Strateji Dergisi*, Yıl 1/sayı 2 (Sonbahar 2005), s. 166.

Telafer’de sonuca götürücü programlar uygulamak daha kolaydır. Kerkük Türkmenleri tarihteki eziyet sonucu sindirilmiş ve bu özellik yeni nesillere sirayet etmiştir. Oysa Telafer Türkmenleri Abbasilerden beri savaşçı ve baş eğmez özelliklerini hiç kaybetmemişlerdir.

Telafer’li bir direnişçiye göre Sünnilerin %95’i direnişi destekliyor yeterli silahları da olduğu için uzun yıllar savaşabilirler. Direniş El-Kaide ve diğer örgütlerin kontrolünde değil. Bu örgütler Irak’ın diğer yerlerinde etkin olsalar da Kerkük, Musul, Telafer’de durum böyle değildir.³¹ Telafer Türkiye’ye konum olarak Kerkük’ten çok daha yakındır. Bunda amaç Kerkük’ü unutmak değildir. Aksine Telafer ve El-Cezire’ye hakim olmak Kerkük ve diğer bölgelere yayılacak etkinliği kolaylaştıracaktır. Telafer’de yapılması gerekenler niyetten öteye geçmelidir.

Türkiye ile Kuzey Irak arasında açılması düşünülen ikinci sınır kapısının Telafer’den geçmesi düşünülmektedir. Bu sınır kapısı tam faaliyete geçirilmelidir. Planlanan ikinci kapı projesinden 300 milyon dolar kazanç bekleniyor. Yeni sınır kapısı, Habur ile Suriye sınırı arasında Ovaköy’de yer alacak ve doğrudan Türkmen bölgesine ulaşacak.(Harita 6) Bu Türkmenleri ekonomik yönden güçlendirecektir. Yeni kapı ile Türkiye, KDP’nin Kuzey Irak’taki nüfuz alanını da önemli ölçüde devre dışı bırakmış olacaktır. İkinci kapı projesine göre, Bağdat’a gidecek araçlar Türkmenlerin etkin olduğu bölgeyi kullanacak. Bu planla aynı zamanda Türkiye, Habur’dan geçen araçların her yıl KDP’ye verdiği 300 milyon dolar dolayında geçiş parasından da kurtulacaktır. Geçiş parasının ortadan kalkmasıyla krize yol açan paylaşım sorunu da çözülmüş olacak. Sınırdan içeri doğru olan 25-30 kilometrelik hassas bölgenin güvenlik sorunu TSK’nın Irak’ın içine doğru oluşturacağı bir güvenlik koridoru ile aşılabılır. Kuzey Irak’taki Kürt gruplar ise Irak yönetimine de baskı yaparak ikinci kapının gereksiz olduğunu, mutlaka bir kapı açılması gerekiyorsa bunun kendi kontrollerindeki Habur Sınır Kapısı’nın giden yola bağlanmasını istemişlerdir.³²

Türkiye ile Telafer arasındaki alanda Türkmen nüfusunu arttırıcı projeler geliştirilmelidir. Bu anlamda Basra gibi anlam ifade etmeyen tek tük Türkmen köyleri buraya taşıtılmalı, operasyonlar sonucu burayı terk etmek zorunda kalan

³¹ **İdris Saruhan**, “Irak’taki Direnişin Meşruiyeti”, *Anlayış Dergisi*, sayı 31 (Aralık 2005), s. 63.

³² **Hilal Köylü**, “İkinci Kapı Pazarlığı”, <http://www.radikal.com.tr/haber.php?haberno=123724>, 2006.

Türkmenler tekrar buraya getirilmeli, yıkılan meskenler yapılmalı ve geçimi sağlayacak tesisler yapılmalıdır. Erbil örneğini tekrar yaşamamak için Kürtlerin Telafer üzerindeki emellerine engel olunmalıdır.³³ Telafer, Türkiye'nin önünde bölgenin kaderini değiştirecek bir fırsattır. Bölgenin stratejik konumu göz önünde bulundurulduğunda akla ilk gelen, petrol boru hattı pompalama istasyonlarının Telafer'de olduğu ve mevcut operasyonlar başarılı olduğu takdirde ilerde bu bölgeyi kontrol eden Kürtler, Kerkük-Yumurtalık boru hattı yerine Suriye veya İsrail'deki Hayfa petrol boru hattını çalıştırabilme imkânı bulacaklardır.³⁴

1.2. Birinci Dünya Savaşı'na Kadar Türkmenlerin Durumu (1055-1914)

Türklerin Irak'a gelişleri Hicri 54 tarihine uzanmaktadır. Irak'a ikinci Türk göçü dalgası, Selçuklular devrinde Tuğrul Beyin 1055 yılında Bağdat'ı fethi ile başlamış, daha sonraki dönemlerde yapılan göçlerle de Irak'ın kuzey bölgeleri Türk vatanı haline gelmiştir. Çaldıran Savaşı ile Musul, Kerkük ve Erbil şehirleri Osmanlı topraklarına katılmıştır. Türklerin Irak'a yerleşmesine yol açan en son hamle, 1534 tarihinde Kanunî Sultan Süleyman'ın Bağdat'ı fethidir. 1639 Kasr-ı Şirin antlaşması ile Irak resmi olarak Osmanlı hâkimiyetine girmiştir.³⁵

1645'te Bağdat Beylerbeyi Derviş Mehmet Paşa Basra'yı alarak, bölgeye tamamen hâkim olmuştur. Birinci Dünya Savaşı öncesinde bölge üzerinde İngiltere ve Almanya rekabeti başlamıştır. Bu dönemde, Irak'taki petrol stratejik bir hammadde olarak ortaya çıkmıştır. Ayrıca, Basra Körfezi'nin jeopolitik konumu ve bölgenin bereketli toprakları büyük şirketlerin kontrolündeki batılı devletlerin ilgi alanı haline gelmiştir. Sultan II. Abdülhamit bu ortamda rakip ülkeleri ve bölgede oynanan oyunları dengeleme siyasetini seçmiş, böylece hâkimiyetini devam ettirmeyi hedeflemiştir. Abdülhamit'in, 1909 yılında tahttan indirilmesiyle, onun izlemiş olduğu denge politikası da son bulmuştur.

1.3. İngiliz İşgalinde Türkmenlerin Durumu (1918-1926)

³³ Dinç, a.g.m., ss. 108-110.

³⁴ Can Latif, "Tel Afer'in İçyüzü",

<http://www.tasam.org/modules.php?name=News&file=article&sid=16>, 2006.

³⁵ Erşad Hürmüzlü, *Irak Türkleri*, Ankara: Irak Millî Türkmen Partisi yayımları, 1984, s. 19.

İngiltere Mondros Ateşkes Antlaşmasına rağmen Musul ve Kerkük'ü işgal etmiştir. İngiliz manda yönetiminde Irak, kuzeyde Kürt, güneyde Şii ve Irak merkez bölgesi olmak üzere üç bölgeye ayrılmıştır.³⁶ Mondros Mütarekesi'nden sonra Milli Mücadele başlamış, son Osmanlı Meclis-i Mebusan'ı 10 Ocak 1920'de Misak-ı Milli'yi onaylamıştır. Böylece, Mondros Mütarekesi imzalandığında Türk ordularının elinde bulunan ve Türklerin yaşadığı toprakların tamamı, kayıtsız şartsız yeni kurulan Türkiye Cumhuriyeti sınırlarının içinde olduğu dünya kamuoyuna duyurulmuştur. Irak, 24 Nisan 1920'de İngiliz mandasına verilmiştir. Kuzey Irak meselesinin kaynağı, Batılı güçlerin I. Dünya Savaşı öncesi Irak üzerinde uyguladığı sömürge politikalarına dayanmaktadır. Milli Mücadeleden sonra, Irak Türklerinin kaderini belirleyen, Kerkük, Musul, Erbil ve Süleymaniye vilayetlerini içine alan Musul Eyaleti uluslararası bir mesele olarak ortaya çıkmıştır. Türkiye ile İngiltere arasında bir diplomasi savaşına dönüşen bu konu, Lozan Konferansı, Haliç Konferansı ve Milletler Cemiyeti aşamalarından geçerek son şeklini almıştır.

Lozan Konferansında Musul: Musul Meselesi'nin çözüme kavuşturulması, İsviçre'nin Lozan şehrinde yapılacak barış konferansına ertelenmiştir. İsmet Paşa yaptığı konuşmada Musul'un neden Türkiye'ye ait olduğunu, etnografik, siyasal, tarihi, askeri ve stratejik olmak üzere dört bölümlük gerekçelerle ayrıntılı bir şekilde açıklamış, Musul-Kerkük topraklarının Misak-ı Milli sınırları içerisinde olduğunu, İngiltere'nin bu toprakları Mondros'tan sonra işgal ettiğini belirtmiştir,³⁷ Musul vilayetinin nüfus yapısını rakamlarla tahlil etmiştir. Ayrıca, Musul'un Türkiye için bir vatan sorunu olduğunu tekrarlayarak, plebisite başvurulmasında ısrar etmiştir.³⁸ İsmet Paşa'ya göre yöre halkı işgalden beri her vesile ile Türkiye'ye katılmak istediklerini göstermiştir. Başlarına İngiliz uçaklarının yağdırdığı bombalar bile Musul halkını bu kararından döndürememiştir. Musul vilayetinin doğu kesiminde yaşayanlara dört yıldan beri söz verilen özerkliğe dahi

³⁶ **Kadir Kasalak**, "Manda Sistemi ve Irak İle Suriye'de Uygulaması" *Birinci Ortadoğu Semineri*, ed. Mustafa Öztürk, Orhan Kılıç, Enver Kılıç, Elazığ: Fırat Üniversitesi yayımları, 2004, ss. 71-73.

³⁷ **Ramazan Gözen**, "Kuzey Irak Sorunu", *21. Yüzyılda Türk Dış Politikası*, ed. İdris Bal, Ankara: Nobel yayımları, 2004, s. 770.

³⁸ **Fahir Armaoğlu**, *Lozan Konferansı ve Musul Sorunu*, Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi yayımevi, 1998, s. 127.

bölge halkı inanmamıştır. Bir plebisit yapıldığı takdirde Irak halkının bile Türkiye ile birleşmek isteyeceğini belirtmiştir.³⁹

Bu arada Musul Meselesi ağırlıklı olarak Türkiye’de meclis gündemine girmişti. Musul Meselesi ya Lozan sonrasına bırakılacak, ya da silah zoruyla Musul alınacaktı. Silah zoruyla, Musul’un alınması konusunda meclisteki hakim düşünce böyle bir girişimde sadece İngiltere ile değil, diğer müttefik ülkelerle de karşı karşıya gelineceği şeklindeydi. Nihayet, meclisin 6 Mart 1923 günü yapılan toplantısında, hükümetin görüşlerini destekleyen bir önerge 170 oyla kabul edildi.⁴⁰ Lozan Antlaşması’nda Musul Meselesi, dolayısıyla Türkiye-Irak sınırıyla ilgili konu, antlaşmanın 3. maddesi, 2. fıkrasında yer alıyordu. Buna göre; Türkiye ile Irak arasındaki hudut 9 ay zarfında Türkiye ve Britanya arasında ihtilafsız tayin edilecekti. Bu müddet zarfında iki hükümet arasında bir anlaşma olmadığı takdirde ihtilaf, Milletler Cemiyeti meclisine arz olunacaktı.⁴¹ Turgut Özal’a göre Lozan’da müzakerelerde daha fazla istekte bulunabilinirdi. Çünkü o tarihte İngilizlerin savaştıkları güçleri yoktu. İsmet İnönü İngilizlerin bu blöfünü fark edememişti.⁴²

Haliç Konferansı: Konferansın üçüncü toplantısının yapıldığı 24 Mayıs 1924 günü, Fethi Bey belgeleriyle Musul’un neden Türkiye’ye bırakılması gerektiğini izah etmiştir. İngiliz Heyeti Başkanı ise, bu kez daha da ileri giderek Hakkâri’ye bağlı Beytüşşebap, Çölemerik ve Revanduz kasabalarını istemiştir. İngilizler konferansın gündeminde olmayan ve daha önce Lozan’da da sözü geçmeyen isteklerde bulunarak konuyu Milletler Cemiyeti’ne götürmeyi hedeflemiştir.

Milletler Cemiyeti’nde Musul: Türkiye, Milletler Cemiyetinde sorunun bölgede yapılacak bir plebisitle çözülmesini istemiş, İngiltere bölge halkının cahil olduğunu ileri sürerek buna karşı çıkmıştır. Bunun üzerine konu, 6 Ağustos 1924’te Milletler Cemiyeti Konseyi’ne götürülmüştür. Toplantıdan sonra 7 Ağustos 1924’te İngilizlerin tahriki ile Hakkâri civarında Nasturi ayaklanması başlamıştır. Eylül

³⁹ İsrail Kurtcephe, “Türk Dış Politikasında Musul Sorunu”, <http://www.stradigma.com/index.php?sayfa=makale&no=89>, 2006.

⁴⁰ Armaoğlu, *a.g.e.*, s. 151.

⁴¹ Yusuf Hikmet Bayur, *Türkiye Devletinin Dış Siyaseti*, Ankara: Ankara yayımevi, 1973, ss. 164-165.

⁴² M. Ali Birand-Soner Yalçın, *The Özal, Bir Davanın Öyküsü*, İstanbul: Doğan kitapçılık, 2001, s. 459.

ayında bir soruşturma komisyonu kurulmuş ve 29 Ekim 1924'te toplanan komisyon, geçici bir sınır tespit etmiştir. Bu sınır *Brüksel hattı* olarak tabir edilmiştir. Türkiye ya İngiltere ile bir anlaşma yoluna gidecek ya da bir savaşı göze alacaktı. Ancak, Türkiye dışarıya karşı yalnız kalmıştı. Bundan başka içerde halledilmesi gereken ekonomik ve sosyal meseleler vardı. Bu nedenle bir savaşın göze alınması mümkün gözükmüyordu. Ayrıca Türkiye'nin henüz Milletler Cemiyetine üye olmaması, Milletler Cemiyetinin oluşturduğu komisyon ve Adalet Divanı'nın İngiltere'nin baskısı altında kalması da bu sonucu hazırlamıştır.

Ankara Antlaşması: Türkiye ile İngiltere arasında 5 Haziran 1926 tarihinde Ankara Antlaşması yapılmıştır. Böylece Osmanlı'dan miras kalan Musul vilayeti tamamen terk edilmiştir.⁴³ Buna göre, Türkiye-Irak sınırı Brüksel Hattı olacaktı. Bununla birlikte, Irak Hükümeti petrolden alacağı gelirin %10'unu 25 yıl süreyle Türkiye'ye verecekti. Ankara Antlaşması'nın bu konuyu çözüme kavuşturması ile Irak ve Türkiye Cumhuriyeti arasındaki ilişkiler normalleşme sürecine girmiştir.⁴⁴

1952 yılında Irak'la yapılan görüşmelerde Türkiye, antlaşmaya ek notalarda yer alan esaslara uygun olarak petrol alacağını belirtmiştir. 1958 yılında Irak'ta yapılan darbe sonucu Kral Faysal'ın ve üst düzey yöneticilerinin feci bir şekilde öldürülmesinden sonra Türkiye bu alacağını bir daha gündeme getirmemiştir. Bu alacağın tahsili konusunda 1980'li yıllara kadar bir çalışma yapılmamış, konu incelendiğinde bu alacağın tahsil edilemediği görülmüştür.⁴⁵ Söz konusu antlaşma çerçevesinde, Türkiye'nin hakkı olarak 1927'den 1955'e kadar Irak petrol gelirlerinden toplam 5.540.000 sterlin tahakkuk etmiş; ancak, Türkiye'ye bu meblağın 3.500.000 sterlini ödenmiştir. Bu nedenle, Türkiye 1986'ya kadar bütçe kalemleri içinde geriye kalan 2.000.000 sterlini alacak olarak göstermiştir. Fakat Orta Doğu ülkeleri ile sıcak ilişkiler geliştirmek isteyen Turgut Özal tarafından 1986'da bu alacak kalemi meclis alacak kayıtlarından çıkarılmıştır. Söz konusu sterlinin altın olduğu düşünüldüğünde bu rakamın büyük miktarlara ulaştığı görülmektedir.

⁴³ **Mehmet Yılmaz**, "Tarihi Miras Misyon Yüklüyor", *Kimin Savaşı? Ortadoğu'da Savaşın Perde Arkası*, ed. Kerim Balcı, İstanbul: Zaman Kitap, 2003 s. 272.

⁴⁴ **Anıl Çeçen**, *Kemalizm*, İstanbul: Çağdaş yayımları, 1998, s. 14.

⁴⁵ **Hakan Yıldız**, *Büyük Oyun (Irak-Musul-Kerkük Üçgeni)*, İstanbul: IQ Kültür Sanat yayıncılık, 2004, s. 277.

1.4. Türkiye’den Ayrıldıktan Sonra Türkmenlerin Durumu (1926-1958)

Ankara Antlaşması’nda Türkmenlerin kültürel veya siyasi haklarıyla ilgili hiçbir madde yer almamıştır. Böylece Türkmenler herhangi bir uluslararası güvenceden yoksun, kendi kaderlerine terkedilmiştir. İngiltere, 30 Haziran 1930’da Irak’a bağımsızlığını vermiştir. Irak’ta manda rejiminin sona ermesi ve Irak’ın, Milletler Cemiyetine kabul edilmesi ile Irak Başbakanı Nuri Said, 30 Mayıs 1932 tarihinde Bağdat’ta bir deklarasyon yayınlamıştır. Bu belge ile Türkmenlerin varlığı ilk defa ve resmen kabul edilmiş ve Türkmenlere geniş haklar tanınmıştır. Bu deklarasyon iki bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde Irak yönetimi, Irak’ta yaşayan Türkler ve diğer azınlıkların haklarını Milletler Cemiyetini şahit tutarak en geniş şekilde garanti etmektedir. Bu haklar, Irak’taki azınlıklara seçimlerde adil bir şekilde temsil edilebilme, kendi ana dilleriyle eğitim-öğretim yapabilme, vakıf ve benzeri kurumlar kurup yaşatabilme, basın yayın faaliyetlerinde bulunabilme serbestliği, mahkemelerde kendi dillerini kullanabilmelerini sağlamıştır. Türklerin ve Kürtlerin yoğun olarak yaşadıkları bölgelerde bu dillerin Arapçanın yansıra resmi dil sayılması da taahhüt edilmektedir. Deklarasyonun ikinci bölümünde ise, Irak ve Milletler Cemiyetinin arasındaki ilişkilere değinilmiştir.⁴⁶

“Yerli Diller” kanununa göre; başta Kerkük, Erbil, Musul olmak üzere, bütün Türkmen bölgelerinde mahkemenin Türkçe olarak yapılması, Türkmen öğrencilerin çoğunlukta olduğu bütün ilkokullarda, öğretimin tamamen Türkçe yapılması gerekiyordu.⁴⁷ Yürürlükteki kanunlara rağmen Türkmenlere bu haklardan istifade etme hakkı tanınmamıştır. Özellikle yönetim, Türkler üzerinde Arap bilincini yerleştirmek ve asimile etmek için çeşitli politikalar izlemiştir. Irak Hükümeti, Kerkük şehir merkezi dışındaki ilkokullarda Türkçe öğretimi yasaklanmıştır. Kerkük’te bulunan birkaç okulda ise Türkçe, yabancı bir dil gibi haftada bir saate indirilmiştir. 1937 yılında Bağdat Yönetimi bunu da kaldırmıştır.⁴⁸ Fakat bütün bu

⁴⁶ **Ömer Turan**, “Irak’ın Milletler Cemiyeti’ne Girerken Yayınladığı Deklarasyonda ve Anayasalarında Türk ve Diğer Azınlıkların Hakları”, *Avrasya Dosyası (Kuzey Irak Özel)*, c.3/sayı 1 (İlkbahar 1996), ss. 31-36.

⁴⁷ **Sönmez Ateş**, “Irak Türkleri” *Türk Kültürü Dergisi*, sayı 5 (1993), ss. 43-48.

⁴⁸ **Fazıl Demirci**, *Bir Dramın Öyküsü (Irak Türkleri-Kuzey Irak ve Türkiye)*, Ankara: Yeni Aydoğdu Ofset, 1996, s. 34.

baskılara rağmen Türkmenlerden, Türklük şuuru ve Türkiye sevgisi yok edilememiştir.

Sadabad Paktı: Musul sorunu ile birlikte, kaderine terk edilen Irak Türkleri, Sadabad Paktı'nda söz konusu dahi edilmemiştir. Zaten paktın birinci maddesi, tarafların birbirlerinin içişlerine müdahale etmemelerini içeriyordu. Temmuz 1937'de Sadabat Paktı'nın imzalanması sırasında, Kerkük'ü ziyaret eden Celal Bayar ile Tevfik Rüştü Aras'ın da bulunduğu Türk heyetine, halk coşkun sevgi gösterisinde bulunmuş, dükkânlar kapanmış ve halk sabahlara kadar Türk heyetinin bulunduğu yerden ayrılmamıştır. O gece birçok Türkmen tutuklanarak, işkence görmüş veya sürgüne gönderilmiştir. Türk heyeti ile birlikte Kerkük'e gelen Nuri Said dönüşünde Irak hükümetine verdiği raporda, geçmişte Abbasilerin Türk nüfuzuna girdiği gibi Türkmenlerin de Irak'ı ele geçirebileceğini, bu yüzden daima gözaltında tutulmalarının gerekli olduğunu belirtmiştir.⁴⁹ Bu tarihten sonra Türkiye'den gelen, hiçbir Türk heyeti veya basın mensubu Kerkük'e sokulmamıştır.

Bağdat Paktı: İkinci Dünya Savaşı, Sadabad Paktı'nı Ortadoğu'da geçersiz bir duruma getirmiştir. Ortaya çıkan yeni koşullar bu eski antlaşmanın yürürlükte kalmasını engellemiştir. Savaşın hemen sonrasında Türkiye yeni bir ittifak için Irak'la temasa geçmiştir. 1946'da Türkiye ile Irak arasında dostluk ve işbirliği antlaşması imzalanmıştır. Filistin sorununda başlangıçta Arap ülkeleri ile beraber hareket eden Türkiye, sonradan İsrail'i tanımak zorunda kalınca, Türkiye'nin yeni dönemde Arap ülkeleri ile ilişkileri bozulmuştur. Yeni bir ittifak çabaları Bağdat Paktı'nı gündeme getirmiş, Türkiye ve Irak arasındaki görüşmelerden sonra Bağdat Paktı imzalanmıştır. İngiltere ve Amerika Birleşik Devletleri'nin de aktif katılımı ile imzalanan Bağdat Paktı, 1958'deki Irak darbesine kadar devam etmiştir. Bu tarihe kadar İngiltere'nin etkisi ile Batı'ya yakın bir ülke olarak varlığını sürdüren Irak, 1958 yılında Sovyetler Birliği'nin desteklediği General Abdülkerim Kasım darbesi ile Batıdan uzaklaşmış ve bunun sonucunda da bir NATO ülkesi olan Türkiye ile arası açılmıştır.

Türkiye imza attığı bütün bu antlaşma ve paktlarda, bölgede yaşayan Türkmenlerle ilgili herhangi bir talepte bulunmamıştır. Irak'ta 14 Kasım 1958 günü

⁴⁹ **Enver Yakuboğlu**, *Irak Türkleri*, İstanbul: Boğaziçi yayımları, 1976, s. 20.

ihtilal olmuş ve krallık rejimi yıkılarak cumhuriyet ilan edilmiştir. 1958’de Irak bu örgütten ayrılınca, diğer üyeler Türkiye, İran, Pakistan ve İngiltere paktı “Merkezi Antlaşma Örgütü” (CENTO) adı altında sürdürmüştür. 1936-1958 yılları arasında Türkmenlerin, kültürel ve sosyal faaliyetlerde bulunan dernek kurmaları ve Türkçe yayın çıkarmaları yasaklanmıştı.

1.5. Irak Cumhuriyeti Döneminde Türkmenlerin Durumu (1958-1968)

Irak’ta, 14 Temmuz 1958 tarihinde yapılan ihtilalle yeni yönetimin ikinci adamı olan Abdüsselam Arif’in radyodan; “Irak’ın üç esas etnik gruptan meydana geldiği ve Türkmenlerin de bunlardan biri” olduğunu açıklaması, Türkmenler tarafından memnurlukla karşılanmıştır. Ancak gelişmeler beklenildiği gibi olmamıştır.

Kerkük Katliamı: Diktatör olmak isteyen General Abdülkerim Kasım, Rusya’da bulunan Molla Mustafa Barzani ile Kürtlere af çıkarmıştır. Barzani’nin Irak’a dönmesi Kürtleri daha da cesaretlendirmiş ve zengin petrol yataklarının bulunduğu Kerkük’ü kendi bölgeleri içine alma hesapları yapmaya yöneltmiştir. Fakat Kerkük’ün çoğunluğunun Türkmen olması ve Kürt nüfusunun oldukça az olması bu durumu engellemiştir. Bu dönemden sonra Kerkük’ü Kürtleştirme çabalarına ağırlık verilmiştir. Rusya’da yetiştirilen silahlı Kürt militanlar gruplar halinde Irak’a getirilerek Türkmenlerin yoğun olduğu bölgelere, özellikle Kerkük’e yerleştirilmeye başlanmıştır. Bu durum 1959 Kerkük katliamının adeta habercisi olmuştur. Türkmenlere, tarihe Kerkük Katliamı olarak geçen üç gün süren (14-15 ve 16 Temmuz 1959) büyük bir katliam yapılmıştır.⁵⁰

1.6. Saddam Hüseyin Döneminde Türkmenlerin Durumu (1968-1991)

Saddam Hüseyin, 1968’de Baas Partisi’nin yapmış olduğu hükümet darbesiyle Cumhurbaşkanı olan Tikrit’li kuzeni General Hasan El-Bekr’in sayesinde rejimin ikinci adamı olmuştu. Yine bu kişinin himayesinde güçlenerek ve yavaş yavaş kuzenini bertaraf ederek 1979 yılında yönetimi ele geçirmiştir. Bu arada ülke

⁵⁰ İzzettin Kerkük, “Kerkük Üzerinde Oynanan Oyunlar-5”, *Kardaşlık Dergisi*, sayı 13 (Mart 2002), s. 10.

içindeki azınlıkları kendi tarafına çekmek için, “Azınlıklara Kültürel Haklar” başlığı altında 24 Ocak 1970 tarihinde bir takım haklar tanımıştır. Bunda amaç azınlıklardan gelebilecek sosyal çalkantılara ve yönetime karşı faaliyetlere engel olmak ve Baas Partisi’ne, iktidarının ilk yıllarında rahat hareket ettirmek amaçları düşünülmüştür. Irak’ta yaşayan Türkmenlerin varlığını kabul eden ve bir kısım haklar tanıyan ilk önemli belge 24 Ocak 1970 tarihli bu konsey kararıdır. Türkmen vatandaşların bu kültürel hakları 7 maddedir.⁵¹ Bu kararlarla Irak Türklerine şu haklar tanınmıştır: (1) Irak’taki Türkmen bölgelerindeki ilkokullarda Türkmen dili ile öğretim yapılması, (2) Türkmen dilini okutmak ve ilerletmek için her türlü eğitim araçlarının hazırlanması, (3) Eğitim ve Öğretim Bakanlığına bağlı olarak bir Türkmen Eğitim Müdürlüğü’nün kurulması, (4) Irak Edebiyatçılar Birliği’ne bağlı bir Türkmen Edebiyatçılar Birliği’nin kurulması, (5) Enformasyon ve Kültür Bakanlığına bağlı bir Türkmen Kültür Müdürlüğü’nün kurulması, (6) Türkmençe haftalık bir gazete ile aylık bir derginin çıkartılması, (7) Kerkük’te yayın yapan televizyonda, Türkmençe programların süresinin uzatılması.⁵² Fakat bu kararların yarattığı sevinç uzun sürmemiştir. Bağdat yönetimi 11 Mart 1970’te Kürtlerle bir anlaşma imzalamıştır. Bu anlaşmadan sonra Irak yönetiminin artık Türkmenlere ve onların desteğine ihtiyacı kalmamıştı.

Bu çerçevede, Barzani taraftarları gruplar halinde Kerkük’e yerleşmeye başlarken, bölge adeta bir barut fıçısına dönüşmüştür. Türkmen bölgelerini silahlı Kürt grupları ve Baas rejiminin silahlandığı taraftarları doldurmuştur. Türkmenlerin düştüğü bu duruma Türkiye kamuoyu sessiz kalmayarak olaylara tepki göstermiştir. Bağdat’ın Türkmenlere karşı olan tutumu Türk Dışişleri tarafından değerlendirilerek Irak Cumhurbaşkanı Yardımcısı’nın 16 Ocak 1971’de Türkiye’ye yaptığı ziyarette gündeme getirilmiştir.⁵³ Sonuçta, Bağdat yönetimi, yapılacak plebisiti ertelemek zorunda kalmıştır. Türkmenlere uygulanan sindirme politikası, kültürel alanda da hızla devam etmiştir. Bu arada merkezi Bağdat’ta bulunan Türkmen Kardeşlik Ocağı ele geçirilmiştir. Böylece Irak Türkmenlerinin kültür ve

⁵¹ **M. Güray Değerli**, “Irak Türküne Verilmeyen Anayasal Haklar Ve Türkiye’nin Irak Politikasındaki Dönüşüm”, *Global Strateji Dergisi*, Yıl. 1/ sayı 1 (İlkbahar 2005), s. 102.

⁵² **Fazıl Demirci**, “21.Yüzyılda Türkmenlerin Kültürel Hakları”, *Kerkük Dergisi*, Yıl 1/sayı 2 (Ocak 1991), s. 10.

⁵³ **Saatçi**, *a.g.e.*, ss. 17-18.

sosyal faaliyetlerinin en büyük aracı olan ve yıllarca hizmet eden bir kuruluş Türkmenlerden koparılmıştır.⁵⁴

Türkmenlerin 1970 Anayasası ile elde ettikleri hakları 1974'ten sonra ellerinden alınmaya başlamıştır. Bunlara ilave olarak, Devrim Komuta Konseyi'nin 29 Ocak 1976 tarihli ve 41 numaralı kararı ile önemli bir Türkmen şehri olan Kerkük'ün adı "El-Temim" olarak değiştirilmiştir.⁵⁵ Kerkük'ün en büyük ilçesi olan Tuzhurmatu ve Tavuk, Saddam'ın doğum yeri olan Tikrit'e bağlanmıştır. Buna karşılık Tikrit'e daha yakın olan ve Araplarla meskûn bulunan Havice ilçesinin Kerkük'e bağlı kalmasına karar verilmiştir. Bu karara bağlı olarak Çamçamai ilçesi Süleymaniye'ye, Kipri ilçesi de Diyala il sınırları arasına alınmıştır. Böylelikle köylerin Türkçe olan isimleri, Arapça isimlerle değiştirilmiştir.

1980'de başlayan İran-Irak savaşında binlerce Türk genci savaşın ön saflarına sürülerek, bir hiç uğruna telef olmuştur. İran yanlısı diye yüzlerce Şii Türkmen köyü yerle bir edilmiş pek çok aile ise Irak'ın başka bölgelerine veya komşu ülke İran ve Türkiye'ye sığınmak zorunda kalmıştır. Irak hükümeti yeni bir otoban yapılacağını öne sürerek iki bine yakın evi yıktırmıştır. Milletlerarası bir tren istasyonu yapılacağı ilan edilerek Tisin mahallesinde, Türkmen mimari özeliğini taşıyan 500 tarihi ev yıktırılmıştır. Baas yönetimi, tarihi bir Türkmen kenti olan Kerkük'ün Araplaştırılması politikasını kararlılıkla uygulamıştır.⁵⁶

İran-Irak Savaşı öncesi ve sonrasında Türkmenler daima Irak yönetimine sadık kalmışlardır. Kürtlerin aksine, vatanlarını savunmak için Irak birlikleri ile birlikte savaşmışlardır. Ne Irak'tan ayrılıp bağımsız bir devlet kurma teşebbüsüne kalkışmışlar ne de Türkiye ile birleşmek amacı gütmüşlerdir. Buna rağmen, Irak Hükümeti'nin haksız davranışlarına maruz kalmışlardır.⁵⁷ Türkmenlere yönelik asimilasyon savaş süresince de devam etmiştir. 20 Ekim 1981'de alınan bir kararla Türkmenler güney illerine sürgün edilmeye başlanmıştır. 8 Nisan 1984 tarihinde 418

⁵⁴ a.g.e., s. 242.

⁵⁵ Mesut Özcan, "Irak'ın Sosyal ve Ekonomik Yapısı", *Orta Doğu: Kaos mu, Düzen mi? Konferansı*, yay. Ali Ahmetbeyoğlu, İstanbul: Tatav yayımları, 2004, s. 335.

⁵⁶ Saatçi, a.g.e., ss. 244-245.

⁵⁷ Suphi Saatçi, "Irak Türklerinin Varlığını Yaşatma Mücadelesi Tarihinden Çizgiler", *Türkiye Dışındaki Türk Milliyetçiliği Konulu Tebliğleri*, yay. Yücel Hacaloğlu, Ankara: Türk Ocakları yayımı, 1994, s. 60.

nolu karar ile Kerkük'te Türkmenlerin gayrimenkul satın almaları yasaklanmıştır.⁵⁸ 27 Eylül 1984'te alınan kararla da Türkmenlerin arazileri istimlak edilerek güneyden getirilen Araplara dağıtılmıştır.⁵⁹ Saddam Hüseyin 1989 ve 1990 yıllarında da Türkmenlere ağır baskı ve işkencelere devam etmiştir. Masum insanlar, asılsız gerekçelerle ev ve işyerlerinden çıkarılmıştır.

1.7. II. Körfez Savaşından Sonra Türkmenlerin Durumu (1991-2003)

Irak'ın, Kuveyt'i işgal etmesi ve topraklarından çıkmamakta ısrar etmesi üzerine BM kararlarıyla; 1991 yılının 13-14 Ocak gecesi Müttefik Kuvvetleri Irak'a saldırıya geçmiştir. Irak BM tarafından ağır tazminat ödemek zorunda bırakılmış, uygulanan ambargo nedeniyle de ülkedeki kriz son haddine ulaşmıştır. Bu nedenle ülkenin çeşitli kesimlerinde ayaklanmalar olmuş; kuzeyde Kürtler, güneyde Şiiler ayaklanma çıkarmıştır.⁶⁰ Türkmenler ise tedbirli davranıp, olayların gidişatını tahriklere kapılmadan izlemekle yetinmişlerdir. Kerkük'te çatışmalar devam ederken, burayı korumakla görevli olan askerler, Bağdat yönetiminden gelen emirle şehri terk etmişlerdir. Petrolsüz bir Kürt devletinin uzun süre ayakta kalamayacağını bilen Kürtler, 18 Mart 1991 tarihinde Kerkük'e girmişlerdir. Bu petrol havzasının Kürtlerin eline geçmemesi için Türkiye büyük çaba göstermiştir. Kürtlerin Musul ve Kerkük'ü işgal etmesi halinde Türkiye'nin müdahale olasılığı nedeniyle ABD, Irak hükümetinin helikopter kullanmasına göz yummuştur.⁶¹ Kürt saldırılarının ardından Irak ordusu harekete geçerek 28 Mart 1991'de Altunköprü'ye ulaşmış ve katliama başlamıştır. Altunköprü'de 87 Türkmen'in kurşuna dizilerek öldürülmeleri, Körfez krizindeki hengâmeden dolayı yeteri ölçüde dikkat çekmemiştir.⁶² Bulunan cesetlerin tümü Altunköprü'nün Selahi semtinde bir yere ve bir arada asker nezaretinde defnedilmiştir. Buraya Altunköprü Şehitliği adı verilmiş ve o günden beri rejim açısından bir insanlık ayıbı ve haksızlığın anıtı olarak orada durmaktadır.

⁵⁸ **Aydın Beyatlı**, "Siyasi Konjonktürde Irak Türkmenleri", *Kerkük Dergisi*, Yıl 2/sayı 6, (Kasım 1998), s. 10.

⁵⁹ **Abdullah Manaz**, "Geçmişten Bugüne Kuzey Irak", *Stradigma Dergisi*, sayı 1 (Şubat 2003)

⁶⁰ **Saatçi**, a.g.e., ss. 248-249.

⁶¹ **Baskın Oran**, *Kalkık Horoz Çekiç Güç ve Kürt Devleti*, İstanbul: Bilgi yayımevi, 1996, ss. 48-49.

⁶² **Muzaffer Aslan**, "Irak Milli Türkmen Partisinin Görüşleri", *Avrasya Dosyası (Kuzey Irak Özel)*, c. 3/ sayı 1 (İlkbahar 1996), s. 219.

Saddam Hüseyin'in Mart 1991'de Kuzey Irak'a saldırıları ve yaptığı soykırım sonrasında; binlerce Türkmen ve Kürt Türkiye ve İran'a doğru kaçmaya başlamıştı. 1991 yılının Nisan ayı başlarında olunmasına karşın hava şartları ağırdı. Türkiye BM Güvenlik Konseyi'ne çağrı yaparak, konunun görüşülmesi talebinde bulunmuştur. 5 Nisan 1991'de BM Güvenlik Konseyi toplanarak; tüm üye devletlerin ve tüm insani örgütlerin yardıma katkıda bulunması kararını almıştır. Huzur Operasyonu sonucunda mültecilerin büyük bir kısmı Mayıs ayı sonunda Irak'a geri dönmüştür.⁶³

Körfez Krizi'nden sonra durum incelendiğinde, Irak Türkmenlerinin içine düştükleri çıkmazın sebebinin, suni olarak çizilen 36. paralelden kaynaklandığı görülmüştür. Bu paralelin Kürtleri Araplardan ayırdığı kesindir. Ancak Türk bölgesini ikiye böldüğü de bir gerçektir. Burada şunu açıklamakta fayda var; Huzur Operasyonu çerçevesinde bölgedeki güvenlik alanının sınırları çizilirken Musul ve Kerkük sanıldığı gibi Batılı ülkeler tarafından değil, Türk Dışişleri Bakanlığı'nın ısrarlı baskıları ile güvenli bölge dışında tutularak, Saddam Hüseyin'in egemenliğinde bırakılmıştır. Dışişleri Bakanlığının bu yaklaşımının arkasındaki temel düşünce şudur: Eğer Musul ve Kerkük gibi petrol bölgeleri güvenli bölgeye dahil edilirse, Batı burada kendisine yeterli olacağı düşüncesi ile daha rahat bir Kürt devleti ilan edebilir. Ayrıca silahlı bir örgütleri olmayan Türkmenlerin, Peşmergeler karşısında da hiç bir şanslarının olmayacağı düşüncesi, Musul ve Kerkük'ün Kuzey Irak'ta doğan yapının dışında tutulması sonucunu doğurmuştur. Böylelikle 2.5 milyon civarındaki Türkmen'den ancak 200.000-250.000'i güvenli bölgede kalmıştır.⁶⁴

1994 yılında Habur sınır kapısından elde edilen gelirin paylaşılmasından kaynaklanan, ama esas KDP ve KYB'nin bölgede egemen olma isteğinden ortaya çıkan anlaşmazlık sonucu Mayıs 1994'te iki grup arasında çatışma çıkmıştır. İran ateşkes sağlamak amacıyla "Bedir Tugayı" adında 10 bin kişilik bir gücü Kuzey Irak'a göndermiştir. ABD bundan rahatsız olmuş ve girişimde bulunarak Türkiye'nin aracı olmasını istemiştir.

⁶³ William Hale, *Türk Dış Politikası*, çev. Petek Demir, İstanbul: Mozaik yayımevi, 2003, s. 236.

⁶⁴ Ümit Özdağ, *Türkiye Kuzey Irak ve PKK (Bir Gayri Nizami Savaşın Anatomisi)*, Ankara: ASAM yayımları, 1999, ss. 162-163.

1996 Ağustos sonunda KYB Erbil'i tamamen ele geçirmiştir. 1996 yılı Ağustos ayında Irak askerleri, Barzani güçlerinin yardımı ile Talabani peşmergelerini bölgeden atmak için Erbil'e girdikleri sırada, bazı yerel güçlerin hedef göstermesi sonucunda yapılan baskınlarda, bu şehirde Türkmenler tarafından yönetilen radyo, televizyon, gazete ve diğer kuruluşlar tahrip edilmiştir. Türkmenlerin ileri gelenlerinden 50 kişi tutuklanıp Saddam yönetimindeki bölgeye götürülmüştür. Tutuklanan Türkmenlerin çoğu, Irak Kuvvetleri tarafından hemen kurşuna dizilmiş geri kalanları hakkında ise bugüne kadar bir haber alınamamıştır.⁶⁵ Diğer taraftan Saddam-Barzani ittifakı Türkiye'nin lehine gelişmiştir. Türkiye'nin rahatsız olduğu 150 kadar NGO'nun faaliyetleri sona ermiştir. O tarihten sonra Türkmenlere daha fazla önem verilmiştir. Eylül 1996'da cereyan eden KDP-KYB çatışmasına son vermek amacıyla Türk, Amerikan ve İngiliz yetkilileri ile KDP, KYB ve Türkmen temsilcileri Ankara'da toplanmıştır. Türkiye ilk defa Türkmenleri bölgedeki siyasi sürece dahil ettirmiştir.⁶⁶ 30-31 Ekim 1996 tarihinde "Ankara Süreci" olarak adlandırılan bu toplantıda özet olarak şu kararlar alınmıştır: (1) Taraflar (KDP-KYB) arasındaki ateşkes yükümlülüklerinin izlenmesi maksadıyla, tarafsız Türkmen ve Asurîlerden oluşan bir Ateşkes İzleme Gücü (AİG) kurulacaktır. Bu gücün raporlarını incelemek ve değerlendirmek üzere Ankara'da Ateşkes İzleme Denetleme Grubu (AİDG) oluşturulacaktır. (2) Türkmen ve Asurî toplumları da dahil tüm etnik grupların ve partilerin eşit oranda katılımıyla Kuzey Irak'ta bir geçici yerel yönetim yapısını tüm Irak halkının özgür iradesi belirleyecektir.

Kuzey Irak'ta oluşturulan uçuşa yasak bölge ile Kürtler, durumlarını geliştirip güçlendirmiş Türkmenler ise bunu başaramamışlardır. Bu dönemde Türkiye ve Türkmenler büyük bir fırsatı kaçırmışlardır. Bu durum Türkmenlerin haklarını silahlı mücadele ile alma geleneklerinin olmamasından kaynaklanmıştır.⁶⁷

AİG, Aralık 1996'da Türkiye'de Barışı Koruma Eğitimine tabi tutulmuş olan 33 Türkmen personel ile Erbil'de fiilen göreve başlamıştır. AİG bu görevi 2004

⁶⁵ İzzettin Kerkük, "İnsan Hakları Açısından Irak Türklerinin Durumu", *Kardeşlik Dergisi*, sayı 1 (Ocak 1999), s. 9.

⁶⁶ İlhan Uzel, "ABD ve Natoyla ilişkiler", *Türk Dış Politikası*, ed. Baskın Oran, İstanbul: İletişim yayımları, 2003, ss. 264-266.

⁶⁷ Mazin Hasan, "Irak Türkmenlerinin Barışçı Politikaları ve Sonuçları", *Stratejik Analiz Dergisi*, c.4/ sayı 66 (Ekim 2005), s. 44.

yılı ortalarına kadar sürdürmüş, bu tarihten sonra görevi sona ermiştir. II. Körfez Savaşı'ndan sonra Kerkük, merkezi hükümetin kontrolünde kalmıştır. Araplaştırma politikasının zirvede olduğu bu dönemde Türkmenler, Kerkük'ten büyük ölçüde göç ettirilmiş ve yerlerine Irak'ın orta ve güney bölgelerinden getirilen Araplar yerleştirilmiştir. 1996-1997 döneminde Türkiye "Ankara Süreci" olarak adlandırılan görüşmeler dizisi çerçevesinde Irak'taki Kürt grupları denetim altına almaya çalışmıştır. Ancak, 1998 Eylül ayından itibaren Türkiye'nin pasif bir politika izlemesi sonucu ABD hükümeti Kuzey Irak'taki girişimleri kendi kontrolü altına almıştır. Bu tarihten itibaren Türkmen varlığı konusu, görüşmelerin gündeminden çıkarılmıştır.

1.8. III. Körfez Savaşından Sonra Türkmenlerin Durumu (2003-2007)

ABD ve İngiltere, 19 Mart 2003'te Irak harekâtını başlatmıştır. ABD ile anlaşılan Kürt grupları Kuzey Irak'ı işgal güçlerine açmıştır. Türkiye'nin ABD'ye destek vermemesi Kürt gruplarınca bölgede nüfuz sağlama amacıyla kullanılmıştır.⁶⁸ ABD, Bağdat yönetiminin oluşturulması sürecinde Türkmenleri dışlayan bir tutum sergilemiştir. ABD Türkmenlere verilecek her türlü imtiyazın kısa ve uzun vadede Türkiye'nin lehine olacağını düşünmekte ve bunu Türkiye'ye karşı bir koz olarak kullanmaktadır. Diğer nedenlerden birisi de Kürt grupların baskısıdır. Kürt grupların ABD'ye savaş esnasında ve sonrasında verdiği askeri destek, söz konusu baskıyı sağlamaktadır.⁶⁹ Kürtler 2003 tarihinden itibaren Türkmenlere yönelik baskılarını arttırmıştır. Bu tarihten sonra Türkmenlerin yaşadığı bölgelere yoğun Kürt göçü başlamıştır. Kürtler bu durumu bölgeyi Kürtleştirmek amacıyla değil tehcirle bölgeden uzaklaştırılan Kürtlerin yurtlarına dönüş olduğunu iddia etmişlerdir. Bu göçlerden sonra Kürtler büyük miktarda arazi satın almışlardır.⁷⁰ Ali Dağındaki Hz. Ali türbesinin tahrip edilmesini protesto etmek amacıyla 21 Ağustos'ta Kerkük'ün

⁶⁸ **Mazin Hasan**, "Türkmenler, Türkiye ve Irak: Körfez Savaşı'ndan Irak'ın İşgaline Türkmenlerin Durumu", *Avrasya Dosyası, Yeniden Yapılanan Ortadoğu Özel*, c. 9/ sayı 4 (Kış 2003) s. 187.

⁶⁹ *a.g.m.*, ss. 186-187.

⁷⁰ **Ziya Şefik Atun**, "Halka Satılamayan Proje: BOP", *Uluslararası Çatışma Alanları ve Türkiye'nin Güvenliği*, der. Gamze Güngörmüş Kona, İstanbul: Okumuş Adam yayımları, 2005, ss. 85-86.

Tuzhurmatı beldeğinde toplanan Türkmenlere KYB'ye bağlı peşmergeler tarafından ateş açılmıştır. Türkiye bu olay karşısında KYB'yi uyarmakla yetinmek zorunda kalmıştır.⁷¹

Irak Geçici Konseyi (IGK) Amerika'nın yönlendirmeleri sonucunda 13 Temmuz 2003 tarihinde 25 üyeden oluşturulmuştur. 25 üyenin etnik unsurlara göre dağılımı ise; 13 Şii Arap, 5 Sünni Arap, 5 Kürt, 1 Türkmen ve 1 Hristiyan üye şeklinde gerçekleşmiştir. Dışişleri, Halka İlişkiler, Çevre, Endüstri ve Madencilik ve Su Kaynakları Bakanlıkları Kürtlere verilirken, etkinliği olmayan Bilim ve Teknoloji Bakanlığı Türkmenlere verilmiştir. 2003 yılında yürürlükte olan anayasaya Irak devletinin Arap ve Kürtlerden oluştuğu yazılmıştır. Türkmenler nüfus sayımında kendilerini Arap veya Kürt olarak yazdırmak zorunda bırakılmıştır. Nüfus daireleri Türkçe çocuk isimlerini kabul etmemekte Türkmenlerin çocuklarına Arap veya Kürt ismi vermelerini sağlamaya çalışmışlardır.⁷² Bu olaylar göstermiştir ki, bütün Irak devletinin tarihinde olduğu gibi, Irak'a hangi yönetim hakim olursa olsun Türkmen varlığına tahammül gösterilmesi beklenmemelidir. Bu itibarla, Türkmenlerin varlığını sürdürebilmesi için kültürünü koruması, kendi kendine yetebilen güçlü bir toplum haline gelmesinin sağlanması önem taşımaktadır.

30 Ocak 2005'te Irak'ta yapılan seçim sonuçları Türkmenler açısından incelenmesi gereken önemli bir olaydır. Ortadoğu gibi karışık bir bölgede varlığını sürdürmek isteyen bir toplumda şu üç temel faktörün olması şarttır: *Davaya inanmak ve gönülden bağlı olmak, başarıya azmetmek ve yumak gibi bir bütünlük içinde zamanında gerekli eylemi gerçekleştirmek.* Türkmenlerin büyük çoğunluğu seçimlerde oy kullanmamıştır. Bu nedenle nüfuslarıyla orantılı bir oy sonucuna ulaşamamışlardır. Türkmenler kültürel kimliklerini muhafaza etmekteki başarılarını siyasal alana taşıyamamıştır. Başarıya inanma konusunda büyük tereddüt yaşamaktadırlar. Ancak bunda, geçmişte yaşadıkları acı tecrübeler ve kendi kaderlerine terk edilmelerinin büyük bir etkisi vardır. Şunu da belirtmek gerekir: bu seçim sonuçları etnik ve mezhep gruplarının sayısal ağırlıklarını gösteren bir ölçüt

⁷¹ **Tayyar Arı**, "Türkiye, Irak ve ABD: Soğuk Savaş Sonrası Dönemde Basra Körfezinde Yeni Parametreler", *21. Yüzyılda Türk Dış Politikası*, ed. İdris Bal, Ankara: Nobel yayımları, 2004, s. 721.

⁷² **Onur Gökçe**, "Irak Türk'leri (I)", *Ulusal Strateji Dergisi*, sayı 32 (Şubat 2003), ss. 66-67.

olmamıştır.⁷³ Türkmenlerin işgalden önceki bölünmüşlükleri, işgalden sonra da devam etmiştir. Türkmenlerin bir kısmı ise seçimlere Şii, Sünni ve Kürt listelerine dağılmış bir halde girmişlerdir.⁷⁴ Bazı Türkmenler, diğer mezhepler ve etnik gruplardan bağımsız bir Türkmen listesi ile seçimlere katılmak için çaba harcamıştır. Fakat yapılan seçimlerde istenen başarı elde edilememiştir. Türkmenlerin sayısını olduğundan az gösteren bu gelişme, Türkmenlerin ve Türkiye'nin elini bağlamıştır.

Türkiye'nin Ankara'da bulunan Türkmen partileri aracılığıyla Kuzey Irak'taki olaylara müdahale etmek istemesi Türkmenlerin tamamından destek görmemiş ve bu da Türkmenlerin bölünmesine sebep olmuştur. 2005 başındaki seçimde, Irak Türkmen Cephesi Kerkük'te 75 bin oy almıştır. 15 Aralık 2005'te yapılan seçimde oyları 75 binden 59 bine düşmüştür. Kürtler, Kerkük'te seçim usulsüzlüğü yapmışlarsa bile bu usulsüzlük, Kürt oylarında artışa işaret edebilir, Türkmen oylarında düşüşe sebep olmaz. Irak Türkmen Cephesi, küçük bir Sünni-milliyetçi Türkmen grubunu, o da Türkiye'de bir merkezden verilen destekle temsil etmenin ötesinde bir Türkmen temsilini sağlayamamıştır. Sorun, Türkmenlerde değil. Irak Türkmen Cephesi, tüm Türkmenleri temsil etmiyor, edemiyor. Zaten, Türkmenlerin yarıya yakını Şii ve onlar Şii İttifakı'na oy vermişlerdir. Diğer Türkmenler ise, Irak Türkmen Cephesi'nin çevresinde toplanmamıştır.⁷⁵

Şii bir uzmana göre Şiiilerin içindekiler de dahil Irak'ta Türkmen nüfusu 2,5 milyona yaklaşmaktadır. Dört milyonluk Kürtlere ayrı devlet kurduruluyor, ancak Türkmenler yokmuş gibi davranılıyor. Bundan önceki anayasalarda Türkmenlerin varlığı ve hakları görmezden gelinmiştir. Bu anayasada verilen bazı haklar kazanım olarak düşünülemez. Çünkü demokrasi kültürü olmayan bu bölgede baskı unsurları buna izin vermiyorlar. Türkmenlerle diğer grupların hakları karşılaştırıldığında diğer grupların kazanımlarını maksimize ettikleri, Türkmenlerin ise bir takım haklarla yetinmek durumunda kaldıkları görülmektedir.⁷⁶

⁷³ **Soran Şükür-Mazin Hasan**, "Irak'ta Demokrasi Provası", *Stratejik Analiz Dergisi*, c. 5/ sayı 59 (Mart 2005), ss. 21-27.

⁷⁴ **Muhammed Nureddin**, "Ankara'nın Irak'ta Hesapları Tutmadı.", <http://www.radikal.com.tr/haber.php?haberno=173894>, 2006.

⁷⁵ **Cengiz Çandar**, "Irak Seçim Sonuçlarını Doğru Okumak" <http://www.turksam.org.tr/yazilar.asp?kat=47&yazi=740>, 2006.

⁷⁶ **Duygu Dersan**, "Irak Anayasasının Değerlendirilmesi", *Global Strateji Dergisi*, Yıl 1/sayı 2 (Sonbahar 2005), ss. 132-134.

1.9. Türkmenlerinin Mevcut Siyasi Teşkilatlanması

14 Temmuz 1958 darbesinden sonra etnik milliyetçi akımların etkisi ile Türkmenler arasında milli bilinçlenme başlamıştır. 1959 Kerkük katliamının derin acısı Türkmenlerin birleşme sürecini başlatmıştır. Türkiye’de eğitim gören Kerkük Türkmenleri, 9 Ekim 1959’da kültürel ve sosyal faaliyetlerde bulunmak üzere Irak Türkmenleri Kültür ve Yardımlaşma Derneği’ni kurmuştur. 7 Mayıs 1960’ta Türkmen Kardeşlik Ocağı’nın fikir kulübü statüsünde kurulmasına izin verilmiştir. Türkmen Kardeşlik Ocağı tarafından yayınlanan Kardeşlik Dergisi, 23 Ocak 1961’de yayın hayatına başlayabilmiştir. Kardeşlik Dergisi’nin Türkmen kültürü ve siyasetine önemli katkıları olmuştur.

Irak Türkmen Cephesi (ITC), Türkmenlerin en büyük siyasi yapılanmalarıdır. Türkmen parti ve teşkilatları arasında birlik ve beraberliği temin etmek ve koordinasyonu sağlamak için 1992 yılından itibaren çalışmalara başlanmış, 24 Nisan 1995’te birbirinden kopuk bir şekilde siyasi mücadeleyi sürdüren Türkmen partilerini tek çatı altında toplamak için kurulmuş bir örgüttür. 1996-1998 ve 2003’te KDP’nin silahlı saldırılarının hedefi olmuştur. Eylül 2003’te Şii Türkmen partisi olan Türkmen İslami Hareketi de ITC’ye katılmıştır.⁷⁷ Türkmen Cephesi 5 Temmuz 1997’de İstanbul’da III. Türkmen istişare toplantısında bir araya gelerek 4-7 Ekim 1997 tarihleri arasında Erbil’de bir Türkmen kurultayı düzenleme kararı almışlardır. Erbil’de toplanan I. Türkmen Kurultayında 30 kişilik Türkmen Şurası seçilerek, Kurultayın ve Türkmen Cephesinin ana tüzüğü kabul edilmiştir.

Irak Türkmen Cephesi; siyasi, idari, mali, güvenlik, enformasyon, eğitim, kültür, araştırma, sosyal faaliyetleri organize etmek üzere tüzük çerçevesinde bir cephe teşkilatı oluşturulmuştur. Türkmen Kurultayının yapıldığı salonda, zamanın Irak yönetiminin bölgede ve Erbil’de hiçbir fonksiyonu olmadığı halde Kurultay salonunun en hakim yerinde Irak bayrağı asılmıştır. Duvarlardaki “Hedefimiz Irak toprak bütünlüğü içerisinde demokrasi, eşitlik ve insan haklarıdır” şeklindeki dövizler, Türkmenlerin meşru isteklerinin net bir şekilde ifade etmiş, Irak’ta yaşayan

⁷⁷ Mazin Hasan-Soran Şükür, “Kerkük Kerkük”, *Stratejik Analiz Dergisi*, c. 4/sayı 47 (Mart 2004), ss. 22-23.

bütün azınlıklardan daha fazla Irak’a bağlı ve Irak’ın toprak bütünlüğünün yanında bir tavır sergilediklerini ortaya koymuştur. Kurultayın son günü olan 7 Ekimin her yıl Türkmen Bayramı olarak kutlanması oy birliği ile kabul edilmiştir.

İkinci Türkmen kurultayı, 20-22 Kasım 2000 tarihleri arasında Erbil’de Kuzey Irak’ta faaliyet gösteren siyasi partiler, hareketler, Türkiye ve diğer ülkelerdeki dernek, vakıf ve kuruluş temsilcileri, fikir, bilim ve sanat adamlarının ortak katılımı ile gerçekleşmiştir. Kurultayda Irak Türkmen halkının içinde bulunduğu şartlar değerlendirilmiş, o günkü durumu görüşülmüş ve geleceğe yönelik kararlar alınmıştır.

Irak yönetiminin devrilmesi ile muhalefetteki gruplar yeni siyasi yapılanma sürecine girmiştir. Kerkük, Musul, Telafer, Bağdat, Hanakin, Tuzhurmatı gibi kentlerin güvenlik bölgesindeki alanlarla bütünleşmesiyle, Türkmenler yeni bir yapılanma içerisine girmiştir. 12-15 Eylül 2003 tarihleri arasında Irak Türkmenlerinin merkezi olan Kerkük şehrinde Türkmen siyasi hareketleri ve halk temsilcilerinden oluşan 550 delege, Irak’ı ve Irak Türkmen toplumunu ilgilendiren hususları görüşmek, Türkmen halkının hedefleri doğrultusunda ortak siyasi söylem etrafında birlik ve beraberliği pekiştirmek ve siyasi harekete ivme kazandırmak amacıyla 3. Türkmen Kurultayı’nı düzenlemiştir.⁷⁸ Türkmen siyasi partilerini ve sivil toplum örgütlerinin bünyesinde toplayan Irak Türkmen Cephesi’nin gerçekleştirdiği üçüncü Büyük Türkmen Kurultayı, ilk özgür kurultay olması nedeniyle “Birinci Büyük Türkmen Kurultayı” olarak da adlandırılmıştır. Kurultay sonucu, tüm Türkmen bölgelerinden seçilen temsilciler ile bir Türkmen meclisi kurulmuştur. 30 Ocak 2005’te usul ve yöntemleriyle çok tartışılan seçim sonrasında, Türkmenlerin aldığı oy miktarı hayal kırıklığı yaratmış ve sonuçları değerlendirmek ve ITC’yi yeniden yapılandırmak maksadıyla 4. Türkmen Kurultayı 22-24 Nisan 2005 tarihlerinde toplanmıştır.

1.10. Irak Türkmenlerinin Karşı Karşıya Kaldığı Sorunlar

⁷⁸ **Mazin Hasan**, “Türkmenler, Türkiye ve Irak: Körfez Savaş’ından Irak’ın İşgaline Türkmenlerin Durumu”, *Avrasya Dosyası, Yeniden Yapılanan Ortadoğu Özel*, c. 9/ sayı 4 (Kış 2003) s. 186.

Türkmenler, Araplar ve Kürtlerden sonra Irak'taki üçüncü en büyük etnik grup olmalarına rağmen, gerek Saddam Hüseyin döneminde, gerekse ABD'nin Irak'a müdahalesi sonrasında çeşitli haksızlıklara maruz kalmışlardır. 1991 Körfez savaşından sonra Kuzey Irak'ta oluşan Kürt otonom bölgesinde kalan Türkmenler Kürt grupların baskılarına maruz kalmışlardır. Kürt gruplar ITC ve Türkmen Partileri aleyhine sürekli hukuki problemler çıkartarak mali külfetlere boğmak istemektedir. Benzer şekilde mal varlığı edinmelerini kısıtlayarak faaliyet alanlarını daraltmak istemişlerdir. Türkmenlerin bölgedeki diğer parti ve güçlerle bir işbirliğine girme endişesini taşımış ve bu tür girişimleri engellemeye çalışmışlardır. 2004-2005 eğitim yılında Kuzey Irak bölgesindeki Kürt üniversiteleri, fakültelerinde tahsil görmek için başvuran Türkmen öğrencileri kabul etmemiş ve Türkmenlerin en temel haklarından biri olan eğitim hakkını dahi kullanmalarına müsaade etmemişlerdir.

Türkmenlerin karşılaştığı en ciddi sorunlar; Türkmen bölgeleri üzerinde yapay ve illegal nüfus kaydırmaları, Türkmen bölgelerinin siyasi yapısının, Kürtler tarafından oluşturulmaya çalışılan bağımsız bölgeye bağlanması faaliyetleridir. Yapay ve illegal göç nedeniyle, başta Kerkük olmak üzere bazı Türkmen bölgelerinde denge Türkmenlerin aleyhine değişmiştir.

Erbil'de yaşayan Türkmenler uzun yıllar Irak yönetiminde bulunan iktidarların uyguladığı baskı ve asimilasyon politikaları sonucu kimlik konusunda yaşadıkları ikilemi henüz tam olarak üzerlerinden atamamışlardır. Geçmişte Erbil'in büyük çoğunluğunun Türkmen olmasına ve kale içinde toplu halde yaşamalarına rağmen 1950'lerden sonra sürekli isyan eden Kürtlerin kontrolü zor olan bölgelerden getirilip Erbil'e yerleştirilmeleri sonucu şu anda azınlık durumuna düşmüşlerdir. Bu durumda birçoğu yerel yönetimlerin imkânlarından yararlanmak için kendini Kürt olarak göstermiştir. Günümüzde benzer uygulamalar Kürt gruplar tarafından diğer Türkmen bölgelerinde de sürdürülmektedir. Irak'taki bütün Türkmenlerin ruhlarındaki Türklük bilincinin davranış ve geleneklerinde yaşamaya devam ettiğini söylemek mümkün değildir. Bir kısım Türkmenler Araplaşmış durumdadır. Bunda Saddam döneminin Araplaştırma politikasının etkisi büyüktür.

Türkmenlerin örgütlü bir toplum haline gelememesinde etkisi olan hususlar arasında Saddam rejiminin asimilasyon politikaları, nüfus bakımından homojen bir coğrafi bölgeye sahip olmamaları, Kürt grupların yönlendirmesiyle, ABD tarafından

Irak denklemi dışında tutulmaları, siyasi, ekonomik ve askeri gücü kendilerine göre kıyaslanamayacak boyutlara ulaşan Kürt gruplar ve Irak yönetimine getirilen şahısların yarattığı baskı ve engellemeler sayılabilir. Türkmenler Kuzey Irak'ta her zaman varlığını sürdüren etnik bir grup olmuştur. Kürtler dağlık bölgelerde yaşamlarını sürdürürken Türkmenler büyük şehirlerde ve özellikle petrol yataklarının olduğu yerlerde yaşamışlardır.⁷⁹

Türkmenlerin temel sorunlarından biride etkin bir siyasi organizasyona sahip olamamaları, birleştirici ve temsil kabiliyeti yüksek liderlerinin bulunmayışıdır. Bu özelliklere sahip Türkmenlerin hiçbiri mücadele alanında değildir. Hepsi Türkiye veya Avrupa'da yaşamaktadırlar. Türkmen davasının bölgede yaşayan, toplumun sorunlarını yakından tanıyan, sorunlarını bilen, eğitim seviyesi iyi olan bir lidere ihtiyacı vardır. Tüm bu yoğun tehdit algısına rağmen Türkmen Cephesi'nde ise dağınık-parçalı bir politik duruş vardır. Sekiz Türkmen Partisi bulunuyor ve bu partiler aralarında anlaşıp birleşerek tek güçlü siyasi yapı oluşturamıyorlar. Irak Türkmen Cephesi içerisinde 4 parti bulunuyor: Milli Türkmen Partisi, Bağımsızlar Hareketi, Adalet Partisi ve Türkmen İslami Hareketi, diğer Türkmen partilerinin bazıları Şii'lere bazıları da Kürtlere yakın duruyor.⁸⁰

Daha kendi iç bütünlüşmesini tamamlayamamış olan Türkmen toplumunun siyasi mücadelelerini sekteye uğratacak dış güçlerin girişimleri de etkin olarak devam etmektedir. Kürt gruplar tarafından "böl, parçala, yut" siyasetiyle birçok Türkmen tabela partisi kurulmuş ve desteklenmiştir. Bu sözde Türkmen partilerini kurmaları Türkmen davasına zarar veren en tehlikeli adım olmuştur.⁸¹ Irak Türkmen Cephesi ve ITC çatısı altındaki partiler, Kürt gruplar tarafından meşru sayılmamıştır. Türkmenler Kürt partilerine veya kendi güdümündeki kukla partilere kayıt yapmaya zorlanmıştır. KDP ve KYB dünya kamuoyuna etkilemek maksadıyla şahsi menfaatlerini temin ettiği birkaç Türkmeni yerel yönetimde bakan, müdür gibi mevkilere getirmekte ve bu şahısları kullanarak Türkmen toplumunu sindirmeye çalışmaktadır. Esas sorun Türkmenlerin şehirli olmalarıdır. Yani diğer etnik gruplar

⁷⁹ Crimi, "Hesapta Olmayan Oyuncu", *M5 Dergisi*, sayı 118 (Nisan 2003), s. 54.

⁸⁰ <http://www.aksam.com.tr/yazar.asp?a=54064,10,5>, 2006.

⁸¹ Mazin Hasan, "Türkmenler, Türkiye ve Irak: Körfez Savaş'ından Irak'ın İşgaline Türkmenlerin Durumu", *Avrasya Dosyası, Yeniden Yapılanan Ortadoğu Özel*, c. 9/ sayı 4 (Kış 2003) ss. 180-182.

gibi eline silah alıp dağa çıkabilecek, çatışmalara girebilecek bir altyapı arz etmemektedirler. Bu özellikleri onları “savaşçı” kimliklerinden uzaklaştırmıştır.

1970’li yıllardan itibaren başlayan Araplaştırma politikalarının bir sonucu olarak Musul ve Kerkük’te yaşayanlar başta olmak üzere birçok Türkmen zorunlu göçe tabi tutulmuş ve Irak’ın güneyine ve diğer bölgelere sürgün edilmiştir. Petrol bölgelerinde yaşayan halkın Sünni Araplardan oluşmasını sağlamak amacıyla Arap milliyetçisi Baas Yönetimi bu politikasını 1990’lı yılların sonuna kadar sürdürmüştür. Kürt Gruplar ise Kürdistan’ı gerçekleştirmek için 1960 yılından itibaren “Kerkük Kürdistan’ın kalbidir” sloganıyla yola çıkmışlardır. Kerkük’te çoğunluğu sağlamak için bu bölgeye göçü teşvik etmekte, Kerkük’te teşkilatlanma ve silahlanma faaliyetlerine devam etmektedirler. Aynı amaçla Kerkük’teki ticari faaliyetlerin büyük bir bölümünü ele geçirmişlerdir. Kürt gruplar çeşitli yöntemlerle Türkmen bölgelerinde arazi satın almakta ve bu bölgelere Kürt unsurları yerleştirmektedir. Ekonomik olarak zayıf durumda bulunan Türkmenleri arazilerini satmaya zorlamaktadırlar. Türkmenler geçmişten günümüze mecburi göçe tabi tutulmuşlar, bir kısmı da yurt dışına göç ettiklerinden geniş bir coğrafyaya dağılmışlardır.

Uzun yıllar süren savaşlar, ekonomik ambargolar ve yaptırımlar beraberinde bir dizi ekonomik problemleri de getirmiştir. Kültür düzeyi yüksek olan, daha çok şehirlerde yaşayan ve bu yüzden de devlet kademelerinde ve eğitim hayatında görev yapan Türkmenler ticari hayatta geri kalmıştır. Günümüzde Kuzey Irak’ta ekonomik hayata 1991’den beri uygulanan politikalar sonucu hakim olan Kürt gruplar, Türkmenlerin ticaret alanında etkin olmalarını engellemişlerdir. Kürt gruplar, ticaret yapmak isteyen Türkmenleri Kürtlerle ortaklık kurmaya zorlamakta aksi halde ticari faaliyetleri sınırlandırılmaktadır.

Türkmen toplumu, gücünü ve ilhamını kendi tarihinden alarak etkili, birleştirici ve güvenilir bir liderin öncülüğünde toplumsal varlık ve bütünlüğünü korumalıdır. Türkmen toplumunun tek hedefi toplumun bekası olmalıdır. Bu kapsamda; kültürel, siyasi, sosyal, demokratik haklarının anayasal garanti altına alınmasını sağlamalıdır. Dış destek alamayan bir grubun Kuzey Irak’ta etkili

olamayacağı hususu da unutulmamalıdır. Türkmenler iç örgütlenmelerini bitirip dış mahfillerde lobi çalışmalarını hızlandırmalıdır.⁸²

---

⁸² **Necdet Demiral-Soran Şükür, Mazin Hasan**, “ASAM-IMTP Genel Başkanı Mustafa Kemal Yayıcı ile Yuvarlak Masa Toplantısı”, *Stratejik Analiz Dergisi*, c. 4/sayı 48 (Nisan 2004), s. 49.

BÖLÜM IV

1. KÜRTLER

1.1. Kuzey Irak'taki Kürt Nüfusu ve Yerleşimi

Kürtler kuzey ve kuzey doğudaki dağlık bölgede yaşarlar. Yerleşim yerleri Zaho, Dohuk, Erbil, Musul, Kerkük, Süleymaniye illeri ve bunlara bağlı köy ve kasabalardır. (Harita 7) Kuzey Irak'ın nüfusu çeşitli kaynaklara göre 5 milyon olarak tahmin edilmektedir. Bu nüfusun 3,5-4 milyon kadarını Kürtler oluşturmaktadır.¹ Irak Kürtleri kültürel ve siyasal olarak iki büyük bölgeye bölünmüştür. Barzani'nin hakim olduğu Bahdinan bölgesi, feodal ilişkilerin hakim olduğu, aşiret yapısının kendisini hissettirdiği ve bu yapısını şehir içinde de sürdürdüğü bir bölgedir. Toplam nüfusu 2 milyona ulaşan bu bölgede sanayi yok denilecek kadar azdır. Ancak sınır kenti Erbil hariç tutulursa, KDP bölgesinde küçük ölçekli sanayi kenti diyebileceğimiz Zaho, Dohuk, Şaklava ve Selahattin kentleri vardır. Güneyde Talabani'nin hakim olduğu Soran Bölgesi ise, esas itibarıyla şehirli nüfusu barındıran, feodal ilişkilerin zayıfladığı, şehirleşme ve sanayileşmenin ilerlediği bir bölgedir. Süleymaniye bu bölgedeki en büyük vilayettir.²

İki Kürt toplumu arasındaki dil farkı büyüktür. Aralarında siyasi ayrılık devam ettikçe bu fark artmaktadır.³ 19. yüzyılın başlarından itibaren Batılı yazarlar Kürtlere ayrı bir kimlik kazandırabilmek için akla gelebilecek her konuya el atmış ve istismar edebilecekleri her hususu sürekli olarak gündemde tutmaya çalışmışlardır.⁴

¹ **Kemal Öztekin**, “Kuzey Irak'ta Ekonomik Durum”, Karanet, 20 Aralık 2006, s. 1.

² **B. Şennur Özdemir**, “Maya Tutmayan Göl: Irak”, *M5 Savunma ve Strateji Dergisi*, sayı 116 (Şubat 2003), s. 37.

³ **Mustafa Balbay**, *Irak Bataklığında Türkmen-Amerikan İlişkileri*, İstanbul: Cumhuriyet Kitapları yayımları, Haziran 2004, s. 113.

⁴ **Abdülhaluk Çay**, *Her Yönüyle Kürt Dosyası*, İstanbul: Boğaziçi yayımevi, 1994, s. 35.

Harita 7: KDP ve KYB'nin Etkin Olduğu Bölgeler⁵

1.2. Kuzey Irak'ta Yaşayan Kürtlerin Yapısı

Kürtlerin yaşadığı coğrafyanın, doğal şartları ve örgütlenme yapıları, bölgenin ana kültürel-etnik grupları olan Türkler, İranlılar ve Araplar tarafından asimile edilmelerini engellemiş bu durum aynı zamanda ulusal bilinç geliştirmelerini de engellemiştir. Bu özellikleri ile bölge için devamlı bir istikrarsızlık kaynağı, bölge dışı güçlerin ise bölgeye müdahale aracı olmuşlardır.⁶ Coğrafi yapı Kürtleri küçük ve kapalı birimler şeklinde örgütlemiştir. Kürtler 1918'den itibaren İngilizlerin kışkırtmalarıyla aşiret temelli ulusal bir hareket başlattılar. Bu hareketin bu güne kadar sürmesinin sebebi Irak yönetimlerinin toplumsal bütünleşmeyi sağlayamamasından kaynaklanmıştır.

Kürtlerin devlet kurma fikirlerinin önündeki en büyük engel liderlerinden kaynaklanmıştır. Bağımsız bir devletten çok kendi güçlerini korumak için

⁵ **Mustafa Çiçek**, *İkinci Körfez Savaşı Sonrasında Irak'ın Yeniden Yapılandırılması Sürecinde Türkiye'nin İzlediği Politika ve Bu Politikanın Türkmenlere Etkileri*, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul: Harp Akademileri, 2004, s. Ek-C.

⁶ **İhsan Şerif Kaymaz**, *Musul Sorunu: Petrol ve Kürt Sorunlarıyla Bağlantılı Tarihsel ve Siyasal Bir İnceleme*, İstanbul: Otopsi yayımları, 2003 s. 16.

çalışmışlardır. Liderler meşruiyetlerini yeteneklerinden, seçimlerden veya kurumlardan değil, aşiret yapısına dayalı sosyal yapıdan almaktadır. Bu en zayıf yönleridir. Bölgenin değişimi öncelikle liderleri tehdit edecektir. Talabani ve Barzani en kalabalık Kürt aşiret liderleri değildir. Bölgede yapılacak bir seçimde lider olamayabilirler. Bunun sonucunda maaşlarını ödeyemedikleri peşmergelerden gerekli sadakati de göremeyebilirler. Bugüne kadar kontrolü silah ve para kullanarak ellerinde tutmuşlardır. Bu yapısal zayıflık bölge devletlerince de bilinmektedir. Kürtlerin bölgedeki Türkmen ve Araplara karşı olası etnik temizliklerine karşı, bölge devletleri, Türkmen ve Arap nüfusla daha yakından ilgilenecektir.⁷ Kürt hareketi II. Körfez Savaşı'ndan sonra sağlanan dış destek sonucu bağımsızlığın eşiğine gelmiştir. 1990'a kadar özerklik, 1990 sonrası federasyon süreci, liderlerinin isteği ise bağımsızlıktır. 2003 yılında ise bölge ülkelerinin Irak'ın bütünlüğünden yana tavır koymaları sebebi ile bağımsızlık taleplerini ertelemişlerdir.⁸

1.3. Birinci Dünya Savaşına Kadar Kürtlerin Durumu (1514-1914)

Yavuz Sultan Selim'in Çaldıran'da (1514) Safevileri yenmesiyle Osmanlı yönetimine kısmen giren Irak bölgesi, Kanuni Sultan Süleyman'ın 1534'te Bağdat'ı almasıyla tam olarak ele geçirilmiştir. Osmanlılar Kızıldeniz'i de elde tutarak Ortadoğu ticaretinin denetimini pekiştirmiştir. Osmanlılar Irak bölgesini eyaletlere ayırarak yönetmiştir. Osmanlı tarihinde 1550-1560 yılları arasındaki dönem iç çatışma ve eşkıya şiddetinin en fazla olduğu dönemdir. Asilerin liderleri ittifak kuramamaları, kısa vadeli çıkarları uğruna birbirlerine ihanet etmeleri nedeni ile devlet için ciddi bir tehdit oluşturmamıştır. İsyan çıktığında Osmanlı tarafından bu bölgelere yeni vezirler atanmıştır. Devlet görevlileri tarafından asilere devlet mevkileri teklif edilmiş, ya savaşılmış ya uzlaşılmış ya da ikisinin karışımı bir yol izlenmiştir. Aynı kapıya hizmet bu dönemde devletin yeni birleştirici gücü olmuştur. Birkaç farklılık hariç aynı süreç işletilmiş asilerle anlaşma ve savaşma yolu ile

⁷ Özcan, a.g.m., ss. 316-317.

⁸ Erol Kurubaş, "Irak Kürt Hareketi: İç Çekişme-Dış Destek-Ayaklanma", *Irak Krizi (2002-2003)*, der. Ümit Özdağ-Sedat Laçiner-Serhat Erkmen, Ankara: ASAM yayımları, 2003, ss. 21-22.

hâkimiyet pekiştirilmiştir.⁹ II. Abdülhamit iktidarını güçlendirmek için en gelenekçi unsurların sadakatlerini sağlamış, Kürt liderlerini önemli görevlere getirmiştir. Kürtlerin babası (*Bave Kurdan*) diye anılması da bu politikalarının başarısının bir sonucuydu.¹⁰

Irak Kürt tarihinde önemli bir yer tutan Barzaniler tarih sahnesine 1870’li yıllarda çıkmıştır. Barzani aşiretinin önde gelen isimlerinden Şeyh Abdüsselam 1872 yılında vefat etmiş yerine oğlu Muhammed (Molla Mustafa Barzani’nin babası) geçmiştir. Muhammed’in 1903’te ölmesi üzerine yerine II. Abdüsselam geçmiştir. O zamana kadar Barzaniler Barzan tekkesine bağlı değildi. 1903 yılında aşiretin bütün kolları Şeyh Abdüsselam’a bağlanmıştır.¹¹ 1907 yılında II. Abdüsselam Osmanlı hükümetine, Kürtlerle ilgili çeşitli talepler içeren telgraflar göndermeye başlamıştır. Osmanlı hükümeti bu telgrafları isyan sayarak bölgeye askeri güç göndermiş ve Şeyh Abdüsselam Barzani’yi yenilgiye uğratmış ve Kürtlerin ileri gelenleri hapse atılmıştır. Mustafa Barzani’de annesi ile beraber 5 yaşındayken Musul hapishanesine atılmıştır. 1909 yılında İttihat ve Terakki iktidarının çıkardığı aftan faydalanarak hapisten çıkmıştır. Bir başka ayaklanma 1908 yılında Süleymaniye’de Kadiri Şeyhi Sait (Şeyh Sait, Şeyh Mahmut Berzenci’nin babasıdır.) tarafından çıkarılmıştır. Ayaklanma bastırılmış ve liderleri Osmanlı hükümetince Musul’da gözaltında tutulmuştur. Bir yıl sonra idam edilmiş, yerini oğul Mahmut Berzenci almıştır.¹²

Abdüsselam 1913 yılında tekrar isyan başlatmıştır. Osmanlının Abdüsselamın başına koyduğu ödülü almak için Şikak aşiretinden biri, gece uyurken Şeyhi yakalatmıştır. Abdüsselam Musul’da yargılandıktan sonra 14 Aralık 1914’te idam edilmiştir. Mustafa Barzani, abisinin idamını şöyle anlatmıştır; “Ben bir katırın sırtında, hep ağabeyimi düşünüyordum. Onun asılı cesedi gözümün önünden hiç gitmiyordu. O küçük aklımda “insan haksız yere asılmaktansa, dağlarda kurtlar tarafından parçalansın daha iyidir diyordum ve o anda hiçbir şekilde bir daha hapishaneye girmemeye yemin ettim. Ölecektim, parçalanacaktım, kaçacaktım fakat

⁹ **Karen Barkey**, *Eşkiyalar ve Devlet (Osmanlı Tarzı Devlet Merkezileşmesi)*, çev. Zeynep Altok, İstanbul: Tarih Vakfı Yurt yayımları, 1999, ss. 202-210.

¹⁰ **Ersal Yavi**, *Kürdistan Ütopyası*, İstanbul: Yazıcı yayımları, 2006, s. 42.

¹¹ **Hakkı Öznur**, *Cahşların Savaşı, Kuzey Irak Kürt Hareketi ve Musul-Kerkük Meselesi*, Ankara: Altinküre yayımları, 2004, s. 3.

¹² **Kurubaş**, *a.g.m.*, s. 22.

zindanlara düşmeyecektim. Hayata bu felsefe ile başladım. Ölüm var, fakat teslim olmak yok! Bunun da artık bir tek çaresi vardı, dağlarda kalmak.” Bu idamdan sonra liderliği Molla Mustafa Barzani’nin ağabeyi Şeyh Ahmet Barzani üslenmiştir.¹³

1.4. Birinci Dünya Savaşından Sonra Kürtlerin Durumu (1918-1945)

I. Dünya Savaşı sonrasında 1918’de Osmanlı’nın üç vilayeti Basra, Musul ve Bağdat İngilizler tarafından işgal edilmiştir. Irak Kürtlerinin adlarını ilk duyurmaları, I. Dünya Savaşı’ndan sonra bölgeye egemen olma çabası içindeki İngilizlerle kurdukları ilişkiler sonucu olmuştur.¹⁴ Osmanlı ordusu bölgeyi terk edince, 1918 sonbaharında Mahmut Berzenci İngilizlerin denetiminde özerk bir Kürt devleti kurma isteğini İngiliz Komutanlığı’na iletmış ve 22 Mayıs 1919’da İngiliz desteği ile Süleymaniye’de bağımsızlığını ilan etmiştir. Orada bulunan İngiliz temsilciyi tutuklamaları üzerine İngilizler büyük bir güçle Berzenci’nin üzerine yürümüş Berzenci’yi yargılayıp idama mahkûm etmelerine rağmen, Britanya’nın politikalarına zarar verip Kürtlerin tepkisini çekmemek için Hindistan’a sürgüne gönderilmesine karar vermişler. Bu tarihten sonra ortaya eski bir Osmanlı diplomatı olan Şerif Paşa çıkmış, Paris Barış Konferansı’ndan önce Birleşik Kürdistan haritasıyla beraber iki muhtıra sunmuş ve ardından Ermenilerle anlaşma yapmıştır.

Birçok Kürt aşiret reisi bu anlaşmaya tepki göstermiştir. Kürt ulemasından İslam Alimi Bediüzzaman Said Nursi de İkdâm gazetesindeki ortak imzalı yazıda Kürtlerin asla İslamiyet’in zararına tarihi düşmanları ile anlaşmayacaklarını belirtmiştir. Bu tepkiler sonucunda Şerif Paşa 27 Nisan 1922’de istifa etmiştir. 10 Ağustos 1920’de imzalanan Sevr Antlaşması ile Türkiye, Suriye ve Irak topraklarının bir kısmında bir Kürt devleti kurulması kararlaştırılmıştır. İngiltere, Kürtlere karşı himayeci bir tutum izlemiştir.

1922 yılında İngiltere ile Irak arasında imzalanan özerklik bildirisi ile İngiltere, Irak devletinin Kürtlere “Özerk Hükümet” kurma hakkı tanımını sağlamıştır. İngilizler Kürtleri bir arada tutmak için Berzenci’yi 12 Eylül 1922’de sürgünden getirmiştir. Şeyh Mahmut Berzenci kendini Kürdistan Kralı ilan ederek

¹³ Öznur, a.g.e., ss. 25-31.

¹⁴ Erol Kurubaş, *Başlangıçtan 1960’a Değın Kürt Sorunun Uluslar Arası Boyutu*, Ankara: Ümit yayıncılık, 1997, ss. 50-55.

İngiliz otoritesi çiğneyince 30 Nisan 1923'te İngiltere Irak Hükümeti ile anlaşarak Süleymaniye üzerine asker göndermiştir. Bu olay sonucunda Berzenci İran'a sığınmıştır. Haziran 1927'de biat edip affedilince Irak'a dönmüştür. Berzenci bu defa Lenin liderliğindeki SSCB'den siyasi destek istemiştir. İngiltere bir süre yeni krallığa yardımcı olduktan sonra, kendi çıkarlarını güvence altına alarak manda yönetimine son vermek istemiştir.¹⁵

İngiltere 30 Haziran 1930'da Irak'a bağımsızlık vermiştir. Haziran 1930'da İngiltere'nin iki yıl içinde Irak'a bağımsızlığını vereceğine dair anlaşmanın imzalanması üzerine, Kuzey Irak'ta özellikle Kürtler anlaşmalarda kendilerinden bahsedilmemesi üzerine ayaklanmalara girişmişlerdir. Ayaklanmalarda Şeyh Mahmut Berzenci ön plana çıkmış, ayaklanmalar bastırılınca tutuklanarak sürgüne gönderilmiştir. Berzenci bölgeden gidince Şeyh Ahmet Barzani lider olmuştur. (Şeyh Mahmut Berzenci 1941'e kadar Ur kentinde mecburi ikamet etmiş, Ekim 1956'da Bağdat'ta ölmüştür.)

1930'da Kürt hareketinin liderliği Süleymaniye kökenli Kadiri Berzenci ailesinden Musul kökenli Nakşibendî Barzani ailesine geçmiştir. Kuzey Irak'ta Kürt milliyetçi hareketinin liderliğini 1930'lu yıllardan beri Barzani aşireti yapmaktadır.¹⁶ Bununla birlikte 1932'de Irak'ta manda rejiminin sona ermesi ve Irak'ın Milletler Cemiyeti'ne kabulüne ilişkin bildiri ve ardından kabul edilen bir kanunla Kürtlere de diğer azınlıklarla birlikte önemli haklar tanınmıştır.¹⁷ Barzaniler 15 Mart 1932'de büyük bir isyan başlatmıştır. Irak ordusu, İngilizlerin yardımı ve değişik Kürt aşiretlerinin desteği ile ayaklanmayı bastırmıştır. Şeyh Ahmet Barzani, 1700 kişilik mülteci grubu ile Türkiye'ye sığınmıştır. Bu sığınmacılar Türk hükümeti tarafından Muş civarına yerleştirildiler.¹⁸ Bunlar Türkiye'de tam bir misafirperverlik ve teslim

¹⁵ **Peter Mansfield**, *Osmanlı Sonrası Türkiye ve Arap Dünyası*, İstanbul: Sander yayımları, 1975, s. 98.

¹⁶ **Mesut Özcan**, "Irak'ın Sosyal ve Ekonomik Yapısı", *Orta Doğu: Kaos mu, Düzen mi? Konferansı*, yay. Ali Ahmetbeyoğlu, İstanbul: Tatav yayınları, 2004, s. 331.

¹⁷ **Ömer Turan**, "Irak'ın Milletler Cemiyeti'ne Girerken Yayınladığı Deklarasyonda ve Anayasalarında Türk ve Diğer Azınlıkların Hakları", *Avrasya Dosyası (Kuzey Irak Özel)*, c.3/sayı 1 (İlkbahar 1996), ss. 30-36.

¹⁸ **Ümit Özdağ**, *Türkiye, Kuzey Irak ve PKK (Bir Gayri Nizami Savaşın Anatomisi)*, Ankara: ASAM yayımları, 1999, s. 21.

olana dokunmama geleneği ile karşılaştılar. Bunu yıllar sonra Molla Mustafa Barzanide itiraf etmiştir.

Irak hükümetinin 1934'te af ilan etmesiyle liderleri ve Barzan aşireti Irak'a geri dönmüştür. Fakat bütün aşiret Süleymaniye'de sürgüne gönderilmiştir. 1936'da aşiretin yönetimi Molla Mustafa Barzani'nin eline geçmiştir. Kürtlerin bağımsızlık savaşında, ailesinin dini nüfuzuyla radikal bir yaklaşım sergileyen Molla Mustafa Barzani 12 Temmuz 1943'te sürgünden kaçmıştır.

1943-1979 yılları arasında Kürt siyasi hareketini Molla Mustafa Barzani sürdürmüştür. Irak hükümetinin teslim ol çağrısına silahlı eylemlerle cevap vermiştir. Barzani ve arkadaşları silah teminini civardaki Irak karakollarını basıp buralardan temin etmiştir. Bu esnada Barzani polisi, *Cahş* ismini peşmergelere karşı hükümet askerleri ile birlikte savaşan Kürt milisler için kullanmıştır. *Cahş* ismi o günden sonra halkına ihanet edenler için kullanılmıştır. 1943-1945 yılları arasındaki bütün ayaklanmalar başarısızlıkla sonuçlanmıştır. O yılın kış mevsimi boyunca Barzani aşireti İran'a göç ederken binlerce aşiret mensubu soğuk, açlık ve hastalıktan ölmüştür.¹⁹

1.5. Kürtlerin Siyasallaşma Süreci (1934-1945)

İlk siyasi örgütlenmeleri bu dönem arasında gerçekleşmiştir. Günümüzde İran ve Irak'taki ayrılıkçı Kürt hareketleri olan İ-KDP, KDP ve KYB'nin temelleri bu dönemde atılmıştır. Sıklıkla olmasa da isyanlar devam ederken bu dönemde siyasal alanda örgütlenmeleri ivme kazanmıştır. Bunların en önemlileri şunlardır. Azadi (Özgürlük) Konseyi, 12 Şubat 1945'te Molla Mustafa Barzani önderliğinde kurulmuştur. O dönemde kurulan partilerin programlarından farklı bir program kabul etmiştir. Bu program adeta bir ulus olmanın temel bir teorisi gibiydi.

İran'da kurulan en önemli Kürt kuruluşu Komel'dir. İran'ın Mahabad bölgesinde Iraklı Kürtlerin desteğiyle 16 Eylül 1942'de kuruldu. Bu örgütlenmenin amacı İran, Irak, Suriye ve Türkiye'deki Kürt bölgelerini de içine alan bağımsız bir Kürdistan kurulmasıdır. Harita bastırılmış bayrak hazırlanmıştır. Komel liderleri güçlü ve otoriter olan Kadı Muhammed'i örgüte almak istiyorlardı. Kadı Muhammed

¹⁹ Öznur, *a.g.e.*, ss. 6-42.

1944 yılında bu teklifi kabul etmiştir. Molla Mustafa 3000'e yakın silahlı peşmergesini Kadı Muhammed'in emrine verdiğini açıklamıştır. Bu dönemde Kürtlere en fazla desteği Moskova vermiştir. Kürtler, Kürt devletini kurmak için silahlı eylem başlattıklarında silahlarının büyük bir kısmı Sovyetlerden karşılandı. O sıralarda İran, İkinci Dünya Savaşı'ndaki müttefikler tarafından işgal edilmişti. Sovyetlerin amacı Sovyetler Birliği'ne Hitler'in ordularının erişemeyeceği bir ikmal koridoru açmaktır. Komel örgütü büyüyünce Kadı Muhammed, örgütün adını İ-KDP (İran Kürdistan Demokrat Partisi) olarak değiştirmiştir.

İ-KDP 1945'te parti programını ilan ederken birçok üye teklifi üzerine Kuzey Batı İran'da Mahabad Cumhuriyeti adında özgür bir ülke kurma kararı almıştır. Sovyetlerin desteğiyle Kadı Muhammed 22 Ocak 1946'da Mahabad'da İran Kürt Özerk Cumhuriyeti'nin kurulduğunu ilan etmiştir. 11 Aralık 1946'da Sovyet güdümüyle kurulan İran'daki Azerbaycan Halk Cumhuriyeti İngiliz ve ABD desteğiyle İran ordusu tarafından yıkılmıştır. Bu olay Mahabad'da korku salmıştır. Herki ve Şıkakan aşiretleri Kadı Muhammed'i yalnız bırakıp İran Şahı Pehlevi'nin safında yer almışlardır. Kadı Muhammed teslim olmayı isterken Molla Mustafa Barzani direnme taraftarıydı. Kuruluşundan sadece 11 ay sonra 17 Aralık 1947'de Kürt devleti yıkılmış, Mahabad İran yönetimine girmiş, ve Kadı Muhammed idam edilmiştir. Bir gün sonra Molla Mustafa Barzani not defterine Arapça şu notu yazmıştır. “Önderin, Muhammed Hüseyin'in ve Sari Kadı'nın şehit edildikleri haberini aldım. İnna lillahi ve inna ileyhi raciun (Biz Allah'tan geldik ve yine ona döneceğiz).”²⁰

1.6. KDP'nin Kurulması

KDP 16 Ağustos 1946'da Molla Mustafa Barzani başkanlığında kurulmuştur. Parti, Sovyet Komünist parti modelini benimsemiştir. Mayıs 1947'de Irak Hükümeti, Barzani bölgesinde sıkıyönetim ilan ederek Barzani ve adamları hakkında idam hükmü vermiştir. Barzani 500 silahlı peşmerge ile yaklaşık 20 gün

---

²⁰ Öznur, *a.g.e.*, ss. 43-71.

süren çetin bir yolculuk sonunda Sovyetler Birliği'ne sığınmıştır. 1957'de Moskova'da yapılan Komünist gençlik festivaline Barzani'nin yetiştirdiği Celal Talabani de katılmıştır. Sovyetler Birliği Barzani'ye general rütbesi vermiştir.²¹ Aynı dönemde bu parti ile bağlantılı olarak, İ-KDP ve T-KDP (Türkiye-Kürdistan Demokratik Partisi) kurulmuştur. T-KDP, Türkiye içerisinde etkin olamamış, ancak uzun yıllar KDP'ye lojistik destek ve atlı-silahlı savaşçı desteği sağlamıştır.

1.7. Irak Cumhuriyeti Döneminde Kürtlerin Durumu (1958-1983)

Irakta 1952'de kurulan Hür Subaylar Hareketi ve sivil muhalefet 14 Temmuz 1957'de Haşimi rejimine son verip başkanlığa General Abdülkerim Kasım'ı getirdiler. Kasım Arap-Kürt kardeşliğinden yana olduğunu söyleyip Barzani'yi Irak'a geri çağırmıştır.²² Barzani, 11 yıl sürgün kaldığı Moskova'dan 6 Ekim 1958'de Irak'a döndü ve Bağdat'ta gösterişli bir tören ile karşılandı. Barzani Moskova'dan dönünce Marksist-Leninist bir lider gibi demeçler vermiştir. KDP Mayıs 1960'taki 5. kongresinden sonra Abdülkerim Kasım'a yönelik sert muhalefete başlamıştır. Abdülkerim Kasım da 23 Eylül 1961'de KDP'nin kapatıldığını ilan etmiştir. Barzani bu kararı tanımadığını belirterek dağa çıkma kararı almıştır.²³

Devrim öncesi rejimle ilişkisi olan Kürt köylü aşiretlerince desteklenen Barzani'nin de azıllı düşmanı olan Şeyh Reşit isyan başlatmıştır. Irak ordusu ve Barzani peşmergeleri bu kez birlikte hareket edip isyanı bastırmıştır. General Kasım bu muhalifleri ve Temmuz 1959'da Kerkük Türklerini imha etmek için Kürtleri ve komünistleri kullandıktan sonra devlet içinde kadrolaşan KDP elemanlarını görevden almıştır. Kasım'a karşı Kürtlere verdiği imtiyazlardan dolayı Arap milliyetçilerinde büyük bir nefret duygusu oluşmuştur. Kasım'a suikast düzenlemeye başlayan Arap milliyetçileri arasında Saddam Hüseyin El-Tikriti de vardı. Baasçılar 8 Şubat 1963'te Abdülkerim Kasım'ı darbeye indirdiler.²⁴ Irak Devrik Komite Konseyi 10 Haziran 1963'te Kürtlerin yaşadığı yerleri askeri bölge ilan edip tekrar savaşı başlatmıştır.

²¹ *a.g.e.*, ss. 72-81.

²² **Erol Kurubaş**, "Irak'ta Kürt Ayrılcılığı ve Başarı Şansı", *Avrasya Dosyası, Jeopolitik Özel*, c.8/sayı 4 (Kış 2002), s. 130.

²³ **Öznur**, *a.g.e.*, s. 106.

²⁴ *a.g.e.*, ss. 109-110.

Peşmergeler ise Kerkük'teki petrol tesislerini imha ettiler. Çıkan çatışmalar sonunda Irak ordusu üstünlük sağlamıştır. Peşmergeler İran-Irak sınırına kaçmıştır.

KDP'nin 6. Kongresinde “bölücü faaliyetler” yaptığı gerekçesiyle Celal Talabani'nin de içinde bulunduğu 14 kişi partiden ihraç edilmiştir. O yıllarda Barzani'nin muhaliflerini İran desteklemiştir. Barzani 1965 yılında Talabani'yi affetmiştir. Zamanla Talabani Barzani'nin nefretini yine üzerine çekmiştir. Talabani gözetim altında tutulduğu köyden ayrılıp Irak hükümeti ile görüşüyordu. 12 Mayıs 1966'da Hendren Tepesine saldıran Irak ordusu KDP peşmergelerince geri püskürtülmüştür. Peşmergenin bu başarısı sonucu Irak hükümeti görüşme talebinde bulunmuştur. 29 Haziran 1966 sözleşmesi ile Kürtlere önemli haklar tanınmıştır. Bu sözleşme Kürtlerin özerklik mücadelesinde büyük bir olaydır. Baas Partisi Temmuz 1968'de iktidara geldikten sonra yayınladığı ilk bildiride Irak'ta aşiretçiliği kesin olarak reddetmiştir.²⁵ 1968 Kasımında Irak ordusu destekli Talabani ile Barzani kuvvetleri arasında çatışma çıkmıştır. Irak birlikleri Barzani karşısında yenilmiştir. Irak ordusu toparlanıp teknolojik silahlar yardımıyla tekrar Barzani'ye üstünlük sağlamıştır.

8 Mart 1970'te Saddam, Barzani'nin bölgesine gelmiştir. Bağdat Yönetimi, 11 Mart 1970 tarihinde Kürtlerle bir anlaşmaya vararak, millet meclisinde temsil edilmelerini, özerk bir Kürt bölgesinin kurulmasını, bir Kürt Cumhurbaşkanı yardımcısının tayini, milli gelirin adil biçimde paylaşılmasını, bölgede Arapça ve Kürtçenin resmi dil olarak kabulünü kararlaştırmıştır.²⁶ Bu özerklik anlaşmasına göre Kürtçe, Kürt bölgelerinde resmi dil olacak, eğitim Kürtçe yapılacak ve Kürtlere ayrımcılık yapılmayacaktı.²⁷ Irak hükümeti bu anlaşma ile 4 yıl kazanmış ve bu zaman zarfında ordusunu modernleştirdikten sonra Kerkük'te yeni bir nüfus planlaması başlatıp şehrin yapısını değiştirmeye başlamıştır.

Baas yönetimi ile Kürtler arasında varılan anlaşmaya göre, Kürt özerk bölgesinin sınırlarını tespit etmek için, plebisite başvurulması gerekiyordu. 26 Ekim 1970'te, etnik köken ve konuşulan anadile dayalı, yapılması düşünülen plebisitte esas

²⁵ **Serhat Erkmen**, “İç Etkenler Açısından Irak'ın Geleceği”, *Irak Krizi (2002-2003)*, der. Ümit Özdağ-Sedat Laçiner-Serhat Erkmen, Ankara: ASAM yayımları, 2003, s. 5.

²⁶ **Baskın Oran**, *Kalkık Horoz Çekiç Güç ve Kürt Devleti*, İstanbul: Bilgi yayımevi, 1996, ss 206-210.

²⁷ **Kurubaş**, *a.g.m.*, s. 132.

çekişme, Türklerin yoğun olarak bulunduğu bölgelerin kaderi üzerinde olmuştur. Türk bölgelerinin, hangi tarafın idaresinde kalacağını tespit etmek için, Türkler, taraflardan birinin yönetimini seçmek mecburiyetinde bırakılmıştır. Öte yandan bu sayım, tercihi öğrenmek için değil, bölgedeki nüfus oranını öğrenmek için yapılacaktı. Ancak, sonuçta yönetim ya Kürtlerde ya da Baasçılar'da kalacaktı. Böylece, bölgedeki Türkler kendilerini Baas-Barzani çekişmesinin ortasında bulmuşlardır. Her iki taraf, sayımın kendi lehlerine sonuçlanmasını sağlamak amacıyla, bir takım baskı ve hilelere başvurmuştur. Başta Irak Türkleri Kültür ve Yardımlaşma Derneği olmak üzere, birçok gençlik kuruluşu da yayınladıkları bildirilerde, bu durumu şiddetli bir dille kınamış ve Türklerin yalnız ve sahipsiz olmadıklarını dile getirmişlerdir. Kürtlerin, özellikle Kerkük'te giriştikleri sızma hareketleri karşısında aciz kalan Bağdat yönetimi, plebisitin ileride bir tarihe ertelendiğini ilan etmek zorunda kalmıştır.²⁸

1969'dan itibaren Saddam, Moskova ile anlaşarak uçak ve silah almıştır. Barzanide İran Şahıyla ittifak kurup ABD ile görüşmelere başlamıştır. Irak ordusu 11 Mart 1974'te askeri hazırlıklarını bitirip Kürtlerin üzerine yürümüştür. Bağdat kendi hazırladığı özerklik yasasını Barzani'ye kabul ettirmek istiyordu. Barzanide Şah aracılığı ile ilişki kurduğu ABD desteği ile anlaşmaya yanaşmamıştır. 4 Ekim'de Baas'a bağlı bir meclis Erbil'de açılmıştır.²⁹

Baas yönetimi, Kürtlere özerklik vererek, Barzani'yi devletle barıştırma yönünde bazı adımlar atmıştır. Bu çerçevede, Erbil, Dohuk ve Süleymaniye illerini kapsayan ve zaten peşmergelerin denetiminde bulunan topraklar üzerinde Kürt Özerk Bölgesi kurulmuştur. Ama Barzani'nin daha fazla istekte bulunması; özellikle de Kerkük petroleri üzerinde hak iddia etmesi, Baas yönetiminin uzlaşma girişimlerini etkisiz bırakmıştır. Irak'ın petrolerini millileştirmesi ve 1972 yılında Sovyetler Birliği ile bir Dostluk ve İşbirliği Antlaşması imzalaması, İran ve ABD'nin Barzani'ye verdikleri desteği arttırmaları sonucunu doğurmuştur. Kürtler tekrar

²⁸ İrfan Kaya Ülger, "Düşman Kardeşler: KDP ve KYB", *Avrasya Dosyası (Kuzey Irak Özel)*, c.3/sayı 1 (İlkbahar 2000), s. 212.

²⁹ Öznur, *a.g.e.*, ss. 121-193.

ayaklanma çıkarmıştır. Ayaklanmayı bastıramayacağını anlayan Baas yönetimi İran'la anlaşmak zorunda kalmıştır.³⁰

Kuzey Irak'taki Kürt hareketlerini zaman zaman İran, Suriye ve ABD desteklemiş; ancak bunların verdiği destek taktiksel aşamanın ötesine geçmediği için destekler oyun içindeki küçük amaçlarına erişince geri çekilmiştir. Bu üçlü desteğin en önemli örneğini Şah'ın iktidarda olduğu İran oluşturmuştur. İran, 1960'tan 1975 Cezayir Anlaşması'na kadar Bağdat'a başkaldıran Molla Barzani liderliğindeki Kürt hareketinin en büyük destekçisiydi.³¹ İran'ın her türlü desteğine rağmen Kürtler başarıya ulaşamamışlardı. Cezayir Anlaşması İran Şahı Rıza Pehlevi ile Irak'ın ikinci adamı Saddam Hüseyin arasında 6 Mart 1975'te imzalanmıştır. Bu anlaşma neticesinde iki ülke arasındaki karasularının sınırları belirlenmiş ve sınırdan sızmalara karşı güvenlik ortamı oluşturulmuştur.³² Irak, İran'ın Şattül-Arap suyu ile ilgili tüm isteklerini kabul etmiştir.³³ İran, Irak'tan istediğini alması üzerine Kürtlerden desteğini çekmiş ve Saddam'la baş başa bırakmıştır.³⁴

Bu anlaşma Kürtler üzerinde şok etkisi yapmıştır. Barzani İran istihbaratı Savak'ın Tahran'daki misafirhanesinde radyodan haberi almıştır. Anlaşmadan 8 saat sonra İran ordusu Irak topraklarından geri çekilmiştir. Irak Hükümeti peşmergelerin teslim olması için 16 günlük süre tanımıştır. Barzani 9 Martta Irak'a gelmiş ve ABD'ye yardım çağrısında bulunmuştur. ABD buna cevap bile vermemiştir. Dünya Baas'ın yanında yer almıştır. Şah, İsrail ve ABD, Kürtleri kaderleriyle baş başa bırakmıştır. Barzani üst düzey yöneticilerini toplayıp herkesin fikrini söylemesini istemiştir. Sıra Barzani'ye geldiğinde Barzani "Kürt devrimi bitti, teslim olmaktan başka çaremiz yok" demiştir. Muhafızlar Barzani'yi teslim olmakla ve davalarında ihanetle suçlamıştır. Bu gelişmeler sonucunda Kürt cephesi çökmüştür. On binlerce Kürt İran'a sığınmıştır. Irak hükümeti sorunu kökten çözmek için Türkiye sınır bölgelerini yasak bölge ilan edip binlerce sivil yerinden etmiştir.

³⁰ **Tuncay Özkan**, *Bush ve Saddam'ın Gölgesinde Entrikalar Savaşı*, Alfa yayımları, 2003, s. 173.

³¹ **Abdülhamit Bilici**, "Kürt Yahudiler ve Saddam Sonrasında Devletleşme Süreci" *Kimin Savaşı? Orta Doğu'da Savaşın Perde Arkası*, ed. Kerim Balci, İstanbul: Zaman Kitap, 2003 s. 168.

³² **Öznur**, a.g.e., ss. 194-201.

³³ **İhsan Kaymaz**, "[Arap-Kürt Karşıtlığı Temelinde Irak'ın Parçalanmasına Giden Yol Ve Türkiye](#)", *Güvenlik Stratejileri Dergisi*, c.1./sayı 1 (Haziran 2005), s. 22.

³⁴ **Tayyar Arı**, *2000'li Yıllarda Basra Körfezinde Güç Dengesi*, İstanbul: Alfa yayımları, 1999, s. 246.

Bu olaydan sonra KDP’de büyük çözümler başlamıştır. Irak hükümeti KDP liderlerinin başına ödül koymuştu. Zaho bölge komutanı ödül için bir peşmerge tarafından öldürülünce KDP arasında büyük bir şok etkisi yapmış herkes birbirine şüpheyile bakmaya başlamıştır. Bir görüşmede Barzani, ABD’yi Kürt meselesinin içine niçin çekmek istediği konusunda şunları söylemiştir “Amerikalıları bu işin içine sokmak son derece önemlidir. Çünkü ABD bir yere parasını bağlıyorsa o iş bitene kadar içinde olur, çekip gitmez.”

17 Mart 1975’te Irak ve İran dışişleri bakanları bir protokol imzaladılar. Bu protokolle Barzani hareketi noktalanmıştır. Barzani’nin sonunu, güvendiği Şah hazırlamıştır. 1975’teki başarısızlık Kürt hareketi içindeki muhalefeti harekete geçirmiştir. Bölgedeki İngiliz, Alman ve Fransız etkinliği sebebiyle ABD Ortadoğu’ya yönelmiştir. ABD başkanları petrolün ilerde hayati öneme sahip olacağı düşüncesiyle emperyal siyasetini attırmıştır. Molla Mustafa Barzani Irak yenilgisinden sonra tekrar İran’a sığınmıştır. Barzani’nin sağlığı bozulduğu için ABD’ye gitmiş ve 1 Mart 1979’da ABD’de ölmüştür. Barzani yanılmış, siyasi mücadelesinde yaptığı en büyük hatayı ABD ve Şah’a güvenmekle yapmıştı.³⁵

Irak Kürt hareketinde 1979’da önemli değişiklikler yaşanmıştır. Molla Mustafa’nın ölümü üzerine Kasım 1979’da toplanan 9. kongrede oğlu Mesud Barzani parti başkanlığına seçilmiştir. 1946’da İran’da doğan ve sekiz çocuğu olan Mesud Barzani’nin “Barzani ve Kürt Kurtuluş Hareketi” adlı 4 ciltlik kitabı bulunmaktadır. Mesud Barzani, Kuzey Irak’ta 20 yıldır savaşta ve barışta en fazla öne çıkan şahsiyet olmuştur.³⁶

1.8. KYB’nin Kurulması

KYB’nin kurucusu ve şimdiki lideri Celal Talabani 1933’te Süleymaniye’de doğmuştur. Talabani Bağdat Üniversitesi hukuk fakültesinden mezun olmuş, genç yaşta KDP’ye üye olmuştur. Siyasi hayatına 1950’lerde KDP’nin öğrenci kanadının kurucusu ve lideri olarak başlamıştır. 1954’te politbüro üyeliğine seçilmiştir. Marksist görüşe sahiptir. 1961’de peşmerge gücü *Rızgari* (Kurtuluş) güçlerinden

³⁵ Öznur, a.g.e., ss. 202-255.

³⁶ <http://www.biyografi.net/kisiayrinti.asp?kisiid=2886>, 2006.

sorumlu olmuştur. Celal Talabani Kürt liderlerin en eski olanlarından ve diplomasiyi en iyi kullananlarından biridir. Celal Talabani Soranca konuşan, görelî olarak daha gelişmiş eğitilmiş ve şehir kökenlidir. Soranca, İran'daki Kürt diline daha yakındır. Doğuda yerleşik Sorani aşiretinin lideri olan, atak ve örgütçü yapısıyla pratik bir teorisyen ve iyi bir yönetici olan Talabani grubu Kadiri tarikatına bağlıdır. Kürtçe ve Arapçadan başka İngilizceyi ana dili gibi konuşur. Davası için BM'ne gidecek kadar atılgandır. Talabani, 2003 Irak harekâtından sonra Irak Yönetim Konseyi'ne bilahare de Irak Cumhurbaşkanlığına seçilmiştir. Hitabetinin ve ikna kabiliyetinin iyi olması sebebiyle birçok lideri etrafına toplamıştır. Halk arasında efsane şahıs olarak görülmektedir. Hatta Kürt kadınları en güzel elbiselerine "Mam Celal-Celal Amca" ismini vermişlerdir.³⁷ Talabani Marksist ilkeleri savunan şehirli ve aydın bir görünüme sahip olup, Barzanileri gericilik ve milliyetçilikle suçlamaktadır.

KDP'nin gelenekçi, muhafazakâr ve aşiretçi kanadını temsil eden Mustafa Barzani ile partinin entelektüel, Marksist kanadını (buna KDP Politbürosu deniliyor) temsil eden İbrahim Ahmet arasında bir ayrışma yaşandı. Bu ayrışma, bugünkü KYB-KDP ayrılığının da temelini oluşturmuştur. Molla Mustafa'ya isyan eden Hizbin lideri İbrahim Ahmed, Talabani'nin kayınbabasıdır.³⁸ 1960'ların başından itibaren Barzani yönetimine muhalefet eden 1964'te partiden ayrılan Talabani kendi örgütünü kurmak ve hareketin liderliğini ele geçirmek istemiştir. Barzani ile yolları ayrılırken 10 Şubat 1964'te Irak hükümeti ile KDP arasında yapılan savaşın durdurulması ve barış çözümü Kürt hareketinde ihtilaflara sebep olmuştur. 1964'te yapılan KDP kongresine Celal Talabani katılmamıştır. Talabani, Kürtlerin Irak'tan ayrı müstakil ve sosyalist rejime dayalı bir Kürt devleti kurmalarını istemiştir. Bunu sağlamak için de Irak Komünist Partisi ile işbirliğine gidilmesini istemiştir. Molla Mustafa Barzani'nin fikri ise çevredeki bütün devletlerin müstakil Kürt devletinin kurulmasına izin vermeyeceklerini, bu sebeple en iyi yolun Irak devleti içinde özerk bir Kürt bölgesi olarak kalmak olduğudur. Hafız olan Molla Mustafa Barzani, komünist ve sosyalist rejim esasını kabul etmiyor; daha önce kendisinin bulunduğu

³⁷ <http://www.biyografi.net/kisiyayrinti.asp?kisiid=3412>, 2006.

³⁸ **Serhat Erkmen**, "Türkiye'nin Körfez Savaşı Sonrası Kuzey Irak Politikası", *Irak Krizi (2002-2003)*, der. Ümit Özdağ-Sedat Laçiner-Serhat Erkmen, Ankara: ASAM yayımları, 2003, s. 271.

Rusya'dan örnekler vererek müstakil Kürt devleti fikrini reddediyordu. Bu fikir ayrılığı sebebiyle Celal Talabani, İran'a gitmek zorunda kalmıştır.

KDP'de kopuş böylece tamamlandı. KDP'nin safında 15-20 bin peşmerge varken Talabani'nin 1000 kadardı.³⁹ Molla Mustafa Barzani, çırağı için "halkına ihanet eden davasını satan *Cahş* olarak nitelendirmiştir. *Cahş* satılmış merkep anlamına da gelmektedir.⁴⁰ 1966-1970 yılları arasında Talabani güçleri ile Barzani güçleri arasında bir çok silahlı çatışma yaşanmıştır. Barzani'nin 18 Mart 1970'te ilan ettiği aftan Talabanide yararlanıp kendi örgütünü lağvetmiştir. Talabani 1974'e kadar Barzani'nin Ortadoğu ve Avrupa'daki temsilcisi gibi çalışmıştır. 1974'teki çekişmeler sonucu Talabani, Suriye'ye sürgüne gönderilmiştir. Talabani'ye fırsat 1975 yenilgisiyle çıkmıştır. 1975'teki Cezayir Anlaşması'ndan sonra Barzani hareketin liderliğinden çekilmiştir. Talabani Irak ordusunun KDP'yi Mart 1975'te yenilgiye uğratmasından sonra Irak'tan kaçan Kürtleri tek çatı altında toplamaya çalışmıştır.

Suriye yanlısı politikalar izleyen Celal Talabani, 1 Haziran 1975'te KYB'yi kurduğunu ilan etmiştir. Suriye'nin yardımıyla Süleymaniye'ye dönen KYB bu dönemde KDP ile çatışmaya girmiştir. KDP de bu dönemde İran'da üslenmiş ve Tahran'dan yardım görmüştür. Talabani Irak ordusuna ilk kurşunu atmak için silahlı mücadeleye başlama kararı almıştır. 26 Mayıs 1976'te ilk kurşunu Barzani peşmergeleri atmış, ama KYB'lilere mal edilmiştir. Çünkü bu dönemde Kürt enformasyonu Talabani denetiminde bulunuyordu. 31 Ağustos-12 Eylül 1977 tarihleri arasında Bıradost bölgesinde bir toplantı yapılmış. Bu toplantıda T-KDP Talabani'ye açık destek verdiğini ilan etmiştir.

1977'de KYB karargâhını Şam'dan Kuzey Irak'a taşımıştır. Silah ve diğer ihtiyaçları Türkiye üzerinden Suriye'den gelmiştir. Yol KDP denetiminde olduğu için KYB artık KDP'yi siyasi ve askeri açıdan bitirmek istemiştir. Talabani karargâhını Türkiye-Irak sınırına taşıyarak kuvvetlerinin başına Ali Askeri'yi geçirmiştir. KYB'ye bağlı 800 kişilik bir grup Soran'dan çıkmış Şemdinli ilçesinde

³⁹ Öznur, a.g.e., ss. 431-438.

⁴⁰ a.g.e., s. 444.

KDP'ye yakın Türkiye'deki Şıvancılar tarafından saldırıya uğramıştır. Bu grubun çoğu öldürülmüştür.⁴¹

1979 Şubat'ında İran'da Humeyni rejiminin başlaması ile İran-Irak ilişkileri bozulmuştur. Humeyni'nin İran dışındaki Şiileri etkilemeye yönelik politikası üzerine Irak, 17 Eylül 1980'de İran-Irak sınır anlaşmasını feshetmiştir. Irak 22 Eylül 1980'de de İran'a saldırmıştır.⁴² İran'ın Temmuz 1983'te Kuzey Irak'a saldırması KDP ve KYB'nin arasını iyice açmıştır. İran ve KDP'nin ortak saldırısı sonucu KYB güneye inerek Irak'la Aralık 1983'te ateşkes anlaşması yapmıştır. 1985'ten sonra Talabani Irak'la ilişkilerini kesip KDP'ye yanaşmaya çalışmıştır.⁴³ KYB, kuruluşunda Suriye sonrasında Almanya ve İran'ın desteği ile bölgede etkin bir konuma gelmiştir. Türkiye, İran ve Suriye'deki çoğu Kürt örgütleriyle ilişkiler geliştirmiştir.

1.9. II. Körfez Savaşından Önce Kürtlerin Durumu (1983-1991)

Şubat 1983'te Türkiye ile Irak arasında "Sınır Güvenliği ve İşbirliği Anlaşması" imzalanmıştır. Türkiye PKK faaliyetlerini durdurmak amacıyla Kuzey Irak'a askeri operasyonlar düzenlemiştir. Bu operasyonlarda KDP ve KYB kampları zarar görmüştür. KDP bu operasyonları kınadığı gibi Temmuz 1983'te "KDP-PKK Dayanışma İlkeleri" adlı bir protokol imzalamıştır. Türkiye'nin operasyonları aralıksız devam ederken 1986'da bundan büyük zarar gören Kürt gruplar işbirliği anlaşması imzalamıştır. Türk uçaklarının bombalamasından zarar gören KDP ve KYB artık PKK'nın yükünü taşımak istememiştir. KDP Türkiye'nin baskısı ile İran'dan gelen desteğin kesilmesi sonucu Nisan 1987'de PKK ile yaptığı 1983 protokolünü tek tararlı olarak iptal etmiş ve dost ülke Türkiye'ye ihtiyaçları olduğunu belirtmiştir.⁴⁴ 1980-1988 yılları arasında süren savaş boyunca Kuzey Irak'taki Kürtler, İran'ın desteğiyle ayaklanarak bölgede denetimi ele geçirmiştir. Savaştan sonra İran desteğini çekince Saddam Hüseyin'in Enfal operasyonları

⁴¹ a.g.e., ss. 457-470.

⁴² Muhteşem Kaynak-Refet Yinanç, *Iraklı Sığınmacılar Ve Türkiye*, Ankara: Tanmak yayımları, 1992, s. 23.

⁴³ Öznur, a.g.e., ss. 452-491.

⁴⁴ Çağrı Erhan-Ömer Kürkçüoğlu, "Kürt Sorunu", *Türk Dış Politikası*, ed. Baskın Oran, İstanbul: İletişim yayımları, 2003, ss. 133-136.

başlamıştır.⁴⁵ Irak'lılar 23 Şubat-6 Eylül 1988 tarihleri arasında yapılan askeri eylemlere Enfal (ganimetler) adını vermişler. Bu harekât KYB karargâhlarına yapılan saldırı ile başlamıştır. Irak ordusu Kuzey Irak'taki Kürtlere yönelik ilk Enfal saldırısını 17 Şubat 1988'de yapmıştır. Bu soykırımda Kürt köyleri yıkılmış, Barzani aşiretinden 800 eli silah tutan erkek Irak ordusu tarafından kaçırılarak öldürülmüştür. Aynı tarihte 1000 Kürt kızı da kaçırılarak körfez ülkelerinde zenginlere satılmıştır. 13 Mart 1988'de İran askerleri Irak topraklarına girip Kürtlerin desteği ile Süleymaniye'nin Halepçe kasabasını ele geçirmiştir. 16-17 Mart'ta Saddam bu bölgeye uçaklarla bomba yağdırmış sivil halka karşı kimyasal gazlar kullanmıştır. En büyük kimyasal saldırı Halepçe'ye yapılmıştır. Toplam 3200 ile 5000 arasında insan ölmüştür.⁴⁶ Kürt tarihindeki en büyük kıyımı Saddam bu Enfal operasyonu ile gerçekleştirmiştir. Mayıs 1988'de KDP ile KYB arasında uzlaşma sağlanmış ve bu iki partiden oluşan Irak Kürdistan Cephesi (IKC) kurulmuştur.⁴⁷

Saddam İran ordusu ile beraber hareket eden Kürtleri cezalandırmak için tekrar Kuzey Irak'a büyük bir operasyon düzenlemiştir. Yine kimyasal saldırı olur endişesiyle binlerce Kürt Türkiye sınırına doğru kaçmıştır. Bunun üzerine Türkiye 1 Eylül'de Kürtlere geçici göçmen statüsü vererek sınırlarını açmıştır. Halepçe katliamı korkusu içindeki insanlar sınırı geçip Türkiye'ye sığınarak canlarını kurtarmaya çalışmışlardır. Irak 1984 protokolünü öne sürerek Türkiye'den sıcak takip hakkını kullanmak istemiştir. Türkiye bu hakkı 3 kez kullanmasına rağmen Kuzey Irak'tan gelen mültecilerin silahsız olduklarını ve bunların Irak aleyhinde faaliyet göstermelerine izin verilmeyeceğini bildirerek Irak'ın isteğini reddetmiştir. Irak bunun üzerine sıcak takip protokolünü iptal etmiştir.⁴⁸ Toplam 51.542 kişi yoğunluk Hakkâri olmak üzere sınırı geçmiş ve Türk Devleti'nin kurduğu geçici kamplara yerleştirilmişti. Batılı ülkeler sembolik olarak bunlardan sadece 1018 kadarını ülkelerine kabul ettikleri gibi istenen maddi yardımı da yapmamışlardır. Üstelik Türkiye'yi de sığınmacılara kötü davranmakla, yetersiz şartlarda barındırmak ve insan haklarından yoksun bırakmakla suçlamışlardır. 6 Eylül'de Saddam'ın af ilan

⁴⁵ Kaymaz, a.g.e., s. 23.

⁴⁶ Human Rights Watch, *Irakta soykırım: Kürtlere Karşı Enfal Harekâtı*, çev. Akın Sarı- Orhan Akalın- Umut Hasdemir, İstanbul: Aram yayıncılık, 2004, ss. 38-48.

⁴⁷ Erhan-Kürkçüoğlu, a.g.m., s. 136.

⁴⁸ a.g.m., s. 138.

etmesiyle bu göçmenler Irak'a geri dönmüştür. İran bu olayda da Kürtleri yalnız bırakmış ve yardım etmemiştir.⁴⁹

Savaş esnasında Irak Kürdistan Cephesi, 1988-1989 yıllarında Irak ordusundan yediği darbe nedeniyle, zayıflaması ve dış desteği fazla bulamaması sebebiyle Irak ordusuna karşı fazla faaliyette bulunamamıştır. Bu dönemde KDP İsrail ile KYP ise ABD ile görüşmüşse de destek alamamıştır. Fransa'nın himayesi altında 14-15 Ekim 1989'da Paris'te Kürt konferansı düzenlenmiştir. Konferansa ABD ve İngilterede destek vermiştir. Konferansta Kürt sorununun BM gündemine alınması tartışılmıştır.⁵⁰ Kasım 1990'da Irak Kürdistan Cephesi ile CIA yetkilileri Şam'da görüşmüşlerdir. CIA ayaklanma durumunda Irak Kürdistan Cephesi'ne silah vereceklerini söylemiş, Irak Kürdistan Cephesi de, Filistin Kurtuluş Örgütü gibi uluslararası tanınma talep etmiştir. Ancak ABD bu isteği yerine getirmekten (Arap tepkisinden dolayı) çekinmiştir.⁵¹

1.10. II. Körfez Savaşından Sonra Kürtlerin Durumu (1991-2003)

İki Kürt grubun oluşturduğu Irak Kürdistan Cephesi'nin 40 bin civarında peşmergesi vardı. Bush'un 15 Şubat 1991'de yaptığı "Irak halkı Saddam'ı kenara çekilmeye zorlamalıdır" konuşmasından sonra, Kuzey Irakta ayaklanma planları yapılırken güneyde Şiiler, Muhammed Bakır El-Hakim önderliğinde ayaklanmıştır. Mart 1991'de başlayan ayaklanma aynı dönemde kuzeyde Kürtlerinde ayaklanması sebebiyle Irak yönetimini zor durumda bırakmıştır. İran'ın Şiileri desteklemesine, Kuveyt, Suudi Arabistan ve ABD karşı çıkmıştır. Bu sebeple Irak yönetimi Kürtlerden farklı olarak Şii ayaklanmasını daha kolay bastırmıştır. Burada Irak'ın kimyasal silah kullandığı da iddia edilmiştir. Şii ayaklanmasının bastırılmasında, dış güçlerin, Kürtlere destek oldukları gibi Şiilere destek olmamasının büyük önemi vardır. Şii ayaklanmasının yardım görmemesinin en önemli sebebi, Irak'ın bölünmesi ve güneydeki Şii nüfusun yoğunluklu olduğu bölgenin İran'la birleşmesi endişesidir. Böylesi bir senaryo ise bölgede güçlü bir devlet istemeyen büyük güçler için kabul

---

⁴⁹ Arı, a.g.e., s. 230.

⁵⁰ Öznur, a.g.e., s. 307

⁵¹ Özdağ, a.g.e., s. 64.

edilemez bir durumdur.⁵² Şii ayaklanmasının diğer bir özelliği ise kuzeydeki Kürt ayaklanmasından farklı olarak devleti değil, rejimi hedef alan ve rejim karşıtı tüm Arap unsurların katıldığı bir ayaklanmaydı. Bu yüzden de Batılılarca desteklenmemiş ve Saddam tarafından kolayca bastırılmıştır. II. Körfez Savaşı sonrasında gerçekleşen Kürt ayaklanmasına ekonomik ve siyasal olarak büyük destek veren Batı, aynı desteği Kürtlerle eş zamanlı olarak ayaklanan Şiilerden esirgemiştir. Oysa Şiilere verilecek bir destek, Saddam rejiminin daha o zaman devrilmesini sağlayabilirdi. Bu olaydan sonra Şiiler anladılar ki, Batının ve ABD'nin gerçek amacı, Kürtleri kullanarak bölgeye müdahale etmektir. Saddam yönetimine yönelik suçlamaları, yalnızca bu politikanın bir aracıdır.⁵³

Kuzeydeki Kürt isyanı kısa sürede büyümüş ve denetim Kürtlerin eline geçmiştir. Ayaklanmanın liderliğini KYB yapmıştır. Kürtler petrol olmadan Kürt devletini kuramayacaklarını bildiklerinden Musul ve Kerkük'ü ele geçirmek için ısrarla mücadele etmişlerdir. Saddam güneyde Şiileri acımasızca bastırdıktan sonra kuzeye yönelmiştir. 21 Mart 1991'de Irak ordusu saldırıya geçerek ayaklanmayı bastırmıştır. Kürtler Türkiye-İran sınırına kaçmış ve iki örgütün üst düzey yöneticileri İran ve Suriye'ye sığınmıştır. Göçmen Kürt ve Türkmenler Türkiye sınırına gelmiştir. Türkiye başlangıçta sayıları 500.000'e varan sığınmacıların içeri alınmaması yolunda karar almıştır. Çünkü 1988'de böyle bir deneyim yaşamış ve bunun maliyetine katlandığı halde Batılı devletler yardıma bulunmak bir yana bir de Türkiye'yi eleştirmişlerdi. Saddam'ın ayaklanmayı bastırma yönündeki çabalarına ABD'nin sessiz kalması sonucu Kürt ayaklanması bir kez daha başarısız olmuştur.⁵⁴ Türkiye savaş sonrasında tekrar Saddam tarafından yok edilme tehlikesi yaşayan Kürt halkına topraklarını açmış aynı zamanda Özal bu göçmenlerin evlerine dönmelerini sağlamak ve güvenlik içerisinde yaşamalarını sağlamak için girişimlerde bulunmuştur.⁵⁵ Özal BM'nin 688 sayılı kararının alınmasında önemli rol oynamıştır.

---

⁵² **Özcan**, *a.g.e.*, s. 23.

⁵³ **Kaymaz**, *a.g.e.*, ss. 12-16.

⁵⁴ **İlhan Uzel**, "ABD ve NATO'yla İlişkiler", *Türk Dış Politikası*, ed. Baskın Oran, İstanbul: İletişim yayımları, 2003, s. 260.

⁵⁵ **Ramazan Gözen**, "Kuzey Irak Sorunu", *21. Yüzyılda Türk Dış Politikası*, ed. İdris Bal, Ankara: Nobel yayımları, 2004, s. 787.

Türkiye'nin girişimiyle 1991'de Kürtler yeni Halepçelerden kurtulmuştur.⁵⁶ BM 5 Nisanda 688 sayılı kararı kabul etmiştir. Özal'ın girişimiyle yardımların ulaştırılması için bir güvenli bölge oluşturulmuştur. Türkiye'nin, sınırı 5 Nisanda açması üzerine göçmenler Türkiye topraklarına geçiş yapmıştır. Türkiye yardım için sığınmacılara 1,6 milyon dolar harcama yapmıştır. 10 Nisan'da 36. paralel ile Türkiye arasında kalan bölge Kürtler için güvenli bölge haline getirilmiştir. Buranın güvenliğini ABD İngiltere ve Fransa askerleri sağlamıştır.⁵⁷

Bununla birlikte ayaklanmanın ardından BM'nin kabul ettiği 688 sayılı kararla, Milletler Cemiyeti'nin 1925'teki Musul'la ilgili kararından bu yana ilk kez, bir uluslararası belgede Kürt sözcüğüne yer verilerek, Kürtlerin uluslararası topluluk tarafından ayrı bir etnik grup ve bölge politikalarının bir aktörü olarak tanındığı tescil edilmiştir. Bu arada ABD'nin bastırmasıyla Nisan ortalarında Irak hükümetiyle Kürt ayaklanmacılar arasında özerklik görüşmelerine başlanmış ve anlaşmaya varılmıştır. Saddam ve Kürt liderleri bir televizyon programında barıştırılmışlardır.⁵⁸

11 Nisan 1991'de ABD tarafından Kuzey Irak'ta insani amaçlı faaliyet bahanesi ile Türkiye'de koalisyon askeri konuşlandırılması teklifini hükümetin olumlu karşılması ile birlikte Çekiç Güç ya da Huzur Harekâtı (*Operation Provide Comfort*) adıyla bilinen operasyon başlamıştır.⁵⁹ Huzur Operasyonu 15 Temmuz 1991'de sona ermiş, yerine 2. Huzur Operasyonu diye adlandırılan ikinci safha başlatılmıştır. Türkiye'nin de bir askeri birlik bulundurduğu beş bin kişilik bir güçle, Temmuz 1991'de Çekiç Güç kurulmuştur. Anlaşma gereği Çekiç Güç'ün faaliyetlerinde Türk Genelkurmayı'nın onayı gerekiyordu. Bu amaçla Türkiye'ye gelecek silahlar yine Türkiye'nin denetimine tabi olacaktı. Bu gücün süresi ise 6 aylık sürelerle uzatılacaktı. Türkiye, Çekiç Güç'e izin vererek Kuzey Iraklı Kürtlerin ezilmesine engel olup Kürtlerin yakınlığını sağlıyordu. Bu durumda ABD Türkiye'nin sınır ötesi operasyonlarına tepki göstermiyordu. Çekiç Güç hakkında farklı bir görüş de bu gücün PKK'ya yardım edip Kuzey Irak'ta bir Kürt devletinin

⁵⁶ **Tayyar Arı**, "Geçmişten Günümüze Türkiye'nin Orta Doğu Politikasının Analizi ve İlişkileri Belirleyen Dinamikler", *21. Yüzyılda Türk Dış Politikası*, ed. İdris Bal, Ankara: Nobel yayımları, 2004, s. 683.

⁵⁷ **Öznur**, *a.g.e.*, ss. 316-320.

⁵⁸ **Baskın Oran**, *Devlet Devlete Karşı*, Ankara: Bilgi yayımevi, 1994, ss. 68-70.

⁵⁹ **Tayyar Arı**, *Basra Körfezi ve Ortadoğu'da Güç Dengeleri (1978-1996)*, İstanbul: Alfa yayımları, 1998, ss. 241-242.

kurulmasına yardım ettiği yönündedir.⁶⁰ Çekiç Gücün görev süresi hükümetlerin isteği, TBMM'nin onayı ile altı aylık uzatmalarla devam etmiş, 1997'de gücü sınırlandırılarak Keşif Gücü şekline dönüştürülmüş ve Nisan 2003'te de kaldırılmıştır.⁶¹

1.11. Türkiye ve Iraklı Kürtler

Türkiye, Kuzey Irak meselesinin uluslararası bir boyut almasından rahatsız olmuştur.⁶² II. Körfez Savaşı'ndan sonra Türkiye, Iraklı Kürtlerin Saddam'la anlaşarak Kuzey Irak'ta Bağdat otoritesinin yeniden kurulmasını istemiştir. ABD'nin bu fikre karşı çıkması ve Saddam'ın geçmişte yaptıklarından dolayı Kürtlerde güven uyandırmaması nedeni ile bu durum gerçekleşmemiştir. Türk karar vericiler arasında Kürt liderlerle ilişki kurulup kurulmaması konusunda tartışmalar yapılmıştır. Kabul edilmese de Kuzey Irak'ta bu liderler iktidar olmuştur. 1987 yılında PKK, KDP üyelerine saldırana kadar PKK ile KDP ittifak etmişlerdir. Bundan sonra PKK, KYB ile ittifak kurmuştur. Türkiye, PKK'ya karşı Kürt gruplar ile birlikte hareket etmeyi planlamıştır. Mart 1991'de Saddam'a karşı Kürt isyanı devam ederken Özal Türk geleneğini bozarak KYB ve KDP yetkililerinin Ankara'ya gizli bir ziyaret yapmalarını sağlamıştır. Türkiye'nin Kuzey Irak'taki Kürtlerle temas sağlamasının diğer sebepleri de: Kuzey Irak hakkında emin bilgiler almak, Kuzey Irak'ta nüfuz sahibi olmak, PKK'nın KDP veya KYB ile ittifak kurmalarını engellemek, Irak Türkmenlerini korumak olarak sıralanabilir. Diğer taraftan, Saddam'ın PKK ile ittifak kurması engellenmeliydi ve bunda başarılı olunmuştur.⁶³

II. Körfez Savaşı'ndan sonra PKK bölgede üçüncü güç olmuştur. 1992'de PKK ile iki partinin içinde yer aldığı Irak Kürdistan Cephesi'nin arası açılmıştır. 17 Temmuz 1992'de PKK, Türkiye'den Irak'a giden araçlara ambargo koymuş, bunun sonucunda Habur'da kamyonlar birikmiş mallar çürümeye başlamıştır. PKK bu ambargoyu Kürt çevrelerden gelen baskı sonucu 18 Ağustos'ta bitirmek zorunda kalmıştır. Türkiye'nin Peşmergelele yaptığı Kuzey Irak harekâtına böyle gelinmişti.

⁶⁰ Uzgel, *a.g.m.*, ss. 261-263.

⁶¹ Fahir Armaoğlu, *Siyasi Tarih (1914-1995)*, Ankara: Alkım yayımevi, 1996, s. 890.

⁶² Oran, *a.g.e.*, s. 177.

⁶³ William Hale, *Türk Dış Politikası*, çev. Petek Demir, İstanbul: Mozaik yayımevi, 2003, ss. 329-330.

Talabani Orgeneral Eşref Bitlis'e "biz size Özbek ve Kırgızlardan daha yakınız I. Dünya Savaşı'nda bütün azınlıklar Osmanlıya ihanet ederken Kürtler etmemiştir. Kıbrıs Türk Federe Devleti ne ise biz de oyuz. PKK'dan biz de rahatsızız siz kuzeyden gelin biz de güneyden örgütü imha edelim" demiştir.⁶⁴

Talabani Türkiye'ye Öcalan'ın karargâhını Şam'dan Erbil'e getirmeyi kontrolü altında olmasını teklif etmiştir. Aslında Talabani'nin düşüncesi Kuzey Irak'ta KDP'ye karşı bir güç olmak için on binlere varan PKK gücünü yanına almaktır. 2 Ekim 1992'de KDP ve KYB peşmergeleri Hakurk kampına saldırmıştır. Bu çatışmalar siyasi literatüre "güney savaşları" olarak girmiştir.⁶⁵ TSK'nın devreye girip PKK kamplarını bombalaması ile PKK ağır bir yenilgiye uğramıştır. PKK, Irak Kürdistan Cephesi'ne başvurarak ateşkes istemiştir. Aslında 2000-3000 kadar PKK'lı Güney savaşında Talabani tarafından korunmuştur. Bu anlaşmadan sonra Türkiye Irak sınırındaki tüm bölgeler PKK'nın kontrolüne girmiştir. Türkiye yaz aylarında PKK kamplarını kaldırmak için 1991-1999 yılları arasında operasyonlar düzenlemiştir.

Türkiye'yi en çok rahatsız eden gelişmelerden biri Kuzey Irak'ta bir Kürt siyasal oluşumdur. Bu oluşum Türkiye'nin davet ettiği Çekiç Güç'ün sağladığı güvenlik sayesinde ortaya çıkmaya başlamıştır. Kuzey Irak'ta bir boşluk oluşturulmuş, daha sonra Kürtlerin bu boşlukta istikbale hazırlanma süreci başlamıştır.⁶⁶ 1988'de sekiz partinin katılımıyla kurulan Irak Kürdistan Cephesi, Irak ordusunun Kuzey Irak'tan Ekim 1991'de çekilmesi üzerine otoriteyi ele geçirmiştir. Irak, Kuzey Irak'tan askerleriyle birlikte tüm idari memurlarını da çekmiş bunun sonucunda bölgede idari kaos oluşmuştur. Bu nedenle, Washington'un teklifi ile Kuzey Irak'ta bir seçim yapılarak, bunun sonucunda oluşacak siyasi otorite sayesinde bölgedeki siyasi ve idari sorunların çözülmesi hedeflenmiştir.⁶⁷ 16 Aralık 1991'de Irak Kürdistan Cephesi'nin toplantısında bir Temsilciler Meclisi seçimi yapılması karara bağlanmıştır. Kuzey Irak'ta bulunan Kürtler, Barzani'nin liderliğindeki KDP ve Talabani'nin liderliğindeki KYB olmak üzere iki grup halinde

⁶⁴ Öznur, *a.g.e.*, ss. 493-516.

⁶⁵ *a.g.e.*, ss. 642-643.

⁶⁶ Osman Metin Öztürk, *Dış Politikada Kriz Yönetimi*, Ankara: Odak yayımları, 2004, s. 183.

⁶⁷ Özdağ, *a.g.e.*, s. 80.

hareket etmişlerdir. 1992’de Saddam hükümeti ile KDP-KYB ikilisi arasında yapılan görüşmeler sonuçsuz kalınca iki lider federal bir devlet içinde iktidarı paylaşmayı kabul etmiş ve bölgesel meclis seçimleri yapılmıştır. Kürdistan devletinin tohumları atılmasına engel olmak isteyen Türkiye, şiddetle bu duruma karşı çıkmıştır.⁶⁸ 17 Mayıs 1992’de seçimler yapılmıştır. Seçimlerin ardından 7 Temmuz’da Bakanlar Kurulu oluşturulmuş ve böylece Kuzey Irak’taki Kürtlerin devletleşme süreci başlatılmıştır. Türkiye bu oluşumun bölge barışı açısından tehlikeli olduğunu açıklamıştır.⁶⁹

17 Mayıs 1992’de yapılan seçimler sonucunda 105 sandalyeden 50’sini Talabani, 50’sini Barzani almış; Hristiyan azınlığa ise 5 milletvekili verilmiştir. Yapılan yorumlar Kürt devletinin temellerinin atıldığı yönündeydi. Bu seçime Kürt partiler yalnız Kürdistan vatandaşları katılabilir dedikleri için Irak Milli Türkmen Partisi katılmamıştır. Türkmenlerin katılmadığı seçimlerin sonucunda KDP, KYB ve Hristiyanların temsil edildiği bir parlamento oluşmuştur. Kürt liderleri bağımsız bir Kürdistan’ın kurulmayacağı konusunda güvence vermelerine rağmen Türkiye, kurulan hükümeti tanımadığını açıklamıştır. Seçim sonucunda Bahdinan bölgesinde Barzani, Soran bölgesinde ise Talabani kesin bir üstünlük sağlamıştır. KDP veya KYB’nin diğerine açık bir üstünlük sağlayamaması sonucunda iki taraf arasında anlaşma yapılmış, buna göre Meclis başkanı KDP’den, yardımcısı KYB’den, Yürütme Konsey’i Başkanı KYB’den bunun yardımcısı da KDP’den seçilmiştir. KDP Dohuk’ta, KYB Süleymaniye’de açık bir şekilde üstünken Erbil’de KDP az farkla fazla oy almıştır. Daha sonraki süreçte Erbil’i kontrol etme çabası iki taraf arasında anlaşmazlık nedeni olmuştur.

Mayıs 1992’de Kuzey Irak’ta yapılan seçimlerin, Kürt nüfusu bulunduran ülkelerde yarattığı etki aslında olayın kendi ülkelerine sıçramasından duydukları endişeden kaynaklanmıştır.⁷⁰ Bu gelişmeler karşısında, Türk hükümetinin girişimiyle Ankara’da bir araya gelen Türkiye, İran ve Suriye hükümetlerinin temsilcileri, Kuzey Irak’ta kurulan hükümeti tanımadıklarını ve Irak’ın toprak bütünlüğünün

⁶⁸ Hale, a.g.e., s. 240.

⁶⁹ Tayyar Arı, Basra Körfezi ve Ortadoğu da Güç Dengeleri (1978-1996), İstanbul: Alfa yayımları, 1998, s. 232.

⁷⁰ S. Aybars Erdemli, “Gizemli Birliktelik: Orta Doğu Denklemi Kürt-İsrail İlişkileri”, *Stratejik Analiz Dergisi*, (Nisan 2003), s. 72.

bozulmasına izin vermeyeceklerini belirten ortak bir açıklama yaptılar.⁷¹ Bu oluşuma en çok tepkinin Türkiye’den geleceği bilindiğinden KDP ve KYB tarafından 2 Ekim’de PKK’ya karşı bölgede kapsamlı bir harekât başlatılmıştır. Bu harekâtla Türkiye’nin tepkisi bir derece de olsa önlenmiştir.⁷² ABD’nin desteği ile 4 Ekim 1992’de Kürt parlamentosu federal bir devletin parçası saydığı Kürdistan Federe Kürt Devleti’ni ilan etmiştir.⁷³

1992 yılında Kürt Federe Devleti’nin ilanı ile Habur gümrük kapısının Irak tarafına, “*Welcome the Southern Kürdistan* (Güney Kürdistan’a Hoş geldiniz) tabelası asılmıştır.

Kuzey Irak’ta kısa sürede Irak bayrakları indirilerek yerine KDP ve KYB’yi simgeleyen bayraklar asılmıştır.⁷⁴ Kürt gruplar tarafından ABD’nin 2003’te Saddam rejimine son vermesine kadar Kuzey Irak’ta *de facto* bir devlet oluşturulmuştur.⁷⁵ 1988’de Molla Osman Abdülaziz tarafından kurulan Kürdistan İslami Hareketi ile KYB arasında Ekim 1993’te çatışma çıkmıştır. KYB, İslami Hareketi İran’ın piyonu olmakla suçlamıştır. 1994’te KYB, Kuzey Irak’ta İslami Hareketin tüm üslerinin ortadan kaldırıldığını açıklamıştır.⁷⁶

Habur sınır kapısından elde edilen gelirin paylaşılamaması yüzünden 1994’te KDP ve KYB arasında çatışma başlamıştır. 1 Mayıs 1994’teki küçük bir

⁷¹ İhsan Kaymaz, “[Arap-Kürt Karşıtlığı Temelinde Irak’ın Parçalanmasına Giden Yol ve Türkiye](#)”, *Güvenlik Stratejileri Dergisi*, c.1./sayı 1 (Haziran 2005), s. 24.

⁷² Özdağ, a.g.e., s. 95.

⁷³ Öznur, a.g.e., ss. 340-343.

⁷⁴ Bu fotoğraf 21 Temmuz 2005 tarihinde çekilmiştir. Fotoğrafın solundaki resim Mustafa Barzani’ye aittir.

⁷⁵ İdris Bal, “Ortadoğu’da İstikrarsızlığa Yol Açan Faktörler ve PKK’nın Katkısı”, *21. Yüzyılda Türk Dış Politikası*, ed. İdris Bal, Ankara: Nobel yayımları, 2004, s. 658.

⁷⁶ Arı, a.g.e., s. 254.

çatışma iki taraf arasında büyük bir çarpışmaya dönüşmüştür. Haziran başında iki tarafın verdiği ölü sayısı 600'ü aşmış ve KYB Erbil'deki Kürt parlamento binasını ele geçirmiştir. Bunun üzerine birçok ateşkes girişimi olmuştur. Bunlardan birisi de 30 Mayıs 1994'te Silopi'de yapılmıştır. Türkiye KYB-KDP çatışmasının bir güç boşluğuna yol açmasından endişelenmiştir. Haziran 1994'te Türkiye devreye girerek tarafları Silopi'de bir araya getirmiştir. Ancak Silopi görüşmelerinden sonuç alınamamıştır. Ağustos'ta İran'ın desteklediği Talabani'ye bağlı peşmergeler, KDP'nin yönetim merkezinin bulunduğu Erbil'in büyük bir kısmını ele geçirmiştir. Bundan sonra çatışmalar daha da şiddetlenerek devam etmiştir. Bu şartlarda parlamento ve hükümet faaliyetleri sona ermiştir. ABD'nin devreye girmesiyle yeni bir görüşme trafiği başlamıştır. Temmuz 1995'te Lizbon'da, aynı yılın Eylülünde Dublin'de bir araya gelen taraflar anlaşma sağlayamamıştır. Ekim'de İran'ın girişimiyle Tahran'da masaya oturan KDP ve KYB yine anlaşamamıştır.⁷⁷ 16-22 Temmuz 1994 tarihleri arasında Paris'te iki tarafın temsilcileri bir araya gelmiştir. Bu toplantıya ABD ve İngiltere'nin Paris elçiliklerinden gözlemciler katılmıştır. 1994 sonbaharında KYB-KDP çatışması durmuş ve 21 Kasım'da bir anlaşmaya varılmıştır. Ama 20-24 Aralık'ta Şaklava'daki bir toprak meselesi yüzünden yine bir çatışma çıkmıştır. KDP güçleri Talabani'nin evini yağmalamış, KYB de Erbil'in tamamını ele geçirmiştir. 1994'te KDP ile KYB arasında çıkan iktidar mücadelesi Türkiye'yi çıkmaza sokmuştur. Kuzey Irak'taki bu çatışma bir kaosla sonuçlanırsa PKK bu bölgedeki varlığını arttırabilecekti. Bu tarihte PKK, KDP bölgesindeki Türk sınırına yakın yerlerde üsler kurmuştur. Mart-Temmuz 1995 tarihinde Türkiye 35.000 askerle sınır ötesi bir operasyonu icra etmiştir. Türkiye'nin Kuzey Irak'ta yaptığı operasyonların amacı Musul Kerkük petrollerine sahip olmak değildir. Türkiye eş zamanlı olarak Suriye, Irak ve İran'la toplantılara başlamış ve bu ülkeleri ikna etmeye çalışmıştır. Türkiye 1995'li yıllarda PKK'ya yönelik sınır ötesi operasyonlarda Barzani'den destek almış bunun karşılığında Barzani'yi her yönden desteklemiştir.⁷⁸ Bu tarihten sonra KYB Habur'daki gelirden faydalanmak istemiş ve

⁷⁷ **Sa'di Berzenci**, "Irak Kürdistanı'nda Mevcut Durum Hakkında Görüş," *Avrasya Dosyası*, Cilt. 3., Sayı. 1 (İlkbahar 1996), ss. 193-216.

⁷⁸ **B. Şennur Özdemir**, "Maya Tutmayan Göl: Irak", *M5 Savunma ve Strateji Dergisi*, sayı 116 (Şubat 2003), s. 37.

1995'te çatışmalar tekrar başlamıştır. Bu noktada ABD arabulucu olmaya çalışmıştır. 9-11 Ağustos 1995'te Dublin yakınlarındaki Drogheda'da taraflar bir araya getirilmiştir. Buna Türkiye de gözlemci olarak katılmış ve ateşkes sağlanmıştır. Fakat aynı dönemde PKK'nın KYB'ye saldırmasıyla görüşmeler yine askıya alınmıştır. Bu nedenle Dublin ayağı başarısızlığa uğramıştır. KYB, Türkiye'yi iki taraf arasındaki bir meselenin bir parçası olmayan PKK'yı gündeme getirmekle ve KDP'ye silah sağlamakla suçlamıştır.⁷⁹

KDP Ağustos 1996'da Saddam'la ittifak kurmuştur. Bu ittifaka Türkiye de katılmıştır. Karşılarında ise İran, KYB ve PKK ittifak kurmuşlardır. Türkiye KDP ile ittifakı sayesinde 1997-1998 yıllarında PKK'nın hareket gücünü önemli ölçüde azaltmıştır.⁸⁰ KYB, KDP'nin bu geliri hükümet kasası yerine kendi kasasına koyduğunu söylemiştir. İki parti arasındaki asıl çatışma nedeni ise liderlik kavgasıdır. İkinci neden Habur sınır (Halil İbrahim) kapısıdır. 20 Temmuz 1996'da İran birlikleri İ-KDP'yi vurmak için Irak topraklarına girmiştir. Barzani ABD'nin yardım etmemesi üzerine Saddam'la temasa geçmiştir. Bunun sonucunda Irak ordusu Kuzey Irak'a girmiş KYB peşmergelerinin büyük bir kısmını alıp bölgeden ayrılmıştır. Olayların tırmanması PKK'nın işine yarayacağı için Türkiye harekete geçmiştir. Barzani 13 Ekim'de *Xebat* radyo ve televizyonunda "Kürt halkının en büyük düşmanı PKK'dır. Kahrolsun PKK, yaşasın Türkiye Cumhuriyeti, yaşasın Türk ordusu" demiştir.⁸¹ Türkiye'nin girişimiyle çatışmalar 23 Ekim 1996'da durmuştur. Kürtler arasında en kapsamlı ateşkes anlaşması bu tarihte yapılmıştır.⁸²

Ankara sürecinin başlaması ve sorunsuz bir şekilde devam etmesi, Bağdat'ı rahatsız etmiştir. Bağdat bu süreç esnasında Ankara'ya birkaç defa, ana hatlarıyla şu mesajı göndermiştir. Ankara süreci durdurulmalı, Ankara Kürt fraksiyonlarını Bağdat ile diyaloga teşvik etmeli ve bunlarla ilişkisini kesmelidir. Bu tavsiyelere uyulması durumunda, Kuzey Irak tekrar Bağdat kontrolüne girecek, buna karşılık olarak da Irak PKK'nın faaliyetlerini bitirecektir.⁸³ ABD 1996'da aldığı tek yanlı bir kararla uçuşa yasak bölgeyi 33. paralele yükseltmiştir. Bundaki amacı Şiileri

⁷⁹ **Erkmen**, *a.g.m.*, ss. 275-276.

⁸⁰ **Hale**, *a.g.e.*, ss. 331-332.

⁸¹ **Öznur**, *a.g.e.*, ss. 642-646.

⁸² *a.g.e.*, ss. 344-358.

⁸³ **Kıvanç Galip Över**, *Kuzey Irak Dosyası*, İstanbul: Papirüs yayımevi, 1999, s. 221.

korumak görüntüsü altında benzeri bir kararla Kürtlere sağlanmış olan özel korumayı maskelemek ve Bağdat'taki merkezi yönetimin zayıflamasından yararlanan İran'ın bu bölgede etkinlik kurmasını engellemektir. Nitekim Bağdat yönetimi, kuzeydeki Kürt bölgelerinden kesin olarak dışlanırken, güneydeki uçuşa yasak bölgede yeniden otorite kurmasına göz yumulmuştur.⁸⁴

BM Güvenlik Konseyinin 1995'te aldığı 986 sayılı karar çerçevesinde Irak'ın petrol satışından elde ettiği gelirden Kuzey Irak'taki Kürt gruplara ayrılması şart koşulan %15'lik bölüm ve Amerikan Kongresi'nin 1998'de kabul ettiği "Irak'ı Özgürleştirme Yasası" çerçevesinde ABD'nin Iraklı muhaliflere yaptığı 97 milyon dolarlık maddi yardım, Türkiye toprakları kullanılarak Kuzey Irak'taki Kürt gruplarına ulaştırılmıştır.⁸⁵ Buna ilaveten bölgede faaliyet gösteren birçok insani amaçlı yardım kuruluşu da Kürt halkına para desteğinde bulunmuştur. Habur Sınır Kapısından Türkiye'ye satılan petrol de Kürtler için önemli bir gelir kaynağı olmuştur.

Türkiye'ye Irak'tan tankerlerle getirilen petrol bu kapıdan geçirilirken karşılığında değişik tüketim maddeleri alınmıştır.⁸⁶ KYB ve KDP'nin katılımıyla 2 Mayıs 2002'de Washington'da gerçekleşen toplantıda ilk defa Kerkük Kürdistan'ın başkenti olarak açıklanmıştır. Türkiye ise, böyle bir girişimin savaş nedeni olduğunu belirtmiştir. Temmuz 2002'de Iraklı muhalif grupların Londra'da yaptığı toplantıda KDP'nin "başkenti Kerkük olan Kürdistan federe devleti" fikrini ortaya atması üzerine Türkmenlerin temsilcileri toplantıyı terk etmiştir. Eylül 2002'de KDP'nin KYB ile anlaşması sonucu açıklanan Irak Kürdistan Bölgesi Taslak Anayasasında, Kürdistan Bölgesi sınırlarını Duhok, Erbil, Kerkük, Süleymaniye illeri Telafer ve Sincar bölgesi ile Musul, Diyala, Vasit illerinin bir kısmını kapsayacak şekilde ifade etmişlerdir. 4 Ekim 2002'de Erbil'de bir parlamento kurulmuştur. Ama Kürt hareketindeki bu iki başlı yönetim henüz ortadan kalkmamıştır.⁸⁷ ABD Dışişleri Bakanı'nın parlamento açılışına gönderdiği resmi kutlama mesajı bu oluşumun ABD tarafından desteklendiğini göstermiştir. Kuzey Irak'taki Kürtler eğitimden sağlığa,

⁸⁴ **Tayyar Arı**, *Irak, İran ve A.B.D. : Önleyici Savaş, Petrol ve Hegemonya*, İstanbul: Alfa yayımları, 2004, ss. 469-470.

⁸⁵ **Kaymaz**, *a.g.m.*, s. 25.

⁸⁶ **Bilici**, *a.g.m.*, ss. 169-170.

⁸⁷ **Kurubaş**, *a.g.m.*, s. 21.

adaletten güvenliğe bütün işlerini kendi elleriyle görmüşlerdir. Bütün gözlemciler, son 10 yılda bölgenin, Irak'ın en müreffeh kısmı olduğu kanaatinde birleşmektedir. Bir anlamda Irak halkının canını çıkaran ambargo Kuzey Irak'ı beslemiştir.

1.12. III. Körfez Savaşından Sonra Kürtlerin Durumu (2003-2007)

Coğrafi bir anlamı olan Kuzey Irak zamanla siyasi bir terime dönüşmüştür. NGO'lar tarafından inşa edilen bölgede bir Kürt hükümeti, para birimi, bütçesi, bayrağı, milli marşı, kolluk gücü oluşmuştur. Barzani Kürt ulus devletini içeren federasyon konusunda ısrar etmiş ve etnik yapıya göre federasyon istemiştir. Musul Kerkük Barzani'ye göre Kürtlerindir. Türkiye Kürt devletinin kurulmasını savaş sebebi sayacağını Batılılara bildirmiştir. 3 Mart 2003'te KYB ve KDP silahlı peşmergelerini birleştirme kararı almıştır. Aynı zamanda peşmergelerin Erbil'de düzenlediği yürüyüşte, Türk bayrağı yakılmış ve “Kuzey Irak'ta Türk askerlerine hayır ABD askerlerine evet” yazılı pankartlar açılmıştır

III. Körfez Harbi'nden önce ABD, başka hiçbir ülke için belirtilmeyen bir açıklıkta “Türkiye’de Çekiç Güç’ü de içinde barındıran İncirlik Üssü’nün geliştirilmesini ve Güney Doğu’da yeni bir askeri üsle desteklenmesini” talep etmiştir. Türkiye Çekiç Güç ve İncirlik Üssü ile tecrübe edinmiştir ki ABD, bir kez girdiği ülkeden barış yoluyla da olsa çıkmamayı başarıyordu. Ancak 1 Mart 2003'te siyasi olarak zayıf gördüğü bir iktidar tarafından beklemediği bir şekilde terslenmişti. Yeni üsler beklerken İncirliği de kullanamaz duruma gelmiştir. 12 yıldır süresi uzatılan Çekiç Güç’ün varlığı da bu esnada sona erdirilmiştir.⁸⁸ 1 Mart 2003'te TBMM'ye sunulan yurt dışına asker gönderme ve Türkiye’de asker bulundurmak için yetki talebinde bulunan başbakanlık tezkeresinin kabul edilmemesi Kürtlerce sevinçle karşılanmıştır.⁸⁹

⁸⁸ Erhan Başyurt, *KABAL (Dünya İmparatorluğu Peşindeki Seçkinler)*, İstanbul: Kara Kutu yayımevi, 2005, ss. 138-139.

⁸⁹ Öznur, *a.g.e.*, ss. 414-422.

Mart 2003'te Kuzey Irak'ta fiili durum iki ayrı yönetim biçimindeydi. Süleymaniye KYB'nin, Erbil ise KDP'nin yönetim merkezi durumundaydı.⁹⁰ Irak'a özgürlük operasyonu adıyla bilinen ABD-İngiliz işgal operasyonu 20 Mart 2003'te başlamıştır. ABD'nin Irak'a yönelik başlattığı harekât sonrası dönemde, Amerikan güçleri, Kuzey Irak'ta Ankara ile yapılan hiçbir anlaşmaya bağlı kalmaksızın, çok belirgin bir KDP-KYB yanlısı politika izlemeye başlamışlardır. KYB'li peşmergeler, Kerkük'te nüfus kayıtlarını tahrip etmişlerdir. ABD bir tür etnik temizlik olan bu eylemi, örtülü olarak onaylamıştır. Kerkük'ün demografik ve siyasi olarak Kürtleşmesi sürecine, Amerikalı yetkililer, mümkün olduğunca yardımcı olmuştur ve bu süreç halen devam etmektedir. ABD savaşın başında Şiilerden beklediği desteği bulamamıştır. Fakat bu desteğin ikamesi olarak Kürtler kullanılmıştır.

1992'den bu yana temelinin atılmaya çalışıldığı Kürdistan projesinin ayaklarından birisi böylelikle daha bariz bir şekilde hissedilmiştir. Koalisyon kuvvetleri, harekâtın hemen hemen tüm sektörlerinde Kürtlerden öncü ve kılavuz olarak faydalanmıştır. Hatta bölgede kontrolü tamamen ele geçirdikten sonra grupların ellerindeki silahların toplanmasına rağmen Kürtlerin silah taşımalarına izin verilerek çifte standart uygulanmıştır.

28 Haziran 2004'e kadar olan dönemde, Irak'ın yeniden yapılandırma faaliyetleri çerçevesinde; 13 Temmuz 2003'te "Irak Geçici Yönetim Konseyi" (IGYK) oluşturulmuştur. IGYK, 13 Şii Arap, 5 Sünni Arap, 5 Kürt, 1 Türkmen ve 1 Asurî üyenin katılımıyla 25 kişiden oluşmuştur. Konsey içerisinden seçilen 9 kişi (5 Şii, 2 Sünni Arap, 2 Kürt) birer ay süre ile dönüşümlü başkanlık yapmışlardır. 3 Eylül 2003'te IGYK tarafından atama yoluyla "Irak Geçici Hükümeti" kurulmuştur. 25 bakandan oluşan bakanlar kurulunda 14 Şii Arap, 3 Sünni Arap, 6 Kürt, 1 Türkmen ve 1 Asurî bakan yer almıştır. 15 Kasım 2003'te Irak Geçici Yönetim Konseyi (IGYK) ile Koalisyon Geçici Otoritesi arasında, Irak'ta 18 vilayet esasına dayalı idari federatif yapıyı öngören "Politik Süreç Anlaşması" imzalanmıştır. 08 Mart 2004'te politik süreç anlaşması esaslarını ihtiva eden ve IGYK tarafından, geçiş döneminde yönetim esaslarını belirleyen Geçici Anayasa konumundaki "Irak Devleti

⁹⁰ **Tayyar Arı**, "Türkiye, Irak ve ABD: Soğuk Savaş Sonrası Dönemde Basra Körfezinde Yeni Parametreler", *21. Yüzyılda Türk Dış Politikası*, ed. İdris Bal, Ankara: Nobel yayımları, 2004, ss. 703-707.

Geçici Yönetim Yasası” (IDGY) oybirliğiyle kabul edilmiştir. Söz konusu yasa 28 Haziran 2004’te yürürlüğe girmiştir.

1 Haziran 2004’te başkan ve iki yardımcından oluşan Irak devlet başkanlığı ile 33 bakandan müteşekkil hükümet teşkilatı atama yoluyla ilan edilmiş, daha önce oluşturulan Irak Geçici Hükümeti kendisini feshetmiştir. Atamalarda BM’nin etkisi olmamıştır. 28 Haziran 2004’te yönetim ve egemenlik Iraklılara teslim edilmiştir. 13 Ekim 2004’te yapılması gereken nüfus sayımı; sağlıklı bir sayım için gerekli ortamın mevcut olmaması ve Kürtlerin, Kerkük ve Musul gibi kentlerde yeterli çoğunluğa erişemedikleri endişesiyle ertelenmiştir.

Kürtler, Irak Harekâtından sonra Kerkük’e Kürt vali atanmasını sağlamış, kamu kurumlarına usulsüz şekilde niteliksiz Kürtleri atamışlar ve şehrin demografik yapısını değiştirmeye başlamışlardır. IDGY’nin 58. maddesinde; 1976 yılında Saddam Hüseyin tarafından değiştirilen Kerkük’ün demografik yapısının, o yıllardaki demografik yapıya uygun olarak değiştirilmesi öngörülmektedir. Ancak, Kürt gruplar tarafından icra edilen faaliyetler herhangi bir kıstasa dayanmadan, sadece Kerkük’teki demografik yapının Kürtler lehine değiştirilmesi yönünde devam etmektedir. Kürt gruplar tarafından Kerkük’teki demografik yapının değiştirilmesinin temel nedeninin; Kerkük’ün geleceğinin Kerkük halkı tarafından belirlenebilmesine yönelik uygun şartların yaratılması olduğu değerlendirilmektedir. Nisan 2003’ten sonra şehre 347.000 Kürt göçmen getirilmiştir. Bu göçmenlerin 100.000 kadarını seçimlerde oy kullanmak üzere Kerkük seçim komisyonuna kaydettirmişlerdir. Kerkük seçim komisyonu tarafından daha fazla göçmenin seçim kaydına yazılmasını kabul etmemesi üzerine Kürt gruplar Kerkük seçimlerine katılmayacaklarını açıklamıştır. ABD Dışişleri Bakan Yardımcısının bölgeye yaptığı ziyaretten sonra, Irak Bağımsız Yüksek Seçim Komiserliği tarafından, seçmen kaydı yaptıramamış olanların 17-25 Ocak 2005 tarihleri arasında seçim bürolarına başvurarak seçmen kaydı yaptırabilecekleri açıklanmıştır. Tanınan bu ek sürede 64.000 Kürt daha seçmen olarak kayıt yaptırmıştır. Kürt gruplar lehine sağlanan bu imkân Kürt grupların Kerkük Vilayet Meclisinde salt çoğunluğu ele geçirmelerini sağlamıştır.

22 Aralık 2004 günü 1,7 milyon Iraklı Kürt, Kuzey Irak’ta bağımsız bir Kürt devleti oluşturulmasına yönelik halk oylaması yapılması taleplerini içeren bir dilekçeye imza atmış ve bu dilekçeyi BM’ye iletmiştir. Bu dilekçede Kürtler, etnik

ve kültürel açıdan Araplardan farklı olduklarını ifade etmişlerdir. Kürtlerin talepleri, BM tarafından önemsenmemiş, sadece not edildiği bildirilmiştir. BM tarafından talepleri reddedilen Kürtler, 30 Ocak 2005'te yapılan genel seçimler sırasında "Kürt halkına bağımsız bir devlet isteyip istemedikleri" konusunda gayri resmi bir referandum düzenlemişlerdir.⁹¹

Son dönemdeki gelişmelerin, ABD desteğindeki Iraklı Kürt grupların, Kuzey Irak'ta bağımsız bir Kürt devleti kurma yönündeki hedefleri için son derece uygun şartları oluşturduğu görülmektedir. Ancak, Kürt gruplar, ABD'nin müsamahası olmaksızın bölgede bir oldubittiye kalkışamayacaklardır. Irak'lı Kürt gruplar, 12 yıllık kazanımlarını Geçici Yönetim Yasası'nda kayda geçirmeyi başarmışlarsa da, BM Güvenlik Konseyi (BMGK)'nin 1546 sayılı kararında Kürtlerin bahse konu taleplerine ilişkin hususlara yer verilmemiştir. Bu yasanın öngördüğü çerçeve kendilerine bağımsızlık perspektifi vermemektedir. Ayrıca, seçimle oluşan Ulusal Meclisin hazırladığı Anayasa'da da, Geçici Yönetim Yasası'ndaki Kürt kazanımlarının aynen korunacağına dair bir güvence bulunmamaktadır.

Kürt gruplar, 30 Ocak 2005'te yapılan seçim sonuçlarına göre Kerkük'te %50'nin üzerinde bir oy almıştır. Ekonomik bakımdan gerek Irak'ın gerekse dünyanın önemli kentlerinden birisi olan Kerkük'teki son gelişmeler giderek önem kazanmış ve Türkiye başta olmak üzere bölge ülkelerini tedirgin eden gelişmeler yaşanmıştır. Kürtlerin, Arapları ve Türkleri göçe zorlamanın yanı sıra şehrin boşalan yerlerine ve kamu arazilerine Kürtleri yerleştirme planları seçim öncesi dönemde su yüzüne çıkmıştır. Söz konusu plana göre, Kuzey Irak'a, İran, Lübnan ve Türkiye'den getirilen binlerce Kürt aile, Saddam döneminde Kerkük'ten sürüldükleri bahanesiyle bölgeye yerleştirilmeye çalışılmıştır. Nitekim, KDP ile KYB tarafından söz konusu ailelere kimlik düzenlenmiş ve ilk etapta Kerkük'e yerleşecek her aileye 3000-5000 dolar verilerek en az 200 metre kare toprağın parsellenmesine yardımcı olunmuştur. Bölgede yapılan araştırmalara göre, Kerkük'te bulunan *El-Tika* (Güven) Şirketi, arazi alan kişilere kredi vermiştir. Söz konusu şirket gibi bölgede İsrail tarafından

⁹¹ **Mazin Hasan**, "Türkmenler, Türkiye ve Irak: Körfez Savaşı'ndan Irak'ın İşgaline Türkmenlerin Durumu", *Avrasya Dosyası, Yeniden Yapılanan Ortadoğu Özel*, c. 9/ sayı 4 (Kış 2003) ss. 180-181.

desteklendiği bilinen birtakım sivil kuruluşların da bulunduğu ileri sürülmüştür.⁹² IDGYY'nın 58. maddesi ile 1976 yılında Saddam tarafından değiştirilen Kerkük'ün demografik yapısının, o yıllardaki demografik yapıya dönüştürülmesine olanak tanımıştır. Bu karar Türkmenleride kapsamasına rağmen özellikle Türkiye'de yaşayan Türkmenlerin, bölgeye yeniden göç etmek istemedikleri, bölgeye 300 bin civarında Kürtün dönmesi için KDP ve KYB ile ABD'nin yoğun çaba gösterdikleri görülmüştür.

30 Ocak 2005 seçimlerine Şii, Kürt ve Türkmenler katılırken, Sünniler katılmamıştır. Sünnilerin seçimlere katılmamalarının iki sebebi vardı. Birincisi Sünnilere göre ülke işgal altında iken demokrasi olmaz ve seçimler yapılamazdı; ikincisi her zaman iktidarda olan Sünnilerin böyle bir seçimde azınlık durumuna düşeceklerini bilmeleriydi. Musul ve özellikle Kerkük'ün durumu tam olarak açıklığa kavuşmamıştır. Kürt unsurlar; bu bölgelerde 30 Ocak 2005'te Irak'ta yapılan seçimler öncesinde, bölgede Kürt kimliğini sağlamlaştırmak yönünde Kürtler lehine sağlam adımlar atılmış, bu sayede Kürtler bölgede salt çoğunluğu ele geçirmişlerdir. 30 Ocak 2005'te yapılan seçimlerin resmi sonuçlarına göre; Şiiler oyların yaklaşık %48'ini alarak seçimin galibi olmuştur. Kürtler ise oyların %25'ini alarak ikinci büyük oy oranına sahip olmuştur. Irak Geçici Hükümetinin Başkanı İyad Allavi'nin partisi ise oyların %13,6'sını kazanmıştır. Kürtler yaklaşık 2,2 milyon civarında oy alırken, Allavi'nin partisinin aldığı oy sayısı ise 1,2 milyondur. Açıklanan resmi sonuçlara göre seçimlere katılım oranının %58 civarında olduğu ve kullanılan oyların yaklaşık 8,5 milyonunun geçerli sayıldığı belirtilmiştir.⁹³

KDP lideri, bağımsız Kürdistan'ın kurulacağını ve Kerkük şehrinin de bunun bir parçası olacağını açıklamıştır. Söz konusu açıklama, Kerkük'teki huzursuzluğun devam etmesine sebep olmuştur. Seçim sonrasında Irak'ın toprak bütünlüğü tehlikeye girmiştir. Çünkü federal oluşum üzerine odaklanan Kürt grupların isteği zamanla ve Batılıların yardımıyla ayrılmaya dönüşebilecektir. Etnik ve mezhebe dayalı federasyonların oluşturulması yönünde atılan adımlar, Irak'ı ciddi bir parçalanmaya doğru götürebilir. KYB lideri Celal Talabani'nin Irak yönetiminde

⁹² **Hicran Kazancı**, "ABD'nin Saddam Sonrası Irak Politikası ve Kerkük'ün Statüsü", <http://www.turksam.org/tr/yazilar.asp?kat=47&yazi=739>, 2006.

⁹³ "Irak'ta Seçimi Şiiler Kazandı", www.bbcturkish.com, 2006.

olması bağımsız Kürt devleti kurulması fikrinden vazgeçtiği anlamına gelmemektedir. Talabani ABD'nin desteği ile Irak Cumhurbaşkanı sıfatını kazanmıştır. Irak'taki Kürt liderlerin 30 Ocak seçimleri öncesinde vardıkları anlaşma gereği Talabani'nin Irak devlet başkanı olmasının ardından Barzani de kuzeydeki Kürt bölgesinin başkanlığına seçilmiştir. 15 Ekim 2005'te referanduma sunulan Irak'ın yeni anayasası, %78 evet oyu alarak kabul edilmiştir. Irak'ın geleceğine büyük ölçüde şekil verecek olan ve federal bir siyasal sistem öngören anayasa, Orta Doğu coğrafyasında var olan diğer devletlerin siyasi ve toplumsal yapıları ve ülkesel sınırları üzerinde potansiyel bir tehdidin oluşmasını beraberinde getirmiştir. ABD'nin bölgede ulus-altı bağları ve etno-milliyetçiliği teşvik eden politikaları, Şii ve Kürt milliyetçiliğini kullanarak bölgeyi tehdit ederken bunlarla çatışacak Arap ve Türk milliyetçiliğini kışkırtan siyasal bir ortamın altyapısını da hazırlamaktadır.⁹⁴

Irak'ta 15 Aralık 2005'te yapılan seçim sonuçları ancak 36 gün sonra açıklanmıştır. Buna göre 275 üyeli mecliste; Şiiler 130, Sünniler 59, Kürtler 58, Laik Şiiler 25, Türkmenler 1, diğer küçük gruplar da 2 sandalye kazanmıştır. Seçimlere sadece Kürt partileri blok halinde, Şii, Sünni ve diğer gruplar 180 civarında ayrı partiyle seçimlere girmiştir. Seçim sonrası Irak'ta hükümet 2,5 ay sonra kurulmuştur. Kürtler; önceki seçimde de mecliste, ele geçirdikleri 75 sandalye ile ABD'nin desteğini alarak bir blok halinde hareket ettiklerinden, cumhurbaşkanlığı koltuğunu ele geçirmişlerdir.

KDP ve KYB yöneticileri, Irak'ta bir federasyon içerisinde yaşama isteklerini, uluslararası platformlarda sık sık beyan etmektedirler. Buna dayanak olarak da 1974'te dönemin Irak Hükümeti tarafından kabul edilmiş olan, özerklik yasasını göstermişlerdir. Washington sürecinde alınan karar da bu yöndedir. Böyle bir oluşumu Batılı devletlerin desteklemesi muhtemeldir. Bu yöndeki ilk deneme 1992 seçimlerinden sonra, ikinci deneme ise, Washington süreci sonrasında 1998 yılında yapılmıştır. Hem KDP hem de KYB bölgesinde, resmi kurum binalarında o güne kadar asılı olan KDP'nin sarı renkli bayrağı ve KYB'nin yeşil renkli bayrağı indirilerek, yerine kırmızı, beyaz, yeşil üzerinde sarı güneş bulunan, Kürt bayrağı asılmıştır. Fakat Türkiye'nin sert tepkisi üzerine, bu bayraklar geri indirilmiştir.

⁹⁴ **Yasin Athoğlu**, "Iraktaki Referandumun Bölgesel Etkileri", <http://www.tasam.org/modules.php?name=News&file=article&sid=199>, 2006.

Cumhurbaşkanı Celal Talabani ve KDP lideri Barzani arasında 10 Ocak 2006'da varılan “uzlaşma” sonucu Birleşik Kürt Yönetimi'nin kurulmasına karar verilmiştir.

KYB ve KDP yöneticileri ile yapılan mülakatta federasyonla kastedilenin, aslında bağımsızlığa yakın bir konfederasyon olduğu anlaşılmaktadır. Kürt partiler, federasyon içerisinde, kendi silahlı kuvvetlerinin ve polis kuvvetlerinin olmasını, okullarda kendi atadıkları öğretmenlerce Kürtçe eğitim verilmesini, idarecilerin kendilerince atanmasını, Irak yönetiminin sadece bölgenin ihtiyacı olan ekonomik kaynağı sağlamasını istemektedir. Bunların yanı sıra, mevcut topraklarla da yetinmeyerek Kerkük de dahil olmak üzere güneyden daha fazla toprak talep etmektedirler. Türkiye ve diğer bölge ülkeleri böyle bir federasyona sıcak bakmamaktadır. Bu çekincelerini, Dublin ve Washington görüşmelerin sonraları, acilen bir araya gelen Türkiye, İran ve Suriye dışişleri bakanları açıkça beyan etmiştir.

Federasyon bölge halkı tarafından, tam bağımsızlığa geçişin bir aşaması olarak görülmüştür. Federasyonun ilanını müteakip bağımsız Kürdistan arayışlarına devam edilmesi ihtimali vardır. Federasyonun diğer şekli ise “coğrafi federasyon” olarak adlandırılmaktadır. Bunun daha doğru tanımlanması eyalet sistemidir. Bu planın temelinde Türkiye'nin üzerinde ısrarla durduğu Irak'ın toprak bütünlüğünün korunması fikri esas alınmıştır. Bu plana göre coğrafi esaslar göz önünde bulundurularak oluşturulacak yerel idari birimler, yani eyaletler; Bağdat'a bağlı olarak idare olunacaktır. Bütün etnik ve dini unsurlar demokratik bir yapı içerisinde merkezde temsil edilecektir. Bu plan içerisinde Türkiye'nin endişe duyduğu Türkmenlerin yaşadıkları coğrafi alan önemli bir kriter olarak sunulmuştur. Bilhassa Kerkük ve Musul şehirleri Türkmen eyaleti içerisinde tutulmalı, petrol gelirleri ülkenin bütününe refahına harcanmak kaydı ile merkezin elinde bırakılmalıdır. Yine gündeme getirilen başka bir federasyon şekli ise; federal Irak'ı oluşturacak federe devletlerin sınırlarının etnik hatlar boyunca değil, coğrafi hatlar boyunca olmasıdır. Bunun anlamı ise ABD'nin Irak'ın içinde istediği sınırları belirleyebileceği anlamına gelmektedir.

Diğer taraftan son günlerde gündeme gelen bir diğer çözüm ise kuzeyde Zaho, Dohuk, Erbil, Süleymaniye, Musul, Kerkük ve Tikrit'i kapsayan bir federe devletin oluşturulmasıdır. Eğer kuzeyde bu sınırlara sahip bir federe devlet

oluşturulur ise bu federe devletin adı Kürdistan bile olsa Kürtlerin %50'nin altında kaldığı bir federe devlet oluşmuş olacaktır. Böyle bir federe devletin adı ne olur ise olsun Irak'ın toprak bütünlüğü için orta vade de bile tehdit oluşturması çok zordur. Çünkü bu federe devletin içinde Kürtler azınlık veya Araplar ve Türkmenlerle eşit sayıda olacakları için sistemi tam anlamı ile kontrol etme imkânına sahip olmayacaktır.

Kuzey Irak'ta yaşayan Kürtler, direnişin başından itibaren uluslararası platformda, tam bağımsızlıktan söz etmemişlerdir. Bunun sebebi de böyle bir talep durumunda zaman zaman sığınmak zorunda kaldıkları, bölge ülkeleri ve Irak'tan petrol temin eden diğer dünya ülkelerinin, kendilerine cephe alacaklarını düşünmeleridir. Kürt liderlerin nihai amacı ise Irak, İran ve Türkiye'de kuracakları bağımsız devletleri birleştirerek bağımsız büyük Kürdistan'ı kurmaktır.

Fakat son yüzyılda Kürtlerin net bir ulusal projeleri olmamıştır. Kürtler politik ve yönetim açısından bir bütünlük oluşturamamıştır. 4 ayrı parçada 4 ayrı zihniyetle yetişen bir halk olarak yaşamışlardır. Türkiye Kürtlerinde feodal bir liderlik nerdeyse yok edilmiş durumdadır. Feodal liderlik Kuzey Irak'ta ise çok güçlüdür. İranlı Kürtler özellikle siyasi tarihleri bakımından diğer Kürtleri etkilemişlerdir. Ama bu kısa süreli bir etki olmuştur. Onların projesi de yaşatılamamıştır. Son yıllarda seçilen Dubai modeli bir biçimde Arap kültürüyle ilişkide olmalarıyla alakalıdır. Az kültürle modern bir demokrasi oluşturmak son derece tehlikeli, buradan ancak bir diktatörlük doğar, bir demokrasi değil.

BÖLÜM V

1. BÖLGEDEKİ ETKİN GÜÇLERİN POLİTİKALARI

1.1. Amerika Birleşik Devletleri

Kuzey Irak'ta yaşanan gelişmelerin güçlü iç dinamikleri olmasına rağmen II. Körfez Savaşı'ndan sonra sorunun boyutu değişmiştir. Bu tarihten sonra yaşanan gelişmeler ve Irak'ı çevreleme politikası sonucunda yeni bir devletçiğin doğmasına da temel teşkil etmiştir. II. Körfez Savaşı'ndan sonra Kuzey Irak'taki Kürt hareketi bambaşka bir döneme girmiştir. Bu nedenle Körfez Savaşı Kuzey Irak için bir dönüm noktası sayılmıştır. Kuzey Irak'ın, sorun olarak tanımlanmasının temel nedeni Ortadoğu'ya müdahale için uygun bir zemin yaratan bir coğrafya oluşudur. Kuzey Irak'taki gelişmeler en az dört ülkenin ulusal güvenliğini ve genel olarak bölgenin güvenliğini doğrudan etkilemektedir. Bu nedenle II. Körfez Savaşı sonrası yeni Ortadoğu düzeni içinde Kuzey Irak sorunu, bölgesel aktörlerin politikaları, iç dinamikler ve ABD'nin politikaları gözönünde bulundurularak ele alınmalıdır.¹

---

¹ **Serhat Erkmen**, “Türkiye'nin Körfez Savaşı Sonrası Kuzey Irak Politikası”, *Irak Krizi (2002-2003)*, der. Ümit Özdağ-Sedat Laçiner-Serhat Erkmen, Ankara: ASAM yayımları, 2003, ss. 269-270.

Irak'ın gelecekte nasıl şekillenebileceği üzerine geçerli bir öngöründe bulunabilmek için belirleyici değişkenlerin incelenmesi gerekmektedir. Bunların başında ABD'nin Irak'taki varlık ve etkinliğini sürdürüp, sürdürmeyeceği ve nasıl bir sonuç hedeflediği gelmektedir. II. Dünya Savaşı sonrasında İngiltere'nin gücünü yitirmesi, ABD'nin yeni bir güç olarak ortaya çıkması ABD'nin Ortadoğu'ya olan ilgisini artırmıştır. ABD, aynı dönemde Kürtlerle ilgilenmeye başlamıştır. ABD'nin Kürtlere ilgisi, Türkiye-ABD ilişkilerinde özellikle 1980'lerden sonra başlamıştır. Kürt sorunu ikili ilişkiler açısından önem taşımaktadır.

ABD ve özellikle, Avrupa ve Japonya gibi sanayileşmiş devlerin geleceği, büyük ölçüde Ortadoğu'nun petrollerine bağlıdır. ABD'nin Irak'ta yaptığı ve yapmak istediği ancak, geniş bir bakış içerisinde, çıkarları ile açıklanabilir. Çok basit olarak, ABD milli stratejisi, dost veya düşman hiçbir ülkenin kendisine rakip olmasına fırsat verilmemesini öngörmektedir. ABD'nin Ortadoğu politikasının iki temel belirleyicisi, petrolün Amerikan ve dünya pazarlarına güven içinde ulaşması ve İsrail'in varlığının korunmasıdır. Bu iki hedefi veya birisini göz ardı eden bir Amerikan politikasının şekillenmesi mümkün görünmemektedir. Aslında ABD'nin Körfez bölgesine yoğun ilgisi bölgede petrolün bulunması ile kendini göstermeye başlamıştır.

Genel olarak, “enerji kaynaklarına sahip olan dünyaya sahip olur” fikriyle açıklanabilecek bu yeni jeostratejik anlayış, giderek 21. yüzyılda küresel mücadelenin ana çerçevesini açıklayan bir teori haline gelmiştir. Küresel hâkimiyetin yeni belirleyici unsurunun enerji kaynaklarının kontrolüne dayandığı, bu anlayış çerçevesinde ABD, Soğuk Savaş dönemi boyunca tam olarak etkinlik sağlayamadığı Orta Asya ve Ortadoğu bölgeleri üzerine odaklanarak, yeni bir bölgesel etki kanalı oluşturmaya çalışmıştır. ABD'nin amacı her iki bölgede de yoğun olarak bulunan petrol ve doğal gaz rezervleri üzerinde kontrol sağlamak, enerji nakil hatlarının güvenliğini tesis etmek ve Bu kaynakların bulunduğu ülkelere coğrafî olarak daha yakın bulunan Rusya ve Çin gibi aktörlerin bu ülkeler üzerindeki etkinliğini sınırlamaktır.²

---

² **Henry Kissinger**, *Amerika'nın Dış Politikaya İhtiyacı Varmı?*, çev. Tayfun Evyapan, Ankara: Metu Press yayımları, 2002, ss. 127-130.

Çok spekülâtif de olsa, Fırat nehri yatağının bazı kesimlerinde çok zengin altın rezervlerinin uydulardan gizlice tespit edildiği, Amerikanın Irak operasyonunun sebeplerinden birinin de bu “madenler” olduğu iddia edilmektedir.³ ABD, Pearl Harbour’dan sonra 11 Eylül saldırıları ile ilk defa kendi evinde vurulmuş ve terörist saldırılara açık olduğunun farkına varmıştır. Bu durum, ABD’nin tehdit değerlendirmesini temelden değiştirmiş ve ABD’nin ulusal güvenlik stratejisinin ve savunma anlayışının değişmesine yol açmıştır.⁴ Buna paralel olarak da ABD’nin körfez politikası stratejik, ekonomik ve siyasal çıkarlar şeklinde varlığını hissettirmiştir. Ancak, İngiltere’nin bölgeden çekilmesine kadar ABD’nin bölgeye yönelik temel politikası ekonomik çıkarlara dayalı olarak gelişme göstermiştir. Çünkü ABD’de diğer Batılı ülkeler gibi petrol ihtiyacının büyük bir kısmını Körfez ülkelerinden temin etmektedir. Petrol ihtiyacının ABD %30’unu, Almanya %32’sini, İngiltere %45’ini, Japonya %76’sını ve Fransa %89’unu bu bölgeden karşılamaktadır.⁵

Amerikanın desteği ile Arap coğrafyasında İsrail’in yalnız kalmasını önlemek için Kuzey Irak’ta bir Kürt devleti kurulup hukukileştirilmek istenmiştir. Terör aracılığı ile de Türkiye, İran ve Suriye’de Kürtlerin yaşadığı bölgeler istikrarsızlığa sokularak buralarında fiili Kürt devletine dahil edilmesi istenmektedir.⁶ Kuzey Irak’ı ve Türkiye’nin güneyini bir araya getirip yeni bir petrol devleti oluşturmak istemektedir. Irak yönetiminden petrol çıkarı elde edemeyen ABD, Kuzey Irak yönetimini kullanarak bölge petrollerine sahip olmayı düşünmektedir.⁷ ABD Kuzey Irak’ı Türkiye’nin etki alanından çıkarıp İsrail’e bırakmak istemektedir.

ABD’nin Talabani ve Barzani’yi Türkiye’ye tercih etmeyeceği düşüncesi doğru değildir. ABD 5 milyonluk İsrail’i 100 milyonluk Arap Dünyasına nasıl tercih ediyorsa Talabani ve Barzani’yi de Türkiye’ye tercih edebilir. Kuzey Irak’ta 1992’de yapılan parlamento seçimlerinden sonra Talabani ve Barzani Washington’a gitmiş.

³ **Yakup Şalvarcı**, “Fırat-Dicle havzasında ‘Amerikan çağı’ ve Türkiye” *Kimin Savaşı? Ortadoğu’da Savaşın Perde Arkası*, ed. Kerim Balcı, İstanbul: Zaman Kitap, 2003 s. 291.

⁴ **Tuncay Özkan**, *Bush ve Saddam’ın Gölgesinde Entrikalar Savaşı*, Alfa yayımları, 2003, s. 351.

⁵ **Tayyar Arı**, *2000’li Yıllarda Basra Körfezinde Güç Dengesi*, İstanbul: Alfa yayımları, 1999, s. 53.

²¹⁵ **Bilgay Duman**, “Anıl Çeçen İle Söyleşi”, *Global Strateji Dergisi*, Yıl 1/sayı 2 (Sonbahar 2005), ss. 152-154.

⁷ **Anıl Çeçen**, “Güney Komşumuz Irak”, *Avrasya Dosyası (Irak Özel)*, c. 6/Sayı 3 (Sonbahar 2000), s. 26.

Başkan Bush’la görüşülme de dışişleri bakanı ile görüşmeleri Kürt liderlerin üst düzeyde kabul görmesi dikkati çekmiştir. ABD’nin Kürtlere ilişkin bu politikasının arkasında Kürt lobileri ile bunları destekleyen Ermeni ve Rum lobilerinin ABD yönetimi üzerinde Kürtlere yönelik daha kararlı bir politika izlenmesi yönündeki baskıları da vardır. 1996’da ABD, işbirlikçilerini Kuzey Irak’tan alıp Türkiye’ye buradan da Guam adasına götürmek zorunda kalmıştır. Mart 2003’te Kuzey Irak’a gönderilen askerler arasında bunlarda yer almıştır.⁸

ABD Kürt kartını Irak, Türkiye, İran ve Suriye’ye karşı elinde bulundurmaktadır. Bu ülkelerin ABD politikalarına aykırı hareket etmeleri halinde ABD bu Kürt kartını ortaya sürebileceği mesajını vermiştir.⁹ ABD Irak’ta etnik ve mezhebi çatışmaları adeta kışkırtan bir politika izlemiştir. Bu durum etnik taleplerini en üst düzeyde tutan ve oldukça organize bir durumda olan Kürt grupların siyasi, ekonomik ve askeri alanlarda daha fazla kazanımlar elde etmesine, diğer yandan ise Kürtlerin aşırı taleplerine karşı koyabilecek Irak’taki yegâne güç olan Şii Arapların kendi içlerinde bölünmelerine yol açmıştır. Baştan beri Türkiye ile hep aynı söylemleri paylaşan ve Irak’ın toprak bütünlüğünden yana olduğunu dile getiren ABD’nin, Kürtlere ve Kuzey Irak’a yönelik tek yanlı tutumu çelişki yaratmıştır. ABD’nin III. Körfez Savaşı’ndan sonra da Kuzey Irak politikasının özünde pek büyük bir değişme olmamıştır. ABD’nin bağımsız Kürdistan için en büyük çekincesi Türkiye ile bu konuda anlaşamamış olmasıdır. ABD için Kürt devleti, Türkiye’nin ve Ortadoğu’nun kontrol edileceği yeni bir üstür. ABD bu kararından bir adım dahi geri atmamıştır.¹⁰

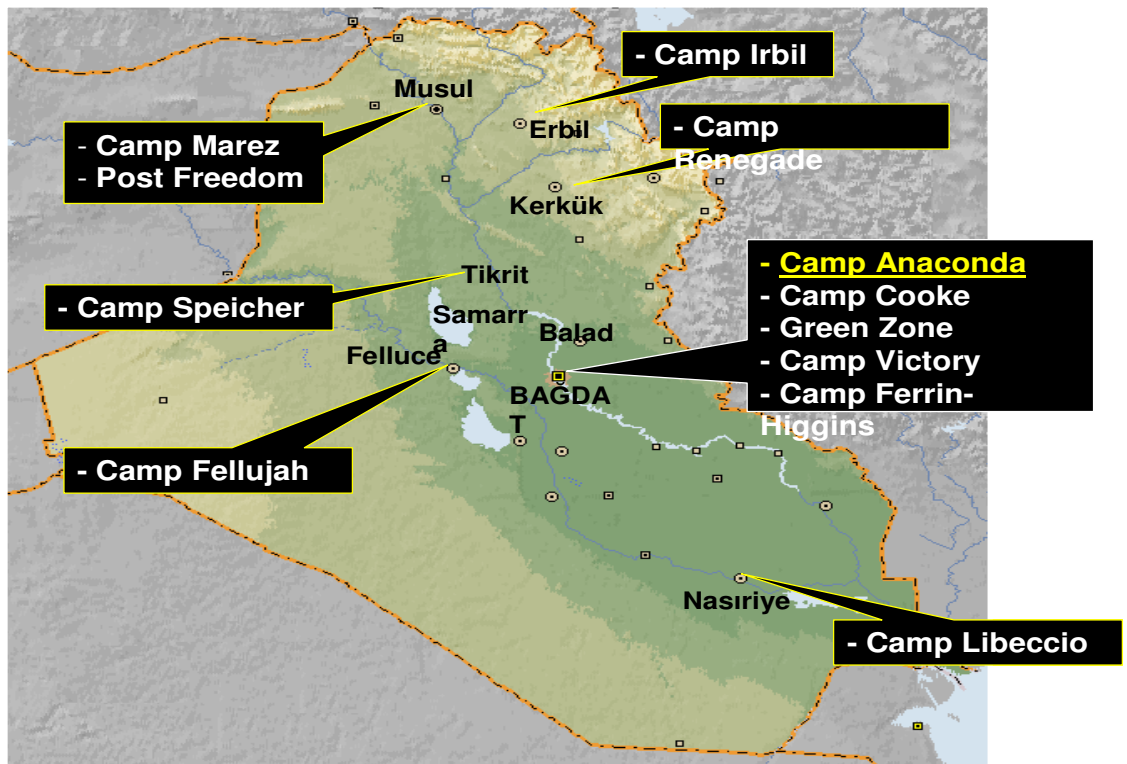
II. Körfez Savaşı’ndan sonra, Kuzey Irak’ın yeni statüsünün ne olacağı konusunda birçok görüşme ve antlaşmalar yapılmıştır. (Dublin, Ankara, Washington süreçleri). ABD, kurulacak bir Kürt federe devletine, sıcak bakmaktadır. Diğer taraftan, 1991 yılından günümüze kadar uyguladığı politikalarla “bölünmüş bir Irak” projesinin de var olduğu görülmüştür.

⁸ **Tayyar Arı**, “Türkiye, Irak ve ABD: Soğuk Savaş Sonrası Dönemde Basra Körfezinde Yeni Parametreler”, *21. Yüzyılda Türk Dış Politikası*, ed. İdris Bal, Ankara: Nobel yayımları, 2004, ss. 703-707.

⁹ **Tayyar Arı**, *2000’li Yıllarda Basra Körfezinde Güç Dengesi*, İstanbul: Alfa yayımları, 1999, s. 302.

¹⁰ **Hasan Bülent Kahraman**, *ABD Bu 11 Eylül’ü Çok Sevdi*, İstanbul: Agora kitaplığı yayımları, 2006, s. 170.

Irak'ın parçalanma sürecinde ABD'nin çözüm bulduğu bir hususta ileride gerçekleşecek bölünmeye rağmen bu ülkenin petrol rezervlerinin oluşturulacak olan istikrar adaları içinde tutularak dünya pazarlarına akmasını temin etmektir. Amerikan ordusu, Irak'ta 14 sürekli askeri üs oluşturmuştur. Bu askeri üslerin inşa edildikleri yerler incelediğinde; Güneyde ve Kuzey'deki petrol yataklarını koruma altına alacak alanlarda oluşturdukları görülmektedir. (Harita 8) Türkiye ve Türkmenler, ısrarla üzerinde durmasına rağmen, Türkmenlerin Irak'ın kurucu unsuru olması hususunu ABD'ye kabul ettirememişlerdir.

Harita 8: Irak'ta kurulan ABD üsleri¹¹

ABD, Türkmenlerin Irak nüfusunun ancak %5'ini oluşturduğunu (1 milyon 250 bin) ve eğer Türkmenlere kurucu unsur statüsü verilir ise Keldani ve Asurîlere de aynı statünün verilmesi gerektiğini savunmuştur. Sayıları 250 bin olan Keldaniler ile 25-30 bin olan Asurîlerin Türkmenlerle eşit sayılması ABD'nin tutumunu yeterince açık olarak göstermektedir.¹²

¹¹ **Mustafa Çiçek**, *İkinci Körfez Savaşı Sonrasında Irak'ın Yeniden Yapılandırılması Sürecinde Türkiye'nin İzlediği Politika ve Bu Politikanın Türkmenlere Etkileri*, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul: Harp Akademileri, 2004, s. Ek-Ç1.

¹² **Tayyar Arı**, "Türkiye, Irak ve ABD: Soğuk Savaş Sonrası Dönemde Basra Körfezinde Yeni Parametreler", *21. Yüzyılda Türk Dış Politikası*, ed. İdris Bal, Ankara: Nobel yayımları, 2004, s. 719.

2003 yılındaki Irak harekâtında Türkiye, ABD'ye kuzeyden bir harekât için yetki vermemiştir. Harekâta katılmadığı için ABD tarafından bölgeden dışlanmış. ABD, bölgede kendine stratejik müttefik olarak Kuzey Irak'taki Kürt gruplarını seçmiştir. Fakat 2005 yılından itibaren ABD, Türkiye'ye karşı tavrını değiştirmeye başlamıştır. ABD'nin bu federal Kürt varlığının ilgili tüm taraflar açısından başarılı olması için yapması gereken bazı şeyler var. Ayrıca Irak Kürtlerini de bağımsız Kürdistan söylemlerinden vazgeçmeye ikna etmesi lazım, zira bu durum Türkleri rahatsız ediyor. Çelişkili gibi görünse de Irak Kürtlerini yakın gelecekte tam bağımsızlık istememeye ikna edebilecek tek güvence bu olur.¹³ ABD yılda 400 milyar dolar savunma harcaması yaparak düzenli ordular karşısında “asimetrik üstünlüğünü” sağlasa da, zayıf grupların yeraltından yürüttükleri “asimetrik” saldırılar ve gerilla savaşı karşısında başarı gösterememiştir.¹⁴ Amerika'nın III. Körfez Savaşı sonrası getirmeyi tasarladığı bölgesel barış planında umulmadık aksilikler çıkarsa, örneğin Irak kargaşaya sürüklenir, iç savaş vs. çıkarsa bu yangını söndürme görevi de öncelikle Türkiye'ye düşecektir.¹⁵

1.2. İsrail

İsrail, İngiltere'nin hazırladığı altyapı üzerine ABD'nin bölgeye yönelik stratejisini kolaylaştırmak üzere kurulmuş, bugüne kadar bu destekle ayakta kalmış ve hatta ABD'nin bölgedeki politikalarını yönlendirir duruma gelmiştir. İsrail'in varlığını sürdürebilmesi için bölge ülkelerinin reaksiyonunun bertaraf edilmesi gerekmiştir. Bu kapsamda, Arap ülkeleri ve İran'ın bu ülkeye karşı olan tutumlarının etkisiz hale getirilmesi için girişimlere ve gerektiğinde askeri harekâta devam edecektir. İsrail, bölgede kendisi dışında Arap olmayan başka bir devletin kurulması ve bu yeni devletle diğer bölge ülkeleri arasında düşmanlıklara varacak sorunlar yaratılması (enerji kaynaklarının paylaşımı gibi) ile bölge ülkelerinin İsrail'e karşı

¹³ Henri J. Barkey, “Kürt özerkliği sağlanmalı”

<http://www.radikal.com.tr/haber.php?haberno=120070>, 2006. (HENRI J. BARKEY: ABD'deki Leigh Üniversitesi UAI Bölümü Başkanı, 1998-2000 yılları arasında Amerikan Dışişleri Bakanlığı'nın politika planlama bölümünde çalışmıştır.)

¹⁴ Erhan Başyurt, *KABAL (Dünya İmparatorluğu Peşindeki Seçkinler)*, İstanbul: Kara Kutu yayımevi, 2005, ss. 208-209.

¹⁵ Şalvarcı, *a.g.m.*, ss. 301-303.

olan düşmanca tutumlarını bu yeni ülkeye çevireceklerini, bunun İran ve Arap ülkelerinin İsrail'e yönelik düşmanlıklarını azaltacağını hesaplamaktadır. İsrail'in Kürt devletinin kurulmasıyla asıl istediği tek ve büyük Irak yerine birkaç devlete bölünmüş ve Kuzey Irak'ta sözünü dinletebileceği bağımsız bir Kürdistan kurulan, parçalanmış bir Irak'tır.¹⁶ 1990 yılına kadar Batının nispeten daha fazla önemseydiği gerginlik Ortadoğu'da Suriye Lübnan-İsrail-Mısır ekseninde olmuştur. III. Körfez Savaşı bölgedeki gerilimi doğuya doğru kaydırmıştır. Yeni çatışma alanı Suriye, Irak, İran ekseni olmuştur. Bu kırılğan bölgedeki en hassas yer ise Kuzey Irak'tır. İsrail üzerindeki yükü kaldırabilmek için 'Müslüman bir İsrail' oluşturma fikrinin gerçekleşmesine çok yaklaşılmıştır. İsrail ve Batı ile dost, ancak Türkiye kadar güçlü ve bağımsız olamayacak bir Kürt devleti veya hareketi bu işlevi görecektir ve gerilim alanının İsrail'e kaymasını azaltacaktır.

Bu adım atıldığında bölge, İsrail devletinin kurulmasının yol açtığından çok daha büyük bir çatışma ve kaos ortamına sürüklenebilir. Çünkü İsrail devletinin karşısında esas itibarıyla yalnızca Araplar vardı. Kürdistan devletinin karşısında ise, tüm bölge güçleri yer alacaktır. Ortaya çıkacak çatışma ve kaostan tüm bölge halkları zarar görecektir. Fakat kuşkusuz en ağır bedeli yine Kürtler ödeyecektir. ABD'nin çekilmesi durumunda Kürtler, onları "hain" kimliğiyle damgalamış olan diğer bölgesel güçlerle ilişkilerinde çok zor bir durumda kalacaklardır. Ama emperyalizme güvenilemeyeceği konusunda tarihten ders almayanların bunun bedelini er geç ödemeleri kaçınılmazdır.¹⁷ Türkiye-İsrail ilişkileri mevcut gelişmeler çerçevesinde Türkiye ve bölge ülkelerin kamuoyları da dikkate alınarak gözden geçirilmeli ve belirli bir balans oluşturulmalıdır.¹⁸

Bölgesel gelişmeleri etkileyen önemli bir faktör de Kuzey Irak'taki Yahudilerin varlığıdır. Kürt Yahudiler Kuzey Irak'ta tarih boyunca ticarete etkin bir rol oynamışlardır. Irak Kürtleri, İsrail açısından stratejik bir unsur olmanın ötesinde, İsrail'in bazı tarihi bağlar ile bağlı olduğu bir unsurdur. İsrail için Kuzey Irak'ta yaşayan Kürtleşmiş Yahudiler, bir bağ aracı olmuştur. İsrail devletinin kurulmasının

¹⁶ a.g.m., s. 301.

¹⁷ İhsan Kaymaz, "Arap-Kürt Karşıtlığı Temelinde Irak'ın Parçalanmasına Giden Yol Ve Türkiye", *Güvenlik Stratejileri Dergisi*, c.1./sayı 1 (Haziran 2005), s. 28.

¹⁸ Süleyman Şensoy, "Irak'ın Geleceği" <http://www.tasam.org/modules.php?name=Content&pa=showpage&pid=171>, 2006.

ardından Araplarla çıkan savaş sonucu 1950'lerde "Ezra" ve "Nehemya" adlı operasyonlar ile bu insanların büyük bir bölümü İsrail'e getirilmiştir. 1988'de bu insanların sayılarının 180.000 olduğu belirtilmiştir.¹⁹

İsrail Irak yönetimine isyan eden Mustafa Barzani liderliğindeki Kürtlere devamlı destek vermiş ve bu desteği günümüze kadar sürmüştür.²⁰ İsrail gizli servisi Mossad 1963-1975 yılları arasında Kürtlerin Irak yönetimine karşı ayaklanmalarını desteklemiş ve Kürtleri örgütlemiştir.²¹

1965'te İsrail, bir general ve iki albayını peşmergeleri askeri, siyasi ve istihbari yönden eğitmeleri için Kuzey Irak'a göndermiştir. Yahudi kökenli ABD Dışişleri Bakanı Henry Kissinger zamanında İsrail-KDP ilişkileri zirveye çıkmıştı. Bu ilişki İsrail'in İran'daki askeri ataşesi Yakov Nimroni tarafından koordine edilmiştir. Her ay 100 bin dolar İsrail tarafından Barzani'ye verilmiştir. İsrail 1967'deki 6 gün savaşlarında elde ettiği Rus silahlarını Barzani'ye göndermiştir. Barzani, ABD'nin ve Irakla Şattül-Arap suyu nedeniyle İran'ın da ilgisini çekmiştir. Karargâhını İran'a taşıyan Barzani İsrail, ABD ve İran'ın maddi manevi desteğiyle güçlenmiştir. Şahın izin vermesiyle 1969'daki Kerkük rafinelerinin bombalanmasına da İsrailliler katılmıştır. İsrail destekli, özel harp taktikleriyle donanımlı peşmergeler kendilerinden beklenmeyecek çapta eylemler yapmıştır. Barzani'ye bağlı bu peşmergeler o dönemde Irak yönetimini bunaltmıştır.²² İsrail 1975'te İran Şah'ını memnun etmek için Kürtlerle ilişkisini kesmiştir. 1975 yenilgisinden sonra İsrail tarafından Yahudi Kürtler İsrail'e göç ettirilmiştir.

1996'da başarısız bir CIA operasyonu sonrasında Saddam tarafından Kuzey Irak'ta sıkıştırılan ve Amerikan'ın Guam'a götürdüğü insanların çoğunun Yahudi olduğu ortaya çıkmıştır.²³ Çoğu ABD için çalışan 7 bin peşmerge Habur sınır kapısından geçirilerek Türkiye'ye getirilmiş; aileleri ile birlikte yola çıkan

¹⁹ **Ümit Özdağ**, *Türkiye, Kuzey Irak ve PKK, (Bir Gayri Nizami Savaşın Anatomisi)*, Ankara: ASAM yayımları, 1999, s. 195.

²⁰ **Serhat Erkmén**, "1990'lardan Günümüze Türkiye-İsrail Stratejik İşbirliği", *Uluslararası İlişkiler Dergisi*, c. 2/sayı 7 (Güz 2005), ss. 168-180.

²¹ **Nihat Ali Özcan**, "İrak'ta Kürt Devleti Kurulur mu?", *Orta Doğu: Kaos mu, Düzen mi?* Konferansı, yay. haz. Ali Ahmetbeyoğlu, İstanbul: Tatav yayımları, 2004, s. 318.

²² **Hakkı Öznur**, *Cahşların Savaşı, Kuzey Irak Kürt Hareketi ve Musul-Kerkük Meselesi*, Ankara: Altinküre yayımları, 2004, ss. 263-276.

²³ **Abdülhamit Bilici**, "Kürt Yahudiler ve Saddam sonrasında devletleşme süreci", *Kimin Savaşı? Ortadoğu'da Savaşın Perde Arkası*, ed. Kerim Balci, İstanbul: Zaman Kitap, 2003 s. 161.

peşmergeler, Diyarbakır ve Batman havaalanlarından Pasifik'teki Guam Adası'na nakledilmiştir.²⁴ O dönemde kamuoyu bu insanların bölgede çalışan NGO'ların Batılı elemanları ya da onlara yardım eden yöre sakinleri olduklarını düşünmüştür. Kurtarma operasyonunda Yahudilerin seçilmesinin nedeni, onların yurtdışında sıkı bir eğitimden geçirildikten sonra “devlet kurucu” kadrolar olarak bölgeye geri dönmelerini sağlamaktır.

Ortodoks Yahudileri, kendi ırklarından kabul ettikleri Kuzey Irak'taki Yahudi Kürt aşiretlerine yönelik yürüttükleri dini, kültürel ve siyasi faaliyetler ile Kuzey Irak'ta İsrail'e müzahir yeni bir devlet yaratmayı ve ortaya çıkacak bu yeni devlet üzerinden başta İran olmak üzere bölge ülkelerini kontrol etmeyi ve bölge petrolünü kendi lehine kullanmayı planlamıştır. İsrail Kuzey Irak'ı kendisine merkez olarak seçmiş, faaliyetlerini Iraklı genç Kürtler üzerinde yoğunlaştırarak örgütlü bir şekilde dini ve kültürel eğitim vermiştir.²⁵ Ayrıca Bağdat'ta Fırat Nehrinin batı kısmında yer alan ve zenginlerin yerleşim yeri olan Al-Kerh, Al-Manşur ve Yermuk ile Kerkük, Musul ve Al-Bave bölgelerinde arazi satın aldıkları, Kuzey Irak'ta da çok miktarda araziye tespit ettikleri ve satın almayı planladıkları yönünde bilgiler mevcuttur.

İsrail'in bölgeye yönelik nihai hedefi; Tevrat'taki Nil'den Fırat'a kadar “vaat edilmiş topraklarda Büyük İsrail devletini kurmaktır. Bu kapsamda İsrail, kendisine tehdit oluşturabilecek güçlü bir Arap ülkesinin oluşmasını engellemek için Kuzey Irak'ta Kürt devletinin kurulmasını destekleyerek, İran ile arasında bir tampon bölge oluşturmak, Kürt grupların, merkezi hükümet nezdinde etkinlik sağlamalarını müteakip, bölge ülkeleri (İran, Suriye, Türkiye) dahilindeki etnik ayrımcılıkları körükleyerek, kendi milli menfaatleri doğrultusunda bölgeyi şekillendirmek, Irak'taki Kürt gruplar vasıtası ile enerji kaynakları üzerinde söz sahibi olarak ekonomik çıkarlar elde etmek ve Kerkük-Yumurtalık petrol boru hattı yerine, Kerkük-Hayfa petrol boru hattının işlerlik kazanmasını sağlamak, Büyük İsrail

²⁴ *a.g.m.*, s. 161.

²⁵ Kuzey Irak'ta bazı Kürt okullarında, 2004'ten itibaren İsrail'de eğitilen Kürt öğretmenlerin, İsrailli uzmanların hazırladığı müfredat dahilinde eğitim vermeye başladığına ilişkin bilgiler bulunmaktadır.

hedefi doğrultusunda, “vaat edilmiş topraklar” tezini; dini, tarihi ve siyasi araştırmalar ile destekleyerek, orta ve uzun vadeli politikalar üretmek istemektedir.²⁶

Barzanilerin bir bölümü İsrail makamlarının desteğiyle İsrail vatandaşı olmuştur.²⁷ İsrail’in bu stratejisi, temelde hasım devletleri arkadan vurma mantığına dayanıyor. Bunun içinde bölgedeki çatışmaları mümkün olduğunca körükleme stratejisini izlemiştir. Bu hem potansiyel düşmanları zayıflatmış hem de dikkatleri Filistin-İsrail probleminden başka alanlara kaydırmıştır. Ayrıca, KDP yönetiminde politbüro üyelerinden bazıları da dahil olmak üzere 30 kadarının Yahudi kökenli olduğu belirtilmektedir. Hatta bunların Mossad tarafından maaşa bağlandığı bile iddia edilmektedir.²⁸ KDP’nin Mossad ile işbirliği ilk kez Cumhuriyet Gazetesi’nin 7 Ocak 1993 tarihli nüshasında, ölümünden 17 gün önce Uğur Mumcu tarafından gündeme getirilmiştir.²⁹ Buna göre, KDP’nin Selahaddin’deki merkez karargahının bir bölümünün Mossad bürosu olduğu, KDP’nin attığı adımlarda İsrail’le her an istişare halinde olduğu iddia edilmiştir.

Türkiye-İsrail ilişkileri 1990’lı yılların ikinci yarısında gelişmeye başlamış, 2000’lerin ilk yıllarında etkisini göstermiş, 2003 yılından itibaren değişime uğramıştır. Bu değişimin nedenleri arasında, bölgesel sistemdeki değişiklikler ve Türk dış politikasının tehdit-merkezli olmaktan çıkıp çıkar-merkezli bir politika benimsemesi vardır. Irak savaşı sonrasında Türkiye’nin bölgeye yönelik beklentileri ile İsrail’in beka stratejisinin çakışması ilişkilerin zayıflamasına sebep olmuştur.

Avrasya Dosyası’nın Kuzey Irak özel sayısında askeri istihbaratın, İsrail’in Kürt devletinin kurulmasını fiilen desteklediğini gösteren verileri hükümete sunduğu belirtilmiştir. Mossad-Barzani ilişkilerini anlatan Nezih Tavlas’ın bir makalesi,

²⁶ 17 Kasım 2004 tarihli Cumhuriyet Gazetesi’nin “İsrail’in Irak İlğisi” başlıklı haberinde, bahse konuya ilişkin olarak İsrail’in, Celal TALABANİ ve Mesud BARZANİ aracılığı ile Bağdat Yönetimini yönlendirmeye çalıştığı, Hayfa-Kerkük petrol boru hattının bir an önce açılması için çaba sarf ettiği, Kuzey Irak’ta toprak ve bina satın aldığı, bu kapsamda; Kerkük’te altı bin dönüm arsa ve 500 mesken, Musul’da yedi bin dönüm arsa ve altı bin adet mesken, Erbil’de ise iki bin dönüm arsa ve otuz bina satın aldığına dair bilgilerin bulunduğu belirtilmektedir.

²⁷ Bilici, *a.g.m.*, s. 166.

²⁸ *a.g.m.*, s. 166.

²⁹ *a.g.m.*, s. 167.

Strateji Dergisi Avrasya Dosyası'nın sonbahar 1994 sayısında yayınlandığında ise derginin bu sayısı toplatılmak zorunda kalınmıştı.³⁰

İsrail'de 4 Nisan 1991 tarihli *Davar* gazetesinde şu hususlar yazılmıştı: "Irak'a demokrasi getirmek için yapılacak herhangi bir girişim, sadece ülkenin kuzeyinde bir Kürt devleti, ortada Sünni bir devlet, güneyde ise, Suudi Arabistan'ın hoşlanmayacağı kadar burnunun dibinde İran yanlısı Şii bir devletten oluşan değişik parçalara bölünmesi ile sonuçlanacaktır."³¹ İsrail Türkiye ile yakın olmakla Arap ülkeleri nezdinde çıkar ummuştu. İsrail Suriye'nin Türkiye tarafından sıkıştırılması ve Öcalan'ın yakalanarak Türkiye'ye getirilmesini büyük bir hesap hatası olarak değerlendirmiştir. Kürtler Öcalan'ın yakalanması olayında İsrail tarafından satıldıklarını düşünmüş ve İsrail elçiliklerine saldırmışlardır.³²

Irak yönetimi ülkede ekonomik ve demokratik düzeni kuramadığı takdirde Irak'ın parçalanma ihtimali yüksektir. Irak'ta uluslaşma gerçekleşmemiştir. Sünniler Arap, Kürt ve Türkmen olarak ayrılmışlardır. Kuzey Irak'ta bir Kürt devletinin kurulmasına Türkiye, İran ve Suriye karşı çıkmaktadır. Kürt devleti kurulacak olursa ABD ve İsrail'e bağlı deniz bağlantısı olmayan bir ülke olacaktır. İsrail, tamamı Müslüman bir coğrafyada kendisini yalnız hissetmemek için Arap olmayan Müslümanların güçlenmesini desteklemiştir. İsrail bu sayede Müslümanlarla değil sadece Araplarla savaşıyor görünümüne bürünmek istemiştir.³³ İsrail Kuzey Irak'ta bir Kürt devleti kurulması ihtimalini göz önünde bulundurarak psikolojik hazırlıklar ve propagandalar yapmaktadır.³⁴

İsrail'in kuruluşundan bu yana, bölgede varlığını sürdürebilmek için, izlediği genel politika, Yahudiliğin kuşatılmışlığını dengelemek, bunun için de dış çemberdeki ülkeler ile yoğun ilişkiler içinde olmaktır. Türkiye ve İran, İsrail'in bu politikasında özel öneme sahip ülkelerdir. Ancak İran Devrimi sonrasında İran İsrail'in can düşmanlarından biri olmuştur. İsrail, Irak'ın bölünme politikasını çok

³⁰ *a.g.m.*, s. 173.

³¹ **Israel Shakak**, *Açık Sırlar*, çev. Ahmet Emin Dağ, İstanbul: Med-Cezir yayımları, 2003, ss. 138-139.

³² **Yılmaz**, *a.g.m.*, s. 227.

³³ **Sedat Laçiner**, "Ayrılkçı Televizyon Yayıncılığı", *Avrasya Dosyası, Jeopolitik Özel*, c. 8/sayı 4 (Kış 2002), s. 235.

³⁴ **İdris Bal**, "Türkiye ABD İlişkileri ve 2003 Irak Savaşının Getirdikleri", *21. Yüzyılda Türk Dış Politikası*, ed. İdris Bal, Ankara: Nobel yayımları, 2004, ss. 181-182.

uzun senelerden beri izlemiştir. Bugün Irak'ın bölünmesi ile ilgili telaffuz edilen muhtelif planlar, İsrail'in seneler önce planladığı alternatiflerdir. Dünya Siyonist Teşkilatı Enformasyon Dairesi'nin yayın organı Kivunim'de, Oled Yinon imzasıyla yayımlanan bir raporda "Irak'ın kısa vadede, İsrail için en büyük tehlike olduğu" yazılıdır.³⁵ Yine bir başka yazıda "Osmanlılar zamanında Suriye'de olduğu gibi, bugün Irak'ın da etnik ve dini farklılıklara göre bölgelere ayrılması mümkündür. Böylece, üç büyük kent olan Basra, Bağdat ve Musul çevresinde üç veya daha fazla devlet oluşacak, güneydeki Şii bölgeleri kuzeydeki Sünnilerden ve Kürtlerden ayrılacaktır" denmiştir.³⁶

III. Körfez Savaşı, 1975'ten itibaren bitkisel hayatta olan KDP ve KYB için tekrar faaliyete geçmek için uygun bir fırsat olmuştur. Bu aşamada Mesud Barzani'nin gelecek stratejisi tartışmaları için ilk başvurduğu yer İsrail olmuştur. Savaş sonrası dönemde bu yönde bazı çalışmalar takip edilmiştir. İsrail'deki "Kürt Yahudileri Ulusal Örgütü" Başkanı Haviv Şimoni, İsrail Dışişleri Bakanlığı nezdinde girişimde bulunarak ABD'nin daha Kürt yanlısı bir politika geliştirmeye teşvik edilmesini istemiştir.³⁷ Kürt devletinin oluşması halinde bölgedeki Yahudilerin etkisini artırmak ve kendi politikalarını daha rahat bir zeminde uygulamak İsrail ve Amerika'nın hedefleri arasındadır. Amerika'nın bölgede gerçekleştirmek istediği birçok hedef İsrail açısından da aynı derecede önemli olmuştur. Geçmişte oldukça yakın ilişkileri bulunan İsrail ve Kürtler bugün de bu ilişkilerini devam ettirmektedirler. Birçok araştırmacı bölgede bağımsız bir Kürdistan devletinin kurulmasından en büyük yararı İsrail'in sağlayacağını iddia etmiştir.

İsrail'in Kürtler ile ilişkisinde tek bir senaryoya bağımlı kalmanın da ciddi mahsurları vardır. İsrail'in bölgede bağımsız bir Kürt devleti kurması kendi menfaatlerine yüzde yüz hizmet etmeyebilir. Çünkü Irak'taki etnik yapı sadece Kürtlerden ibaret değildir. Olası bir bölünme karşısında güneydeki Şii grupların ileride İsrail'e karşı İran destekli potansiyel bir Şii ittifakı şeklinde ortaya çıkabileceği de stratejik açıdan değerlendirilmesi gereken bir diğer senaryodur.

³⁵ **Mustafa Kayar**, *Türk Amerikan İlişkilerinde Irak Sorunu*, İstanbul: IQ Kültür Sanat yayımları, 2003, s. 107.

³⁶ **Kayar**, *a.g.e.*, s. 112.

³⁷ **Özdağ**, *a.g.e.*, s. 195.

Ayrıca bağımsız bir Kürt devletinin diğer bölge ülkelerini rahatsız edeceği, özellikle Türk-İsrail ilişkilerinin olumsuz yönde etkileyeceği düşünülecek olursa böyle bir devletin İsrail'in yararına mı yoksa uzun dönemde zararına mı olacağı da akılda tutulmalıdır. Bu bağlamda İsrailli yetkililer, Irak'ın bölünmemesi, başka bir deyişle bağımsız bir Kürt devleti istemedikleri yönünde de açıklamalar yapmaktadırlar.³⁸ Sonuç olarak İsrail, kendi güvenliği ve bekasını sağlamak maksadıyla, Irak'ın bölünmesi ya da en azından zayıflatılmasına yönelik uygun politikalar izlemektedir.

1.3. İngiltere

Kuzey Irak'taki Kürt hareketlerini tarih boyunca en çok istismar eden ülkelerin başında İngiltere gelmiştir. İngiltere, geçmişteki sömürgeci politikaları ve Ortadoğu'ya yönelik faaliyetleri sonucu bu bölgede diğer ülkelere nazaran daha fazla tecrübeye sahiptir. 1900 yılında Osmanlı Devleti ve Almanya Bağdat demiryolu yapımı için bir araya gelmiş, İngiltere ve Rusya buna karşılık “Şark Meselesi”ni ortaya atmıştır. Kuzey Irak genel şark meselesinin bir parçasını oluşturmuştur.³⁹

İngiltere'nin Ortadoğu politikası, ABD'nin politikası ile paralellik arz etmesine rağmen, İngiltere eski sömürgesi olan Irak'taki gelişmelerde inisiyatifi elinde tutma çabasıdadır. Kurtuluş Savaşı sonrasında, Musul meselesinde takip ettiği politikası halen devam etmektedir. Günümüzde Ortadoğu'daki problemlerin temeli; I. Dünya Savaşı'nın galibi devletlerin bölgeyi, kontrol altında tutabilmek maksadıyla yapay sınırlarla bölmelerine dayanmaktadır. Kürt sorununun temelini ise, İngiltere'nin aynı dönemde Mezopotamya/Musul petrol sahasını ele geçirmesiyle Türkiye ile Rusya arasında bir tampon devlet yaratma çabaları oluşturmaktadır. İngiltere, bölgede kurulacak kukla “Kürdistan” ve “Ermenistan” devletleri ile Irak'taki yeni sömürgesinin Rusya'dan gelebilecek tehlikelere karşı emniyetini sağlamak isterken, Rusya kurulacak aynı kukla devletler kanalıyla İskenderun Körfezi ile Basra Körfezi'ne daha kolaylıkla ulaşabilmeyi amaçlamıştır.⁴⁰

³⁸ S. Aybars Erdemli, “Gizemli Birliktelik: Orta Doğu Denklemine Kürt-İsrail İlişkileri”, *Stratejik Analiz Dergisi*, (Nisan 2003), ss. 72-76.

³⁹ Yaşar Kalafat, *Bir Ayaklanmanın Anatomisi (Şeyh Said)*, Ankara: ASAM yayımları, 2003, s. X.

⁴⁰ Mehmet Kocaoğlu, *Uluslararası İlişkiler Işığında Orta Doğu*, Ankara: Genelkurmay Basımevi, 1995, s. 255.

İngiltere Irak adını verdikleri yapay devleti kurarken, kuzeybatıda Kürt çoğunluğunun yaşadığı bölgede Irak'tan bağımsız bir siyasal yapı oluşturmayı düşünmüştür. İngilizlere göre, bu bağımsız siyasal yapı ileride Sevr Antlaşması ile Güneydoğu Anadolu'da kurulması öngörülen özerk Kürdistan ile birleşerek bağımsız Kürdistan devletini oluşturacaktı. Ama bu hesaplarından çeşitli nedenlerle vazgeçmek zorunda kaldılar. Bunların en önemlileri Anadolu'da Mustafa Kemal Paşa liderliğinde örgütlenen ve Sevr Antlaşması'nı bütünüyle reddeden Türk Ulusal Kurtuluş Hareketi'nin, böyle bir Kürt oluşumuna kesinlikle izin vermeyeceği, bu oluşumun Türkler kadar İran ve Arapların da tepkisini çekeceğidir. İngiltere tüm bölge güçlerini karşısına alarak bölgedeki varlığını sürdüremezdi. Irak sınırları içindeki Kürtleri, Bağdat'taki merkezi Sünni Arap yönetimini denetim altında tutmalarını sağlayacak bir baskı aracı olarak kullanabileceklerini gördüler. Kürt bölgesinin Irak'tan ayrılması, ülkedeki Şii-Sünni dengesini bütünüyle bozacak ve kendi kurdukları Sünni Arap devletinin ayakta kalmasını olanaksızlaştıracaktı. Mevcut durumda bile, Irak nüfusunun %60'ını oluşturan Şiilerin nüfus içindeki ağırlıkları, Kürtler Irak'tan ayrılırsa %70'i geçecekti. Kürtlerin sosyo-kültürel, sosyo-ekonomik yapılarını daha yakından inceledikleri zaman gördüler ve anladılar ki Kürtlerin bağımsız bir devlet kurmaları ya da onlar adına kurulacak bir devleti sürekli dış yardım ve destek olmadan ayakta tutmaları olanaklı değildir. Sonuçta, tüm olasılıkları dikkate alan İngilizler, Kürdistan yaratma hesabını en azından o an için bir yana bırakmanın uygun olacağını değerlendirmiştir.⁴¹

II. Dünya Savaşı ile bölgedeki etkinliği azalan İngiltere, Dublin süreci içinde yer almıştır. ABD'nin ve diğer Batılı devletlerin paylaştığı pastadan daha fazla pay alabilme çabası içerisinde olmuştur. Bu çerçevede Kuzey Irak'taki Kürt grupları etkileme mücadelesi vermiş ve kendi milli menfaatlerini elde etmeye çalışmıştır. İngiltere, Kuzey Irak politikasını bölgedeki aşiretlere dayandırma eğilimindedir. Geleneksel politikası, aşiretler arasındaki sorunları sürekli gündemde tutarak onların birleşmesini engellemek ve parçalayarak yönetmek şeklinde olmuştur.

Diğer Batılı devletlere göre bölgedeki varlığı çok eskilere dayanan İngiltere, geçmişte kazandığı tecrübeler ile gerçek niyetini gizleyerek politikalar üretmekte ve

---

⁴¹ Kaymaz, a.g.m., s. 21.

bunları uygulamaktadır. ABD'nin uyguladığı aktif politikanın gerisine saklanmış, ancak çıkarları söz konusu olduğunda öne çıkmıştır. Sonuç olarak, İngiltere'nin yeri ve zamanı geldiğinde, bağımsız bir Kürt devletini ilk tanıyacak ülkelerden birisi olacağı değerlendirilmektedir.

1.4. Avrupa Birliği (AB)

II. Körfez Savaşı'ndan sonra ABD, Ortadoğu'da kesin ve belirleyici güç haline gelmiştir. Rusya kendi iç sorunlarına çekilirken, ABD'nin bölgedeki hegemonyasına en önemli meydan okuma Fransa ve Almanya'nın öncülüğünde Avrupa Birliği'nden gelmiş, ama bu etkili olamamıştır. AB önümüzdeki dönemde, "Irak'a Yönelik Orta Vadeli Stratejisi" çerçevesinde; bölgeye yönelik yaptığı yardımlar ile Irak'taki ekonomik gelişmenin sağlanmasını, fakirliğin azaltılmasını, enerji, ulaşım, eğitim, çevre, bilim ve teknolojinin desteklenmesini, Irak ile komşuları arasında bölgesel iş birliğinin artırılmasını hedeflemiştir. Ayrıca, Irak'ın dış borçlarının çözümü için başta petrol üretimi olmak üzere, Irak'ın kendi kaynaklarının gelirlerinin artırılarak bu sayede dış yardımların azaltılmasını öngörmekte, altyapı sisteminin geliştirilmesinde Avrupa Yatırım Bankasının devreye girmesine ağırlık vermiş ve orta vadede Bağdat'ta bir AB temsilciliğinin açılması yönünde gayret sarf etmiştir.

AB savaş sonrası Irak'ın yeniden yapılandırılmasında rol oynamayı planlamıştır. AB Irak'ta insan hakları, sosyal refahın yükseltilmesi ve ekonomik kalkınmışlığın sağlanması gibi değerleri hayata geçirerek, küresel bir rol oynayabileceğini gösterme, diğer yandan da kendi sanayisinin bekasında büyük önem taşıyan petrol kaynaklarını sadece ABD'nin kontrolüne bırakmayıp, Irak yönetiminde söz sahibi olmaya yönelik bir politika takip etmiştir. Resmi açıklamalarında demokratik, laik ve üniter yapıda bir Irak'ı istediğini açıklamakla birlikte, İngiltere'nin, Irak'a yönelik olarak ABD ile paralel politikalar takip etmesinin, başta Almanya ve Fransa olmak üzere AB üyeleri arasında ciddi görüş ayrılıklarına sebebiyet vermiştir.

2003 Irak krizi, AB içerisinde ve AB-ABD arasındaki ilişkilerde ciddi anlaşmazlıkların yaşanmasına yol açmıştır. Irak krizinin çıkışı ile AB kendi içinde bir kamplaşmaya doğru gitmiştir. AB kendi içerisindeki çekişmenin yanı sıra, Irak

krizinin AB-ABD boyutu bu soruna NATO'yu da dahil etmiştir. Irak krizi nedeniyle hem AB içinde hem de AB ile AB'ye aday ülkeler arasında gerginlikler yaşanmıştır. AB içinde oluşan kamplaşmada AB'nin motor gücü olarak sayılan Fransa ve Almanya, Amerikan görüşlerine ters düşen bir bakış açısı benimsemiştir. Krizle ilgili olarak kamplaşma ilk başta kendini İngiltere ile Fransa-Almanya ekseninde hissettirmiştir. Irak krizi yaklaşımında bir bölünmüşlük yaşayan ABD ile AB arasında bir de yaklaşım farklılığı bulunmaktadır. AB, Irak sorununu birincil sorun olarak değerlendirmemiş, birincil sorun olarak Filistin-İsrail sorununu görmüştür. AB, bölgede istikrarın sağlanması gerektiğini düşünmektedir ve Irak sorununun silahlı çözümünün bölgeyi daha büyük bir istikrarsızlığa sürükleyeceği düşüncesindedir. Aynı zamanda Almanya Irak'ın, ABD'nin yansıttığı kadar tehlikeli olmadığını düşünmüştür. Avrupa'nın büyük ülkelerinden Fransa ve Almanya savaşa karşı çıkarken İngiltere, İtalya, İspanya ile birlikte 2004'te AB'ye üye olan Doğu Avrupa ülkelerinin çoğu ABD'ye destek vermiştir. ABD Savunma Bakanı Donald Rumsfeld'in, Fransa ve Almanya'yı "eski Avrupa", ABD'ye destek veren ülkeleri ise "yeni Avrupa" olarak adlandırması, transatlantik ilişkilerinde yeni bir dönemin ifadesi sayılmıştır.

Fransa ve Almanya'nın Irak savaşında karşı cephede yer almalarının nedenleri incelendiğinde; Almanya ve Fransa, Irak'ın, BM Güvenlik Konseyi kararları gereğince uluslararası yükümlülüklerini yerine getirmesini, askeri müdahalenin sorunu çözmek için tek seçenek olmadığını, uluslararası boyutta uygulanacak siyasi, politik ve ekonomik yaptırımlarla zaman içerisinde sonuca ulaşılacağı yönünde bir politika izlemiştir. Avrupalı müttefikler BM silah denetçilerinin yaptığı çalışmaların kesin bir sonuca varılana kadar sürdürülmesini istemişler, El-Kaide terör örgütü ile Irak arasında bağlantı kurularak müdahaleye meşruiyet kazandırma girişimini şüpheyile karşılamıştır. Ayrıca Saddam Hüseyin rejiminin devrilmesinden sonra bölgede istikrarın yeniden sağlanabilmesine kuşkuyla bakılmış, Ortadoğu'da daha köklü sorunlar varken Irak'a yapılacak askeri bir müdahalenin bölgeyi daha fazla istikrarsızlığa sürükleyeceğini öne sürmüşlerdir.

Almanya savaş sonrası Irak'ta, devlet olarak izlediği politikada "Artık Irak'ta yapabileceğim bir şey yok" dememiştir. Almanya devlet olarak Irak polisi ve askerinin eğitimine el atmıştır. Bunun için Iraklı polis ve asker adaylarını

Almanya'ya dahi getirmeden, Birleşik Arap Emirlikleri ile anlaşma yaparak eğitimi bu ülkede vermiştir. Siyasi yapılanma için ilk etapta 5 milyon Euro ayırmıştır. Eğitim alanında Almancanın ve Alman kültürünün ayakta kalması için de uğraş vermiştir.

İki ülke, ABD ile Irak'ın demokratik, istikrarlı ve barışçı bir ülke olarak yeniden yapılandırılması hususu ile Irak güvenlik güçlerinin NATO tarafından eğitilmesi ve Irak ekonomisinin geliştirilmesi konularında ortak irade belirlemiştir. Büyük gücüne, pekişen ekonomik gücüyle kavuşan Almanya, AB içi liderliği ve ABD ile dostluğunu kullanarak Ortadoğu'da özgün bir çekim alanı oluşturmak istemiştir. Bush'un "şer mihveri" bakışına Almanya sıcak bakmamıştır. Irak, İran ve Kuzey Kore'yi hedefe oturtan yaklaşımını açıkça eleştiren Almanya'nın bu muhalif oluşunun arka planı incelenmelidir. İran'la Almanya arasında tarihi bir ilişki vardır. İran Devrimi'yle aksayan bu ilişkiler daha sonra ticareti geliştirmek adına Almanya tarafından tekrar başlatılmıştır. Bu durum İran nazarında Almanya'yı ayrıcalıklı ve önemli bir konuma getirmiştir. 2000 ve 2001 yıllarında İran'a yapılan üst düzey ziyaretle bu ilişki zirveye tırmanmıştır. İki ülkenin gizli servislerinin sürekli işbirliği yaptığı bilinmektedir. Almanya silah ticaretiyle de bölgede özellikle İran ve Irak'ta etkinliğini son 25 yıldır sürdürmektedir. Yalnız Almanya'nın gözden kaçmayan şu sorunları da vardır. Doğal düşmanları İngiltere ve Fransa, Almanya'nın daha fazla ileriye gitmesine izin vermek istemeyeceklerdir. ABD ve İsrail gözünü Almanya'nın üzerinden ayırmamaktadır.⁴²

AB sınırlar konusunda mevcut durumdan yanadır. AB "işlevsel federalizm" diye tabir edilen çözümü desteklemiştir. Bu çözüm, azınlıkların kendilerini ifade etmeleri için gerekli özgürlüklerin tanınmasından ve bu özgürlüklerin uygulanmasına imkân tanıyacak işlevsel özerkliğin sağlanmasından oluşmaktadır.⁴³ Ortadoğu'daki çıkar çatışmalarının taraflarından biri olan Fransa, Sevr'den günümüze bütün sömürgecilik faaliyetleri içerisinde bulunmuş, bölgedeki petrol için Arapları ve Kürtleri kullanmıştır. Molla Mustafa Barzani döneminde başlayan ilişkiler, maddi

⁴² Nedret Ersanel, "Burnu Yeniden Kalkan Almanya", *M5 Savunma ve Strateji Dergisi*, sayı 111 (Eylül 2002), ss. 4-5.

⁴³ Osman Akınhay, Müzakerelerden Üyeliğe: AB-Türkiye Gündemindeki Sorunlar Mehmet Uğur'la *Söyleşi*, çev. Can Utku, İstanbul: Agora yayımları, 2005, ss. 179-180.

yardımlar, bugün de Mesud Barzani tarafından yürütülmektedir. Kürtçülük hareketinin Avrupa'daki merkezi Paris'tedir.⁴⁴

Irak Krizinin AB-Türkiye İlişkilerine Etkileri: Irak krizinde Türkiye'nin ABD'ye daha yakın bir pozisyon belirlemesi AB'yi rahatsız etmiştir. 2003 Mart başında Türkiye-AB Karma Parlamento Komisyonu Eş Başkanı Hollandalı Joost Lagendijk, İstanbul'da katıldığı toplantıda AB'ye üye olmayı planlayan Türkiye'nin ABD'nin yanında değil Avrupa'nın yanında yer alması gerektiği uyarısında bulunmuştur. Irak krizinde AB, 20-21 Mart 2003 tarihinde ortak bir duruş belirleme amacıyla Brüksel zirvesi gerçekleştirmiştir ve Irak'ın savaş sonrası durumu ile ilgili bazı kararlar almıştır. Her ne kadar, Türkiye kelimesi bu zirve sonuçlarında yer almasa da zirvenin sonuç bildirgesinde “bölge ülkelerinin zaten hassas olan dengeleri daha fazla olumsuz yönde etkilememeleri” belirtilmiştir. Diğer bir ifade ile AB, Türkiye'nin Kuzey Irak'a her hangi bir müdahalede bulunmasına karşı çıktığını dile getirmiştir.

Bu zirve sonuçlarının açıklanmasından kısa bir süre sonra AB'nin genişlemesinden sorumlu üyesi Günter Verheugen, Türkiye'nin Kuzey Irak'a girmemesi gerektiğini, böyle bir durumda Türkiye'nin AB ilişkilerinin ciddi zarar göreceğini ifade etmiştir. Günümüzde uluslararası sistemi tanımaksızın ABD ile hareket eden AB üyesi İngiltere'nin Kuzey Irak'ta savaşmasına ses çıkarmayan Avrupa'nın Türkiye açısından tutunduğu durum düşündürücüdür. Örneğin Belçika, Kuzey Irak'ı Kürdistan olarak nitelendirmiş ve Türkiye'nin müdahalesinin, üyelik müzakerelerinin başlatılmaması için kesin bir sebep olacağını belirtmiştir.⁴⁵

Körfez Krizi ile birlikte AB'nin Ortadoğu'daki çıkarları açısından Türkiye'nin öneminin yeniden gündeme gelmesi nedeniyle, ilişkileri yumuşatma yoluna gitme arzusu önemli bir yer tutmuştur.⁴⁶ Türkiye 2006 itibarıyla AB'ye üye ülkeler içinde nüfus açısından Almanya'dan sonra ikinci sırada gelmektedir. Önümüzdeki yirmi yıl içinde Avrupa'nın belki de en fazla nüfusa sahip ülkesi olacak olması, özellikle AB içinde iktidar mücadelesi veren ülkeleri korkutmaktadır. AB'nin

⁴⁴ Öznur, a.g.e., ss. 141-142.

⁴⁵ E.Banu Tepe-Seda Serdar, “Irak Krizi Sonucunda Batı'da Kamplaşma ve NATO Krizi”, *Irak Krizi (2002-2003)*, der. Ümit Özdağ-Sedat Laçiner-Serhat Erkmen, Ankara: ASAM yayımları, ss. 185-191.

⁴⁶ Veyssel Bozkurt, *Avrupa Birliği ve Türkiye*, İstanbul: Vipaş yayımları, 2001, s. 265.

karar alma sürecinde Türkiye'nin AB'ye girmesi ile etkinliklerinin azalacağını düşünen Fransa gibi ülkeler Türkiye'nin AB'ye üye olmasına soğuk bakmaktadır.

1.5. Bölge Devletlerinin Kuzey Irak Üzerindeki Etkileri

Irak'ta kurulacak Kürt devletinin önündeki engellerden biri de bölge ülkeleridir. Türkiye, İran ve Suriye kendi ülkelerinde yaşayan Kürtleri tahrik ederek uzun vadede güvenlik sorunları oluşturur düşüncesi ile Kürt devletine karşı çıkmaktadır. Bu ülkeler, durumu Irak'ın toprak bütünlüğü açısından değerlendirmektedir. Irak'ın etnik kökenler esas alınarak parçalanmasına ve bağımsız Kürt devleti kurulması politikalarına, bölge ülkeleri açıkça karşı çıkmıştır. Suriye, Irak'ın toprak bütünlüğünün bozulması ve bir Kürt devletinin ortaya çıkmasından uzun vadede etkilenebilecek konumdadır. Türkiye ve Suriye arasında son dönemde yaşanan yakınlaşmanın önemli bir ayağı, bu konuda iki ülkenin de duyduğu kaygılardan kaynaklanmıştır. Bu yakınlaşma sürecine kısa bir süre içinde İran da katılmıştır. İran, Irak halkının %58'ini oluşturan, yükselen güç ve geleceğin iktidarı olarak değerlendirilen Şii topluma yönelik faaliyetlerine devam ederken, Irak'ın toprak bütünlüğü konusunda Türkiye ile aynı politikayı gütmekte ve benzer kaygıları taşımaktadır. Kürtlerin karşısında güç dengesini oluşturması maksadıyla Türkmenler, Türkiye ve İran'ın en uygun işbirliği platformudur.⁴⁷

Irak'ta yaşanan süreç bölgesel dengelerin değişebileceğini göstermiştir. Kendi güvenliğini kısa vadede sağlayamayacak bir Irak karşısında, Türkiye ve İran'ın öne çıktığı görülmüştür. Irak'ın parçalanması sonucu kurulacak bir Şii devleti, İran'a büyük bir avantaj sağlayacaktır.⁴⁸ Türkiye ve İran'ı karşısına alan bir politika genelde Ortadoğu, özelde Kuzey Irak'a çözüm getiremez. Türkiye ve İran'ı yanına alan bir politika bölgeye düzen ve birlik getirilebilir. Kral Faysal'ın teşhisi bu noktada çok manidardır. "İslam dünyasında bir buçuk devlet vardır. Biri Türkiye, yarısı İran". Bu husus oldukça önemlidir. Çünkü Türkiye ve İran eskiden beri ilmi, askeri, hukuku ve köklü bir devlet geleneği olan iki devlettir. Bu iki devletle

⁴⁷ Mazin Hasan-Soran Şükür, "Kerkük Kerkük", *Stratejik Analiz Dergisi*, c. 4/sayı 47 (Mart 2004), s. 24.

⁴⁸ Gökhan Çetinsaya, "Irak ve Komşuları", *Anlayış Dergisi*, sayı 31 (Aralık 2005), s. 60.

geçinemeyen bu bölgede tutunamaz.⁴⁹ ABD'nin bölgede bir Kürt devleti kurma girişimleri, Ankara, Şam ve Tahran arasında işbirliğini arttırmıştır. Bu ülkeler kurulması planlanan Kürt devletini bölgedeki istikrarı bozacak ikinci bir İsrail olarak görmektedirler.⁵⁰ Amerika'nın Kürtler vasıtasıyla Irak'ın toprak bütünlüğünü doğrudan bozma veya böyle bir konuyu zamana yayarak yapma girişimi, kendi ülkelerinin de benzeri bir uygulamaya tabi tutulacağından endişe eden diğer Arap ülkelerini de rahatsız etmiştir. Bu çerçevede Mısır'ın son zamanlarda Irak'ın toprak bütünlüğüne ciddiye atfeden açıklamaları ve Türkmen Cephesi'nin Mısır'da ofis açmasını teşvik etmesi önemli bir gelişmedir.⁵¹

Kuzey Irak'taki Kürtlere yönelik bu devletlerin politikalarına bakıldığında tarihsel süreç içerisinde değişiklikler olduğu görülmektedir. 1970 ve 1980 yıllarında Irak'a karşı Kürtlerin en büyük destekçisi İran iken, 1990'a gelindiğinde Kürtlerin destekçisi Türkiye olmuştur. Suriye'nin politikası ise Kürtleri Irak ve Türkiye'ye karşı kullanarak bu ülkelerdeki istikrarı bozmaya yönelik olmuştur.⁵² Bölge ülkeleri, her ne kadar kendi aralarında menfaat çatışmasına girseler ve menfaatleri doğrultusunda değişik Kürt gruplarını destekleseler de hiçbir zaman bölgede bir Kürt devleti kurulmasını istememiştir.

Türkiye bölge ülkelerinin toprak bütünlüğüne saygılı olduğunu her platformda dile getirmiştir. Bu konu Türkiye açısından olduğu kadar, bölgeye komşu olan ve kendi nüfusu içerisinde de önemli miktarda Kürt nüfus barındıran İran ve Suriye'yi de etkilemektedir. Her üç ülkenin de bölgedeki çıkarları bu noktada birleşmektedir. Bağımsız bir Kürt devleti kurulmasını bu ülkelerden hiçbiri

⁴⁹ İlber Ortaylı, "Müzakere", *Orta Doğu: Kaos mu, Düzen mi?* Konferansı, yay. haz. Ali Ahmetbeyoğlu, İstanbul: Tatav yayımları, 2004, s. 78.

⁵⁰ Tayyar Arı, "Geçmişten Günümüze Türkiye'nin Orta Doğu Politikasının Analizi ve İlişkileri Belirleyen Dinamikler", *21. Yüzyılda Türk Dış Politikası*, ed. İdris Bal, Ankara: Nobel yayımları, 2004, s. 698.

⁵¹ Tayyar Arı, "Türkiye, Irak ve ABD: Soğuk Savaş Sonrası Dönemde Basra Körfezinde Yeni Parametreler", *21. Yüzyılda Türk Dış Politikası*, ed. İdris Bal, Ankara: Nobel yayımları, 2004, ss. 703-706.

⁵² Tayyar Arı, *2000'li Yıllarda Basra Körfezinde Güç Dengesi*, İstanbul: Alfa yayımları, 1999, s. 251.

istememektedir. Kuzey Irak'taki oluşumdan olumsuz etkilenmemek için yukarıda bahsi geçen devletler beraber hareket etmek zorundadır.⁵³

1.6. Suriye

Komşuları arasında en uzun kara sınırına sahip olan Suriye ile Türkiye arasında ortak geçmişe dayanan dini, kültürel ve sosyal bağlar bulunmaktadır. İki ülke arasında geçmişte yaşanan bazı sıkıntılar, 20 Ekim 1998'de Adana Mutabakatı'nın imzalanması ile kısmen geride kalmış ve Suriye ile ilişkilerde yeni bir dönem başlamıştır. Suriye Devlet Başkanı Beşar Esad'ın Ocak 2004'te Türkiye'ye yapmış olduğu ziyaret bu kapsamda atılmış önemli bir adımdır. Türkiye'ye ilk ziyaretini düzenleyen Suriye Cumhurbaşkanı Beşar Esad'ın temasları sırasında, iki ülke arasında; çifte vergilendirmenin önlenmesi, yatırımların karşılıklı teşviki ve turizm anlaşmaları imzalanmıştır. Bu ziyaret ile başlayan iki ülke arasındaki yakınlaşma, Başbakan Erdoğan'ın, 22-24 Aralık 2004 tarihleri arasındaki iki günlük ziyaretiyle somut ilerlemelerin kaydedildiği bir dostluğa dönüşmüştür. Başbakan Erdoğan'ın ziyareti esnasında iki ülke arasında, "Serbest Ticaret Anlaşması" imzalanmış ve karşılıklı işbirliğini geliştirecek şekilde çeşitli kararlar alınmıştır. Suriye ile ilk kez üst düzeyde karşılıklı ziyaretler yapılması, uzun yıllardır süren husumetlerin geride bırakılarak bir yumuşama sürecine girilmesine neden olmuştur. Suriye ile komşuluk, ortak tarih, kültür ve ortak değer temellerine dayalı ikili ilişkiler, koordinasyon ve dayanışmaya yönelik olarak gelişmeye devam etmiştir. Türkiye'nin bölgede kalıcı çözümler üretmesi, iyi komşuluk ilişkilerini geliştirmesi, bunu da öncelikle sınır olduğu ülkelerle yapması kendi milli menfaatleri açısından ve bölge barışına katkı sağlaması bakımından önemlidir.

Suriye'nin güvenlik algılamasında en büyük tehdit olarak gördüğü İsrail, Suriye'nin bölgesel politikalarının ve ilişkiler ağının oluşmasında en önemli etkenlerden birisidir. Saddam rejiminin devrilmesi, Irak'ın bölgesel denklemden çıkmasına yol açmıştır. Bahse konu gelişmeler sonrasında, Suriye'nin İsrail'e karşı

⁵³ **Mehmet Kocaoğlu**, *Parçalanmak istenen topraklar*, Ankara: Genel Kurmay Basımevi, 1995, ss. 405-409.

yürüttüğü mücadelede, 2003 Irak Harekâtı öncesinde Irak ve İran ile oluşturduğu yapının işlerliği büyük ölçüde ortadan kalkmış ve Suriye ciddi bir yalnızlığın içine düşmüştür. Suriye'nin Irak'a ilişkin takip ettiği politikanın arka planında; Irak'ın yeniden yapılanmasına karşı duyulan kaygılardan çok, kendi varlığının devamına yönelik olarak ABD ve İsrail'den kaynaklanan yoğun bir tehdit algılaması yatmaktadır. Bu bağlamda, Suriye'nin Irak'tan sonra kendisini sıradaki hedef ülkelerden birisi olarak görmesi, Irak'a yönelik politikalarında en belirleyici faktör olmuştur. Suriye, Irak'ın toprak bütünlüğünün korunması, bölgede bağımsız bir Kürt devletinin kurulmaması, Kürtlerin Kerkük ve Musul petrollerinde söz sahibi olmaması, Irak'ın gelecekte İsrail tarafından Suriye'ye yönelik bir üs olarak kullanılmaması ve ABD liderliğindeki koalisyon güçlerinin başarılı olmaması yönünde “örtülü” bir politika izlemiştir.

Türkiye, güçlü bir su-politikası ile yakın dönemde Amerikan baskısına maruz kalacak Suriye'ye daha fazla yaklaşabilir. Suriye rejimini yakın gelecekte bekleyen en önemli tehlike, Irak'taki yeni oluşumdur. Türkiye-Suriye ilişkilerinde 1998 krizinin ardından başlayıp, Beşşar Esad'ın iktidara gelmesiyle ivmesini daha da artıran iyileşme trendi devam etmiştir. Suriye Dışişleri Bakanı'nın 2003 başında Ankara'da yaptığı temaslarda “Türkiye-Suriye yakınlaşmasının su barışı ile taçlanacağı” tezini güçlendiren son derece önemli gelişmeler olmuştur. PKK'yı “terörist” olarak nitelendiren bakan, ayrıca Suriye'deki ders kitaplarında Hatay'ı artık “Türkiye toprağı” olarak göstermeye başladıklarını söylemiştir. Ankara-Şam arasındaki keskin yumuşama, daha önce Suriye için “savaş sebebi” olan GAP'ta işbirliği aşamasına ulaşmış, hatta İsrail'i kışkandıracak seviyeye gelmiştir. Türkiye bu bahar havasından önümüzdeki dönemde de devam ettirmelidir. Türkiye Suriye ile su meselesindeki bazı küçük sorunları hallederek hem bölgedeki etkinliği artacak hem de bölgesel su barışının vazgeçilmez aktörünün kendisi olduğunu gösterecektir. Türkiye-Suriye arasında son yıllardaki fevkalade yumuşama, Arap-Türk ilişkilerine de yansımıştır.⁵⁴

Suriye ile iyi komşuluk ve dostluk çerçevesinde koordinasyona ve işbirliğine dayalı ikili ilişkilerin geliştirilmesi, bu ülke ile ekonomik açılımların

⁵⁴ Şalvarcı, *a.g.m.*, s. 305.

yapılması, ortak petrol aranması çalışmalarına hız verilmesi, 800 km'lik sınır şeridindeki mayınların temizlenmesi ile kazanılan toprakların bölge halkının refahı için kullanılması, su sorununun artık sorun olmaktan çıkartılması, hem Türkiye'nin hem de Suriye'nin faydasına bir gelişme olacaktır. Resmi olmayan verilere göre Suriye'de 1,5 milyon Kürt yaşamaktadır. Çoğunluğu Suriye'nin Kuzeydoğusunda yaşayan Kürtlerin bir bölümü "yabancı" olarak tanımlanmakta, büyük bir bölümü de kimliksiz olup, kayıt dışı sayılmaktadır. Ülkede Kürtçe yayın ve eğitim yasaktır. Suriye yönetimi stratejik önem taşıyan bazı köylere Alevi-Arap aileler yerleştirmek suretiyle bölgenin Araplaştırılmasına çalışmıştır.

1.7. İran

Köklü bir devlet geleneği, uzun menzilli füzelere sahip askeri gücü, son dönemde gündeme gelen nükleer güce sahip olma faaliyetleri, ülkesindeki Kürt varlığı, Irak'taki Şii grubun önemli bir ağırlığa sahip olması vb. nedenlerle İran, Irak denkleminde göz ardı edilemez bir güç konumundadır. Irak'ta Saddam Hüseyin'in devrilmesi, İran için bir yönetim değişikliğinin ötesinde, derin ve oldukça farklı anlamlar ifade etmiştir. İran, Irak'ın etnik ve mezhepsel kimliğini değiştiren ve bölgede jeopolitik dengeleri altüst eden söz konusu süreçte, kendisini bir sonraki hedef ülke olarak algılamıştır.

III. Körfez Savaşı süresince tarafsızlık politikası sürdürmüş ve barışçıl bir politika takip ettiği izlenimini vermek için diplomatik çabalarına devam etmiştir. İran savaşın sona ermesinden sonra, Irak'ın toprak bütünlüğünün korunarak, etnik temele isnat edilen bağımsız bir Kürt devletinin kurulmasına mani olunmasını savunmuştur. Şiiilerin dini ve kültürel liderliğinin muhafaza edilmesi ve Irak Geçici Hükümetinde Şiiler için önemli kazanımlar elde edilmesine yönelik olarak seçimlerin yapılmasını desteklemiştir. Musul ve Kerkük'te, başta İsrail olmak üzere diğer ülkelerin etkinliklerini önlemeye ve bölgesel bir rakibin ortaya çıkmasına mani olmaya çalışmış ve Irak'taki yabancı güçlerin bölgeden uzaklaştırılmalarını sağlayacak politikalar izlemiştir.

Afganistan ve Irak harekâtı ile Ortadoğu'da değişimin zorunlu olduğu stratejisini uygulamaya koyan ABD, İran'ı doğu ve batıdan çevreleyerek büyük bir

baskı altına almıştır. İran uluslararası ilişkilerde ABD karşıtlığının yarattığı dezavantajı, bir yandan, başta Rusya Federasyonu olmak üzere Kafkasya, Orta Asya ve Orta doğu ülkelerine gerçekleştirilen üst düzey ziyaretlerle dengelemeye ve yeni açılımlar yaparak hafifletmeye çalışmıştır. Diğer taraftan, yürüttüğü düşünülen örtülü faaliyetlerle Irak'ın iç dengelerini kendi lehine çevirmeye çalışmaktadır. Türkiye'nin İranla olan ilişkilerinin geliştirilmesi, ülkedeki rejiminin Türkiye'ye tehdit teşkil etmeyecek bir yapıya kavuşturulması, son zamanlarda artan doğal gaz ve petrol satın alma, Turkcell'in, İran'da İrancell ihalesini alması gibi, ikili ekonomik ilişkilerin artırılması bölgenin istikrarı açısından önemli gelişmelerdir.

Türkiye-İran ilişkileri üç konuda yoğunlaşmıştır. Bunlardan birincisi, Irak'ın toprak bütünlüğü konusunda iki ülkenin izlediği ortak politika; ikincisi bölgedeki ABD varlığı; üçüncüsü Kuzey Irak denklemidir. Kuzey Irak çok aktörlü ve çok bilinmeyenli bir denklem haline geldiğinde Türkiye ve İran farklı cephelerde yer almışlardır. Kürt gruplar ise aralarındaki mücadelede Türkiye ve İran'ı da kullanarak etkin olmaya çalışmıştır. Sonuç olarak Türkiye, bölge ülkeleri ile tarihten gelen kültürel ve sosyal bağlara sahiptir. Türkiye'nin, Ortadoğu'da yanan ateşin sönmesi ve krizlerin kendi topraklarına sıçramaması için çabalarını artırması ve varlığını göstermesi gerekmektedir. Bunu da ancak bölge ülkeleri ile diyaloglarını geliştirerek, ikili işbirliği çerçevesinde dostça yaklaşımlar sergileyerek, bunu yaparken de milli menfaatlerine zarar vermeyecek şekilde ve ABD'yi karşısına almadan gerçekleştirmesi gerekmektedir. Ankara'nın bu konudaki tutumu, hem ABD hem de AB ile ilişkilerini olumlu ya da olumsuz biçimde etkileyecek bir konudur.

BÖLÜM VI

1. TÜRKİYE’NİN KUZAY IRAK POLİTİKASI

İdris-i Bitlisi’den bu yana çok kültürlü Osmanlı yapısı içinde tebaa olarak barış içinde yaşayan Kürtler, ne İran’dan ne de milliyetçilik akımından etkilenmişti. Bütün tahriklere rağmen devlete bağlılığını sürdürmüş, Osmanlı’nın en zor zamanında cepheye ön saflarda koşmuştu. Devlet-i Aliye, bölgenin aşiret yapısını dikkate alan bir model benimsemişti. Daha sonraki dönemlerde gerek II. Abdulhamid’in gerekse Kazım Karabekir Paşa’nın ortaya koyduğu projelerde ise bölge insanının küçük yaşlardan itibaren eğitilmesi öncelik alıyor; bunu ekonomik, sosyal ve askeri çözüm projeleri takip ediyordu. Bu çözüm paketleri ortak paydanın İslam olduğu gerçeğinden yola çıkıyordu. Geçen asrın başında diğer unsurlar milliyetçilik akımının etkisiyle Devlet-i Aliye’den koparken Kürtler sadık kalmıştı. Ondan sonra gelen iktidarların kuşkucu ve ağır merkezîyetçi tutumu bölge insanını devletten soğutmuştur. Çözüm, yüzlerce yıl barış ve huzuru tesis eden ortak değerleri yeniden işletmektir.¹

Türkiye I. Dünya Savaşı’ndan sonra Ortadoğu ile arasındaki bütün köprüleri atarak günümüzde küresel ilişkileri belirleyen tabii kaynakları olan bu bölge üzerinde beş yüz yıl süren hâkimiyetinin avantajlarını kullanamamıştır. Türkiye tarihi prestije sahip olmayı bir yana bırakıp güç merkezlerinin temsilcisi olmaya çalışmıştır. Bölgeyle olan bu yabancılaşma Türkiye’nin etkinliğini azalttığı gibi Kürt sorunuyla da baş başa bırakmıştır.²

¹ İbrahim Karayegen, “Kürt sorununa Osmanlı Çözümü”, <http://www.aksiyon.com.tr/detay.php?id=11628>, 2006.

² Ahmet Davutoğlu, *Stratejik Derinlik*, İstanbul: Küre yayımları, Haziran 2004, ss. 56-57.

Kuzey Irak'ta bir iç bütünlüğün olmayışının sebebi doğrudan bir deniz bağlantısının olmayışdır. Jeo-ekonomik arka planında ise petrol-su dengesi yatmaktadır. Bölgede bulunan Kürtler diğer üç önemli yerleşik unsur olan Türk, Arap ve Acem nüfusu içinde yayılmış durumdadır. Bu sebeple yerleşik olan bu üç unsurla ilişki içinde olan her büyük güç Kürtleri bir şekilde kullanmıştır. 1970'li yıllarda Mustafa Barzani vasıtasıyla bir Irak meselesi, İran Devrimi'nden sonra bir İran meselesi ve Soğuk Savaş'ın sona ermesiyle de Türkiye'nin bir meselesi haline getirilmiştir. Son yirmi yılda olan savaşlar göstermiştir ki bölgesel barışı tesis etmeden iç barışı sağlamak olanaksızdır.³

1.1. Özal Döneminde (1983-1993) Türkiye'nin Kuzey Irak Politikası

II. Körfez Savaşı'nda Türk dış politikasında en etkin isim Turgut Özal'dı. 1983 ve 1987 seçimlerinde iki kez başarı kazanan Özal, 1989 yılında cumhurbaşkanı olana kadar başbakanlık yapmıştır. 1980'li yıllarda bölgede önemli gelişmeler yaşanmıştır. İran, 1982 yılında savaştığı Irak'a üstünlük sağlayarak Irak topraklarına girmişti. İran'dan yana tavır takınan Suriye, Bağdat yönetimini zayıflatıp Arap dünyasının liderliğini ele geçirmek için Irak'ın petrol ihraç etmek için kullandığı Kerkük-Yumurtalık hattı dışındaki Suriye topraklarından geçip Banyas ve Trablusgarp'a giden iki petrol hattını ve Suriye-Irak sınırını kapatmıştır.⁴ Ekim 1984'te TSK her defasında Irak'tan izin almadan Kuzey Irak'a girerek PKK'ya müdahale etmesini sağlayan bir antlaşma imzalanmıştır. Irak, 1985 yılında Suudi Arabistan boru hattı inşa edilene kadar Türkiye'ye bağımlı kalmıştır. Türkiye'nin Irakla yaptığı antlaşmada bunun çok büyük etkisi olmuştur.⁵

Turgut Özal bu dönemde dış politikanın yönetimini üzerine almıştır. Özal'a göre Türkiye'nin stratejik açıdan önemli bir ülke olduğunu gösterebilmesi için aktif bir dış politika izlemesi ve Batının yanında yer alması gerekliydi. Bunun sonucunda Türkiye, ticari ve ekonomik avantaj sağlayacak, savaş sonrasında kurulacak yeni güvenlik sisteminin etkili bir üyesi olup yeni yapılanmada önemli bir aktör

³ Davutoğlu, *a.g.e.*, ss. 438-439.

⁴ Çağrı Erhan-Ömer Kürkçüoğlu, "Kürt Sorunu", *Türk Dış Politikası*, ed. Baskın Oran, İstanbul: İletişim yayımları, 2003, s. 132.

⁵ William Hale, *Türk Dış Politikası*, çev. Petek Demir, İstanbul: Mozaik yayımevi, 2003, ss. 170-180.

konumuna gelebilirdi.⁶ Irak'ın Kuveyt'i işgali, uluslararası bir koalisyonun oluşmasına sebep olmuştur. BM Güvenlik Konseyi, bu durumu kabullenmemiş ve yaptırım kararı almıştır. BM üyeleri, 25. maddeye göre Güvenlik Konseyi'nin kararlarını uygulamayı kabul etmişlerdir. Bu hukuki bağlayıcı durum, Türkiye'nin II. Körfez Savaşı politikasında belirleyici olmuştur.⁷ Özal, dönemin Genel Kurmay Başkanı Torumtay ile yaptığı görüşmede Musul ve Kerkük sorununun bürokratik değil, pratik ve dinamik bir şekilde ele alınması gerektiğini söylemiştir. Özal'ın bu dönemdeki düşüncesi, Saddam sonrası haritanın yeniden çizileceği, Türkiye'nin bu durumda aktif davranması gerektiğidir.⁸ Bu dönemde Türkiye'nin aktif politikası sonucu Musul-Kerkük'ün Türkiye'ye verileceği söylentileri çıkmıştı. Özal böyle bir amacı olmadığını defalarca açıklamıştır. Özal'a göre bunun gerçekleşmesi mümkün değildi: çünkü büyük güçler buraları Türkiye'ye kaptırmak istemezlerdi, büyük güçler arasındaki bölgesel güç dengesi de buna izin vermezdi. Türkiye bir başka ülkenin toprağını almak isterse diğer ülkeler de aynı şekilde Türkiye'den toprak talebinde bulunabilirdi. Özal bölgesel ve bölge dışı devletlerin tepkisini düşünerek gerçekçi bir tavır sergilemiştir.⁹ Bu dönemde Türkiye'nin Kuzey Irak politikası siyasi ve stratejik olarak dört faktör üzerinde yoğunlaşmıştır: KYB ve KDP faktörleri, PKK faktörü, Irak merkezi yönetimiyle olan ilişkiler ve Irak'ta bulunan Türkmenlerin durumu. Bu dönemde Türkiye bir taraftan KYB ve KDP'yi kontrol altında tutmaya çalışırken diğer taraftan PKK terörünü önlemekle uğraşmıştır. Bundan başka Irak merkezi otoritesiyle ilişkilerini geliştirmeye çalışmış ve Irak'ın toprak bütünlüğünü savunmuştur.

Turgut Özal'ın politikası popüler olmayan fakat doğru bir politikaydı. Özal'ın Kürtçülük Türkçülük gibi bir görüşü yoktu. Onun için Türk vatandaşı vardı. Tabu, yasak tanımayan bir politika izlemiştir. İzlediği politikanın parametrelerinden biri Saddam sonrası oluşacak otorite boşluğunu Türkiye'nin doldurması gerektiğidir. Türkiye için *Türkmen kartının* yalnız başına yetmeyeceğini Türkiye'nin Kürt

⁶ **Melek Fırat-Ömer Kürkçüoğlu**, "Orta Doğu'yla ilişkiler", *Türk Dış Politikası*, ed. Baskın Oran, İstanbul: İletişim yayımları, 2003, s. 552.

⁷ **Ramazan Gözen**, "Türkiye'nin II. Körfez Savaşı Politikası: Aktif Politika ve Sonuçları", *Türk Dış Politikası*, ed. Baskın Oran, İstanbul: İletişim yayımları, 2003, s. 727.

⁸ **İlhan Uzgel**, "ABD ve Natoyla ilişkiler", *Türk Dış Politikası*, ed. Baskın Oran, İstanbul: İletişim yayımları, 2003, s. 256.

⁹ **Gözen**, *a.g.m.*, ss. 746-747.

politikasında değişiklik yapması gerektiğini savunmuştur. Irak Kürtlerinin Türkiye'nin tarihi parçası olduğunu, aynı dine mensup ve daha önemlisi aynı mezhepten olduklarını dile getirip, ülke politikasını onlara yardım ederek ilgilerini Türkiye'ye yönlendirmek üzerine inşa etmiştir. Türkmenlerin haklarının korunmasını ise her ortamda vurgulamıştır.¹⁰ Özal'a göre Kürt sorununun Türkiye'yi ve Kuzey Irak'ı ilgilendiren bir yönü vardı. Genel olarak Kürt sorunu çözülmeden Güneydoğu Anadolu ve Kuzey Irak sorunu çözülemezdi. Kürt sorununun çözümü için önce Türkiye'nin bazı reformlar yapması gerektiğine inanmıştı. Kürtlerin Türkiye'ye sempatisini arttıracak, sadık vatandaş olmalarını sağlamak için Kürtlerin sosyal, eğitim, ekonomik, kültürel durumlarını daha iyi bir duruma getirilmesi gerektiğine inanmıştı. Kuzey Irak'taki Kürtlerin Osmanlı tebaası olduklarını, Türkiye'nin bu insanlara yardım etme sorumluluğu olduğunu, dolayısıyla Türkiye'ye küstürülmemesi bilakis yakınlaştırılması gerektiğini düşünüyordu.¹¹

Özal Kürt meselesi ile yakından ilgilenmiş 1990'lı yılların başına kadar kan gölüne çevrilen bölgede Kürtlerle ilgili sunduğu tezler Türkiye içindeki ve dışındaki Kürtleri harekete geçirmiştir. Birçok Kürt çevre Türkiye'deki ve Irak'taki Kürt meselesinin ancak Özal'la çözüleceğini ileri sürmüştür. Barzani ve Talabani bu dönemde Özal'a sürekli sempati duymuşlardır. Türkiye'nin Kuzey Irak'ta etkin nüfuz sahibi olmasının olmazsa olmazlardan ilk şartı Kürt liderlerin kazanılmasıdır. Türkiye Kürt varlığını düşman olarak görmezse birçok kazanç elde edebilir ve Kürt liderlerle anlaşarak bölgeyi PKK'dan ve silahtan arındırabilirdi. Bu da Kuzey Irak'taki Kürt liderlerin istek ve beklentilerinin dinlenerek uygun bir anlaşma zeminine kavuşulması ile mümkün olacaktı.¹² Kuzey Irak'ta sağlam bir Kürt varlığı, Türkiye'nin çıkarına olmuştur. Özal da 1993'te görev başında ölmeden önce bunu anlamış, Irak Kürtlerine destek amaçlı manevralar yapmaya başlamıştır. Özal Mart 1991'de Kürtlerle ilişki kurmanın ilk adımını atmıştı. Bu çerçevede, Talabani ve Barzani Türkiye'ye davet edilmişti. KDP ve KYB'nin Ankara'da büro açmalarına

¹⁰ **M.Ali Birand-Soner Yalçın**, *The Özal, Bir Davanın Öyküsü*, İstanbul: Doğan kitapçılık, 2001, ss. 452-473.

¹¹ **Ramazan Gözen**, "Kuzey Irak Sorunu", *21. Yüzyılda Türk Dış Politikası*, ed. İdris Bal, Ankara: Nobel yayımları, 2004, ss. 787-788.

¹² **Hakan Yıldız**, *Büyük Oyun (Irak-Musul-Kerkük Üçgeni)*, İstanbul: IQ Kültür Sanat yayımcılık, 2004, s. 251.

izin verilmiştir.¹³ Kürt sorununun açıklıkla tartışılmasını savunan Özal, “federasyon dahil her şeyi tartışalım ki, neden federasyon olamayacağını insanlar görsün” demiştir.¹⁴ Özellikle cumhurbaşkanlığı döneminde kendisinden önce ve sonra bu görevi üstlenenlerden daha geniş bir vizyon sahibi, risk almayı bilen ve yeni siyasi akımlara daha yatkın, cumhurbaşkanlığını iktidar ve siyasetin bağımsız bir kaynağı olarak kabul eden Özal, Türkiye’nin 1960’lardan beri ihtiyaç duyduğu tek partili istikrarlı hükümeti kurmuş, kararlı bir liderlik sergilemiş ve dış politikada tutarlı bir yol izlemiştir.¹⁵

Özal döneminde Türkiye Kuzey Irak’ta inisiyatif sahibi olmuştur. Ancak ölümünden sonra durum değişmiştir. Özal döneminde Kuzey Irak’lı Kürt liderler Ankara’ya rahatlıkla gelip cumhurbaşkanı, başbakan ve askeri yetkililerle görüşebiliyorlardı. O dönemde Türkiye bölgenin tek önemli gücüydü. Özal, Saddam rejiminin uzun sürmeyeceğini düşünüyordu. Bu yüzden Kuzey Irak’lı Kürt gruplarla yakın ilişkiler kurmanın faydasına inanmıştı. O dönemde Amerikalılar ve İngilizler de bölgede Kürt grupları ile sık sık bir araya geliyordu. Özal, Saddam sonrası dönem için bu gruplarla görüşmenin akıllıca olacağını düşünmüştü. Böylece Türkiye’deki Kürt sorunu için de bir açılım yapabileceğini umuyordu. ANAP’ın 1991 seçimlerini kaybetmesiyle gücü eline geçiren yeni iktidarın sahipleri, Kuzey Irak’taki Kürt grupların bağımsız bir Kürt devleti kurmak gibi bir niyetlerinin Türkiye Kürtlerini de etkilemesinden çekinerek ilişkilerin seviyesini düşürdüler. Öncelikler değişti. Ayrıca, o dönemde Türkiye, İran ve Suriye’den yoğun baskılar almıştır. Çünkü Tahran ve Şam, Türkiye’nin Kuzey Irak’lı Kürtler ile bu tür ilişkilerinin bölgede bağımsız bir Kürt devleti kurulmasına yol açacağını düşünmüşlerdir.¹⁶

Talabani Mart 1993’te Özal’ı ziyaret etmiş ve Özal’a “ben Suriye’ye geçiyorum. Abdullah Öcalan’a bir mesajınız var mı?” diye sormuş, Özal’ın politik bir çözüm için terör eylemlerinin durdurulması gerektiğini ifade etmiştir. Talabani

¹³ **Serhat Erkmen**, “Türkiye’nin Körfez Savaşı Sonrası Kuzey Irak Politikası”, *Irak Krizi(2002-2003)*, der. Ümit Özdağ-Sedat Laçiner-Serhat Erkmen, Ankara: ASAM yayımları, 2003, s. 281.

¹⁴ **Aytaç Yalman**, “Askerden siyasetçi olmaz”, <http://www.aksiyon.com.tr/detay.php?id=22912>, 2006.

¹⁵ **Hale**, *a.g.e.*, s. 217.

¹⁶ **Osman Güzelgöz**, “Türkiye’nin Arkabahçe Macerası”, <http://arsiv.zaman.com.tr/1996/08/20/kose/cesitleme/index.html>, 2006.

mesajı iletmış. Öcalan bunun üzerine tek taraflı ateşkes ilan etmiştir.¹⁷ Nisan 1993'te Özal'ın ölümünden sonra siyasi problemlerle uğraşan Türk hükümeti bu ateşkese etkin bir siyasi tepki gösteremedi. Ateşkes PKK'lı Şemdin Sakık'ın 24 Mayıs 1993'te silahsız sivil yolcu otobüsünde terhis olan 33 askeri öldürmesiyle sona ermiştir. Özal'ın ölümünden sonra cumhurbaşkanı olan Süleyman Demirel dış siyasete fazla ilgi göstermeyerek gelenekçi ve kurumsallaştırılmış bir tarz benimsemiştir.¹⁸ Özal'ın ölümünden sonra Türk hükümetleri politik kurgularını, Saddam'ın yönetimde olduğu bir Irakla komşu olarak yaşamak üzerine kurmuşlardır.¹⁹ Türkiye'nin inisiyatifi kaybetmesi ile İranlılar bölgede hakim güç haline geldiler. Türkiye bir takım politikaları ile Kürt liderleri İran'a adeta mahkûm etmiştir.

1.2. II. Körfez Krizinden III. Körfez Krizine (1991-2003) Türkiye'nin

Kuzey Irak Politikası

Irak'ın toprak bütünlüğünün korunması, Kuzey Irak'ta yeni bir devletin oluşumunun engellenmesi ve Türkmenlerin can ve mal güvenliği ile birlikte bütün etnik ve kültürel haklarının korunması şeklinde özetlenebilecek olan Türkiye'nin Kuzey Irak politikasını her Türk hükümeti açıklıkla ortaya koymuştur. Yukarıdaki temel unsurlar Türkiye'nin vazgeçemeyeceği koşullar olarak belirlenmiş hatta daha da ileri gidilerek Kuzey Irak'ta Türkiye'nin güvenliğini tehdit edebilecek herhangi bir oluşumun savaş sebebi olacağının altı defalarca çizilmiştir.²⁰

Kuzey Irak'a coğrafi, tarihi ve etnik açıdan bakıldığında Türkiye coğrafyasının bir devamı olduğu anlaşılmaktadır. Diğer bir deyişle, arada bir sınırın çekilmiş olması askeri önlemlerin alınıyor olması, sınırın her iki tarafının birbirini birçok açılardan etkilemesine engel olmamaktadır. Bu etki istikrarsızlık ve ekonomik anlamda şu ana kadar Türkiye için olumsuz yönde olmuştur. Türkiye'nin veya

¹⁷ **Hakkı Öznur**, *Cahşların Savaşı, Kuzey Irak Kürt Hareketi ve Musul-Kerkük Meselesi*, Ankara: Altinküre yayımları, 2004, ss. 757-763.

¹⁸ **Hale**, *a.g.e.*, s. 211.

¹⁹ **Kemal Kirişçi-Gareth M. Winrow**, *Kürt Sorunu (Kökeni ve Gelişimi)*, çev. Ahmet Fethi, İstanbul: Tarih Vakfı Yurt yayımları, 2000, s. 169.

²⁰ **Cemalettin Taşkiran**, "Türkiye Ve ABD'nin Irak Ve Ortadoğu Politikaları", <http://www.stradigma.com/index.php?sayfa=makale&no=63>, 16 Aralık 2006

Bağdat'ın bölgedeki güç boşluğunu dolduramamış olması yalnızca bölge devletlerini (İsrail, Suriye ve İran) değil bölge dışı, küresel güçleri de (ABD, İngiltere, Almanya, Rusya vd.) bölgeye çekmiştir. Bu da zaman içinde Türkiye'nin bölgedeki etkisini kırmakla birlikte süreci Türkiye'nin kontrol edemeyeceği bir noktaya taşımıştır. Türkiye her olası durumda Kuzey Irak'ı yakından takip etmek ve kendisi için ciddi bir tehdidin oluşmasını engellemek zorundadır.²¹

Türkiye Körfez savaşıdan sonra üçüncü bir neden olan Türkmen sorunu nedeniyle Kuzey Irak'la ilgilenmiştir. Türkiye Türkmenleri resmi olarak 1991 yılından sonra keşfetmiştir. Türkiye'nin temel politikası Türkmenlerin Kürtlerle birlikte üçüncü azınlık olarak tanınması üzerinedir.²² Türkiye tarafından bu tarihe kadar gündeme getirilmeyen bu sorun II. Körfez krizinde Irak'ın parçalanması olasılığı üzerine gündeme getirilmiş bölgedeki Türkmenler nedeniyle bölgeye ilgisiz kalınmayacağı ifade edilmiştir.²³ Türkmenlerin Körfez savaşıdan sonra stratejik bir faktör olarak algılanmıştır. Diğer sebepler ise kültürel ve duygusal nedenlerdir.²⁴ Türkiye'nin 1991'den 1996'ya kadar Türkmenlere yönelik faaliyetleri eğitim, kültürel alanlar ve Kızılay'ın gıda yardımlarıyla sınırlı kalmıştır. Bu faaliyetler Türkmenlerin bir kısım beklentilerine cevap vermiş ve milli hislerinin kuvvetlenmesine yol açmıştır. 24 Nisan 1995'te Türkiye'nin girişimiyle ITC'nin kurulması sosyal destekten siyasi desteğe geçiş olarak nitelendirilebilir. 1996 yılında yapılan Ankara toplantılarında Türkiye tarafından Türkmenlerin bir denge unsuru olduğu savunulmuş ve oluşturulacak barış gücüne Türkmenlerin katılımı sağlanmıştır. Bu tarihte Türkiye'nin desteği ile 500 kişilik bir "Türkmen Barış Gücü" oluşturulmuştur.²⁵

²¹ **Sedat Laçiner**, "Sosyo-Ekonomik Dış Politika: Türkiye-Irak İlişkileri Örneği", *Irak Krizi (2002-2003)*, der. Ümit Özdağ-Sedat Laçiner-Serhat Erkmen, Ankara: ASAM yayımları, 2003, ss. 243-244.

²² **Nihat Ali Özcan**, "Türkiye'nin Kronikleşen Baş Ağrısı: Kuzey Irak", *Stratejik Analiz Dergisi*, c.1/sayı 12 (Nisan 2001), s. 98.

²³ **Tayyar Arı**, "Geçmişten Günümüze Türkiye'nin Orta Doğu Politikasının Analizi ve İlişkileri Belirleyen Dinamikler", *21. Yüzyılda Türk Dış Politikası*, ed. İdris Bal, Ankara: Nobel yayımları, 2004, s. 672.

²⁴ **Serhat Erkmen-Hasan Yılmaz**, "Türkiye'nin Kuzey Irak'lı Kürt Gruplarla İlişkileri: 10 yılın Anatomisi ve Geleceğe İlişkin Beklentiler", *Stratejik Analiz Dergisi*, c. 3/sayı 30 (Ekim 2002), s. 47.

²⁵ **Mazin Hasan**, "Türkmenler, Türkiye ve Irak: Körfez Savaşı'ndan Irak'ın İşgaline Türkmenlerin Durumu", *Avrasya Dosyası, Yeniden Yapılanan Ortadoğu Özel*, c. 9/ sayı 4 (Kış 2003) ss. 178-180.

Yalnızca Türkmenler üzerine politika inşa etmek başarısızlığa mahkûm olur. Hem de Türkmenlere haksızlıktır. Türkiye Irak halkının bütününe kucaklamalı, eşit davranmalıdır.²⁶ Irak'ın yapılanmasında söz sahibi olan bir Türkiye'nin bu aktif politikasını sürdürmesi ve Türkmenlerin haklarını daha iyi koruması yalnız manevi bir yükümlülük değil aynı zamanda Irak'ın ve bölge istikrarının da bir gereğidir. Irak politikamızı sırf Kuzey Irak'la ve Türkmenlerle sınırlı tutmamız Kuzey Irak politikamıza ve Türkmenlere bir yarar sağlamamıştır. Irak'ın bütününde nüfuz sahibi bir Türkiye, hem Kuzey Irak'ın geleceğinde, hem Türkmenlerin haklarının korunmasında daha etkili olur.²⁷ Bu konuda Kızılay'ın da bölgedeki tüm unsurlara hizmet vermesi, Türkiye'ye güvenen insanların oluşması için uygun olacaktır. Türkiye'nin Kuzey Irak'ta bulunan Kürtlerle düşmanlaşması ya da Kürtlerin Türkiye'yi kendine düşmanlaştırması büyük hata olur. Kuzey Irak'ta bulunan Kürtlerle dostluk ve barıştan Türkiye Kürtleri de yararlanır. PKK'ya silah bıraktırmanın ve PKK'yı dağdan indirmenin yolu, Irak Kürtleri ve Türkiye arasındaki iyi ilişkilerle daha kolay açılır.²⁸

1.3. 1 Mart Tezkeresi Sonrası Dönemde (2003-2007) Türkiye'nin Kuzey Irak Politikası

Türk dış politikasında önemli bir kırılma olarak görülen 1 Mart 2003 tarihli tezkere Türkiye'nin İslam dünyası nazarında prestij kaybetmemesi gerektiği konusunda atılmış olumlu bir adımdır. Türk vatandaşları tarafından seçilen milletvekilleri, Türk halkının isteğine uygun olarak savaşa karşı oy kullanmıştır. Türkiye'de yapılan anketin sonuçlarına göre vatandaşların %90'ından fazlası, Irak probleminin kuvvet kullanılarak çözülmesine karşı çıkmıştır. Aradan dört yıl geçmesine rağmen hala Irak'ta savaş ve terör hüküm sürüyor. Her gün onlarca masum insan ve koalisyon askerleri ölüyor. Bu durum Türkiye Parlamentosu'nun kararının doğru olduğunu gösteriyor. Türkiye'de söz konusu karar yüzünden

²⁶ **Murat Yetkin**, "Irak Politikası Değişiyor", <http://www.radikal.com.tr/haber.php?haberno=82616>, 2006.

²⁷ **Özdem Sanberk**, "Irak'ta Seçim ve Güvenlik" <http://www.radikal.com.tr/haber.php?haberno=172351>, 2006.

²⁸ **Hasan Cemal**, "Kuzey Irak'a Girmek!", <http://www.savaskarsitlari.org/arsiv.asp?ArsivTipID=1&ArsivAnaID=35777>, 2006.

Amerikan desteğinin yitirileceği ve Türk ekonomisinde kaçınılmaz olarak çöküş başlayacağını iddia edenler olmuştu. Şu an gelinen durum bu kişilerin yanlış olduğunu göstermiştir. Türkiye’de kriz çıkmamış ve Türk ekonomisi başarılı bir şekilde gelişmiştir. Tezkereye evet densesydi kuşkusuz durum farklı olacaktı. Fakat durumun mutlaka Türkiye’nin lehine olacağını gösteren en küçük bir belirti yok. Bilakis Türkiye o cepheyi açsaydı bütün dünyayı karşısına alacaktı. Kürtlere karşı daha iyi bir pozisyon elde edemeyecek, daha gergin ve tedirgin bir ilişki içine girilecekti.²⁹

Türkiye Irak’ın üniter yapısının bozulmasına neden olabilecek bir savaşta ABD’yi destekleyip İsrail’i en büyük müttefik seçseydi Avrupa ve Ortadoğu ülkeleri nezdinde güvenilirlik sorunu yaşamaya başlayacaktı.³⁰ İşgali kabullenmeyen Irak halkının ABD’ye tepkisi gün geçtikçe artmaktadır. Irak’ta bulunan direniş örgütlerinin ABD ve destekçilerine olan saldırıları gelecekte işgalin sorumlusu olarak görülen KDP ve KYB’yi hedef alabilir.³¹ Bugün Irak’ta ayrıntılarını bildiğimiz vahim bir durum var. Bölgede dozu gittikçe artan bir şiddet var. Tezkere kabul edilseydi bu şiddet ABD yandaşı ve işgalci olarak nitelendirilecek olan Türkiye’ye yönelebilirdi. Türkiye bu şiddeti karşılamakta zorlanabilirdi. Daha da önemlisi bir gün gelecek Türkiye ABD tarafından görevini yerine getirmiş bir araç gibi bir kenara bırakılacaktı.³²

1 Mart’ta alınan bu karar bölgede ve Avrupa’da, Türkiye’ye ilgiyi kat kat artırmıştır. Bu kararla İslam âleminin gönlü fethedilmiştir. Bu karar, İslam dünyasında en az bir asır Türkiye sempatisi olarak kalacaktır. Ekmeleddin İhsanoğlu’nun İKÖ Genel Sekreterliği’ne seçilmesi tezkerenin en önemli sonuçlarından biri olmuştur.³³ Ülkelerin dış politikasında coğrafi konumlarının önemi büyüktür. Anadolu’nun güvenliği Kafkaslar, Balkanlar ve Ortadoğu’dan

²⁹ **Hasan Bülent Kahraman**, *ABD Bu 11 Eylül’ü Çok Sevd*, İstanbul: Agora kitaplığı yayımları, 2006, s. 160.

³⁰ **İ. Oğuz Akdemir, Ayşe Çağhyan, Veysel Kuşçus**, “Haritayı Tersten Okumak Türkiye’nin Jeopolitiğine Negatif Bakış” *IV. Türkiye’nin güvenliği sempozyumu (Tarihten Günümüze Dış Tehditler)*, ed. Orhan Kılıç, Mehmet Çevik, Elazığ: Fırat üniversitesi yayımları, 2004, ss. 26-27.

³¹ **Veli Fatih Güven**, “Uluslar Arası Terörizm ve Türkiye’ye Yansımaları”, *Stratejik Analiz Dergisi*, c. 5/sayı 51 (Temmuz 2004), s. 63.

³² **Hasan Bülent Kahraman**, *ABD Bu 11 Eylül’ü Çok Sevd*, İstanbul: Agora kitaplığı yayımları, 2006, s. 89.

³³ **Zeki Ergezen**, “1 Mart’ta Çok Oyun Bozuldu”, <http://www.aksiyon.com.tr/detay.php?id=23576>, 2006.

geçmektedir. Anadolu'nun kültürel, siyasi ve askeri yönlerden korunması bu bölgelerde güvenliğin sağlanmasına bağlıdır. Türkiye çevre bölgeler ile kuvvetli bağlara sahiptir. Örneğin, 1990'lı yıllarda Boşnaklar İslam ülkelerine veya etnik yakınlıkları bulunan diğer ülkelere değil Türkiye'ye yönelmişlerdir. Kuzey Irak'ta bulunan Türkmenler gibi Kürtler de tarihte olduğu gibi gelecekte de yardım konusunda Türkiye'ye yöneleceklerdir.³⁴ Özetlemek gerekirse Türkiye'nin güvenliği sınır çizgilerinden başlamaz. Özellikle teknolojik devrimin yaşandığı çağımızda Türkiye'nin siyasi, ekonomik ve askeri güvenlik çizgileri sınırların çok ötesine taşınmıştır. Ayrıca tarihi sorumluluklar da bu durumu desteklemektedir. Bu düşünceden hareketle Türkiye-Kuzey Irak ilişkilerinin ağırlıklı olarak entegrasyon ve işbirliği yaklaşımı ile ele alınması gerekmektedir. İlişkilerde ekonomik, toplumsal-kültürel ve siyasi araçlar ele alınmalıdır.

Türkiye, Soğuk Savaş sonrasında var olan stratejik boşluk alanlarının doldurulması ve Irak müdahalesi sonrası bölgenin yeniden yapılandırılmasında bölgesel bir güç olarak etkin rol oynamak amacıyla özellikle 2003'ten beri çok boyutlu bir dış politika konsepti benimsemiştir. Bu konsept çerçevesinde dış politikadaki ilk amaç, "komşu ülkelerle sıfır sorun ilişkisi" olarak adlandırılan siyasi anlayış çerçevesinde siyasi, ekonomik ve askeri kriz alanlarının dışında kalmaktır. Daha doğrusu bu politika, yakın çevresinde diplomatik ve ekonomik ilişkileri geliştirerek kriz çıkmasını engellemek ve mevcut krizleri ortadan kaldırmak şeklinde özetlenebilir. Türkiye, 2004 yılı içinde Ortadoğu, AB ve ABD ilişkilerini dengeleyerek başarılı bir dış politika performansı ortaya koymuştur.³⁵

Türkiye'nin geleceğe dönük planlarında Irak'taki etnik gruplar önemli bir yer tutmalıdır. Etkin olan KDP ve KYP zorla kurulmuş koalisyondan oluşmaktadır. Diğer aşiretler bu iki gruptan korkmaktadırlar ve bugüne kadar Türkiye'nin ya da başka bir gücün kendilerine koruma kalkını sağlamamaları nedeniyle bu iki grubun peşinden gitmektedirler. Sonuçta bölgenin aşiret yapısı, kısa dönemde Türkiye'nin politikalarına katkıda bulunabilir. Diğer önemli bir husus ise, sadece KDP'nin Türkiye ile doğrudan sınırı bulunmaktadır ve KDP'nin sınır kapısı gelirlerini

³⁴ Laçiner, *a.g.m.*, ss. 237-240.

³⁵ Yasin Athoğlu, "İraktaki Referandumun Bölgesel Etkileri", <http://www.tasam.org/modules.php?name=News&file=article&sid=199>, 2006.

yalnızca kendisi için kullanması Türkiye'nin bölge üzerindeki etkisini kırmaktadır. Bundan dolayı Talabani bölgesi ile doğrudan bağ kurulması hayati bir önem taşımaktadır. Tüm bunlara ek olarak Türkiye'nin Irak ticareti konusunda güzergâh artırımına gitmesi gerekmektedir. Bunun için Suriye üzerinden Bağdat'a uzanan bir alternatif de Barzani'yi dengelemekte etkili olabilir. Ayrıca sınır kapısı sayısının artırılması gerekmektedir.

Türkiye sadece “Kürt devletine karşıyım” diyerek politika yürütemez. Bu şekilde söyleme dayalı bir politika zaman kaybettirir ve Kuzey Irak Kürtlerini Türkiye'nin dışındaki gruplara yöneltir. Türkiye bunun için öncelikle Kürtlere yönelik dış politika algılamasını değiştirmelidir. Dünyadaki tüm Kürtlerin yarısından fazlası Türkiye'de yaşamaktadır. Bu nedenle Türkiye Kuzey Irak'taki Kürtleri de vatandaşlarının dolayısıyla ülkenin akrabaları olarak görmeli ve onlarla işbirliğini arttırmalıdır. Bunu yaparak Kürtlerin başka güçler tarafından kullanılmasına imkan vermeyecektir.³⁶ Bu nedenle, Türk-Kürt düşmanlığına neden olan söylemlerden kaçınılmalıdır. Türkiye, bölge insanlarının istikrar ve düzen arayışlarında yanlarında olmalıdır. Türk-Kürt düşmanlığına yol açmak Türkiye'nin ve bölge istikrarının zararına olacaktır. Türkiye, Kuzey Iraklı Kürtlere yönelik politikasını Türkmen-Kürt karşıtlığı içinde yapmamalıdır. Kuzey Irak'ta yaşanacak bir Kürt-Türkmen çatışması kısa sürede Türkiye'ye taşınabilir. Barzani ya da Talabani grupları ile Türkmenler arasında çatışmalar çıkabilir.

Tartışmaların Türkiye'de bir etnik soruna dönüşmemesinin bir diğer yolu ise Türkiye'nin Kuzey Irak için bir çekim noktası haline gelmesinden geçmektedir. Türkiye kendi vatandaşları ile ilişkilerindeki sorunları azaltıp ve devlet-vatandaş ilişkisini daha demokratik bir noktaya çektikçe, Kuzey Irak Türkiye için ciddi bir tehdit olmaktan çıkacaktır. Türkiye'nin, yanı başında kurulacak Kürt veya başka bir devletten korkmaması gerekir. Elbette böyle bir devletin kurulması Ortadoğu, Türkiye ve Irak için yararlı olmayacaktır. Ancak Türkiye'nin sürekli olarak böyle bir devlete karşı olduğunu kamuoyunun önünde sıkça tekrar etmesi Türkiye'nin zayıf yönlerini dış dünyaya yansıtmaktadır ki bu korkular bir süre sonra gerçek bir tehdide

³⁶ Muhittin Ataman, “Türkiye'nin Orta Doğu'daki Politikalarını Belirleyen Temel Unsurlar”, <http://www.stradigma.com/index.php?sayfa=makale&no=92>, 2006.

dönüşebilir. Oysaki Kuzey Irak'ta kurulacak hangi devlet olursa olsun, Türkiyesiz hayatını devam ettirebilmesi imkânsızdır.

Türkiye, Kuzey Irak politikasında sadece Kerkük meselesine ve Türkmenlerin durumuna odaklanmamalıdır. Kürtlere karşı Türkmenlere sahip çıkma tavrı çıkmaz bir sokak ve işgalcilerin istediği bir çerçevedir. Türkiye Türkmenler üzerinden Irak'ta bir etkinlik alanı ve manevra alanı kazanamaz. Etnik ve mezhep ayrılıkçılığının bölgesel politikalar üretmesi gereken Türkiye'ye hiçbir faydası olmaz. Batılı güçlerin oyununa gelinmemelidir; çünkü Batılılar I. Dünya Savaşı yıllarında Iraklılara, “bırakın ümmetçiliği, siz asil Arap ulusunun evlatlarıdır” telkininde bulunmuşlardır.³⁷ Türkiye, Türkmenlerin Kuzey Irak'ta varlığını sürdürebilmeleri ve yerleşik kalmaları için şehirlerde Türkmenlerin güvenliğini sağlamalıdır. Bölgedeki diğer ülkelerle beraber kardeş, komşu, dost, din kardeşi olarak bir politika izlediği takdirde bölgedeki ülkeler Türkiye'nin Türkmen politikasına destek vereceklerdir. Türkiye'nin bölgeye yönelik politikaları sadece NATO üyeliği çerçevesinde kalmamalı, bölge ülkeleriyle yeni ittifaklar kurulmalı gerekirse ortak bir askeri dayanışma örgütü kurulmalıdır.³⁸ Türkiye bu ülkelerle, Sadabad Paketi'nde olduğu gibi daha etkin bir işbirliği arayışı içinde olmalıdır.

Sınırlarımız dışında kalan Türkmen nüfusunun Anadolu'ya çekilmesi kanın damardan çekilmesi gibi bir sonuç doğurmuştur. Geçmişte yapısal yönden yapılan bu stratejik hata tekrar edilmemelidir.³⁹ Türkmen nüfusunun %10'u son 20 yılda güvensizlik ortamı nedeniyle yurtdışına göç etmiştir. Bu insanların iyi eğitim almış oldukları dikkat çekicidir. Geri dönmeleri teşvik edilmelidir. Kuzey Irak'ta orta sınıfa mensup olan Türkmenler, Kürtler gibi silahlı değildir. Bu nedenle II. Körfez Savaşı'ndan sonra Türkmenlerin güvenliği Türkiye için öncelikli konular arasında yer almıştır. Türkiye'nin kendisine en yakın grup olarak gördüğü Türkmenler ile sağlıklı ilişkiler geliştirmesi gerekmektedir. Türkiye'nin bölgede ilk olarak Türkmenler arasında kendisini anlatmasında yarar vardır. “Bunlar zaten benden. Beni

³⁷ **Nuray Mert**, “Türkmen-Kürtmen Meselesi”, <http://www.radikal.com.tr/haber.php?haberno=143585>, 2006.

³⁸ **Bilgay Duman**, “Anıl Çeçen İle Söyleşi”, *Global Strateji Dergisi*, Yıl 1/sayı 2 (Sonbahar 2005), ss. 167-170.

³⁹ **Özcan Yeniçeri**, “İflas Eden Paradigmalar Işığında Türkiye'nin Irak Politikası”, *Global Strateji Dergisi*, Yıl 1/sayı 1 (İlkbahar 2005), ss. 49-50.

anlıyorlar.” yaklaşımı doğru bir yaklaşım değildir. Kürt grupların yoğun propagandası Türkmenler arasında Türkiye’ye duyulan güveni azaltmaktadır. Türkiye’ye güvenen Türkmenlerin kendi güçlerine güvenmeye başlamaları gerekmektedir. Türkmenlere Türkiye’den iş bağlantıları ve diğer alanlarda yardım gelmesi halinde Türkmenler kısa sürede bölgede ekonomik ve siyasi güçlerini arttıracaktır.⁴⁰

Türk dış politikasının önemli handikaplarından birisi de sorunların ağırlıklı olarak siyasi ve askeri boyutta ele almasından kaynaklanmıştır. Türkiye’nin coğrafi konumu, geçmişi çok boyutlu bir dış politikayı gerektirmektedir. Türkiye’nin dış politikasındaki en önemli önceliği Kuzey Irak’la arasındaki entegrasyonu arttırmak almalıdır. Bu konuda özellikle sosyal, kültürel ve ekonomik politikalara öncelik verilmelidir. Ortadoğu’da görmezden gelinecek her tehdit Ankara’da hissedilecektir. Türkiye Kuzey Irak’a dönük ekonomik bir üs halini almalıdır. Türkiye demokrasisi, ekonomisi ve diğer yönleriyle bölgeye alternatifler sunacak dış politikaları uygulamalıdır. Kuzey Irak’ta kalıcı bir çözüm için kültürel ekonomik ve siyasi boyutların koordineli bir şekilde ele alınması gerekir. Bütün bu boyutları ihtiva eden unsur ise aidiyet olgusudur. İçerde ve dışarıda yeni kutuplaşmalara neden olacak söylemlerden kaçınılmalıdır. Bölge insanları ile bir kader birliği oluşturulmalı ve halkın aidiyet hisleri pekiştirilmelidir.⁴¹

Kürt kimliği Türk’e alternatif bir kimlik durumuna getirilmemelidir. İran, Irak, Suriye ve Türkiye’de Kürt nüfusunun varlığı bir gerçektir. Batı, bu oluşumun mimarlığını yapmıştır. Batı tarafından Kürt etnisitesi bölge ülkeleri arasında birbirlerine karşı bir koz haline getirilmiştir.⁴² Bölge ülkelerine, bölücülük hareketlerini birbirine karşı koz olarak kullanmaktan vazgeçmeleri anlatılmalıdır. Çünkü bundan en çok emperyalist güçler yararlanmaktadır. Türkiye ile Kuzey Irak Kürtleri arasındaki bir yakınlaşma aynı zamanda PKK’ya da ideolojik bir darbe vuracak ve sorunun etnik değil terör sorunu olduğunu gösterecektir. Türkiye’nin Irak, İran ve Suriye Kürtleri ile ilişkilerinde karşısında tek bir blok oluşturmamaya

⁴⁰ Laçiner, a.g.m., ss. 257-264.

⁴¹ Davutoğlu, a.g.e., ss. 448-449.

⁴² Yaşar Kalafat, *Bir Ayaklanmanın Anatomisi (Şeyh Sait)*, Ankara: ASAM yayımları, 2003, s. XXIV-XXVIII.

gayret etmesi gerekmektedir. Bu bağlamda Irak deneyimi hayati bir önem kazanmaktadır. Çağdaş Türk kimliğinde 1933 yılında dile getirilen siyasal milliyetçilik ve vatandaşlık söylemi özünde ırk inancı kaygısı değil, yüzyıllar boyu bir arada yaşayıp aynı yazgıyı paylaşmış olan insanların bu birlikteliği sürdürme istek ve kararlılığı yatmaktadır.⁴³

Kuzey Irak'taki Kürt ve Türkmenlerin, Türkiye tarafından yapılan radyo televizyon yayınlarının izlenmelerini sağlamak amacıyla Türk-Sat uydu alıcılarının bölgede kolayca temin edilmesi sağlanmalıdır. Bölgedeki Kürt ve Türkmen çocuk ve gençlerinin, çeşitli okul ve üniversitelerde belirli bir kontenjan tanınarak Türkiye'de okutulması sağlanmalıdır. Bölgede Türk okulları açılmalıdır. Türkler 600 yıldır bölgedeki etnik grupları uyum içinde bir arada yaşatmayı başarmış en tecrübeli millettir. Türkiye, sınırlarının ötesi ile bağlar oluşturabilmesi için elindeki mevcut araçları kullanmalıdır. Mevcut ilgisizliğin-kısırlığın tersine Türkiye'nin birçok alanda yürütebileceği araçları bulunmaktadır.

Bu çerçevede önemli bir görev de TBMM'ye düşmektedir. Özellikle Kürt kökenli milletvekilleri bölge ile Türkiye arasında köprü oluşturabilir. Amerikalı senatör ve milletvekilleri dünyanın dört bir yanına dağılmış ABD dış politikasına omuz verirken Türkiye'nin milletvekillerinin Ankara'ya sıkışıp kalmaları doğru değildir. Türkiye dengeleri okuyabilmelidir. Türkiye öncelikle sivil gücü ve son zamanlarda kazandığı bölgesel prestij ile öncü rol oynayabilir. Sorunun çözümüne yardımcı olduğu sürece Türkiye için Amerika'dan bağımsız tavır üretmek mevcut durumda bir lüks ya da risk olmayabilir. Irak'ta son tahlilde Irak halklarının karar vereceği bir yapının kurulması için gerekli istikrar ve normalleşmenin sağlanması için adımlar atılmalıdır. Bu yönde sadece Irak'a komşu ülkeler değil Körfez ülkeleri de sürece dahil edilmelidir. Geniş bir konferans diplomasisi ile başlatılacak süreç çok önemli bir başlangıç adımı olabilir.⁴⁴ Çok uzun zamandan beri Türk dış politikası mevcut durumu koruma ve sürdürme üzerine kurulmuştur. Böyle bir politika dinamik değildir, beklenmedik şekilde ortaya çıkan olaylara hazırlıklı değildir. Ayrıca,

⁴³ **Selahattin Erhan**, "Batı'nın "Kürt" Sorunu", *Uluslararası Çatışma Alanları ve Türkiye'nin Güvenliği*, der. Gamze Güngörmüş Kona, İstanbul: Okumuş Adam yayımları, 2005, s. 235.

⁴⁴ **Bülent Aras**, "ABD, Irak ve Ötekiler", <http://www.tasam.org/modules.php?name=News&file=article&sid=37>, 2006.

statükoyu devam ettirmek her zaman mümkün olamayacağı gibi bazen de devam ettirmemek daha doğru bir politika olabilir.⁴⁵ Kuzey Irak'ta kalıcı bir barış için jeo-kültürel parçalanmanın doğuracağı siyasi risklerin asgari seviyeye indirilmesi gerekir. Bunun için farklı halkları parçalayıcı değil bütünleştirici bir platformda değerlendirip kalıcı bir barış ortamı tesis edilmelidir. Bu bölgeyi beş asır kalıcı bir düzenle siyasi riskleri en aza indirerek koruyan Osmanlının tarih mirasına sahip olan Türkiye adil ve kalıcı bir düzen getirebilir.⁴⁶

Uygulama alanı bulamayacak diplomatik ve askeri çözümler Türkiye'yi uluslararası arenada güç durumda bırakabileceği gibi bunun sonucunda Türkmenler arasında Türkiye'ye olan güveni de sarsabilir. Bu bölgeye yönelik ilişkilerde yeni bir dönem başlatılmalı, ekonomik ilişkiler ve güvenlik konularında karşılıklı güveni artırıcı ve derinleştirici bir strateji geliştirilmelidir.⁴⁷ Amerika, İsrail, İran, Ürdün, Suudi Arabistan ve diğer ülkelerin birçoğu bölgede hak iddia edip kendilerine yakın grupları desteklemiştir. Bir tek bölgeyi yüzyıllar boyu yöneten Türkiye bölgede aktif değil. Bölgenin en güçlü ülkesi Türkiye uygulayacağı gerçekçi politikaları sayesinde tüm grupları bir arada tutacak kabiliyete sahiptir.⁴⁸ Dışlayıcı ve ötekileştirici bir sonucu olan etnik kökene dayalı kimlik iddiasından vazgeçilip, meselenin çözümüne yönelik adımlar atılmalıdır. Bunun için ortak değerler zemininde buluşulmalı, tüm modern parçalanmaları durduran aidiyet hissi üzerinde durulmalıdır.⁴⁹

Kürt sorununun terör içeren ve uluslararası bir boyutu vardır; ama bu boyutlara indirgenmemesi gereken bir niteliğe de sahiptir. Kürt sorununa demokratik çözüm bir tercih olarak hem yaşamsal refah, siyasi temsil, sivil toplum, yerel kalkınma ekseninde gerçekleşme olasılığı yüksek bir çözümü bize verir, hem de farklı ve demokratik bir Türkiye yaratmak vizyonunu yaşama geçirecek bir olasılığı bize sunar. Ötekileştirme, etnik-milliyetçilik devlet güvenliği, uluslararası siyaset

⁴⁵ **Cemalettin Taşkiran**, "Türkiye Ve ABD'nin Irak Ve Ortadoğu Politikaları", <http://www.stradigma.com/index.php?sayfa=makale&no=63>, 2006.

⁴⁶ **Davutoğlu**, *a.g.e.*, s. 331.

⁴⁷ **Mazin Hasan**, "Telafer Olayları Ne Anlama Geliyor?", *Stratejik Analiz Dergisi*, c. 4/sayı 66 (Ekim 2005), s. 40.

⁴⁸ "Irak'ta Türkmenleri kim koruyacak?", http://www.kerkuk.net/tr/index.asp?s=kose&id=4260&y_id=101, 2006.

⁴⁹ **M. Akif Kayapınar**, "Kürt Sorununda Çıkış Yolu: Ortak Varlık Şuuru", *Anlayış Dergisi*, sayı 28 (Ekim 2005), s. 28.

referanslarıyla başlamak yerine, bu sefer etik olanı siyasi olanın önüne, dolayısıyla insani olanı siyasi olanın merkezine yerleştirerek soruna yaklaşılmalı.⁵⁰ Türkiye Irak'ın bütünü ile ilişkili bir perspektif geliştirmeli ve onun için de Kuzey Irak'ı değerlendirmesi gerekir. Türkiye'nin Irak'ın toprak bütünlüğünü savunarak bölgedeki etnik ve dini bütün unsurların haklarını savunmasının, özellikle de Türkmenlerin haklarını aramasının tarihi arka planı bulunuyor.⁵¹ Bu coğrafyada bir bunalım olmakla beraber, her bunalım aynı zamanda büyük bir potansiyeldir. Bütün çevresel faktörler Türkiye'nin merkez konumunu daha da anlamlı kılıyor. Türkiye'nin geçmiş yıllarda uyguladığı kriz temelli dış politikası yerine, vizyon odaklı bir dış politika geliştirmelidir.⁵²

Sonuç olarak Türkiye, bugün dış politika zihniyetinde yeni bir dönüşümle karşı karşıya gelmiştir. Türkiye, 1699 tarihli Karlofça Antlaşması ile başlayan küçülme psikolojisine karşı geliştirilen savunmacı dış politika anlayışı ile gelinen durumun gerektirdiği atak bir dış politika anlayışı arasında tercih yapmak zorundadır. Türkiye, dış politika anlayışında bir kırılma anlamına gelecek bu zihniyet değişikliğiyle siyasi, ekonomik ve kültürel faktörleri devreye sokarak bölgeye ve dünyaya açılmaya yönelik bir strateji izlemelidir. Türkiye'nin, bu dönüşümü gerçekleştirip gerçekleştiremeyeceği Kuzey Irak ve AB gibi konularda ülkemizin kazanç ve kayıplarının belirlemesi açısından belirleyici olacaktır.⁵³ Bağımsız Kürt devleti fobisi ile hareket etmek Türkiye'ye hiçbir şey kazandırmadığı gibi, bu bölge üzerindeki menfaatlerini görmezden gelmesine sebep olmuştur. Türkiye garantörlüğü şartı ile Kuzey Irak'taki bazı talep ve istekleri görüşmeye yanaşmalıdır. Aynı coğrafyada yaşayan ve Türklerle çok sayıda ortak bağları olan insanları kazanma girişimleri ile birlikte Türkiye, arka bahçesine daha fazla önem vermelidir.⁵⁴

1.4. Türkiye'nin Kuzey Irak'a Yönelik Ekonomi Politikası

⁵⁰ **Fuat Keyman**, "Sınır ötesi Operasyon Çözüm Olabilir mi?", <http://www.turksam.org.tr/yazilar.asp?kat=19&yazi=991>, 2006.

⁵¹ **Mehmet Yılmaz**, "Tarihi Miras Misyon Yüklüyor", *Kimin Savaşı? Ortadoğu'da Savaşın Perde Arkası*, ed. Kerim Balcı, İstanbul: Zaman Kitap, 2003 ss. 268-269.

⁵² **M. Mücahit Küçükylmaz**, "Kriz Odaklı Değil, Vizyon Odaklı Dış Politika", *Anlayış Dergisi*, sayı 23 (Nisan 2005), ss. 39-40.

⁵³ **Yılmaz**, *a.g.m.*, ss. 278-279.

⁵⁴ **Osman Güzelgöz**, "Türkiye'nin Arkabahçe Macerası", <http://arsiv.zaman.com.tr/1996/08/20/kose/cesitleme/index.html>, 16 Aralık 2006

II. Körfez Krizinin, Türkiye'ye en önemli etkilerinden birisi de ekonomik alanda görülmüştür. Körfez Savaşı, petrol fiyatları, kara taşımacılığı, müteahhitlik hizmetleri ve ihracat üzerindeki olumsuz etkileri nedeniyle Türkiye ekonomisini olumsuz etkilemiştir. II. Körfez Krizinin petrol fiyatları üzerindeki etkileri daha çok Irak'ın Kuveyt'i işgal ettiği 1990 yılının ikinci yarısında ve 1991 yılının ilk aylarında hissedilmiştir. Ham petrolün varil fiyatları, Körfez Krizi öncesi son üç ayın ortalaması olan 15,9 dolardan 37,4 dolara kadar çıkmıştır. Bu artış, Türkiye'nin petrol faturasını kısa süre içinde önemli ölçüde artırmıştır. Petrol fiyatlarındaki artışın piyasa üzerinde de olumsuz etkileri olmuştur.

II. Körfez Savaşı'ndan sonra Kuzey Irak'ta oluşan otorite boşluğu ve bunun yarattığı kaos, Türkiye'nin hassas bir nitelik taşıyan Güneydoğu sınırında yeni tehdit ve risk bölgesi oluşumuna zemin hazırlamıştır. II. Körfez Savaşı sırasında Kuzey Irak'ta oluşan otorite boşluğunun beslediği terörle savaş da askeri harcama kalemini büyük boyutlarda artırmıştır. Bu nedenle, Türkiye, 1990 yılında Irak sınırında güvenliği sağlamak amacıyla gerekli askeri önlemleri almış ve bu nedenle milyonlarca dolar askeri harcama yapılmıştır. Türkiye'nin gerek Körfez Krizi ile doğrudan ilgili askeri güvenlik önlemleri, gerekse Kuzey Irak'taki otorite boşluğunun güçlendirdiği terörist faaliyetlerin önlenmesini kapsayan askeri faaliyetlerle ilgili olarak 1990-2001 döneminde resmi kaynaklara göre 1 milyar 830 milyon dolarlık harcama yapılmıştır. II. Körfez Savaşı'ndan sonra ambargo nedeni ile Kuzey Irak'ta kaçak ticaret başlamıştır. 1991-2002 yılları arasında karayolu ile kamyonlar Türkiye'den gıda ve tüketim maddeleri götürüp dönerken ucuz petrol getirmiştir. Bu ticaret Güney doğu Anadolu bölgesine önemli bir refah artışı sağlamıştır.⁵⁵

Batı taraftarı Kuzey Iraklı Kürtler, Ankara'yı, kendilerini Batıya götürecek bir yol olarak görmüştür. Ekonomik ilişkilerin zamanla daha güçlü siyasi ilişkilere yol açacağı düşüncesiyle Türk işadamlarını, bölgelerine yatırım yapmaya davet etmişlerdir. Türkiye'nin Türkmenlerle ilgili kaygıları da en iyi, Kürtlerle yapıcı bir ilişki sayesinde giderilebilir.⁵⁶

⁵⁵ **Mehmet Arslan-Barış Çiloğlu**, "Irak Ekonomisinin Savaş Sonrası Durumu ve Modern Irak Ekonomisinin İnşası", *Irak Krizi (2002-2003)*, der. Ümit Özdağ-Sedat Laçiner-Serhat Erkmen, Ankara: ASAM yayımları, 2003, s. 375.

⁵⁶ **Ahmet Davutoğlu**, *Stratejik Derinlik*, İstanbul: Küre yayımları, Haziran 2004, s. 331.

Kuzey Irak, Irak Savaşı'ndan sonra Türk işadamları için önemli bir yatırım alanı haline gelmiştir. Bunun bir kaç nedeni vardır: Talabani ve Barzani daha çok Türk şirketlerini tercih ediyor. Bu sayede Türkiye'nin tepkisinin azaltılabileceklerini düşünüyorlar, Diğer ülke şirketleri belirlenen rakamlara bölgeye gelmek istemiyorlar. Güvenlik endişeleri Türklerin birçok rakibini ortadan kaldırıyor, coğrafi yakınlık Türk şirketlerinin masraflarını azaltıyor, kültürel yakınlık anlaşmayı kolaylaştırıyor, psikolojik üstünlük. Türkiye hala Kuzey Irak'ta çok önem verilen ve güçlü bilinen bir ülke, özellikle Türk şirketlerinin Türkiyeli Kürt işçileri tercih ediyor olması başta dil olmak üzere birçok zorluğu ortadan kaldırıyor. Kuzey Irak'la ilgili olarak bölgede yatırımı olan işadamlarıyla düzenli olarak görüşmeler yapılmalıdır. Güvenlik konularında dahi bu kişilerin görüşlerinin düzenli olarak alınmasının büyük yararları olabilir.

Kuzey Irak'ta siyasi alanda olduğu kadar ekonomik alanda da büyük bir değişim yaşanmaktadır. Türkmenlerin ve Kürtlerin yaşadığı bölgelerde inşaatların büyük bir bölümünü Türk şirketler yapmaktadır. Yaklaşık 300 Türk şirketi Kuzey Irak'ta faaliyette bulunmaktadır. Kuzey Irak'ta 50 bin civarında Türk işçinin çalıştığı tahmin ediliyor.⁵⁷ Bu durum Güneydoğu Anadolu'nun ekonomisine de büyük katkı sağlıyor. Kuzey Irak'ta çalışan işçilerin büyük çoğunluğu Güneydoğu Anadolu bölgesinden temin ediliyor. Türk firmaları Kuzey Irak'taki üniversite ve havaalanı yapımı gibi büyük hizmetlerde bulunuyor. Mardin, Adana, Antep ve Urfa'daki çimento fabrikaları Türk şirketlerinin çimento ihtiyacını karşılamakta zorlanıyor. Bölgede bankacılık hizmetleri yok denecek kadar azdır. Türk bankaları da bu büyük pazarda yerlerini almalıdır.⁵⁸ Bölgenin Türkiye'ye bağlanmasında bir başka araç ise dünya ile bağlantısının Türkiye üzerinden sağlanmasıdır. Karayollarına ek olarak güçlü bir demiryolu ağı kurulabilir. Karayolu ile ticaret ve taşımacılık sınır kontrollerini güçleştirmekte ve ticari ilişkilere de zarar vermektedir. Oysa demiryolu sayesinde hem güvenlik kontrolleri rahatlayacaktır, hem maliyetler azalacaktır, hem de hızlı ve güvenli bir ticaret sağlanacaktır.

⁵⁷ İbrahim Doğan, "İki Saatte Amerika!", <http://www.aksiyon.com.tr/detay.php?id=23046>, 2006.

⁵⁸ Haşim Söylemez-Ufuk Şanlı, "Arka Bahçedeki Büyük Şantiye", *Aksiyon Dergisi*, sayı 578 (Ocak 2006), ss. 40-45.

Türkiye'nin Kuzey Irak politikasının en önemli ayağını ekonomik ve sosyal kalkınma oluşturmalıdır. Bu girişim ülkemizin teröre maruz kalan bölgelerine de yarar sağlayacaktır. Özellikle de yakın komşu ülkeler ile ticaretin artması terörün zeminini önemli ölçüde kırabilir. Bu bağlamda Güneydoğu ve Doğu Anadolu'nun teröre maruz kalan kesimleri için yakın çevre ülkeler Suriye, Irak ve İran'dır. Suriye ile ciddi bir yol alınmıştır ve etkileri özellikle Gaziantep üzerinde görülmektedir. Ancak yatırımlarda ve dış ticarete en zayıf bölge sayılabilecek olan Hakkâri, Şırnak ve Batman için en önemli pazar Irak'tır. Irak'ta yaşanan savaş tüm olumsuzluklarına rağmen ciddi avantajlar da sunmaktadır. Kültürel açıdan bölge ile yakın olan bu 3 il için Kuzey Irak büyük bir pazardır. İki pazar arasındaki hareketlilik ise terörün en azından ekonomik ve sosyal altyapısını zayıflatarak, devlet yatırımlarının ziyan olmasını da bir ölçüde engelleyecektir.

Türkiye komşu ülkelerle olan gerilimleri aşmak için ilişkileri rejimler ve yöneticilerin çetin sürecinden çıkarıp ekonomik ve kültürel unsurların etkin olduğu zemine kaydırmalıdır. Karşılıklı bağımlılık düzeyini arttırıcı güven bunalımını aşabilecek barış planı adımları atmalıdır.⁵⁹ Kerkük'te KDP ve KYB tarafından nüfus yapısını lehlerine çevirmek için Kürtlere ücretsiz arsa verilmiş ve her konut yapımı için 5000 dolar yardım yapılmıştır. Kuzey Irak'ta lokantacılık, akaryakıt istasyonlarının işletmeciliği Kürtlerin tekelindedir. Türkmenler ise genellikle küçük esnaf, öğretmen ve doktor olarak çalışıyor.⁶⁰ Türkmenler bölgede gücün temsili olan silah ve maddi güçten yoksundurlar. Habur Sınır kapısı Türkmenlere fayda sağlayacak şekilde kullanılmalıdır. Kuzey Irak'ta revaçta olan Türk mallarının ithali tamamen Türkmenlerin kontrolüne verilmeli ve kaybedilen ticari güç tekrar kazandırılmalıdır. Bu durum Türkmenlerin ticari bağımlılıklarını azaltacaktır.⁶¹

Kerkük-Yumurtalık petrol boru hattı Türkiye'nin Kuzey Irak'taki önemli bir varlığıdır. 2001 yılında kapalı olan bu hatla 2002 yılında 1,13 milyon ton, 2003 yılında 890 bin ton, 2004 yılında ise 1,2 milyon ton petrol taşınmıştır. Türkiye'de bulunan petrol şirketlerinin Kuzey Irak'taki ticaretleri Saddam döneminde

⁵⁹ Davutoğlu, *a.g.e.*, s.144.

⁶⁰ Söylemez-Şanlı, *a.g.m.*, ss. 40-42.

⁶¹ Mazin Hasan, "Türkiye'nin Türkmen Politikası: Yapılması Gerekenler", *Stratejik Analiz Dergisi*, c. 4/sayı 48 (Nisan 2004), s. 45.

başlamıştır. Irak'ın işgali belirsizlik ortamı oluşturmuştur. Şubat 2006'dan sonra bu faaliyetler tekrar başlamıştır. Türkiye'nin Irak'ın zengin topraklarında mülkü olan Türkmenlerde dikkate alınıp onların görüşlerinden de faydalanılarak çok boyutlu bir Kuzey Irak politikası oluşturması gerekiyor. Kuzey Irak, ekonomik yapısıyla Türkiye'nin ekonomisine çok önemli imkânlar sunabilecek bir yapıdadır.⁶² Bölge ekonomisi mevcut haliyle birkaç aşiretin tekelinde olduğu için küçük ekonomik kaynaklar değiştirilmesi imkânsızlaşan yapıyı daha da güçlendirmektedir. Türkiye Kuzey Irak'ı kendi hinterlandı haline getirebilmesi için ekonomik bağlarını kuvvetlendirmesi gerekmektedir.⁶³

Kuzey Irak'ta bulunan Türkmenlerde sorunların çözümünün Kuzey Irak'ın Türkiye'ye ekonomik ve diğer açılardan daha fazla bağlanmasından geçtiği özenle belirtmektedirler. Türk işadamlarının bölgeye yatırım yapmaları teşvik edilmelidir. Bu sayede, bölge ekonomisindeki Türk müteşebbislerin ağırlığı artırılabilecektir. Ayrıca lobi faaliyetlerini yürütecek, mühendis, teknik eleman, doktor, öğretmen vs. meslek sahibi kimselerin bu bölgelerde yerleşmeleri sağlanarak, Türkiye'nin etkinliğinin artmasına sebep olacak politik araçlar elde edilmelidir.

Mezopotamya'daki parçalanmış yapıdan kaynaklanan problemlerin yegâne çözümü ekonomik ve kültürel entegrasyondan geçmektedir. Bu noktada Türkiye önemli bir rol üstlenebilir. Ankara'nın Ortadoğu'ya dönük politikasında bölgenin bütünü; onun içinde Irak'ın bütünü ilgilendiren bir perspektif geliştirmeli; onun içinde de Kuzey Irak'ı değerlendirmesi gerekmektedir.

Türkiye'nin yeni dış politika felsefesinin önemli bir ayağı ekonomik entegrasyon olmalıdır. Irak zaten parçalanmış bir yapı üzerine kurulu. Kuzey Irak'ta ayrı bir devlet tesis etmek, parçalanmışlığı daha da derinleştirir. Ortadoğu'daki sınırlar, Osmanlı'dan sonra oluşan yapay sınırlardır. Bu yapay sınırlar ancak bu sınırlar üzerinde ölçek büyütürken birleştirebilir ve sağlıklı bir yapıya kavuşturabilir. Bu da ancak ekonomik ve kültürel anlamda olabilir. Bunun için dış politikada zihinsel dönüşüm şarttır. Türkiye'nin gerek bu ekonomik entegrasyona liderlik

⁶² **Necdet Pamir**, "Irak: Hem Gözden, Hem de Gönülden Irak mı?", *Stratejik Analiz Dergisi*, sayı 71 (Mart 2006), ss. 63-66.

⁶³ **Sedat Laçiner**, "Sosyo-Ekonomik Dış Politika: Türkiye-Irak İlişkileri Örneği", *Irak Krizi (2002-2003)*, der. Ümit Özdağ-Sedat Laçiner-Serhat Erkmen, Ankara: ASAM yayımları, 2003, ss. 243-244.

yapabilmesi, gerekse Irak'ta ABD önderliğinde yaşanacak yeniden yapılanma karşısında ulusal çıkarlarını koruyabilmesi için, yanı başındaki bu sürece kayıtsız kalmaması gerekir. Zaten tarihi derinlik de ülkemizi, istese de istemese de bu sürecin içine çekiyor. Bu noktada Türkiye'ye düşen bir başka vazife, ABD'ye Osmanlı'nın tasfiyesi sırasında yaşanan arızaları göstermek olmalıdır. Bu da ancak geçmişe giderek, o dönemde sömürgeci devletlerin bu coğrafyada yapmış olduğu suni parçalanmışlıkları tespit ve bunları telafi etmeye yönelik çözüm yollarını göstermekle mümkün olabilir.

Türkiye'nin Kuzey Irak'a yönelik uzun vadeli politikasının içinde ekonomik bağımlılık yaratmak yer almalıdır. Ayrıca, uzun vadeli temel strateji bölgede demokratik bir oluşumun desteklenmesi yönünde olmalıdır. Demokratik rejimin desteklenmesi bölgedeki aşiret liderlerinin konumunu sarsacaktır. Uzun vadeli politikamızı belirlerken sosyoekonomik verileri de dikkate almamız gerekmektedir. Türk işadamlarına bölgenin coğrafi ve kültürel yakınlık konuları avantajlar sağlamaktadır. Elektrik, içme suyu, sulama sistemleri, alt yapı oluşturulması, kamu binalarının yapımı gibi alanlarda ciddi bir açık vardır. Bu konuda özel sektör kadar devlet kuruluşları da etkin olmalıdır. Özellikle çatışma ihtimali bulunan yerlerde devlet yatırımlarına küçük grupların saldırması daha güçtür. Bu alanda devlet kurumlarına düşen en önemli görev, bilgi, gerekli iletişim, koordinasyon ve siyasi alanda hakların korunmasını sağlamaktır.

Ekonomik önlemler arasında en önemli olanı ise Türkiye'nin ekonomik anlamda bir çekim merkezi olabilmesidir. Diğer bir deyişle Türkiye'nin Kuzey Irak'a yakın bölgelerinde ekonomik alanda güçlü merkezlerin oluşturulması gerekmektedir. Bu projelerin uygulanması için Türkiye-Irak-Suriye hava, demir ve kara yolu bağlantılarının geliştirilmesi gereklidir.

Şu ana kadar birçok bölge ülkesi Türkiye'yi ve Osmanlı'yı ya İngilizlerden ya da PKK'dan tek yanlı dinlemişlerdir. Bunu değiştirmek için organize ve kararlı bir kampanya gereklidir. Büyükelçilikler, ticaret ataşelikleri, diğer resmi kurumlara ek olarak ekonomi alanındaki sivil toplum örgütlerine de büyük bir görev düşmektedir. Bölge dil açısından Türkiye'de konuşulan lehçelere oldukça yakındır. Türkçe ve Kürt lehçeleri Türkiye'nin bölgeye dil açısından nüfuzunu kolaylaştırmaktadır. Bölge insanlarını Türkiye'den daha iyi tanıyabilecek Ortadoğu'da ve Batı bloğunda çok az

ülke vardır. Türkiye şu an için dezavantaj olarak gördüğü bu hususu kolaylıkla avantaja çevirebilir.

Bölge ekonomisi tam anlamıyla Türkiye'ye entegre edilerek ülke menfaatine yön verecek şekilde bir politika enstrümanı olarak kullanılmalıdır. Türk firmalar ABD, AB ve Arap firmalarıyla ortaklık kurarak Irak'ın yeniden inşasında etkin rol almalıdır. Türkiye ticaretinin %75'ini geliştirmiş Batı ülkeleri ile yapmaktadır. Bu durum Türkiye'nin genel ihtiyaçlarına ters düşmektedir. Çünkü Türkiye'nin en büyük ihtiyacı olan petrol ve doğalgaz rezervleri Ortadoğu ve Orta Asya'dadır. Buna rağmen Türkiye'nin komşuları ile olan ticareti her geçen gün gerilemektedir. Böylece Türkiye ticaret ve ekonomi yönden Avrupa'ya bağımlı bir imaj doğurmakta ve AB bunu çok iyi kullanmaktadır.⁶⁴

ABD Irak ekonomisinin merkezini Bağdat'tan Kuzey Irak'a kaydırmayı planlamaktadır. Böylece Kuzey Irak ekonomik açıdan öncelikli bir yer olacaktır. Ekonomik açıdan güçlü bir Kuzey Irak ise, siyasi olarak Irak'ın Sünni ve Şii Arap kesimleri üzerindeki hâkimiyetini arttıracaktır. Türkiye'nin hedefi petro-politiğin merkezini Bağdat'ta tutmak, bu merkezin Kerkük'e kaymasını engellemek olmalıdır. Kürt liderler ekonomik yönden Türkiye'ye bağımlı olduklarını kabul etmektedir. Türkiye Iraklı Kürtlere yardım paketleri olanağı sunmuş, bu sayede Kürtler BM ambargosu altında yoksullaşan Irak halkına nazaran bu yardımlar ve sınır ticareti sayesinde ekonomik sorunlarını çözmüşlerdir. Bu ticaret Türkiye'nin güneydoğu bölgesi içinde büyük bir gelir kaynağı olmuştur. Fakat bu Türkiye'nin ambargo kararı dolayısıyla uğradığı zararı telafi edecek boyutta değildi.⁶⁵

1.5. Türkiye'nin Kuzey Irak'a Yönelik Su Politikası

Kişi başına en az suyun düştüğü Ortadoğu, su bakımından dünyanın en fakir bölgesidir. Su sorunu siyasal yönde şimdiye kadar sınır aşan nehirlerin ulaşım dışı amaçlarla kullanılması konusunda evrensel düzeyde bütün devletleri bağlayıcı hukuki kriterlerin ortaya konmamasından kaynaklanmaktadır. Zengin petrol yatakları

⁶⁴ İ. Oğuz Akdemir, Ayşe Çağhyan, Veysel Kuşçus, "Haritayı Tersten Okumak Türkiye'nin Jeopolitiğine Negatif Bakış" IV. *Türkiyenin güvenliği sempozyumu (Tarihten Günümüze Dış Tehditler)*, ed. Orhan Kılıç, Mehmet Çevik, Elazığ: Fırat üniversitesi yayımları, 2004, ss. 26-27.

⁶⁵ Kirişçi-Winrow, *a.g.e.*, ss. 165-166.

sebebiyle süper güçlerin ilgisini çeken bölgede, giderek daha da ciddileşen su darlığı bölgenin birçok yerinde çatışmalara yol açmıştır. Arap-İsrail savaşlarında da su konusu önemli bir faktör olmuştur. Bölgedeki nehirlerden sadece üçü (Fırat, Dicle ve Nil) dünya standartlarında büyük ırmak olarak kabul edilmektedir.

Mezopotamya'ya hayat veren Fırat ve Dicle nehirleri, tarih boyunca bölge insanlarının su ve ulaşım kaynağı olmuştur. Batı Asya'daki en uzun sınır aşan nehir konumunda olan Fırat nehri ile Elazığ Hazar Dağları eteklerinden doğan Dicle nehri arasında kalan verimli Mezopotamya bölgesi, ilk çağlardan başlayarak birçok medeniyete beşiklik etmiştir. Irak için hayatı bir öneme sahip olan Dicle Nehri, 50-60 kilometrelik bir hat boyunca Türkiye-Suriye sınırını oluşturduktan sonra, yine Türkiye'den kaynaklanan Büyük Zap ile Irak topraklarında birleşir. Türkiye'den Suriye'ye akan Fırat Nehri ise daha sonra batıdan Irak topraklarına geçmektedir. Güney Irak'ta Dicle nehri ile birleşen Fırat, Şattül-Arap adını alır. Fırat'ın uzunluğu 2.330 km, Dicle'ninki 1.718 km, iki nehrin Mezopotamya bitiminde oluşturduğu Şattül Arap'ın uzunluğu ise 190 km.dir. Dicle sularının yaklaşık yarısının, Fırat sularının ise %90'ından fazlasının kaynaklandığı Türkiye, bu sebeple bölgede kilit konumundadır.⁶⁶

Fırat nehri tamamıyla Türkiye'nin yağmur ve karlarından oluşmuştur. Türkiye sınırından sonra Suriye ve Irak topraklarında yağış almamaktadır. Dicle'de durum farklıdır. Türkiye'de doğan ve büyüyen Dicle Nehri'ne Irak'tan da kaynaklar eklenmektedir.⁶⁷ Fırat-Dicle havzası Türkiye'nin toplam alanının dörtte birinden daha azına sahip olmasına rağmen, suyun kendi toprağından çıkması avantajıyla ve komşularına 'hakça-makul' su tahsisatına da özen göstererek GAP projesini başlatmıştır. 1970'li yılların başında, ağırlıklı olarak Fırat ve Dicle nehirleri üzerinde sulama ve enerji üretimi amaçlı projeler bütünü şeklinde düşünülen GAP, 1980'li yıllara doğru gelindiğinde çok amaçlı bir bölgesel kalkınma hamlesine dönüşmüştür. Türkiye'nin Fırat ve Dicle nehirlerini kullanımıyla ilgili olarak öne sürülen ana tez Suriye ve Irak'ın Türkiye'den gelen suya bağımlı olmaları; dolayısıyla GAP

⁶⁶ **Yakup Şalvarcı**, "Fırat-Dicle havzasında 'Amerikan Çağı' ve Türkiye" *Kimin Savaşı? Ortadoğu'da Savaşın Perde Arkası*, ed. Kerim Balcı, İstanbul: Zaman Kitap, 2003, s. 284.

⁶⁷ **Özhan Uluatam**, *Ortadoğunun Su Sorunu*, Ankara: Türkiye İş Bankası yayımları, 1998, s. 87.

projesindeki su kullanımının bu ülkeleri mağdur ettiği/edeceği iddiasıdır. GAP'ın bitirilmesi için, Bakanlar Kurulu kararı ile 2010 yılı hedeflenmiştir.⁶⁸

Bazı görüşlere göre Kuzey Irak'ta kurulabilecek bir Kürt devleti ileride Türkiye'yi bölmekten başka, su gibi bir stratejik kaynak ile GAP'tan Türkiye'yi önemli ölçüde uzaklaştırabilecektir. Petrol kaynaklarıyla kısa sürede zenginleşecek olan bağımsız Kürdistan, GAP bölgesindeki Kürt vatandaşları da kendisine çekecek ve uzun vadede Türkiye'den kopuşu başlatacaktır. Böylece, Kuzey Irak'ta duvarlara asılan Kürdistan haritalarında görüldüğü gibi GAP bölgesinin önemli bir kısmı anavatanından koparılmaya çalışılacaktır. Türkiye'nin böyle senaryolardan endişelenmesi yerine, gerçekleşme ihtimali az da olsa bu türden senaryolar karşısında stratejik planlar yaparak kötü sürprizleri kendi lehine çevirebilecek politikalar üretmesi gerekmektedir. Türkiye'nin, Özal döneminden sonra Irak Kürtlerinin hamiliğinden de uzaklaşarak o coğrafyada rakip ülkelere istemeyerek de olsa fırsat alanı oluşturduğu bir gerçektir. Türkiye kendi toprakları dışındaki Kürtlerin hamisi olup, tarihi kültürel hinterlandını da kullanarak su barışı yolunda bölgede sesini daha da yükseltmelidir. Su barışının da yardımıyla gelen bölgesel refah sayesinde, Mezopotamya havzası tek elde toplanmışçasına huzur içinde yaşayabilecektir. GAP projesi temelinde gerçekleştirilecek uluslararası bir “ekonomik entegrasyon”, söz konusu su barışı için itici bir güç olabilecektir.⁶⁹

Türkiye bölgenin gelecekte en büyük sorunu olarak gösterilen su meselesinde yatırım yapmalıdır. Bu yatırım aynı zamanda en büyük terör yatağını kurutacaktır. Türkiye bölgede tarım alanında, petrolün ucuza mal edilmesinde, inşaat sektöründe kazançlar sağlayabilir.⁷⁰ Türkiye'nin Devlet Su İşleri ve Tarım ve Köy İşleri Bakanlığı yetkililerince Kuzey Irak'ın sulanması ve tarım konusunda araştırmalar yapılması için işbirliği yapılmalıdır. Türkiye Kürtlerle anlaşarak bu bölgeyi kendi tarım su politikalarına eklemelidir. Bunun sonucunda Türkiye'nin gelecekte büyük sıkıntısı olarak gösterilen Kuzey Irak meselesi, Türkiye'nin en büyük kozu haline gelecektir.⁷¹

⁶⁸ Şalvarcı, *a.g.m.*, ss. 282-285.

⁶⁹ *a.g.e.*, ss. 301-302.

⁷⁰ Yıldız, *a.g.e.*, s. 251.

⁷¹ *a.g.e.*, s. 253.

Irak'ın hayat kaynağı olan Orta Dicle bölgesinde, kurulacak bağımsız bir Kürt devleti, Ortadoğu su sorununu iyice içinden çıkılmaz hale getirebilir. Irak'tan koparılmış bir Kürt devletinin Arap dünyasında ABD ve İsrail karşıtlığını arttırıp, Güney Irak ve Arap dünyasını Türkiye'ye yakınlaştırabilir. Gelecekte Türkiye'nin bölge ilişkilerin de su daha önemli bir konuma yükselebilir ve Ankara'ya su konusunda baskılar artabilir. Söz konusu baskı inisiyatifinin başka ülkelere verilmemesi amacıyla Türkiye'nin geliştirdiği bazı bölgesel su projelerinin objektif bir yaklaşımla öne sürülmesi Ankara'nın bölgedeki ağırlığını artıracaktır. Su ve diğer meselelerin çözümü konusunda inisiyatif alarak kendini gösterebilen bir Türkiye pazarlık masasında daha güçlü bir duruş sergileyecektir. Fırat-Dicle suları ve GAP, uzun dönemde diğer ülkelerin stratejik taviz koparma kartı olmayacak aksine, Türkiye'ye geniş bir inisiyatif alanı sağlayacaktır. Bu konuda Özal'ın ortaya attığı Barış Suyu Projesi örnek olarak verilebilir. Barış Suyu Projesi, Ortadoğu ülkelerinde bulunan su yetersizliğinin çözümüne katkıda bulunmak için, 1986'da Başbakan Turgut Özal tarafından Seyhan ve Ceyhan nehirlerinin Akdeniz'e akan sularının bölge ülkelerin borularına akıtılarak pazarlanmasını öneren bir girişimdir. Ortadoğu'nun gündeminde önemli bir yer tutan proje ile bölgede 15 milyon kişinin su gereksinimini karşılayacağı hesaplanmıştı. Proje, bölgede su açığının kapatılması yanında bölge ülkeleri arasında büyük bir işbirliği ve güven ortamı yaratarak, bölge istikrar ve güvenliğine katkıda bulunmayı da hedeflemiştir.⁷²

Ankara, GAP'taki yatırımlar sebebiyle maruz kaldığı uluslararası baskıyı, bu projeyi öne sürerek bir ölçüde bertaraf etmeyi başarmıştır. Türkiye suyu bölgesel işbirliği ve refahın gelişimi için 'katalizör' olarak işlevselleştirebilmesi çok geniş dengeler ağını gözetip, akılcı bir politika izlemesiyle mümkün olacaktır. Türkiye'nin suyu çok amaçlı politikalarda etkin olarak kullanabilmesi, hem lokal hem de global bir açılımı ve yerel işbirliği yaklaşımlarıyla gerçekleşecektir. Komşularımız Irak ve Suriye başta olmak üzere, Bölge ülkeleriyle ilişkileri geliştirmek için yapılması gereken en önemli şey, geçmiş bir yana bırakarak, karşılıklı uzlaş ortamında ortak paydalardan hareketle artan bir diyalog ve işbirliği zemininde geleceğe bakmaktır.⁷³

⁷² **Özden Bilen**, *Ortadoğu Su Sorunları ve Türkiye*, İstanbul: Tesav yayımları, 2000, s. 42.

⁷³ **Şalvarcı**, *a.g.m.*, ss. 302-305.

Türkiye'nin Kuzey Irak'ı kendi hinterlandı haline getirmesi ve bağlarını kuvvetlendirmesi gerekmektedir.

1.6. Kuzey Irak'taki TSK Unsurlarının Durumu

TSK, terörle mücadele kapsamında ve bölgedeki otorite boşluğundan kaynaklanan menfi durum ve bölgeden ülkemize yönelik terör tehdidinin önlenmesi amacıyla, uluslararası hukuk açısından “meşru müdafaa hakkı” çerçevesinde, iç hukuk açısından “İl İdaresi Kanunu” ve “Olağanüstü Hal Kanunu”nun ilgili maddeleri uyarınca, sınır ötesi harekâtlar icra etmiştir. Daha sonra Kuzey Irak'ta sınırlı sayıda asker bırakarak ülkeye geri dönmüştür. “İl İdaresi Kanunu” ve “Olağanüstü Hal Kanunu” sınır illerinde ve bu illere mücavir bölgelerde terör eylemleri olması ve eylemcilerin komşu ülkeye sığındıklarının tespit edilmesi durumunda, valinin talebi, Genel Kurmay Başkanlığı'nın uygun görmesi ve Hükümetin müsaadesi çerçevesinde, Kuvvet Komutanlıklarına, komşu ülkenin mutabakatı alınmak suretiyle, mahdut hedefli sınır ötesi harekât yapma yetkisi tanımaktadır. II. Körfez Savaşı'ndan sonraki dönemde, Kuzey Irak'taki otorite boşluğu nedeniyle, “komşu ülke mutabakatının alınması” koşulu aranmamıştır. Ancak bu durum, ABD'nin Irak harekâtı sonrası işgal güçlerini Irak genelinde otorite olarak tanıyan 22 Mayıs 2003 tarih ve 1483 sayılı BMGK Kararı ile değişmiş ve söz konusu bölgede hukuken otorite boşluğu kalmamıştır.

1 Mart 2003'te tezkerenin reddedilmesini kabullenemeyen ABD'li yetkililer Türkiye ile hesaplaşmalarını Türkiye'nin bir uzantısı olarak gördükleri Türkmenler üzerinde gerçekleştirmiştir. Bu da Türkmenlerin siyasal alanda başarıma inancının zayıflamasına neden olmuştur. 4 Temmuz 2003'te Süleymaniye'de görev yapan Türk irtibat timine mensup 11 Özel Kuvvetler personeli ABD askerleri tarafından tutuklanmıştır. Bu olayın iki NATO müttefiki arasında olması iki ülke ilişkilerine, stratejik ortaklığa ciddi bir darbe indirmiştir.⁷⁴ ABD'nin Irak harekâtı kapsamında Tezkere sonrasında Türkiye-ABD ilişkilerine bakıldığında, tarafların üzerinde uzlaştığı ekonomik ve siyasi mutabakat metninde ABD'nin bütün temel taleplerinin

⁷⁴ **Tayyar Arı**, “Türkiye, Irak ve ABD: Soğuk Savaş Sonrası Dönemde Basra Körfezinde Yeni Parametreler”, *21. Yüzyılda Türk Dış Politikası*, ed. İdris Bal, Ankara: Nobel yayımları, 2004, s. 719.

kabul edildiği anlaşılmaktadır. Mutabakatın askeri boyutuna bakıldığında; mutabakat TSK'yı büyük ölçüde sınırlandırmıştır. TSK, ABD'nin bilgisi dışında hiçbir hareket geliştiremez duruma getirilmiştir. Mevcut durumda TSK ancak 40 km. bir derinliğe girebilecektir. Ancak, KDP ve KYB'nin Kerkük'te hiç de az olamayan bir ihtimal ile bir katliama girişmesi durumunda TSK'nın havadan ve karadan müdahale etmesi de kaçınılmazdır. Yabancı araştırmacıların yaptığı araştırmalarda da belirtildiği gibi, Kerkük ve Musul'daki Türkmenlerin KDP ve KYB'li Peşmergeler tarafından baskı ve terör ile etnik bir temizliğe maruz kalması durumunda Türkiye'nin Kuzey Irak'a girmesi doğal bir sonuç olacaktır. Neticede Irak harekâtı sonrasında Türkiye ve ABD, ortada bir gerekçe olmadan TSK'nın Kuzey Irak'a girmemesi konusunda anlaşmıştır. Türkiye görüşmelerde Kuzey Irak'a girme konusunda üç şart ortaya koymuştur. Bunlar; ABD ile Kürt grupların göçü engellemek üzere aldığı önlemlerin yetersiz olduğunun görülmesi ve göçün devam etmesi durumu, PKK'nın Kuzey Irak'ta son günlerde sürdürdüğü yığınağa devam etmesi ve bu konuda önlem alınmaması durumu, Kuzey Irak'ta istikrarın sağlanamaması ve Kürt grupların Kerkük ya da Musul'a girmesi durumudur. Bugün gelinen noktada beklenen şekilde bir göç hareketinin yaşanmadığı, ancak PKK'ya yönelik bir tedbir alınmadığı ve Kürt grupların da Kerkük ve Musul'da istikrarı bozucu faaliyetlerine engel olunmadığı ortadadır.

22 Mayıs 2003'ten başlayarak, 08 Haziran 2004 tarih ve 1546 sayılı BMGK kararı ile otoritenin Irak Geçici Yönetimine devredilinceye kadar geçen dönem içerisinde, TSK unsurlarının bölgedeki varlığı, ABD'nin de sessiz kalması ile fiili bir duruma dönüşmüştür. Söz konusu fiili durum, Irak Geçici Yönetiminin 28 Haziran 2004'te otoriteyi devralmasına rağmen, TSK unsurlarının mevcudiyetine ses çıkarmaması nedeniyle, zımnen rıza gösterdiği kabul edilerek, 2007'de halen devam ettirilmektedir. TSK unsurları, KDP/KYB ile müşterek veya bağımsız olarak PKK terör örgütüne karşı mücadele etmek amacıyla, 1993 yılında Kuzey Irak'ta görev yapmaya başlamıştır. Kuzey Irak'ta TSK unsurlarının mevcudiyeti, PKK terör örgütü kadar KDP ve KYB'yi de rahatsız etmektedir. Bu grupların, kendi emellerine engel olarak gördükleri TSK unsurlarını bölgeden çıkarmak için çeşitli provokatif eylemlerde bulunabileceği değerlendirilmektedir.

Irak yönetimi tarafından, TSK unsurlarının Irak topraklarından çıkmasının talep edilmesi halinde, TSK unsurlarının Irak'ta bulunmalarını hukuki bir argümanla destekleme imkânı zor olacaktır. Söz konusu TSK unsurlarına yönelik herhangi bir saldırı olması durumunda; bu unsurların can ve mal emniyetini sağlamak amacıyla, Irak Geçici Yönetiminin rıza göstermesi veya bu unsurların maruz kalabileceği saldırıların engellenmesine yönelik çabaların da yetersiz kalması veya isteksiz olması durumunda “meşru müdafaa hakkı” kullanılarak takviye birlikleri gönderilebilir. Ancak, Anayasa'nın 92. maddesi gereğince, gönderilecek takviye birlikleri için TBMM izni ve bu izni esas alan bir Bakanlar Kurulu Kararı gereklidir.

Uluslararası hukuk açısından, Irak'a yapılacak olası müstakil bir harekâtın gerekçesinin, “Irak kaynaklı terörle mücadele etmek ve kendi vatandaşlarımızın (askerlerimizin) can ve mal güvenliğini sağlamak” olduğunu, bu nedenle ülke olarak meşru müdafaa hakkımızın doğduğunu ileri sürmek mümkündür. TSK'nin Irak'ta bulunmasını destekler mahiyette uluslararası bir belge veya karar bulunmadığı göz önüne alındığında, “meşru müdafaa hakkı”nın fiili olarak kullanılması durumunda, Türkiye'nin, Irak'taki siyasi sürece destek veren BM, AB, NATO, AGİT ve diğer uluslararası kuruluşlar ile ABD dahil çok sayıda ülkenin baskı ve engellemelerine maruz kalabileceği değerlendirilmektedir.

1985'te Türkiye Kuzey Irak'ta askeri çözümü benimsemiştir. PKK ise bu sert askeri tedbirleri kullanıp kitlesel olarak bölge halkını kazanma politikası gütmüştür. Bu da göstermiştir ki bölgeye yönelik askeri tedbirler uzun vadede daha kötü sonuçlar doğurmuştur. 2007 yılı itibariyle Türkiye Kuzey Irak'ta özel birlikler bulundurmaya devam etmektedir. Ancak, terörü önlemede askeri politikalar bir noktaya kadar etkili olabilmekte, devamında ise farklı araçların devreye girmesi gerekmektedir. Sosyo-ekonomik ve siyasi politikalar ile desteklenmeyen askeri önlemlerin hem etkisi daha sınırlı kalmakta hem de kalıcı olamamaktadır.⁷⁵ Sınır ötesi operasyon gerekli mi, gerekli değil mi sorusuna yanıtı bu temelde aradığımız zaman, hem ABD'nin bugün Türkiye'ye gösterdiği çifte standart yaklaşımına karşı güçlü oluruz hem de yaşadığımız çok tehlikeli kutuplaşmanın önüne geçebiliriz.⁷⁶

⁷⁵ **Sedat Laçiner**, “Sosyo-Ekonomik Dış Politika: Türkiye-Irak İlişkileri Örneği”, *Irak Krizi (2002-2003)*, der. Ümit Özdağ-Sedat Laçiner-Serhat Erkmen, Ankara: ASAM yayımları, 2003, ss. 245-254.

⁷⁶ **Fuat Keyman**, “Sınır ötesi Operasyon Çözüm Olabilir mi?”,

Türkiye'nin Irak politikasının uygulaması, son yıllarda olduğu gibi yalnızca silahlı kuvvetlere kalmamalı, siyasi irtibat dışişlerine, istihbarat irtibatı da yıllar önce bölgede yerini Özel Kuvvetlere bırakan MİT'e bırakılmalıdır.⁷⁷

1.7. Kurulması Planlanan Kürt Devletinin Türkiye'ye Olası Etkileri

Uluslararası hukuk, bir normlar piramidi olarak kabul edilecek olursa en tepede toprak bütünlüğü ilkesi yer almaktadır. Bu ilke dokunulmaz ilkedir. Bu ilke tüm uluslararası örgütlerin kuruluş anlaşmasında en sık vurgulanan ilkedir. Bu nedenlerle Kuzey Irak'ta oluşacak bir Kürt devletinin hukuki temeli yoktur. Eğer oluşacak olursa bu reel politikanın bir gereği olacaktır.

Kuzey Irak yeni bir yapılanmanın eşiğindedir. Tarihi derinlik, Türkiye'ye bu yapılanma sürecinde sorumluluk yüklemektedir. I. Dünya Savaşı'ndan sonra etnik, din ve mezhep unsurlarına göre parçalanmış bölgenin bu kez ABD tarafından yeniden alt birimlere ayrılması için Türkiye'nin tarihi misyonunu kullanması gerekmektedir. Türkiye'nin bölgeye komşu olması, tarihsel ve kültürel bağlarının olması nedenleriyle ve en önemlisi kendi çıkarı için gerekli tedbirleri alması gerekir. Öncelikle, bölgede ABD'nin etkinliğini azaltarak istikrarın sağlanması ve demokratik, üniter ve tamamen halkın serbest olarak seçeceği ve tüm azınlıkların eşit olarak temsil edildiği bir hükümetin kurulması gerekir. İkinci olarak, Kuzey Irak'ta özerk bir Kürt devletinin bölgede istikrar yerine uzun yıllar sürecektir bir kaosa neden olacağının AB, BM, NATO vb. uluslararası alanlarda açıkça ve neticeleri ile ortaya konulması gerekir. Üçüncü olarak, Kuzey Irak'ta yaşayan Türkmenlerin haklarının tüm uluslararası platformlarda açıkça dile getirilerek, Türkmen nüfus üzerinde uygulanan zorunlu göç ve soykırımı engelleyecek tedbirlerin alınması gerekir.

Irak'ın Anayasası tehlikeli maddeler içermiştir. Bu anayasa ve seçim sistemi ile Irak'ta bölge için örnek bir federal yapı kurulmuş, etnik ve mezhepsel ayrışma tescil edilmiştir. 30 Ocak ve 15 Aralık'ta yapılan seçimlerde insanlar partilerin

---

<http://www.turksam.org.tr/yazilar.asp?kat=19&yazi=991>, 2006.

⁷⁷ Üst düzeyde bir dışişleri bakanlığı kaynağının şu sözleri çarpıcıdır: "Bize her gün Latin Amerika'da, Güneydoğu Asya'da nelerin olduğuna dair düzenli rapor geliyor. Çünkü orada temsilcilerimiz var. Ama çok önem verdiğimiz Kuzey Irak'ta neler olduğuna dair her gün rapor almamız söz konusu olmuyor. Başbakanın da olduğunu sanmıyorum." Bu sözler, Özel Kuvvetler kanalıyla toplanan bilgilerin düzenli olarak hükümet ve sivil bürokrasiye ulaşmadığı yakınmasını içeriyor.

ideolojik ya da siyasi söylem ve programlarına değil, etnik ve mezhepsel tercihlerine göre oy kullanmıştır. Anayasaya göre Irak artık federal bir cumhuriyettir. Bölge ülkeleri, Arap ülkeleri ve koalisyon gücünü oluşturan diğer ülkeler, her fırsatta Irak'ın toprak bütünlüğünden yana olduklarını ifade etmiştir. Ancak, bu toprak bütünlüğü ifadesinden, taraflar farklı anlam çıkarmıştır. Kuzey Irak'ta mevcut olan fiili durumu, kazanılmış hak olarak kabul eden, KDP ve KYB bunu kabul etmemiştir. Washington süreci sonunda düzenlenen Ankara görüşmelerinde, Barzani “federasyon bizim idealimizdir” demiş, Talabani ise yaptığı “Sevr'den sonra en iyi anlaşma” açıklaması ile demokratik bir Irak cumhuriyeti çatısında ve merkezi hükümete bağlı bir çözüme sıcak bakmadıklarını beyan etmiştir.

Türkiye bölgeye yönelik siyasi, iktisadi ve askeri politikalarını Irak'ın bölünmemesi esasına dayandırarak istikrarlı bir şekilde uygulamalıdır. Türkiye yol ayrımında olduğunu kabul ederek, geleceği şekillendirebilmek için bölgede aktif rol almalı ve dış politikada tek sesliliği sağlayacak şekilde iç kalenin güçlenmesini sağlamalıdır. Kuzey Irak'ta bir Kürt federe devleti veya tam bağımsız bir Kürt devletinin kurulması, Türkiye'yi en olumsuz etkileyebilecek muhtemel gelişmeler olarak değerlendirilmektedir. Böyle bir oluşumun Türkiye'ye yapacağı etkiler şu şekilde sıralanabilir. Türkiye ve diğer bölge ülkelerindeki Kürt nüfusu etkileyerek ülkenin üniter yapısı ve toprak bütünlüğünü risk altına sokabilir ve bu durumu değişik ülkeler çıkarları doğrultusunda istismar edebilir. Bu durum ülkedeki ayrılıkçı hareketlerin hız kazanmasına neden olabilir. Türkiye'nin güvenlik sebebiyle bölgeye müdahalesi artık zorlaşabilir ve Türkiye aleyhine kamuoyunun oluşmasına sebep olabilir. Türkiye'nin güneyinde bir komşu ülkenin toprak bütünlüğünün bozulması, bölgede istikrarın bozulmasına ve Türkiye'nin güney sınırının güvenliğinin tehdit altına girmesine sebep olabilir. Kuzey Irak'taki bu oluşumu takiben, soruna uluslararası boyut kazandırılıp her türlü uluslararası platformda gündeme getirilerek, Türkiye'nin hareket alanı daraltılabilir. Kuzey Irak'ta kurulabilecek bir devlet, böyle bir oluşumdan çıkarı olan ülkelerin de desteğiyle süratle gelişerek, yayılcı faaliyetlere başlayabilir. Bu durum bölge ülkeleriyle birlikte Türkiye'nin de toprak bütünlüğünü tehdit edebilir. Bu oluşumla birlikte, Türkmenlerle olan bağlar daha da zayıflayacaktır. ABD ve AB'nin de desteğinin arkasında olacağı böyle bir oluşuma karşı, Türkiye'nin herhangi bir müdahalesi, uluslararası platformda Türkiye'ye çeşitli

yaptırımları beraberinde getirebilir ve uluslararası arenada yalnızlığa itilmesine, neden olabilir.

Irak'ın üniter yapısının korunması, Sünni ve Şii Arapların işbirliği yapmalarını gerektirmektedir. Saddam Hüseyin döneminde, her iki unsuru birbirine yaklaştırmaya dönük ciddi adımlar atılmıştı. Eğer bir Sünni-Şii ayrılığı yaşanmazsa, Kuzey Irak'ta bir Kürdistan devletinin kurulmasına, kurulsu da yaşamasına olanak yoktur. Nihai hedefi, bu devletin kurulmasını sağlamak olan ABD'de bu gerçeği bildiği için, Sünni-Şii çatışmasını elinden geldiğince kışkırtmaya çalışmaktadır. Irak içinde ve dışında İslami yapılara yönelik olarak son zamanlarda sayısı artan saldırıların bu amaçla gerçekleştirilmiş olmaları olasılığı çok yüksektir. Her iki taraf da şu ana dek kışkırtmalara kapılmamışlardır. Bundan sonra da provokasyonlara karşı uyanık olmayı sürdürürlerse, ABD'nin Kürdistan hesabı zorlaşır. Bu bağlamda Türkiye Irak'ta ortaya çıkabilecek bir Sünni-Şii çatışmasının kendisine büyük zarar vereceği gerçeğinden hareketle, bu tür bir olasılığı engellemek için elinden geleni yapmalıdır. Irak'ın bütününe kapsayan bir yönetim kurulamazsa, o zaman, ABD'nin isteği ve beklentisi doğrultusunda, Şii Arap, Sünni Arap ve Kürt bölgelerinde üç ayrı “yönetim” kurulacaktır.⁷⁸

Böyle bir durumda Türkiye, Musul ve Kerkük konusunda bir garantörlük hakkı elde edebilir mi? Garantörlük konusunda Kıbrıs ile Musul-Kerkük arasında doğrudan bağlantı kurulabilir mi? Saddam rejimi sonrası yapılacak yeni düzenleme de Osmanlı'nın Musul vilayeti üzerindeki tarihi haklarının yeniden görüşülmesini müzakere masasına getirme şansına sahip mi? Irak parçalandığında Ankara Antlaşması'nın hükmü ortadan kalkar mı? Tüm bu soruların uluslararası hukuk açısından değerlendirilip şimdiden planları hazırlanmalıdır.⁷⁹

⁷⁸ İhsan Kaymaz, “[Arap-Kürt Karşıtlığı Temelinde Irak'ın Parçalanmasına Giden Yol Ve Türkiye](#)”, *Güvenlik Stratejileri Dergisi*, c.1./sayı 1 (Haziran 2005), s. 19.

⁷⁹ Mehmet Yılmaz, “Tarihi Miras Misyon Yüklüyor”, *Kimin Savaşı? Ortadoğu'da Savaşın Perde Arkası*, ed. Kerim Balci, İstanbul: Zaman Kitap, 2003 ss. 272-273.

BÖLÜM VII

1. SONUÇ VE ÖNERİLER

Irak'taki gelişmeler göz önüne alındığında, II. Körfez Harekâtı'nın başladığı 1991'den günümüze kadar olan süreçte, Türkiye'nin bölgeye yönelik olarak takip ettiği soğukkanlı ve ihtiyatlı politikasını bundan sonra aynı çizgide sürdürmesi giderek güçleşmektedir. Kuzey Irak'taki gelişmeler Türkiye açısından, Türkmenler ile Kürt gruplar arasında bir mücadele olmasının ötesinde, çok daha farklı ve derin anlamlar taşımaktadır.

Türkiye'nin Irak'a ilişkin güvenlik algılaması dikkate alındığında; Musul ve Kerkük'te Kürt gruplar lehine olabilecek her türlü gelişmenin, orta ve uzun vadede Türkiye'nin stratejik savunmasını menfi yönde etkileyecek sonuçları doğurması kaçınılmaz olacaktır. Bölgede meydana gelen son gelişmeler; gerek Türkiye'nin iç dinamikleri üzerinde yarattığı olumsuz etkiler, gerekse dış dinamiklerde yol açtığı değişimler sebebiyle, Türkiye'nin bölgeye yönelik izlediği mevcut politikasında ve ABD ile yürütülen ikili ilişkilerinde ciddi açmazlara sebebiyet vermektedir. Bağımsızlığı ve toprak bütünlüğü korunmuş, komşularıyla barış içinde yaşayan istikrarlı ve demokratik bir Irak'ın oluşturulması, bölgenin güvenliği ve Türkiye'nin milli menfaatleri açısından son derece önemlidir.

Türkiye, Irak'ta kalıcı bir barışa ulaşılması amacıyla, Irak'ın toprak bütünlüğünün ve ulusal birliğinin korunmasını ve mevcut doğal kaynaklarının Irak halkının tümünün refahı için kullanılması gerektiğini savunmaya devam etmelidir. ABD ile iş birliği içerisinde hareket eden Kuzey Irak'taki Kürt grupların, “bağımsız” bir oluşumu gerçekleştirme yönündeki faaliyetlerine ivme kazandırmalarına paralel olarak; Kuzey Irak'ta devam eden istikrarsızlıklar, Türkiye'nin güvenliğini ciddi olarak etkileyecektir. Musul ve Kerkük'ün Kürt bölgesi içinde kalması halinde, bölgeden elde edilecek petrol gelirleri sayesinde orta ve uzun vadede Kürt devletinin idamesini temin edecek ekonomik altyapı tamamıyla hazırlanmış olacak ve Kürt devleti, diğer bölge ülkelerinin (Türkiye, Suriye ve İran) sınırları içindeki etnik Kürt

nüfusu için bir “cazibe merkezi” haline gelebilecektir. Musul ve Kerkük’ün Kürt bölgesi içinde kalması halinde; diğer etnik grupların (Şiiler, Sünniler, Araplar, Türkmenler, Asurîler vs.) bu durumu kabul etmeyeceği, gruplar arasında çatışmaların yaşanabileceği, bölge ülkelerinin bu istikrarsız ortamı istismar edebileceği ve Kürt gruplar üzerinde caydırıcılık sağlanamaması halinde, Türkmenlere yönelik soykırıma kadar varabilecek saldırılar düzenlenmesi ihtimali vardır.

Bu noktadan hareketle, Geçici Yönetim Yasası’nda Bağdat ile birlikte statüsünün bilahare belirlenmesi kararlaştırılan Kerkük, Türkiye’nin Irak’a yönelik güvenlik politikasının “son direnç noktası”dır. Kerkük’ün, herhangi bir etnik gruba ciddi kazanımlar sağlayacak bir yapıya dönüştürülmesi, orta ve uzun vadede, Türkiye’nin bekasını ciddi şekilde tehlikeye düşürecek sürecin ilk adımı olacaktır. Irak’taki mevcut süreçte, bazı etnik ve dini grupların diğer gruplara nazaran ön plana çıkarılması ve kurulmaya çalışılan demokratik kurumlar içerisinde daha etkin temsil edilmeleri, Irak’ta kalıcı demokratik bir çözüme gidilmesini olumsuz yönde etkileyebilecek bir gelişme olmuştur.

Türkiye’nin siyasi muhatabı Irak merkezi yönetimi olmakla beraber, ABD’nin Irak merkezi yönetimi üzerindeki etkinliği devam etmektedir. Irak merkezi yönetimi ile Irak’ın toprak bütünlüğünün korunmasına yönelik olarak yapıcı bir diyalog oluşturulmalı ve işbirliği sağlanmalıdır. Bunun yanında, Irak’ta hakim güç olarak bulunan ABD ile ilişkilerin geliştirilmesi ve Kürt gruplar ile ilişkilerin kesintiye uğramaması da önem arz etmektedir. Irak harekâtının sona ermesinden sonraki süreç değerlendirildiğinde; ABD’nin Kürt devleti oluşumuna yönelik faaliyetleri, stratejik enerji kaynaklarının Türkiye devre dışı bırakılarak dış pazarlara ulaştırılması gayretleri ve PKK terör örgütüne verdiği örtülü destek, Türkiye ile ABD’yi karşı karşıya getirmiştir. PKK terör örgütüne karşı Türkiye, Suriye ve İran arasında etkili bir işbirliğinin tesis edilmesi, her üç ülkenin de Kuzey Irak’ta bağımsız bir Kürt devletinin kurulmasına yönelik ciddi gelişmeleri kendi toprak bütünlüklerine yönelik bir tehdit olarak algılamaları, bu üç ülke arasında zorunlu bir dayanışmayı beraberinde getirmektedir. “Bağımsız Kürt devleti” tezi Şii-Sünni bütün Arapları ve Türkmenleri rahatsız etmektedir. Irak’ın etnik bir federasyona götürülmesi, bu ülkenin toprak bütünlüğünün hemen olmasa bile orta vadede bozulmasını beraberinde getirecektir. Ayrıca böyle bir etnik haritaya Irak

petrollerinin %40'ına sahip olan Kerkük ve Musul bölgelerinin ilave edilmesi ortaya çok güçlü bir Kürt siyasi varlığı çıkaracaktır. Bu durumda, diğer etnik ve dini gruplar Kürt gruplara karşı birleşebilirler. Irak'ın toprak bütünlüğünü tehlikeye düşürecek gelişmelerin Türkiye'yi olduğu kadar İran ve Suriye'yi de aynı derecede olumsuz etkileyeceği bu ülkelere anlatılarak, ortak politikalar üretilmeli ve yürütülmesi sağlanmalıdır.

Iraklı Kürt gruplar kurmayı düşündükleri devletin sınırlarını, ekonomik yönden güçlü hale gelebilmek için Musul ve Kerkük petrol bölgeleri ile zengin su kaynakları ve tarım alanlarına sahip Telafer'i kapsayacak şekilde genişletme çabalarına hızla devam etmişlerdir. Diğer yandan Suriye'deki Kürt gruplar ile temaslarını sağlayacak ve Türkiye'nin Türkmenlerle fiziki bağlantısını kesecek arazi kesimlerini de kontrolleri altına almaya çalışmış ve Kuzey Irak'ta bağımsız bir Kürt devletinin kurulmasını müteakip, uzun vadede bölgede genişlemeyi hedeflemişlerdir. Mevcut durumda, Türkiye'nin Güneydoğu bölgesinin; Irak, İran ve Suriye'de bulunan Kürtlerin fiziki olarak irtibatını sağlayabilecek konumu ve PKK terör örgütünün yanı sıra Türkiye içerisinde de bağımsız Kürdistan fikrine müzahir bir potansiyel bulunması nedenleriyle Irak'taki Kürtlerin Irak'ta iç meseleleri hallettikten sonraki öncelikli hedefi olabileceği değerlendirilmektedir. Bahse konu gelişmeler, Türkiye'yi, askeri bir müdahalenin eşiğine getirecek bir çatışma alanı yaratması bakımından, Irak'taki başlıca kırılma noktalarından birini oluşturmaktadır.

Irak'taki ikinci kırılma noktası ise; Sünni Arapların 30 Ocak 2005 tarihinde yapılan genel seçimlere etkin bir şekilde katılamamaları olmuştur. Bunun sonucunda; bir bütün olarak Araplar ile Kürtler arasında federal ve yerel yetkilerin kapsamı ve paylaşımı konularında uzlaşma ihtimali azalmıştır. Ancak, Şii Araplar ile Kürtler arasında uzlaşma sağlanabileceği düşünülmektedir. Söz konusu gelişmelerin tetikleyebileceği etnik gruplar arasındaki çatışmalarda, Türkmenlerin kendi başlarına herhangi bir gruba karşı uzun süre direnemeyecekleri, Şii ve gerekirse Sünni Araplarla bir ittifaka girebilecekleri değerlendirilmektedir. Kürt grupların, bu süreci kendi lehlerine değerlendirerek kazançlı çıkmaları halinde; kısa vadede Türkmenler orta ve uzun vadede ise Türkiye bu gelişmelerden etkilenebilecektir. Türkiye, bölgede sahip olduğu tarihi ve coğrafi derinliği ile parçalanmanın yol açabileceği bunalımları önceden görebilen ve soğukkanlı bir şekilde değerlendirilebilen, tüm

gelişmeleri dikkate alarak istikrarlı, kararlı ve aktif bir bölge politikası geliştirmek zorundadır. Parçalanma karşısında edilgen bir tutum takınmak, Türkiye'nin etkinliğini yok etmenin yanında, iç ve dış güvenliği ile ilgili ciddi riskler de doğurabilir. Belirtilen riskleri bertaraf etmek amacıyla, Türkiye bölgedeki gelişmeleri şekillendiren, yönlendiren, proaktif bir politika izlemelidir. Türkiye, Irak'ın toplumsal belleğinde “düşmanın yanında” olarak hatırlanmamalıdır.

Türkiye'nin, ABD ile Irak'ın geleceği üzerine anlaşamaması ve bir yol ayrımına girmesi durumunda; Türkiye'nin Irak'a yönelik olarak sadece İran ve Suriye ile işbirliğinin, bu ülkelerin uluslararası toplumdaki mevcut imajları dikkate alındığında, Türkiye'nin Batılılaşma gayretlerine olumsuz etkileri olabilecek ve ülkemize yeterli siyasi desteği sağlamaktan uzak kalabilecektir. Bu nedenle, AB'nin önemli ülkelerinden Fransa ve Almanya'nın Irak'ta zedelenen çıkarları ve beklentileri ön plana çıkarılarak desteklerinin sağlanması gerekmektedir. Bu ülkeler, Irak harekâtının başlangıç aşamasındaki üçlü zirve toplantıları ve BM Güvenlik Konseyi'ndeki tutumları ile Irak harekâtına muhalif olduklarını göstermişlerdir. Halen, Fransa ve Almanya'nın Irak'ta NATO eğitim desteğine katılmayarak, bu tutumlarını muhafaza ettikleri görülmektedir.

İsrail'in bölgeye yönelik tarihsel hedefleri ve hâlihazırda bölgede “örtülü” olarak yürüttüğü faaliyetleri göz önüne alındığında; Kuzey Irak'ı bir “hayat sahası” olarak gördüğü ve Türkiye ile İsrail'in bölgeye yönelik milli menfaat ve hedeflerinin ciddi olarak çatıştığı, dolayısı ile sınır ötesi bir harekâtın, Türkiye ile İsrail'i karşı karşıya getirmesinin kaçınılmaz olduğu ve İsrail'in gerek ABD'deki Yahudi lobilerini, gerekse sahip olduğu tüm argümanları kullanarak, Türkiye'yi bu girişiminden vazgeçirmeye yönelik her türlü girişimde bulunabileceği değerlendirilmektedir.

Mevcut ortamda Türkmen sorunu yeterince dile getirilmemiştir. Kürt grupların asılsız suçlamaları ve yönlendirmeleri ABD'nin Türkmenleri potansiyel bir tehdit olarak algılanmalarına sebep olmaktadır. Bu durumda Türkmenler ABD tarafından sistem dışına itilmektedir. Irak'ın en medeni, en barışçı ve en silahsız toplumu, cephaneliğe dönüştürülen bir ülkenin ortasında kalmaktadır. Bu gelişme Türkmenlerin aktif bir şekilde yönetim sürecine katılmalarını olumsuz şekilde etkileyecektir. Bugüne kadar Irak'ta yaşanan çatışmalar tam olarak etnik ve mezhep

çatışmasına dönüşmemiştir. Çatışmalar eski Baas rejimi yanlısı Sünni gruplar ve El-Kaide bağlantılı örgütlerle ABD ve yeni Irak güçleri arasında sürmektedir. Önümüzdeki süreçte beklenen olası tehlike ise etnik ve dini gruplar arasındaki iktidar mücadelesi nedeniyle çatışmaların çıkmasıdır. Irak'ta çatışmaların önlenerek istikrarın sağlanmasındaki en önemli etken hiç şüphesiz Irak'ın toprak bütünlüğünün korunmasıdır. Ülkenin toprak bütünlüğünün korunması, Irak'ta azınlığı çoğunluğa egemen kılan ve Irak'ı etnik bir parçalanmaya sürükleyebilecek anayasal süreçlerin yaşanmamasına bağlıdır.

Şiiilerin hakim olduğu Irak yönetimi, Arap ülkeleri ve Türkiye; Kerkük ve Musul'un petrol rezervlerinin Kürt grupların eline geçmesinden kaygı duymaktadırlar. Böyle bir paylaşım gerçekleşirse merkezi hükümet zayıflayacak, özerk hükümetler güçlenecek ve uzun vadede Irak'ın bölünme tehlikesini artıracaktır. Ancak Kürt partiler açısından Kerkük ve Musul sorunu bu şekilde yorumlanmamaktadır. Onlar, yaşadıkları bölgede Kürtlerin tarihi haklarının olduğu konusunda ısrar etmektedir. Kürt gruplar, petrol kaynaklarının etnik haktan ayrı tutulamayacağı ve Irak merkezi hükümetinin tekelinde olamayacağını beyan etmektedirler. Kuzey Irak'taki petrol kaynakları bu toprak parçasını, Türkmenler dışındaki etnik toplulukların mutlak elde edilmesi gereken bir hedefi haline getirmiştir. Kürt grupların konuyu "bağımsız Kürt devleti" hedefinin bir parçası olarak değerlendirdikleri görülmektedir. Kürt gruplar için Kerkük özel bir öneme sahiptir.

Irak'ın toprak bütünlüğünün Kürt gruplar vasıtasıyla bozulmaya çalışılmasının hem Irak içerisinden hem de bölgeden kuvvetli bir muhalefet oluşmasına sebebiyet vermesi kaçınılmazdır. Irak'ta güvenlik güçlerinin duruma tam olarak hakim olması, ülkede asayişin tesisi daha uzun zaman alacaktır. Irak'ın şekillendirilmesi konusundaki tartışmalar Musul ve Kerkük bölgesi üzerinde yoğunlaşmaktadır. Kuzeyden Kürt gruplar, güneyden Arapların arasında kendini sıkışmış hisseden Türkmenler halen net tavırlarını ortaya koyamamaktadır. Bu durumun nedenlerinin başında seksen yıldır devam eden asimilasyon politikaları gelmektedir. Son dönemde, Türkmenlerin Türkmen kimliğinin öne çıkarmaya başladıkları görülmektedir. Şii ve Sünni Türkmenler dahil bütün Türkmenler önce "bizim bir Türkmen kimliğimiz var ve o kimliği koruyalım" düşüncesinde

birleşmektedirler. Türkmenlerin ferden pratikteki en önemli sorunu Irak vatandaşlarının ortak sorunu olan ekonomik sorunlar ile güvenlik endişesidir. Bu iki önemli sorun çözülmediği takdirde sağlıklı bir toplumsal yapılanma oluşmayacaktır. Bugün Türkmen toplumunun önemli problemlerinde biri de, haklı davasının öncelikle Türk kamuoyuna ve daha sonra dünya kamuoyuna mal edilememiş olmasıdır. Bu durumun sebepleri; Türkmen temsilciliklerinin yeterli etkinlikle çalışmaması, bölgede söz sahibi ülkelerin tümünde faaliyet göstermemesi, Türkmen dernek ve vakıf faaliyetlerinin bu ülkelere taşınamaması, Türkmen yayın organlarının geniş kitlelere ve önemli şahsiyetlere ulaşamamasıdır.

Bütün Türkmenleri kapsayan sağlıklı bir toplum yapılanması süratle tamamlanmalıdır. Türkmen toplumu örgütlü ve daha organize bir toplum haline getirilmeli, mahalli baskılara karşı güçlendirilmelidir. Toplumsal faaliyetler ve siyasi hareketleri yeniden organize ederek yeni yapılanma süreciyle Türkmen hareketini daha değişik boyutlar ve strateji ile daha da ileriye götürülmelidir. Türkmen toplumu, haklı davasını öncelikle Türk kamuoyuna ve daha sonra dünya kamuoyuna etkin şekilde anlatmalı ve hak ettiği desteği almalıdır. Türkmenler, bölge ülkelerinde yoğun bir diplomatik atak içine girmelidir. Bölge başkentleri ziyaret edilerek Türkmenlerin demokratik ve birleşik bir Irak'ın oluşturulmasında oynayacağı rol ve yapabileceği olumlu katkılar anlatılmalıdır. Aynı şekilde Türkmenler, başta Washington ve Türk Dünyası olmak üzere Avrupa başkentlerinde de kendilerini anlatılmalıdır. Irak dışında dünyanın değişik bölgelerinde yerleşmiş olan Türkmenler örgütlenmeli dayanışma sağlanmalı ve bu unsurlar birer Türkmen lobisi gibi faaliyet göstermelidir.

Hâlihazırda, Türkmenlerin Özel Güvenlik Şirketindeki 1750 kişilik silahlı grubu dışında, silahlı ve askeri bir kuvveti bulunmamaktadır. Bu bağlamda Irak'ta olası bir etnik çatışma veya soykırım girişiminin başlaması halinde; Kürt grupların yüz bine yakın silahlı güçleri karşısında, Türkmenlerin sahip oldukları mevcut silahlarla ve oluşturdukları küçük gruplarla uzun süre kendilerini savunamayacakları görülmektedir. Böyle bir durumda, Türkiye bu olaylara kayıtsız kalmamalıdır. Uluslararası hukuk açısından, Türkmenlere yönelik böylesine bir saldırı, Türkiye'ye tek başına müdahale hakkı vermemektedir. Irak'ta bulunan Türkmenlere yönelik sistematik ve büyük çaplı saldırılar olması halinde, insan hakkı ihlallerini önlemek

maksadıyla uluslararası toplumun bir parçası olarak ve BM GK'nin bu yönde alacağı kararlar kapsamında, iç hukuk yolları da tamamlanarak TSK unsurlarının bölgeye gönderilmesi mümkündür. Kuzey Irak'ta ülkemizi olumsuz etkileyecek en kötü senaryo bir Kürt-Türkmen çatışmasını ortaya çıkmasıdır. Bunun sonucunda Türkiye'nin Doğu ve Güneydoğu bölgeleri de etkilenecektir. Türkiye Kuzey Irak'ta etkin tüm çevrelerle devamlı irtibat halinde olup olayın bu boyuta gelmesini engellemelidir.

Bölgede terörün sebep olduğu hususların iyi tetkik edilmesi gerekir. İşsizlik yoksulluk vb. şeyler sayılabilir. Fakat göz ardı edilmemesi gereken husus insanların çıkmazlarıdır. İnsanlar bu çıkmaza geldiklerinde yapılacak eğer başka bir şey yoksa teröre başvurumaktadırlar. Kuzey Irak'ta farklı problemler vardır. Türkiye bu problemleri tetkik etmediği sürece başkaları bu problemleri çözmeye çalışır. Ama o başkaları bu sorunları her zaman ehil ve dürüst bir şekilde ele almaz.

Askeri alanda çok sert tepkiler ve ekonomik alanda ilişkilerin bitirilmesi orta ve uzun vadede Kuzey Irak'ta Türkiye'ye düşman bir oluşuma yol açabilir. Oysa Türkiye'nin uzun vadeli hedefi burada Türkiye'ye dost ve Türkiye ile entegre olmuş bir yapıdan geçmektedir. Bu konuda İsrail örneği iyi tahlil edilmelidir. Türkiye'nin İsrail ile kıyaslandığında daha zayıf uluslararası bağlantıları olduğu düşünüldüğünde yanı başında bir Filistin ya da Lübnan benzeri yapıların oluşturulması halinde karşılaşacağı riskler daha iyi görülebilir. Unutmamak gerekir ki Kuzey Irak'ta terörü besleyen ortam zenginlik ya da istikrar değil, tam tersine fakirlik ve kontrolü sağlayamayan zayıf idarelerdir. Kuzey Irak halkı ne kadar fakir olursa ve yönetimi ne kadar güçsüz kalırsa PKK veya yeni terör örgütleri o kadar kolay faaliyetlerini sürdürebilirler. Türkiye'nin önceliği Kuzey Irak ve Türkiye'nin Güneydoğusu'nda teröristlerin istismarına yol açan dokuyu tamir etmek olmalıdır.

Bölge ile tarihi, kültürel, etnik bağları bulunan Türkiye Cumhuriyeti'nin hedefi, tarihinden gelen bu mirasın en iyi koşullara kavuşması olmalıdır. Politik hedefin ağırlık merkezini; "toprak bütünlüğü korunmuş demokratik bir Irak ve güvenlik içinde, temel hak ve özgürlüklerine sahip Irak Türkmenleri" şeklindeki görüşü oluşturmalıdır. Irak Türkmenleri ile Türkiye arasındaki bağlar güçlendirilmeli, Türkmenlerin siyasi ve ekonomik açıdan yeterli seviyeye ulaştırılmasına destek verilmelidir. Bu kapsamda; Türkmenler ile doğrudan irtibatı

gerçekleştirerek Ovaköy sınır kapısının Türkiye'nin öne sürdüğü koşulların gerçekleşmesi şartıyla açılması¹ ve Telafer ile doğrudan teması sağlayan “Türkiye-Suriye-Irak” demiryolu hattına Suriye ile işbirliği yapılarak işlerlik kazandırılması hususları gündemde tutulmalıdır. Çukurca (bu sınır kapısına kadar ulaşım sağlayacak olan asfalt yol yapılmış fakat sınır kapısı şu anda kapalıdır) ve Habur'un dışında Ovaköy'den bir başka üçüncü kapının açılması gerekmektedir. Çünkü bu üçüncü kapı, doğrudan Türkmenlerin yaşadığı bölgeye iner ve oradan da Arapların yaşadığı bölgeye uzanır. Çukurca ve Habur ise, Barzani'nin kontrol ettiği daha çok Kürtlerin yaşadığı bir bölgeye açılıyor. Ovaköy daha alternatif yaratabilecek bir kapıdır.

Bölgeye en yakın devlet Türkiye olmasına rağmen Türkiye'ye ait bir tek NGO mevcut değildir. Türkiye'nin bölgeye göndereceği NGO'lar eğitim, sağlık, barınma, Türkmen tarihi eserlerinin onarımı, nüfus sayımı, insan hakları ihlalleri gibi alanlarda daha verimli işler yapmalıdır. Ayrıca Türkiye, sadece Türkmenlere yönelik bir siyaset uygulamamalı, Irak'ın tümüne hitap eden bir siyaseti acilen yürürlüğe koymalıdır.

Türkiye, güneyinde zengin yeraltı kaynaklarına sahip bir komşu ülke ile aynı sınırları paylaşmaktadır. Sahip olduğu bu komşuluk ilişkilerinin değerini bilmek zorunda olan Türkiye, bölgenin geleceği ve istikrarı açısından Irak'ın yeniden yapılanma sürecinde aktif olarak yerini almalıdır. İstenen koşullarda sağlanacak barış, ülkemize ekonomik ve politik açıdan büyük yararlar sağlayacak, II. Körfez Harbi ile kaybedilen ekonomik kayıplar belki de telafi edilebilecektir. Yeniden yapılanan Irak'ın, Türkiye açısından çok önemli bir ekonomik ortak olması

---

¹ İkinci Sınır kapısına ilişkin olarak, Irak açısından temel sorun sunulan güzergâhın nispeten KDP'nin kontrolü dışındaki bir bölgeden geçirilmiş olmasından ve açılacak kapının Habur'a alternatif teşkil edeceği yönündeki KDP kaygısından kaynaklanmaktadır. Irak'ın “ikinci sınır kapısının Ovaköy'den 5 Km. daha doğuya (Zaho istikametine) açılması” yönündeki yaklaşımının; ikinci kapının bağlantı yolunun da güneye inen mevcut karayoluna bağlanarak, her iki kapı üzerinden yapılacak ticaretin KDP kontrolündeki tek bir güzergâha bağlı kalmasını temin etmek olduğu değerlendirilmektedir. Bunun KDP'nin artacak ticaretten daha fazla pay almasını sağlamak ve Türkmenlere doğrudan ulaşımı engellemek amacına yönelik olduğu değerlendirilmektedir. Bu bağlamda; Ovaköy Sınır Kapısı'nın yerinin iki ülke arasında imzalanmış resmi tutanaklarla sabit olduğu ve aksinin kabul edilemeyeceği diplomatik bir üslupla Irak'a bildirilmelidir. Ayrıca açılacak sınır kapısının yerinin Ovaköy olacağı ve güzergâhının da Türkiye tarafından teklif edilen güzergâhla uyumlu olması halinde çalışmalara devam edileceği, aksi takdirde son verileceği söylenmelidir. Irak Yönetimi tarafından alınan “Irak'ın tüm gümrük kapılarında 01 Mart 2004 tarihinden itibaren Yeniden Yapılandırma Vergisi (%5) uygulamasına geçileceği” yönündeki karar doğrultusunda; belirtilen tarihten sonra KDP'nin haraç niteliğindeki keyfi uygulamalarının devam edip etmediğinin takip edilmesi ve devam etmesi durumunda Irak makamları nezdinde gerekli girişimde bulunulması sağlanmalıdır.

gerekmektedir. Irak'ın Avrupa'ya açılan kapısı olan Türkiye'nin, AB'ye girmesi ile birlikte, AB ile sınırdaş olması Kuzey Irak açısından da değerlendirilmesi gereken bir konudur. Sosyal ve kültürel etkimizin, çağdaş iletişim imkânlarından da yoğun şekilde yararlanmak suretiyle bölgeye yansıtılması gerekmektedir.

Türkiye AB ile ilişkilerini geliştirirken, komşularıyla sınır ticaretini arttıracak, iktisadi ve siyasal iş birliği çalışmalarına önem vererek bir güvenlik kuşağı oluşturmalıdır. Bu kapsamda, dünyanın çeşitli yerlerinde yaşayan Türklerden azami derecede istifade edilmesi ve bu itibarla, başta ABD olmak üzere Almanya, Fransa ve İngiltere'de güçlü ve etkin Türk lobilerinin oluşturulması gerekmektedir.

Türkiye Kürtler hakkında da etkili bir siyaset izlemelidir. Türkiye PKK'nın içindeki ve Kuzey Irak'taki ayrışmaları iyi okumalı ve Kürtlerin en azından bir kısmıyla uyumlu ilişkiler kurmalıdır. Türkiye'nin Kürtlere düşmanca tavır alması Türkiye'nin iç sisteminde çok ciddi yankılar oluşturabilir. Türkiye'yi bölecek tek şey Türkiye'nin Kürtleri kendisine düşman etmesidir. Güvenliği sağlayacak konu askeri tedbirler değildir. Bunu sağlamak için önce toplumsal, iktisadi ve kültürel siyasetler uygulanmalıdır. En büyük zaferin askerin kanını dökmeden kazanılmış zafer olduğu unutulmamalıdır. Türkiye'nin özellikle bu son dönemde geliştirdiği, komşularla sıfır sorun politikası üzerinde çok ciddi bir şekilde durulması gerekmektedir.

Türkiye, güvenilir, yerel şartları kollayan ve kalıcı çözüm arayan ülke görüntüsü verebilmelidir. Bu bağlamda asla sabırsız davranılmamalı, sorunun uzun vadeli olduğu dikkate alınmalıdır. Türkiye Irak'taki bütün gruplara eşit mesafede yaklaşmalıdır. Irak'ın yeniden yapılanması kapsamında Türkiye bütün kurumlarıyla aktif olarak yer almalıdır. Irak güvenlik güçlerinin yapılandırılması kapsamında; 2005 yılı içerisinde 346.000 kişiden meydana gelen operasyonel bir yapının oluşturulması planlanmış ve söz konusu gücün 242.000 kişilik bölümü teşkil edilip eğitimi tamamlanmıştır. Bahse konu gücün, tecrübesiz olduğu, içerisine istenmeyen unsurların sızmış olabilecekleri ve Irak'ta güvenliğin tesisi için tek başına yeterli olmayacağı değerlendirilmektedir. Türkiye Irak güvenlik güçlerinin eğitilmesine katkıda bulunabilir. Gerek PKK konusunda gerek Kuzey Irak'la ilgili hayati çıkarları tehlikeye girdiğinde Türkiye, güç kullanabileceğini ima ve yerine göre ifa etmelidir. Böyle bir durumda, yapılacak müdahalenin sınırlı olacağı, yalnızca Türkiye'nin

güvenliğini sağlamak amacıyla yapıldığı hem Irak halkına hem de bölge ülkelerine anlatılmalıdır.

Türkiye’de bulunan işadamları, sivil toplum örgütleri ve milletvekilleri Kuzey Irak’ta bulunan liderlerle diyalog içerisine girmelidir. Diyalog çerçevesinde Kürtçe bilen diplomatın olmasına da gerek yoktur. Kuzey Irak’ta bulunan etkin kimseler Türkçe’yi bilmektedirler. Ocak 2007’de TBMM’de Kuzey Irak ve Kerkük konusunda yapılan gizli oturum karşısında Erbil’de bulunan Kürt parlamentosu toplanmış ve diyalog çağrısında bulunmuşlardır. Kuzey Irak konusunda şu konu gözden çıkarılmamalı; askeri operasyonlar sadece PKK terör örgütüne karşı yapılabilir. ABD’de PKK kamplarına nokta operasyonlarına ses çıkarmayacaktır. Sonuçta bu tür harekâtlar meşru müdafaa hakkıdır ve bunun için Türkiye’nin kimseden izin almasına gerek yoktur. Fakat askeri çözümleri öne sürmek ülke menfaatlerini her zaman korumayacaktır. AB, NATO, BM’de bu konuya sıcak bakmamaktadır. Ülke menfaatleri için bu örgütleri dikkate almadan da bu harekât yapılabilir, ancak sonucunda ülke menfaatleri daha büyük zarar görebilir.

Irak bölünürse bu topraklar üzerinde tekrar hak iddia edilip edilemeyeceği uluslararası hukuk açısından incelenip bu konuda bir plan hazırlanmalıdır. Kürt devletinin kurulması engellenemiyorsa, o zaman bu devletle beraber nasıl yaşanılacağına dair politika şimdiden hazır olmalıdır. Türkiye bağımsız Kürt devleti konusunda endişelenmek yerine, Kuzey Irak’taki oluşumları ileride kendi içine alacak bütüncül bir politika da izleyebilir. Eğer Türkiye çözümleri ile Kuzey Irak’a gitmezse, Kuzey Irak sorunlarıyla Türkiye’ye gelecektir.

KAYNAKÇA

- AKDEMİR, İ. Oğuz- Çağlıyan, Ayşe, Kuşçus Veysel**, “Haritayı Tersten Okumak Türkiye’nin Jeopolitiğine Negatif Bakış” *IV. Türkiye’nin güvenliği sempozyumu (Tarihten Günümüze Dış Tehditler)*, ed. Orhan Kılıç, Mehmet Çevik, Elazığ: Fırat üniversitesi yayımları, 2004.
- AKINHAY, Osman**, Müzakerelerden Üyeliğe: AB-Türkiye Gündemindeki Sorunlar Mehmet Uğur’la *Söyleşi*, çev. Can Utku, İstanbul: Agora yayımları, 2005.
- AKSELİ, Kemal AYTEKİN**, *Kuzey Irak Bölgesinin Etnik Yapısı ve Yeraltı Zenginlikleri İle Süper Güçlerin ve Diğer Bölge Devletlerinin Tarihten Günümüze Bölge Üzerindeki Etkileri*, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi Ankara: G.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1999.
- ARI, Tayyar**, “Geçmişten Günümüze Türkiye’nin Orta Doğu Politikasının Analizi ve İlişkileri Belirleyen Dinamikler”, *21. Yüzyılda Türk Dış Politikası*, ed. İdris Bal, Ankara: Nobel yayımları, 2004.
- _____ **Tayyar**, *Basra Körfezi ve Ortadoğu’da Güç Dengeleri (1978-1996)*, İstanbul: Alfa yayımları, 1998.
- _____ **Tayyar**, “Türkiye, Irak ve ABD: Soğuk Savaş Sonrası Dönemde Basra Körfezinde Yeni Parametreler”, *21. Yüzyılda Türk Dış Politikası*, ed. İdris Bal, Ankara: Nobel yayımları, 2004.
- _____ **Tayyar**, *2000’li Yıllarda Basra Körfezinde Güç Dengesi*, İstanbul: Alfa yayımları, 1999.
- _____ **Tayyar**, “Geçmişten Günümüze Türkiye’nin Orta Doğu Politikasının Analizi ve İlişkileri Belirleyen Dinamikler”, *21. Yüzyılda Türk Dış Politikası*, ed. İdris Bal, Ankara: Nobel yayımları, 2004.
- _____ **Tayyar**, *Irak, İran ve A.B.D.: Önleyici Savaş, Petrol ve Hegemonya*, İstanbul: Alfa yayımları, 2004.
- ARMAOĞLU, Fahir**, *Lozan Konferansı ve Musul Sorunu*, Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi yayımevi, 1998.

- _____**Fahir**, *Siyasi Tarih* (1914-1995), Ankara: Alkım yayımevi, 1996.
- ARSLAN, Mehmet – ÇİLOĞLU, Barış**, “Irak Ekonomisinin Savaş Sonrası Durumu ve Modern Irak Ekonomisinin İnşası”, *Irak Krizi (2002-2003)*, der. Ümit Özdağ-Sedat Laçiner-Serhat Erkmen, Ankara: ASAM yayımları, 2003.
- ATEŞ, Sönmez**, “Irak Türkleri” *Türk Kültürü Dergisi*, sayı 5 (1993).
- ASLAN, Muzaffer**, “Irak Milli Türkmen Partisinin Görüşleri”, *Avrasya Dosyası (Kuzey Irak Özel)*, c. 3/ sayı 1 (İlkbahar 1996).
- ATALAY, İbrahim**, *Ülkeler Coğrafyası (Lise Ders Kitabı)*, İzmir: İnkılap yayımevi, 2000.
- ATUN, Ziya Şefik**, “Halka Satılamayan Proje: BOP”, *Uluslararası Çatışma Alanları*, der. Gamze Güngörmüş Kona, İstanbul: Okumuş Adam yayımları, 2005.
- BAL, İdris**, “Türkiye ABD İlişkileri ve 2003 Irak Savaşının Getirdikleri”, *21. Yüzyılda Türk Dış Politikası*, ed. İdris Bal, Ankara: Nobel yayımları, 2004.
- BALBAY, Mustafa**, *Irak Bataklığında Türkmen-Amerikan İlişkileri*, İstanbul: Cumhuriyet Kitapları yayımları, Haziran 2004.
- BARKEY, Karen**, *Eşkiyalar ve Devlet (Osmanlı Tarzı Devlet Merkezileşmesi)*, çev. Zeynep Altok, İstanbul: Tarih Vakfı Yurt yayımları, 1999.
- BAŞYURT, Erhan**, *KABAL (Dünya İmparatorluğu Peşindeki Seçkinler)*, İstanbul: Kara Kutu yayımevi, 2005.
- BAYATLI, Nilüfer**, “Irak Tarihinde Türkler” *Türk Yurdu Dergisi*, Sayı 65 (Ocak 1993).
- BAYUR, Yusuf Hikmet**, *Türkiye Devletinin Dış Siyaseti*, Ankara: Ankara yayımevi, 1973.
- BEYATLI, Aydın**, “Siyasi Konjonktürde Irak Türkmenleri”, *Kerkük Dergisi*, Yıl 2/sayı 6, (Kasım 1998).
- BİLEN, Özden**, *Ortadoğu Su Sorunları ve Türkiye*, İstanbul: Tesav yayımları, 2000.
- BİLGİ, Mustafa Sıtkı**, “Türk-Irak İlişkilerinin Tarihsel Boyutu”, *Irak Krizi (2002-2003)*, der. Ümit Özdağ-Sedat Laçiner-Serhat Erkmen, Ankara: ASAM yayımları, 2003.

- BİLİCİ, Abdülhamit**, “Kürt Yahudiler ve Saddam Sonrasında Devletleşme Süreci”
Kimin Savaşı? Ortadoğu’da Savaşın Perde Arkası, ed. Kerim Balcı,
İstanbul: Zaman Kitap, 2003.
- BİRAND, M.Ali – YALÇIN, Soner**, *The Özal, Bir Davanın Öyküsü*, İstanbul:
Doğan kitapçılık, 2001.
- CRİMİ, Bruno**, “Hesapta Olmayan Oyuncu”, *M5 Dergisi*, sayı 118 (Nisan 2003).
- BOZKURT, Veyssel**, *Avrupa Birliği Ve Türkiye*, İstanbul: Vipış yayımları, 2001.
- ÇAY, Abdülhaluk**, *Her Yönüyle Kürt Dosyası*, İstanbul: Boğaziçi yayımevi, 1994.
- ÇEÇEN, Anıl**, *Kemalizm*, İstanbul: Çağdaş yayımları, 1998.
- _____**Anıl**, “Güney Komşumuz Irak”, *Avrasya Dosyası (Irak Özel)*, c. 6/Sayı 3
(Sonbahar 2000).
- ÇETİNSAYA, Gökhan**, “Irak ve Komşuları”, *Anlayış Dergisi*, sayı 31 (Aralık
2005).
- ÇİÇEK, Mustafa**, *İkinci Körfez Savaşı sonrasında Irak’ın yeniden yapılandırılması
sürecinde Türkiye’nin izlediği politika ve bu politikanın Türkmencilere
etkileri*, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul: Harp Akademileri,
2004.
- DAVUTOĞLU, Ahmet**, *Stratejik Derinlik*, İstanbul: Küre yayımları, Haziran 2004.
- DEMİRAL, Necdet – ŞÜKÜR, Soran, HASAN Mazin**, “ASAM-IMTP Genel
Başkanı Mustafa Kemal Yayıncı ile Yuvarlak Masa Toplantısı”, *Stratejik
Analiz Dergisi*, c. 4/sayı 48 (Nisan 2004).
- DEMİRCİ, Fazıl**, *Bir Dramın Öyküsü (Irak Türkleri-Kuzey Irak ve Türkiye)*,
Ankara: Yeni Aydoğdu Ofset, 1996.
- _____**Fazıl**, “21.Yüzyılda Türkmencilerin Kültürel Hakları”, *Kerkük Dergisi*, Yıl
1/sayı 2, (Ocak 1991).
- DEĞERLİ, M. Güray**, “Irak Türkmencilere Verilmeyen Anayasal Haklar Ve Türkiye’nin
Irak Politikasındaki Dönüşüm”, *Global Strateji Dergisi*, Yıl. 1/ sayı 1
(İlkbahar 2005).
- DERSAN, Duygu**, “Irak Anayasasının Değerlendirilmesi”, *Global Strateji Dergisi*,
y.1/sayı 2 (Sonbahar 2005).
- DİNÇ, Ahmet**, “Türkiye’nin Irak Başarısı Talafar’dan Geçer”, *Global Strateji
Dergisi*, Yıl 1/sayı 2(Sonbahar 2005).

- DUMAN, Bilgay**, “Anıl Çeçen İle Söyleşi”, *Global Strateji Dergisi*, Yıl 1/sayı 2 (Sonbahar 2005).
- ERDEMLİ, S. Aybars**, “Gizemli Birliktelik: Orta Doğu Denkleminde Kürt-İsrail İlişkileri”, *Stratejik Analiz Dergisi*, (Nisan 2003).
- ERHAN, Çağrı – KÜRKÇÜOĞLU, Ömer**, “Kürt Sorunu”, *Türk Dış Politikası*, ed. Baskın Oran, İstanbul: İletişim yayımları, 2003
- ERHAN, Selahattin**, “Batı’nın “Kürt” Sorunu”, *Uluslararası Çatışma Alanları ve Türkiye’nin Güvenliği*, der. Gamze Güngörmüş Kona, İstanbul: Okumuş Adam yayımları, 2005
- ERKMEN, Serhat**, “1990’lardan Günümüze Türkiye-İsrail Stratejik İşbirliği”, *Uluslararası İlişkiler Dergisi*, c. 2/sayı 7(Güz 2005).
- _____**Serhat**, “Irak’ta zayıflayan Türkmen varlığı ve Türkiye’den beklentileri”, *Stratejik Analiz Dergisi*, c. 1/sayı 10(Şubat 2001).
- _____**Serhat**, “Türkiye’nin Kuzey Irak Politikası”, *Avrasya Dosyası, Jeopolitik Özel*, c.8/sayı 4 (Kış 2002).
- _____**Serhat**, “İç Etkenler Açısından Irak’ın Geleceği”, *Irak Krizi (2002-2003)*, der. Ümit Özdağ-Sedat Laçiner-Serhat Erkmen, Ankara: ASAM yayımları, 2003.
- _____**Serhat**, “Türkiye’nin Körfez Savaşı Sonrası Kuzey Irak Politikası”, *Irak Krizi (2002-2003)*, der. Ümit Özdağ-Sedat Laçiner-Serhat Erkmen, Ankara: ASAM yayımları, 2003.
- ERKMEN, Serhat – YILMAZ, Hasan**, “Türkiye’nin Kuzey Irak’lı Kürt Gruplarla İlişkileri: 10 yılın Anatomisi ve Geleceğe İlişkin Beklentiler”, *Stratejik Analiz Dergisi*, c. 3/sayı 30 (Ekim 2002).
- _____**Serhat, Hasan**, “Türkiye-Irak İlişkilerinde Çatışma Unsurları Ve İşbirliği Olanakları”, *Stratejik Analiz Dergisi*, c.1/sayı 10 (Şubat 2001).
- ERSANEL, Nedret**, “Burnu Yeniden Kalkan Almanya”, *M5 Savunma ve Strateji Dergisi*, sayı 111 (Eylül 2002).
- EYÜBOĞLU, İsmet Zeki**, *Tarikatlar Mezhepler Tarihi*, İstanbul: Der yayımları, 1997.
- FIRAT, Melek-KÜRKÇÜOĞLU, Ömer**, “Orta Doğu’yla ilişkiler”, *Türk Dış Politikası*, ed. Baskın Oran, İstanbul: İletişim yayımları, 2003.

- GÖZEN, Ramazan**, “Kuzey Irak Sorunu”, *21. Yüzyılda Türk Dış Politikası*, ed. İdris Bal, Ankara: Nobel yayımları, 2004.
- _____**Ramazan**, “Türkiye’nin II. Körfez Savaşı Politikası: Aktif Politika ve Sonuçları”, *Türk Dış Politikası*, ed. Baskın Oran, İstanbul: İletişim yayımları, 2003.
- GÖKÇE, Onur**, “Irak Türk’leri (I)”, *Ulusal Strateji Dergisi*, sayı 32 (Şubat 2003).
- GÜNDÜZ, Tufan**, “Türkmen Adına Dair Bazı Fikirler”, *Yeni Türkiye Dergisi*, Sayı 43 (2002).
- GÜNER, Ahmet**, *Tarikatlar*, İstanbul: Milliyet Gazetesi yayımları, 1986.
- GÜVEN, Veli Fatih**, “PKK/KADEK/Kongra-Gel Terör Örgütünün ADB-Irak Savaşı Sonrası Durumu Hakkında Değerlendirme”, *Uluslararası Güvenlik Sorunları*, der. Kamer Kasım-Zerrin A. Bakan, Ankara: ASAM yayımları, 2004.
- _____**Veli Fatih**, “Uluslar Arası Terörizm ve Türkiye’ye Yansımaları”, *Stratejik Analiz Dergisi*, c. 5/sayı 51 (Temmuz 2004).
- HANÇERLİOĞLU, Orhan**, *İnanç Sözlüğü*, İstanbul: Remzi Kitap Evi, 1993.
- HALE, William**, *Türk Dış Politikası*, çev. Petek Demir, İstanbul: Mozaik yayımevi, 2003.
- HASAN, Mazin**, “Irak Türkmenlerinin Barışçı Politikaları ve Sonuçları”, *Stratejik Analiz Dergisi*, c.4/ sayı 66(Ekim 2005).
- _____**Mazin**, “Türkmenler, Türkiye ve Irak: Körfez Savaş’ından Irak’ın İşgaline Türkmenlerin Durumu”, *Avrasya Dosyası, Yeniden Yapılanan Ortadoğu Özel*, c. 9/ sayı 4 (Kış 2003).
- _____**Mazin**, “Telafer Olayları Ne Anlama Geliyor?”, *Stratejik Analiz Dergisi*, c. 4/sayı 66(Ekim 2005).
- _____**Mazin**, “Türkiye’nin Türkmen Politikası: Yapılması Gerekenler”, *Stratejik Analiz Dergisi*, c. 4/sayı 48 (Nisan 2004).
- HASAN, Mazin-ŞÜKÜR, Soran**, “Kerkük Kerkük”, *Stratejik Analiz Dergisi*, c. 4/sayı 47(Mart 2004).
- HARİS, William**, “Modern Irak’ın Stratejik Konumu”, çev. Alper Şen, *Avrasya Dosyası (Irak Özel)*, c. 6/sayı 3 (Sonbahar 2000).

- HÜRMÜZLÜ, Erşad**, *Irak Türkleri*, Ankara: Irak Millî Türkmen Partisi yayımları, 1984.
- KAFESOĞLU, İbrahim**, *Türkler Ansiklopedisi*, Ankara: Yeni Türkiye yayımları, 2002.
- KAHRAMAN, Hasan Bülent**, *ABD Bu 11 Eylül'ü Çok Sevdi*, İstanbul: Agora kitaplığı yayımları, 2006.
- KALAFAT, Yaşar**, *Bir Ayaklanmanın Anatomisi (Şeyh Sait)*, Ankara: ASAM yayımları, 2003.
- KASALAK, Kadir**, "Manda Sistemi ve Irak İle Suriye'de Uygulaması" *Birinci Ortadoğu Semineri*, ed. Mustafa Öztürk, Orhan Kılıç, Enver Kılıç, Elazığ: Fırat Üniversitesi yayımları, 2004.
- KAYAPINAR, M. Akif**, "Kürt Sorununda Çıkış Yolu: Ortak Varlık Şuuru", *Anlayış Dergisi*, sayı 28 (Ekim 2005).
- KAYAR, Mustafa**, *Türk-amerikan İlişkilerinde Irak Sorunu*, İstanbul: IQ Kültür Sanat yayımları, 2003.
- KAYMAZ, İhsan Şerif**, *Musul Sorunu: Petrol ve Kürt Sorunlarıyla Bağlantılı Tarihsel ve Siyasal Bir İnceleme*, İstanbul: Otopsi yayımları, 2003.
- _____**İhsan Şerif**, "[Arap-Kürt Karşıtlığı Temelinde Irak'ın Parçalanmasına Giden Yol Ve Türkiye](#)", *Güvenlik Stratejileri Dergisi*, c.1/sayı 1 (Haziran 2005).
- KAYNAK, Muhteşem - YİNANÇ, Refet**, *Iraklı Sığınmacılar Ve Türkiye*, Ankara: Tanmak yayımları, 1992, s. 23.
- KERKÜK, İzzettin**, "Kerkük Üzerinde Oynanan Oyunlar-5", *Kardaşlık Dergisi*, sayı 13, (Mart 2002).
- _____**İzzettin**, "İnsan Hakları Açısından Irak Türklerinin Durumu", *Kardaşlık Dergisi*, sayı 1 (Ocak 1999).
- KİRİŞÇİ, Kemal-WINROW, Gareth M.**, *Kürt Sorunu (Kökeni ve Gelişimi)*, çev. Ahmet Fethi, İstanbul: Tarih Vakfı Yurt yayımları, 2000, ss. 165-166.
- KİSSINGER, Henry**, *Amerika'nın Dış Politikaya İhtiyacı Varmı?*, çev. Tayfun Evyapan, Ankara: Metu Press yayımları, 2002.
- KOCAOĞLU, Mehmet**, *Uluslararası İlişkiler Işığında Orta Doğu*, Ankara: Genelkurmay Basımevi, 1995.

- _____**Mehmet**, *Parçalanmak istenen topraklar*, Ankara: Genel Kurmay Basımevi, 1995.
- KÖPRÜLÜ, Ziyat**, *VIII. Yıldönümünde Altunköprü Katliamı*, Türkmeneli'den Notlar, 1999.
- KURUBAŞ, Erol**, *Başlangıçtan 1960'a Değın Kürt Sorunun Uluslar Arası Boyutu*, Ankara: Ümit yayıncılık, 1997.
- _____**Erol**, “Irak Kürt Hareketi: İç Çekişme-Dış Destek-Ayaklanma”, *Irak Krizi (2002-2003)*, der. Ümit Özdağ-Sedat Laçiner-Serhat Erkmen, Ankara: ASAM yayımları, 2003.
- _____**Erol**, “Irak’ta Kürt Ayrılıkçılığı ve Başarı Şansı”, *Avrasya Dosyası, Jeopolitik Özel*, c.8/sayı 4 (Kış 2002).
- KUTLUAY, Yaşar**, *İslam ve Yahudi Mezhepleri*, İstanbul: Anka yayımları, 2001.
- KÜÇÜKYILMAZ, M. Mücahit**, “Kriz Odaklı Değil, Vizyon Odaklı Dış Politika”, *Anlayış Dergisi*, sayı 23 (Nisan 2005).
- LAÇİNER, Sedat**, “Ayrılıkçı Televizyon Yayıncılığı”, *Avrasya Dosyası, Jeopolitik Özel*, c.8/sayı 4 (Kış 2002).
- _____**Sedat**, “Sosyo-Ekonomik Dış Politika: Türkiye-Irak İlişkileri Örneğı”, *Irak Krizi (2002-2003)*, der. Ümit Özdağ-Sedat Laçiner-Serhat Erkmen, Ankara: ASAM yayımları, 2003.
- MANAZ, Abdullah**, “Geçmişten Bugüne Kuzey Irak”, *Stradigma Dergisi*, sayı 1, (Şubat 2003).
- MANSFIELD, Peter**, *Osmanlı Sonrası Türkiye ve Arap Dünyası*, İstanbul: Sander yayımları, 1975.
- MARUFOĞLU, Sinan**, *Osmanlı Döneminde Kuzey Irak*, İstanbul: Eren yayıncılık, 1993.
- MERAL, Süleyman**, *Kuzey Irak’ta Gelecekte Oluşabilecek Siyasi Yapı*, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul: Harp Akademileri, 2004.
- ORAN, Baskın**, *Kalkık Horoz Çekiç Güç ve Kürt Devleti*, İstanbul: Bilgi yayımevi, 1996.
- _____**Oran**, *Devlet Devlete Karşı*, Ankara: Bilgi yayımevi, 1994.
- ORTAYLI, İlber**, “Müzakere”, *Orta Doğu: Kaos mu, Düzen mi?* Konferansı, yay. haz. Ali Ahmetbeyoğlu, İstanbul: Tatav yayımları, 2004.

- ÖVER, Kıvanç Galip**, *Kuzey Irak Dosyası*, İstanbul: Papirüs yayımevi, 1999.
- ÖZCAN, Mesut**, “Irak’ın Sosyal ve Ekonomik Yapısı”, *Orta Doğu: Kaos mu, Düzen mi? Konferansı*, yay. Ali Ahmetbeyoğlu, İstanbul: Tatav yayımları, 2004.
- _____ **Mesut**, *Sorunlu Miras Irak*, İstanbul: Küre yayımları, 2003.
- ÖZCAN, Nihat Ali**, “Türkiye’nin Kronikleşen Baş Ağrısı: Kuzey Irak”, *Stratejik Analiz Dergisi*, c.1./sayı 12 (Nisan 2001).
- _____ **Nihat Ali**, “Irak’ta Kürt Devleti Kurulur mu?”, *Orta Doğu: Kaos mu, Düzen mi? Konferansı*, yay. haz. Ali Ahmetbeyoğlu, İstanbul: Tatav yayımları, 2004.
- ÖZDAĞ, Ümit**, *Türkiye Kuzey Irak ve PKK (Bir Gayri Nizami Savaşın Anatomisi)*, Ankara: ASAM yayımları, 1999.
- ÖZDEMİR, B. Şennur**, “Maya Tutmayan Göl: Irak”, *M5 Savunma ve Strateji Dergisi*, sayı 116 (Şubat 2003).
- ÖZKAN, Tuncay**, *Bush ve Saddam’ın Gölgesinde Entrikalar Savaşı*, Alfa yayımları, 2003.
- ÖZMEN, Hasan**, *Irak ve Türkmen Dosyası*, İstanbul: Türkmeneli İşbirliği ve Kültür Vakfı yayımları, 1999.
- ÖZNUR, Hakkı**, *Cahşların Savaşı, Kuzey Irak Kürt Hareketi ve Musul-Kerkük Meselesi*, Ankara: Altinküre yayımları, 2004.
- ÖZTEKİN, Kemal**, “Kuzey Irak’ta Ekonomik Durum”, *Karanet*, 20 Aralık 2006.
- ÖZTUNA, Yılmaz**, *Türkiye Tarihi Ansiklopedisi*, İstanbul: Ötüken yayımları, 1963.
- ÖZTÜRK, Osman Metin**, “Irak, Yapısı ve Komşuları ile ilişkileri” , *KÖK Araştırmalar Dergisi*, 1999.
- PAMİR, Necdet**, “Irak: Hem Gözden, Hem de Gönülden Irak mı?”, *Stratejik Analiz Dergisi*, sayı 71 (Mart 2006).
- SAATÇİ, Suphi**, *Tarihi Gelişim içinde Irak’ta Türk Varlığı*, İstanbul: Tarihi Araştırmalar ve Dokümantasyon Merkezi Kurma ve Geliştirme Vakfı yayımları, 1996.
- _____ **Suphi**, “Irak Türklerinin Varlığını Yaşatma Mücadelesi Tarihinden Çizgiler”, *Türkiye Dışındaki Türk Milliyetçiliği Konulu Tebliğleri*, yay. Yücel Hacaloğlu, Ankara: Türk Ocakları yayımı, 1994.

- SARUHAN, İdris**, “İrak’taki Direnişin Meşrutiyeti”, *Anlayış Dergisi*, sayı 31 (Aralık 2005).
- SÖYLEMEZ, Haşim-ŞANLI, Ufuk**, “Arka Bahçedeki Büyük Şantiye”, *Aksiyon Dergisi*, sayı 578 (Ocak 2006).
- ŞALVARCI, Yakup**, “Fırat-Dicle havzasında ‘Amerikan çağı’ ve Türkiye” *Kimin Savaşı? Ortadoğu’da Savaşın Perde Arkası*, ed. Kerim Balcı, İstanbul: Zaman Kitap, 2003.
- SHAHAK, Israel**, *Açık Sırlar*, çev. Ahmet Emin Dağ, İstanbul: Med-Cezir yayımları, 2003.
- ŞÜKÜR, Soran-HASAN, Mazin**, “İrak’ta Demokrasi Provası”, *Stratejik Analiz Dergisi*, c. 5/ sayı 59 (Mart 2005).
- TEPE, E. Banu – SERDAR, Seda**, “İrak Krizi Sonucunda Batı’da Kamplaşma ve NATO Krizi”, *Irak Krizi (2002-2003)*, der. Ümit Özdağ-Sedat Laçiner-Serhat Erkmén, Ankara: ASAM yayımları, 2003.
- TEZCAN, Yılmaz**, *Kuzey Irak-2010 (Muhtemel Gelişmeler)*, İstanbul: HAK yayımları, 1996.
- TİMUR, Nevzat**, *Irak Türkmenleri*, Ankara: ITC Ar-Ge Dairesi Başkanlığı yayımı, 2001.
- TURAN, Ömer**, “İrak’ın Milletler Cemiyeti’ne Girerken Yayınladığı Deklarasyonda ve Anayasalarında Türk ve Diğer Azınlıkların Hakları”, *Avrasya Dosyası (Kuzey Irak Özel)*, c.3/sayı 1 (İlkbahar 1996).
- ULUTAM, Özhan**, *Ortadoğunun Su Sorunu*, Ankara: Türkiye İş Bankası yayımları, 1998.
- UZGEL, İlhan**, “ABD ve Natoyla ilişkiler”, *Türk Dış Politikası*, ed. Baskın Oran, İstanbul: İletişim yayımları, 2003.
- ÜLGER, İrfan Kaya**, “Düşman Kardeşler: KDP ve KYB”, *Avrasya Dosyası (Kuzey Irak Özel)*, c.3/sayı 1 (İlkbahar 2000).
- YAKUBOĞLU, Enver**, *Irak Türkleri*, İstanbul: Boğaziçi yayımları, 1976.
- YAVİ, Ersal**, *Kürdistan Ütopyası*, İstanbul: Yazıcı yayımları, 2006.
- YENİÇERİ, Özcan**, “İflas Eden Paradigmalar Işığında Türkiye’nin Irak Politikası”, *Global Strateji Dergisi*, Yıl 1/sayı 1(İlkbahar 2005).

- YILDIZ, Hakan**, *Büyük Oyun (Irak-Musul-Kerkük Üçgeni)*, İstanbul: IQ Kültür Sanat yayıncılık, 2004.
- YILMAZ, Mehmet**, “Tarihi Miras Misyon Yüklüyor” *Kimin Savaşı? Ortadoğu’da Savaşın Perde Arkası*, ed. Kerim Balcı, İstanbul: Zaman Kitap, 2003.
- WATCH, Human Rights**, *Irakta soykırım: Kürtlere Karşı Enfal Harekatı*, çev. Akın Sarı- Orhan Akalın- Umut Hasdemir, İstanbul: Aram yayıncılık, 2004.

İNTERNET KAYNAKLARI

- ARAS, Bülent**, “ABD, Irak ve Ötekiler”,
<http://www.tasam.org/modules.php?name=News&file=article&sid=37>, 2006.
- ATAMAN, Muhittin**, “Türkiye'nin Orta Doğu'daki Politikalarını Belirleyen Temel Unsurlar”, <http://www.stradigma.com/index.php?sayfa=makale&no=92>, 2006.
- ATLIOĞLU, Yasin**, “İraktaki Referandumun Bölgesel Etkileri”,
<http://www.tasam.org/modules.php?name=News&file=article&sid=199>, 2006.
- BARKEY, Henri j.**, “Kürt özerkliği sağlanmalı”
<http://www.radikal.com.tr/haber.php?haberno=120070>, 2006.
- BERKAN, İsmet**, “Kerkük Kimin?”
<http://www.radikal.com.tr/haber.php?haberno=103141>, 2006.
- CEMAL, Hasan**, “Kuzey Irak’a Girmek!”,
<http://www.savaskarsitlari.org/arsiv.asp?ArsivTipID=1&ArsivAnaID=35777>, 2006.
- ÇANDAR, Cengiz**, “Irak Seçim Sonuçlarını Doğru Okumak”, 2006.
<http://www.turksam.org/tr/yazilar.asp?kat=47&yazi=740>, 2006.
- DOĞAN, İbrahim**, “İki Saatte Amerika!”,
<http://www.aksiyon.com.tr/detay.php?id=23046>, 2006.
- ERGEÇ, Sadettin**, www.kerkuk.net.tr, 2005.
- ERGEZEN, Zeki**, “1 Mart'ta Çok Oyun Bozuldu”,
<http://www.aksiyon.com.tr/detay.php?id=23576>, 2006.
- GÜZELGÖZ, Osman**, “Türkiye'nin Arkabahce Macerası”,
<http://arsiv.zaman.com.tr/1996/08/20/kose/cesitleme/index.html>, 2006.
- KARAYEĞEN, İbrahim**, “Kürt sorununa Osmanlı Çözümü”,

<http://www.aksiyon.com.tr/detay.php?id=11628>, 2006.

KAZANCI, Hicran, “ABD’nin Saddam Sonrası Irak Politikası ve Kerkük’ün Statüsü”, <http://www.turksam.org.tr/yazilar.asp?kat=47&yazi=739>, 2006.

KEYMAN, Fuat, “Sınır ötesi Operasyon Çözüm Olabilir mi?”, <http://www.turksam.org.tr/yazilar.asp?kat=19&yazi=991>, 2006.

KÖYLÜ, Hilal, “İkinci Kapı Pazarlığı” <http://www.radikal.com.tr/haber.php?haberno=123724>, 2006.

KURTCEPHE, İsrail, “Türk Dış Politikasında Musul Sorunu”, <http://www.stradigma.com/index.php?sayfa=makale&no=89>, 2006.

LATİF, Can, “Tel Afer’in İçyüzü”, <http://www.tasam.org/modules.php?name=News&file=article&sid=16>, 2006.

MACKEY, Sandra, “Kürtler tek başına kalabilir.” <http://www.radikal.com.tr/haber.php?haberno=143014>, 2006.

MERT, Nuray, “Türkmen-Kürtmen Meselesi”, <http://www.radikal.com.tr/haber.php?haberno=143585>, 2006.

NUREDDİN, Muhammed, “Ankara’nın Irak’ta Hesapları Tutmadı.” <http://www.radikal.com.tr/haber.php?haberno=173894>, 2006.

ÖZEY, Ramazan, “Irak Türkleri Unutulmamalı”, <http://www.haberaliz.com.tr>, 2006.

SANBERK, Özdem, “Irak’ta Seçim ve Güvenlik” <http://www.radikal.com.tr/haber.php?haberno=172351>, 2006.

TAŞKIRAN, Cemalettin, “Türkiye Ve ABD’nin Irak Ve Ortadoğu Politikaları”, <http://www.stradigma.com/index.php?sayfa=makale&no=63>, 2006.

ŞENSOY, Süleyman, “Irak’ın Geleceği” <http://www.tasam.org/modules.php?name=Content&pa=showpage&pid=171>, 2006.

YALMAN, Aytaç, “Askerden siyasetçi olmaz”, <http://www.aksiyon.com.tr/detay.php?id=22912>, 2006.

YETKİN, Murat, “Irak politikası değişiyor” <http://www.radikal.com.tr/haber.php?haberno=82616>, 2006.

YETKİN, Murat, “Irak Politikası Değişiyor”, <http://www.radikal.com.tr/haber.php?haberno=82616>, 2006.

YETKİN, Murat, “Türkiye ile Irak Kürtleri Kerkük Konusunda Anlaşıyor.”

<http://www.radikal.com.tr/haber.php?haberno=121655>, 2006.

“Irak’ta Seçimi Şiiler Kazandı”, www.bbcturkish.com, 2006.

“Irak’ta Türkmenleri kim koruyacak?”,

http://www.kerkuk.net/tr/index.asp?s=kose&id=4260&y_id=101, 2006.

<http://www.aksam.com.tr/yazar.asp?a=54064,10,5>, 2006.

<http://www.biyografi.net/kisiyrinti.asp?kisiid=3412>, 2006.

<http://www.biyografi.net/kisiyrinti.asp?kisiid=2886>, 2006.

ÖZGEÇMİŞ

Adı Soyadı : Zülfü DAĞDEVİREN

Sürekli Adresi : Sanayi Mah. Dalgıç Sk. No: 19/3 ELAZIĞ

Doğum Yeri ve Yılı : ELAZIĞ 01.08.1978

Yabancı Dili : İngilizce

İlköğretim : Karşıyaka Lisesi-1992

Ortaöğretim : Astsubay Hazırlama Okulu-1995

Lisans : Anadolu Üniversitesi-2002

Anabilim Dalı : İktisadi ve İdari Bilimler

Bilim Dalı : Uluslararası İlişkiler

Yayımları :.....

Çalışma Hayatı :.....